

Beke Sándor Ráduly János

SZÉPIRODALOM, NÉPRAJZ, ROVÁSÍRÁS

**Két íróbarát beszélgetése
életpályájukról
és munkásságukról**

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

Beke Sándor Ráduly János

***SZÉPIRODALOM,
NÉPRAJZ,
ROVÁSÍRÁS***

Az
Erdélyi Gondolat
Könyvkiadó
200.
könyve

A melléklet fotóit
Beke Sándor-Olivér
készítette

Beke Sándor Ráduly János

***SZÉPIRODALOM,
NÉPRAJZ,
ROVÁSÍRÁS***

*Két íróbarát beszélgetése
életpályájukról és munkásságukról*

*Erdélyi Gondolat Könyvkiadó
Székelyudvarhely 2008
AZ ERDÉLYI GONDOLAT*

SZERKESZTŐBIZOTTSÁGA

BEKE SÁNDOR (igazgató)
BRAUCH MAGDA
CSEKE GÁBOR
CSEKE PÉTER
CSIRE GABRIELLA
FODOR SÁNDOR
GÁBOR DÉNES
JANCSIK PÁL
NAGY PÁL
P. BUZOGÁNY ÁRPÁD
PÉNTÉK JÁNOS

© Beke Sándor, 2008
© Ráduly János, 2008
© Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2008

Képszerkesztő:
Beke Sándor-Olivér

ISBN 978–973–8320–78–9

SZAVAK HITELÉRŐL, ÍRÁSMŰVEK ÉRTELMÉRŐL

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó ünnepi, 200. könyve kettős interjúkötet. Beke Sándor költőt, szerkesztőt, műfordítót Ráduly János faggatja. *A költészet: ima az emberért* — ezt a címet viseli a terjedelmes beszélgetés, amelyben sorra veszik a székelyudvarhelyi költő eddig megjelent köteteit, az idegen nyelvekre, a románra és eszperantóra lefordítottakat, a gyermekekhez szólókat, illetve műfajokat és témákat, stílusokat meg stílusváltásokat. Nyilván egy ilyen alkalommal szóba kerül az az élményréteg (gyermekkori emlékek, az emlékezetbe mélyen bevésődött történések), amelyek az írásművek forrásául szolgáltak.

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóval kapcsolatos megvalósítások, a Székely Útkereső folyóirat és kiadványsorozat, a kiadói tervek (még ha érintve is) szintén témaként jelentkeznek az interjú során.

A második részben (*A megmaradás őrhelyén*) megcserélődnek a szerepek, Ráduly Jánost néprajzról, népköltészeti gyűjtéseiről, rovásírásról meg verseiről, műfordításról kérdezi Beke Sándor. A több mint ötven önálló kötet szerzője, anyagának gyűjtője életének fontos eseményeire és helyszíneire emlékezik, beszél első közléseiről, tudományos kutatásainak fő témáiról (népballada, mese és találós kérdés, illetve rovásírás, helyismeret, pedagógia). A költő Ráduly nem emlegethető külön a fordítótól, ennek kapcsán egykori író-olvasó találkozók hangulatát elevenítik fel.

Részben más szemszögből láthatjuk a két szerzőt, mint általában szerzőket láthatunk, másrészt olyan műhelytitkokról szerezhetünk tudomást, amelyek szok-

ványos kritikákban, könyvismertetőkből, interjúkban legtöbbször nem is kerülnek szóba.

Egyszóval arról olvashatunk: hogyan vélekedik a két szerző saját munkásságáról, és miként fogadja azt a szakma, mit tartanak minderről mások.

Mintha a kiadónál majdnem két évtizede megjelenő munkák műfajait (néprajz, szépirodalom, műfordítás, gyermekirodalom, nyelvészet, tudományok stb.) és témáit is összegeznék az interjúalanyok mellett, hogy a két kiteljesedő pálya műhelytitkaiba is bepillanthatunk, az életrajz és szakmai pálya megrajzolásán túl a két „kölcsön-interjúban”. A leírt szó értelmét, hitelét érintő kérdések megválaszok, költői és emberi hitvallások, vallomások teszik hitelessé a két pályarajzot.

P. Buzogány Árpád

*A költészet:
ima az emberért*

Ráduly János
beszélget
Beke Sándor
költővel

Asztalomon Beke Sándor *Székely Útkereső — szellemi műhely a XX. század végén Erdélyben* (Székelyudvarhely, 2007) című remek könyve. Olvasgatom, ízlelgetem a sajtótörténeti szempontból is értékes főszerkesztői vallomást, miközben eltűnődöm: de hiszen a Székelyudvarhelyen 1990 és 1999 között megjelent folyóirathoz annak idején nekem is közöm volt, már az első évfolyam 8–9-es számában gyermekversem látott napvilágot. Majd pedig egyre sűrűbben jelentkeztem újabb meg újabb írásokkal, és egyre gyakoribb vendége voltam a főszerkesztőnek (és családjának) a székelyudvarhelyi Szabók utcai tömbházlakásában. Nem is kis büszkeséggel írom le: a kötetben szereplő *A Székely Útkereső bibliográfiája* (1990–1999) című, szerzők szerinti összeállításban — ha jól számoltam — 33-szor fordul elő a nevem. Jelzi, hogy munkatársi kapcsolataink fokozatosan barátsággá fejlődött, sőt, eddig megjelent könyveimnek több mint a fele Beke székelyudvarhelyi könyvteremtő otthonában, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál készült.

Elöljáróban — mielőtt a kérdéseket megfogalmaznám — utalni kívánok Beke Sándor néhány életrajzi adatára, szépirodalmi munkásságára.

Beke Sándor 1961. október 3-án született Brassóban egyszerű, a Homoród mentéről és Alcsík egyik falujából elszármazott munkás székely szülők első gyermekeként. Szülővárosában járta elemi iskoláit a Fehér torony alatt, a Graft-bástya melletti 6-os számú általános iskolában (ma Áprily Lajos gimnázium), a Cenk alatti Unirea líceumban érettségizik. Már diákkorában lapot szerkeszt, a líceum folyóiratának magyar nyelvű oldalait. Verset ír és felolvas a Brassói Lapok irodalmi körében, amelynek oszlopos tagja, az Ifjúmunkás matinéin, irodalomtörténeti előadást tart a líceum Arany János irodalmi körén.

Első verse a *Brassói Lapokban* lát napvilágot 16 éves korában.

1982-ben Kolozsváron papi pályára készült, de tanulmányait megszakítva végül is 1984-ben Székelyudvarhelyre költözik. A nyolcvanas évek elejétől majdnem minden hazai lap művelődési oldalain jelen van verseivel, műfordításaival, könyvrecenzióival, kulturális tudósításaival és riportjaival.

Az 1989-es fordulat után Székelyudvarhelyen alapító-főszerkesztője lesz Székelyföld — első, 1990 után megjelent — irodalmi és művelődési folyóiratának, a *Székely Útkereső*nek. Egy évvel később a lap kiadványaként elindítja a népszerű néprajzi, történelmi, művelődéstörténeti, egyházi és irodalmi kiadványsorozatot, a *Székely Útkereső Kiadványokat*. 1991-ben megalapítja az erdélyi könyvkiadás elismert és számottevő könyvkiadóját, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadót, mely e beszélgetés idején épp 200. kiadványát készül megjelentetni; 2002-ben a *Székelykapu* és az *Erdélyi Pegazus Könyvkiadót* hozza létre. Mindhárom szellemi műhely igazgatójaként és főszerkesztőjeként több mint félszáz erdélyi szerző munkáját jelenteti meg. Reklámlapot (*Business Center*) és satirikus lapot (*Jancsi padja*) alapít és indít el. Az utóbbinak 2006-tól a kiadványsorozatát is (*Jancsi Padja Kiadványok*). 2002-től a *Romániai Írók Szövetségének* a tagja.

Beke Sándor versei lapokban, antológiákban és önálló kötetekben látnak napvilágot. Antológiák: *Alapművelet*. Fiatal költők antológiája (Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1985), *Székely Útkereső Antológia*. A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat antológiája (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1994), *A Cenk árnyékában*. Brassói költők antológiája (Fulgur Kiadó, Brassó, 1995), *Kláris antológia '98* (Uránusz Ki-

adó, Budapest, 1998), *Soproni Füzetek* (Sopron, 2001), *Imakönyv Magyarorszáért, édes hazánkért*. Kortárs költők imái (Advent, 2003), *101 vers a Székelyföldről* (Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2006), *Magyar, székely és csángó örökség*. A Székely Útkereső Kiadványok Antológiája. 1991–2006 (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008), *Székely Útkereső Antológia. 1990–1999* (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008), *Becsüld a népet*. A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat gyermekirodalmi antológiája (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008), *Csíkсомlyó hazavár*. Antológia (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008), *Szép karácsony szép zöld fája*. Magyar írók versei és novellái (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008), *Székely karácsony*. Versek és elbeszélések karácsony ünnepéről (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008), *Karácsonyi álom*. Magyar írók és költők karácsonya (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008), *101 vers Brassóról* (Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008).

Önálló verskötetei: *Madártemető* (1993), *Védtelen évek* (1995), *Téged kereslek* (1995), *Kezemben jégvirág* (Gyermekversek, 1996), *Tüntető magnóliák* (1997), *Hajnalodik nélküled* (1997), *Bohókás ábécé* (Gyermekversek, 1997, második kiadás: 2000), *Hajóval a Déli-sarkon* (Gyermekversek, 1998), *Erdélyi homály* (1999), *Megkésett feltámadás* (2002), *Ismét felgyújtom a mécesest* (2002), *Adventi koszorú* (2002), *Láthatatlan sorompók* (2002), *A galambok kirepülnek* (2003), *Elmaradt imák* (2003); *Fehér tulipánok* (2004), *Mosolygó oroszlánok* (2004); *A szeretetnek nincsen temetője*. II. János Pál pápa emlékére (2005), *Isten megáld*

a Hargitán (2005), *Ima Erdélyországért* (2005), *Lelkemben muzsikál a Hargita* (2006), *Bodzafa virága* (2006), *Álom a Titanicon* (2007), *Szerelem orgonája* (2008).

Verseinek idegen nyelvű kiadásai: Papp Tibor tolmácsolásában eszperantó nyelven közölt három kötetet *Protestantaj magnolioj* – Tüntető magnóliák. Válogatott versek (Debrecen, 1999); *Glaciflor en mia man* – Kezemben jégvirág (Gyermekversek, Debrecen, 2000); *Mi rebruligos la mecon* – Ismét felgyújtom a mécsest. Istenes versek (Debrecen 2002) címmel. Moldoveanu Cornelia fordításában jelent meg román nyelven két kötete: *Poezie de dragoste despre cascada Niagara* – Szerelmes vers a Niagara vízesésről. Versek (2004); *Mi-am clădit în inimă o biserică* – Templomot építettem a szívemben. Vallásos versek (2004).

Sajtótörténeti kötetei: *Székely Útkereső – szellemi műhely a XX. század végén Erdélyben*. Főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és életéről (2007), *Székely Útkereső (1990–1999)*. Laptörténet és sajtóvisszhang (Brauch Magdával, 2008).

Bekével már eddig is több interjú készült, ezek a romániai magyar lapokban, folyóiratokban láttak napvilágot. Mivel eddigi munkásságának súlypontja a költészet, úgy határoztam, hogy mostani beszélgetésünk során szóljon az ezen a vonalon elért legfőbb eredményeiről, verseinek üzenetéről, világáról.

— *Mikor kezdte írni? Milyen volt első találkozásod a leírt szóval, a verssel?*

— Első versem megírása első osztályos korom idejére tehető, arra az időre, amikor imádott szülővárosomban, Brassóban 1969-et írtak. Visszaemlékszem

első versem megírásának körülményeire. Késő nyár volt, szeptember eleje. Már sárgulni készültek a falevelek házunkkal szemben, a Cenken. Második osztályba készülődtem. Az óvárosban, a Fekete-templom és a Katalin-kapu közelében laktunk, s én rövid nadrágos, vézna, kefefrizurás, gyenge fizikumú kisfiúként a sokszínű kerti virágokkal díszített udvaron bámészkodtam, ábrándoztam. Akkor, azon a délutánon írtam le egy be nem telt első osztályos füzetem hátlapjára első versemet. Különös jelenség volt számomra első találkozásom a papírra vetett verssel, hiszen minden magától jött, a szavak, a sorok, a rímek mind maguktól jöttek, én csak le kellett írjam őket. Könnyű dolga van a költőnek — mondtam utána magamban —, csak „ré- sen” kell lenni: legyen kéznél papír és ceruza, mert ha nem, a maguktól jött verssorok nem a papíron, a „fe- hér ház”-ban találhatnak otthonra, hanem eggyé lesznek a levegővel, a megfoghatatlan végtelennel. *Fut a nyúl* volt első versemnek a címe, melyet először a szőke ha- jú, szelíd Amálka nevű cselédlánynak mutattam meg, aki nálunk szolgált. — Ügyes vagy, Sanyika! — dicsért meg életem első kritikusa, aki sok tündér- és állatme- sét olvasott fel nekem. Valószínű, hogy első versem megírását egy felolvasott állatmese ihlette, innen, eb- ből a meséből ugrott ki az a nyuszi, mely futás közben kézen fogott és magával rántott a bokrok és fák között, s futott ki velem a költészet mezejére.

— *Gondolom, nagy eseményt jelentett — mint minden szerző számára — első kötetednek a megszü- letése.*

— Jézusi korom előtt egy évvel jelent meg *Madár- temető* címmel első verseskönyvem, 1993-ban. Mint

minden könyvnek, az én könyvemnek is előzménye van. Múltja. Megdolgozott és önerőből kiépített múltja, kalandos története.

Madártemető című kéziratom majdnem egy évtizedig elfeküdt a kolozsvári Kriterion szerkesztőségében. A várakozásba belefáradva, mint sok más fiatal szerző, aki kedvét veszítette, én is szinte örökre letettem a tollat. De mindig reménykedtem. Akkor is ott világított elmémben az a hitsugár, mely számtalanszor erőt sugallt és kitartást. Jól emlékszem: 1989 októberében gyönyörű őszi uralta a Székelyföldet és azt a várost, amelyben éltem, de már lehetett látni: „télbe” készült akkor nemcsak a táj, hanem az a nehéz korszak is, mint egy levetkeztetett, s az időben megfáradt öreg nyárfa azon az úton, ahol annyiszor el kellett mennünk, s ahol csak mentünk reménytelenül, mint Isten fehér és tehetetlen bárányai. Igen, ez a táj volt az én „madártemetőm”. Eszméim, reményeim, lelkiállapotaim madártemetője. ...És a változás — a nyolcvankilences fordulat — számomra is utat nyitott.

A *Madártemető* 1993-ban látott napvilágot, hosszas veszteglés után. Első könyvem borítója fekete volt, mint a korom a szénégetők arcán. A fekete felületen sárga színű grafika ékeskedett: Molnos Zoltán Hold felé repülő csontváz-madara, amely sebzetten, zokogással menekül az égbolt felé.

— *Ismertesd, kérlek, a Madártemető főbb tartalmi jellemzőit.*

— Hat versciklusra tagolódik ebben a könyvben egy borús, szomorú, pesszimista lelkiállapot. Az első ciklust (*Vakablakban, hófehéren*) Fóris Gyula jónevű brassói magyartanárom emlékére írott versem, a Ró-

zsakereszt indítja: a brassói református temetőben huzat van, a virágszirmok leperegtek a sírhantokról, gyöngyözik a harmat a koszorúk művirágain, de a törékeny és nyúlászú indulatszókat himnuszok becézgetik — az aranymálinkók énekei. Fóris Gyula tanár úr meghalt, ezért fogalmaztam így: „A katedra mögött / csupán légüres tér maradt, melyben a / szellem óriásai vívódnak vétkes önmagukért, / vétkes önmagunkért”. De azért — még most is mondogatom magamban —, ne búsuljon tanár úr ott a fellegek mögött, a bolygók és holdak hazáján túl, ragyogjon csak az Ön lelke a barcasági égen a csillagok között, mert megérdemli, hogy ragyogjon... Mert Mi, a tanítványok, még mindig itt vagyunk... Elménkben a magyar irodalom egységesen megnevezett művével, A HATALMAS MŰvel. Itt vagyunk a szülőföldön, és időnként itt vagyunk az osztályban a salétromos falak között, itt állunk a gázolaj szagú padlón vagy itt ülünk a padokban, melyeket számtalanszor telefirkáltunk. Itt vagyunk képzeletben és várjuk, hogy becsengessenek. Hogy benyisson sötétkék naplójával a tanár úr. A tanár elvtárs, ahogy akkor volt szokás mondani, de nekünk mindig csak tanár úr... Fóris tanár úr... Neki állítottam emléket ezzel a verssel, emléktábla helyett, melyet soha nem avattak fel az ő szülőházán.

A Cenk alatti városban vagyok ebben a költeményben, Brassóban, az én szülővárosomban és abban a salétromos falú osztályteremben, ahová nyughatatlan lelkem annyiszor visszatér. Ezért indítottam el ezt a versciklust a szeretett tanár úr idézésével és az osztályteremmel. Mert bizony két osztályterme is van ezen a kerek földön a halandó embernek, az osztályterem, ahol a betűvetést megtanulta és a nagyvilág osztályterme, ahol alkalmazza a betűvetést és kinnal-keserv-

vel megpróbálja kiolvasni azt a nagy, rejtélyes nyitott könyvet, amit az élet könyvének nevezünk.

Kötetem versein átüt pesszimista látásmódom, amely sokszor csap át szürrealizmusba. A Kántor Lajosnak dedikált *Vannak hajók* című vers arra figyelmeztet, hogy ebben a kilátástalannak tetsző világban az Óperenciás-tengeren mégis csak vannak olyan hajók, melyek nem vadászatra vagy háborúba indultak el a tengerek vizén, hanem azért eveznek az óceánon, mert ők a maroknyi népeknek a hajói, melyeken néha tiltott himnuszokat zeng a legénység, s a viharban le-tört árbocrudaikkal, ha süllyedve is, de előre intenek fedélzetén, s ha kell, együtt süllyednek el velük a hajóskapitányok. Kántor Lajost, a *Korunk* akkori szerkesztőjét hajóskapitánynak láttam az erdélyi magyar irodalom hajóján. Benne láttam embert, író, és irodalomkritikust, aki írónemzedékeket bátorított és indított útjára a *Korunk* hasábjain.

A hatszáz éves Székelyudvarhelyt és a város vidékét zsalugáteres ablakból látom (*Zsalugáteres ablak*). A lehúzott zsalugáter rései mögül e kötetben először villannak meg a templomok: a Barátok temploma, melynek környékén a forró nyár teleszórta virágokkal az ágyásokat, a Szent Miklós templom, melynek harangja mintha túl gyakran szólalna meg a szemét örökre lehunyó székely ember koporsója fölött, de a zsalugáter résein feltűnik a Budvár hegy is, melynek lejtőin a székely kaszások a hajnallal együtt ébrednek, este pedig erdélyi alkonyt köszöntenek csordajáró útjain a hazatérő jószágok. Innen, ebből a varázslatos ablakból nézve, szarvasok bukkannak fel a Hargitán és harangvirágok csilingelnek a szélben, miközben piros varrottason fekete kancsó hallgat a hűvös nyári szobában. De semmi sem végtelen, mert az én költői világomban a

végtelennek is van kezdete, de van vége is (*Végtelen oszlop*). Később a *Ballada a türelemről* című, Villon módorában írt balladában ajánlom az olvasónak: „várjunk, mint kenyértészta dagasztóteknőben, / és ne legyünk hajladozó fűzfák a szélben —”. Ezt akkor írtam, amikor úgy láttam, hogy a „sakktábla” fölött már besötétedett (*Sakktábla*), s a *Madártemető* című versben a kovácsokat arra kérem: öntsenek kulcsot a lélek szabadságának. Petróleumlámpát tartok a kezemben huszonöt évesen, miközben dörgő vastaps hangzik el aláaknázott földeken a fejem fölött, de a költészet épülő várában erőt veszek magamon és imára kulcsolom a kezemet (*Huszonöt évesen*). De én, a pályakezdő költő a kényszer-vakablak falára rajzoltam öreg kontinensünk körvonalaait és elképzelttem, hogy kikönyököltem egy vakablakon és nyitott tenyerembe rügyszó olajfaágot tett ki csőréből egy fehér galamb (*Vakablakban, hóféhéren*).

— *A szerelmes versek már első verseskönyvedben jelen vannak. Kissé szomorúak ezek a versek is...*

— Igen. Már az első verskötetemben jelentkező szerelmi lírákra is rányomja bélyegét az elmúlás szorongó bánata. A szorongás, a menekülés és a halál gondolata szövi át első szerelmes verseimet is. A menekülés első állomása Babilónia, ahol asszír közkatonaként Istár kapujában várom az érkező mûzsát (*Fénykép születésnapodra Szemirámisz függőkertjeiből*), majd szerelmemmel egy képzeletbeli úrhajóba menekülünk és messze utazunk, elhagyva az örömtelen, álmodozó emberiséget (*Hanna*). Később, a trópusokon, Livingstone földjén egy különleges afrikai kaland végén valom meg a kedvesnek, hogy „a galéria-erdők fölött /

már nyugszik a Nap”, és vissza kell térnünk az álmóból, záróra van, becsukják a kolozsvári botanikus kert kapuit, távoznunk kell a trópusi álmok otthonából, de kárpótlásul egy csokor virággal leptem meg a kedvest, miközben halljuk, hogy a környéken suhancok zenélnek. De mi ezt sem hisszük el: a suhancok helyett elképzeljük, hogy „egy afrikai falucskában / meleg tábornút mellett / bantu négerek énekelnek...” (*A felidézett város*).

A tárgyak között című tömör versben viszont egy kis falusi szoba hangulatát idézem föl, a mindennapi tárgyakkal, de a tárgyak között itt is megjelenik a kedves alakja. Azé a kedvesé, akit félek, hogy elveszíthetek, mert egyszer a párnákról is lehullnak a csillagok és szerelmesem hiánya is olyan lesz, mint a költő lelkébe rekedt töprengő szavaké.

A költészet viszont él, tovább él, a költő dolgozik a lélek asztalán, cáfolja Székely Jánost, aki azt állította, hogy a költészet meghalt (*Ébredés*). Még az előadóművész is megcáfolja a kortárs-költő pesszimista jóslatát, aki a színpadon mondja a verseket, és virágözön fogadja őt a Küiküllő menti város kultúrházának színpadán, mintegy sejtetve, hogy eljön az az idő is, amikor lehull a hatalmasok arcképe a mennyezetről, s egy nagy kerek asztalnál művészek ülnek diadallal (*Yesterday the arts died*).

— *Szülfölded, a Barcaság, de a választott otthonod, a Székelyföld is gyakran megjelenik az első kötet verseiben.*

— Sok versem utazás a szülföldön. *A Cenk alatt, éjjel* című versemben a megidézett óváros utcáin utca-seprők dolgoznak és lámpagyújtók helyett énekelnek;

az *Udvarban* a haldokló székely falu üres udvara kísért csúrkapujával, a szüette füstös tölgyfagerendákkal, a sárral tapasztott kemencével, a fásszín mellett lomosodó dagasztóteknővel. De sokszor a bizakodó hang is megjelent a *Madártemető* verseiben, mert én mindig reméltem, hittem a tavaszban. Abban a tavaszban, mely ide a Budvár alá is megérkezik egyszer (*Tavaszodik a Budvár felé*). Mindig a fennmaradás és a megmaradás lehetőségeit kerestem. A helytállását — mindig és mindenképpen itt —, a szülőföldön. Őszintén hittem — és hiszem ma is —, hogy egyetlenegy igazi menedékünk van nekünk, az a szent hegy, ami számunkra és mások számára is így hangzik: Hargita. Versemben tábortűz ég ott fenn a fenyvesek között (*Vendégek*), s a tűz körül derékig levetkőzött székely legények dudorásznak, míg szentjánosbogár-balladáinkban havasi gyopárok nyílnak.

Különös kisebbségi helyzetünket szerettem volna megnevezni azokban az években, és kerestem a legmegfelelőbb szót, ezért menekültem mindig a végtelen felé, Isten felé (*A második végtelen*). És felfedeztem, hogy „valaki hiányzik” innen, mert „a fájdalom hűvös termeiből / épp kilépett az Isten —” (*Valaki hiányzik*).

— *Második könyved a Védtelen évek. Cseke Gábor, a kötet szerkesztője szerint „sodró erejű, nagy lefutású poémák és lírai észleletek” gyűjteménye. „A sallangtalanság és a leltárkészítés precizitása különös belső tartást ad e különben szenvedélyes és célratörő versmodornak: megtanít érzékenyen körüljárni egy érzést, gondolatot, anélkül, hogy a költői homály jó-tékony borzongásától megfosztana...” — állapítja meg Cseke a verskötet fülszövegében...*

— A kötet legmarkánsabb darabja — hitem szerint — a Sütő Andrásnak dedikált versem, *A szavak vérpadán*. Az 1990-es marosvásárhelyi márciusi események hatására írt versem, amely mélységes döbbenetemet és a nagy erdélyi íróval való együttérzésemet hivatott kifejezni. Sütő András személyesen is megköszönte, amikor a múlt század végén meglátogattam Vörösmarty utcai lakásában Marosvásárhelyen. A „pusztakamarási csillagért” mondott versimámban arra kértem Istent: „bugyogjanak felénk a fenséges / szavak, / ne balták jöjjenek!”

A „védtelen éveket” idézik fel kötetem versei, a nyugtalan ezredvég átéléseit és történéseit, a kor különös „játékait”, a világtörténelem színpadán játszódó háborút és békét, de a gyermekálmokat és a serdülőkör ezüst szerelmeit is. A kor „tücsökszerenádjának” hangulatában, egy végtelennek tűnő haláltáncban — az ’56-os magyar forradalom harmincéves évfordulóján — egy kehelyhez hasonlító képvers sorai mégis biztatnak: „mi születni fogunk / mi jönni fogunk / mi beszélni fogunk / mi tenni fogunk / mi hinni fogunk / mi örülni fogunk” (*Jövő időben — nyelvtan órán*). A szerelmes költemények itt már szókimondóak és bensőségesek, új, más hangütésűek.

A nyolcvanas évek végén írott verseimben már érezni lehet a „tavasz” közeledtét, de azt is, hogy eljön az idő, amikor a békeszerető ember virágokért fog sorban állni. Ars poeticám pedig *A költészet ablakai* című versemben így hangzik: „A költészet / egy litánia, / egy ima: / IMA AZ EMBERÉRT. // A költészet / a legszebb madár. / A legszebb / ismeretlen madár, / mely kezemre leszállt / és elégett / tenyeremben.”

— *Ábrahám János a Vasárnap című hetilapban istenes költőt „avatott” e kötet bemutatásával. Hogyan látja istenes verseit a szerző?*

— Harmadik kötetemnek a címe: *Téged kereslek*. Három folyamköltemény „otthona” ez a könyv. Az első, *Pogány lidércek* című nagylélegzetű poémát a múlt század végén írtam, 1987-ben, akkor, amikor minden húr szakadásig feszült költői lelkemben. Eredetileg szonettkoszorúnak készült, de számomra a kötött versforma mindig zárt szoba volt, ahonnan nem tudtam kibontakozni, kiszabadulni, menekülni.

A szabadságvágy és a függetlenség jellemezte/jellemzi életem minden pillanatát, s úgy látszik — ha eddigi lírámat elemzem —, ez az emberi tulajdonság a Beke-féle önkifejezésre is rányomta bélyegét. Emlékszem, miközben diákkoromban, meg azután is, amikor verseimet szerkesztőségeknek postáztattam, a versszerkesztők jobban kedvelték szabadverseimet. A versben szabad lett a mondanivaló, a szöveg függőleges és vízszintes tengelyén egyaránt.

Nos, a *Pogány lidércek* esetében is szétpattant a húr, megnyílt a szonett-képletnek minden rácsa, és ömlengeni kezdett a szó, a szürrealista kép, a komor és zárt lélek szavakkal vetkőzte le szürke, de reményt keltő jelenségeit. Egy nonkonformista és helyét nem találó lélek szólal meg ebben a költeményben, azt sejtetve, hogy a verstörténés idején — mintha örök — tél volna. Mintha örök tél lenne a világnak azon a felén, ahol a költő él. És ebben az örök „havazásban” én nem próbáltam „alagutakat ásni a hóban”, hanem elindultam, mint Isten egyszerű teremtménye, az utcán, a hóesésben, éppen azért, hogy még jobban felfedezzem azt a kusza és hebehurgya világot, mert hát — úgy gondo-

lom — engem ezért küldött ide, a világ e tájkára az Isten. A világot megismerő és felfedező körutamon kóborolva, utcasarkokon és tömkelegben hallgattam a fajankós történeteket tücsök-rablókról és rab cserebogarakról, bonyodalmakról, hallgattam álszent mendemondákat és végignéztem amiként az álom-karavánok elvonultak előttem a sercegő havon, láttam a spártaí gőggel legyintő trükkös szemfényvesztőket, végighallgattam a kételyek szöszmötölését, a fogukat csikorgató szavakat, az égi dáridót a nagy semmi fölött, s miközben megsimogatott a tájon csírázó értelem, s a kedves hajának sátrában fölébresztett a didergő, a lét értelmét babráló szó, arra intettem az olvasót, hogy a szellem útjain inkább igazi önmagát keresse.

A „pogány lidércek”-ben, a csendben, mint értelmes feleletben, megtaláltam számomra a menedéket, az utolsó menedéket: a szerelmet. Ennek az érzésnek a hintaszékében tudtam meg, hogy itt minden jó, itt nincsen semmi rossz, itt nincsen viszálykodás, itt nincsen háború, csak a kedves van, akivel együtt álmodhatom tovább a citromszigeteket, a narancs-sétányokat, az ünneplő mandulafaligeteket — a szerelem impériumában. Majd — az álmokon túl — imát mondtam a huszadik századért, bízva abban, hogy egyszer majd „kinyílik” a szülőföld bőröndje is, s akkor majd én is kikönyökölhetek a költészet fénypárkányára. Azt üzenem ebben a költeményben, hogy Isten megtanít türelmesnek lenni, és megtanít arra, hogy az idő nem csak a jónak, hanem a rossznak, a gonosznak is örök „fodrásza”. Nagyon szeretem ezt a motívumot a költeményben: „Ó, / költészet, / szirénázik az ég, / zsong a lila végtelen, / s arcodra / mintha gyöngéd reneszánsz / derű születne, / lelkedből / mintha kihaltak volna a / kényszer-jelmezek, / ó, / költészet, / déli Európa van, /

ministránsok csilingelnek”. A poéma végén mintha lelkiismeret-furdalása lenne a terjedelmes megnyilatkozásban elfáradt léleknek (költőnek), és megjegyzem: hinni szeretném, hogy pogány, lidérces álmaimban a „szorongó hit / csupán elalélt egy kicsit / szívemben”, s jégvirágos törpeálmok voltak ezek csupán ebben a lidérckoszorúban, majdnem kétezerben...

A *Védtelen évek* című, korábban már megjelent költemény szükségszerűen került e könyvbe. A „pogány lidércek” világa motiválta jelenlétét, az, hogy hiteles valóságábrázolóként nyomatékosítsa, körvonalazza a témát, s ezáltal még jobban hangsúlyozza ki a védtelen éveket: az ezredvég nyugtalanságát, a kiszámíthatatlan játékok fejtörőit, az ember fonákságait, gyatraságait, a reményt, hogy a költő papírkosarában úgyszólván fölébrednek az eszme-karavánok és boldog lesz majd a boldogtalan emberiség.

A címadó, könyvben az utolsó, *Téged kereslek* a „pogány lidércek”, a „védtelen évek” után már egy véget nem érő keresés története. Nem is csoda az, hogy a nagy bizonytalanságot sejtető költői világban ez a költemény megszületett. Sőt, természetes. A védtelen költő mi mást tehetne, mint azt, hogy minduntalan csak Istent keresse? A *kereslek* ige majdnem százszor ismétlődik a poémában, s ha el is kalandozik a föld és a világegyetem dolgai és jelenségei között, mindig vissza-visszarántja az olvasót az ige értelméhez, mert ez a szó nem más, mint a vers kiindulópontja és végső akkordja is, mert megtaláltam azt, akit kerestem: „Téged / kereslek / egyetlen életemben / Téged / kereslek / akivel / annyszor találkoztam / akivel / annyszor beszéltem / akitől / annyi segítséget kértem / aki / nélkül / annyira szegény lennék / és erőtlen — / Téged / kereslek / Istenem...”

— *A gyermekek világa is vonz. Úgy tűnik, hogy gyermekkori élményeid kapnak hangot ezekben a megható, a legkisebb gyermekolvasókhöz szóló lírai darabokban.*

— *Kezemben jégvirág címmel látott napvilágot első gyermekverskötetem. Szeretem ezt a kis könyvet. Azért is, mert gyermekkori emlékeim egy részét ültetem át a versekbe, másrészt azért, mert 1996-ban, amikor megjelent, két kisfiamnak, Olivérnek és Tamásnak dedikáltam. A versek egy részét a székely falu ihlette. Gyermekkoromban sokat időztem nagyszüleimnél a Homoród menti falucskában, Gyepesen, ahol a falu világa és emberei mélyen a lelkembe költöztek. Így kötődik szívemhez kovalens kötéssel a gyepesi ház, nagyapám és nagyanyám múltból felém tekintő arca, a szőlőindákkal és lila virágokkal befuttatott tornác, a fából készült csűr a fehérre meszelt pajtával, a sárral tapasztott öreg kemence, a szénahordó ökrös szekér, a kapu mellett terebélyesedő, dús levelű diófa, az útra nyíló, virágokkal ékes mintaveteményes, a vén szilvafákkal és almafákkal büszkélkedő gyümölcsös, a patak mellett emelkedő fehér templom, a falu nappali és esti hangja, a kaszálók tengerként hullámozó, szélfújta füve, a falu központjában a kicsi kultúrotthon, a magas mérlegház, az állatok hangja, a templomba hívó harangok, a séták az öreg temetőben, s a csendes, néma beszélgetések az örök álomba merült őseimmal, s maga az egész székely falu, amely mély barázdanyomokkal ékesíti lelkem „földjét”.*

A gyermekversekben ezért jelenik meg a kankalin között a széles határban a székely legényke, meg az énekes rigó, az életerőt sugárzó bimbó, az erdőből és a mezőről a házak közé bemerészkedő állatok, a tavasz

érkezését jelző villás farkú fekete füstifecske, az arany ős csőse, az őszi falu aranyhangja, s a munkáját elvégző székely gyermek gondtalan füttyszava, mert teli a raktár, „lehet már tél / kikeletig.”

Azt az emlékezetes napot idézi életemből a *Mikor pipepásztor voltam* című játékos gyermekvers, amikor ötödik vagy hatodik osztályos koromban, vállamon egy posztótarisznyával, „libapásztor” voltam Gyepesen, s a csordajáró úthoz közel, a fűzfákkal szegélyezett út mellett a falu libáira és pipéire vigyáztam.

Az idő gyors múlása ellen tiltakozom *Ha megáll a falióra* és *A homokóra* című versekben. Mindig szerettem volna megállítani az időt, főleg ebben a gyermekkort idéző könyvben, hogy minél tovább dédelgethessem a szívemhez nőtt falut és gyermekkori emlékeimet.

A nagy mesemondó Benedek Elek kisbaconi emlékházának a megtekintése nagy élményt jelentett számomra gyermekkoromban. A Benedek-kúriához vezető, fák szegélyezte út, a dolgozósoba, az íróasztal, a könyvek, a ház mögötti kert, ahol Elek apó kaszált, a hangulat, a nagy író szelleme. És még egy érdekesség: Benedek Elek teljesen nagyapámra emlékeztetett, olyan nagy volt a hasonlatosság. Ha szakáll nélkül képelem el, mintha nagyapámat látnám benne, saját nagyapám arcát, „papót”, ahogy én szólítottam és neveztem, ha pedig szakállas arcát nézem, akkor a magyar gyermekek örök időkön át mesélő nagyapóját látom Elek apóban.

Az *Elek apó meséje* című versem is őt idézi: a faluban hull a hó, a gyermekek örömben hőembert építenek és azt önfeledten körbetáncolják. Estére a hőembert a csillagokra bízák, és reggel már az éjszakai csillagporos üstökösökkel történt kalandját meséli el a

kicsiknek a hamis orrú, kavicsszemű hóember. A hóember meséjében elálmosodnak a kicsik és elalusznak. Álmutban tünde lány képében megérkezik a tavasz, s a napsütésben a hóbuckák sebtében soványodni kezdenek, s a hóember is törpe lesz. A költő ekkor vigasztalni kezdi a gyermekeket, elárulja, hogy a hóember nem fog eltűnni örökre. A zöld pázsiton, a hóember helyett, Elek apó mesél majd tovább, míg hóvirágot tart a kezében.

— *Ha már az első gyermekvers-kötetről beszéltél, ismertesd a többi, gyermekekhez szóló könyvet is...*

— A *Bohókás ábécé* című, Karancsi Sándor kifestős rajzaival ellátott kis kötet két kiadást is megért: az első 1997-ben, a második 2000-ben jelent meg. Rövid, játékos kis versek ezek, olyan négy sorosak, melyek alliterálnak. Nagy sikernek örvendett ez a kis kötet. A megjelent nagy példányszám (több mint 15000) is erről tanúskodik. Miközben a szülők vagy óvónénik olvasták, a kicsik a rajzokat színes ceruzával festgették. Így számtalan óvodás kisgyerek is elsajátította belőle az ábécét.

A *Hajóval a Déli-sarkon* 1998-ban látott napvilágot és három hosszabb gyermekkölteményt tartalmaz. A címadó vers a Déli-sarokra kalandoztatja el Amundsen hajóján a kiskorú olvasót. A Déli-sarok természeti szépségei és gazdag állatvilága valóságos élő paradicsommá varázsolja a kicsiknek a déli sarkvidéket. De a költemény végén a honvágy hazatéríti a gyermekhóst, az a haza, amit mindannyian szülőföldnek nevezünk.

Olivér verse egy Cenk alatti barcasági séta. Séta azaz a *nagyapóval*, aki jelképesen is, számtalanszor a kezünket fogta, s akinek szép emléke mindig megmarad. Olivér esti sétája a nagyapóval Holdezüst fényben

kezdődik. Örömeiben, hogy együtt látta őket az óváros utcáin, a Cenk-óriás is kalapot emelt, s a ragyogó csillagok is békességet hirdető fehér álmokat hoztak útjukba. A régi várost idéző versben nagyapó átszellemült és énekelni kezdett az unokának, olyan érzékenyen, hogy még a csillagok is nagyapót hallgatták. Az unoka is követte az ősz hajú nagyapót, és miközben ő is énekelt, a várostér szökőkútjának felszökő vizével reménysége is a Hold, s a csillagok felé emelkedett. A kisgyerek lámpagyújtónak képzeletben magát a régi városhalak között, miközben nagyapó a természet törvényeivel barátkozik: nemcsak nagyapó, hanem a Cenk erdeje is őszbe borult a Barcaságon.

Az *Elöttem a földgömb* az egész világot a gyermek elé tárja. Az óceánok és tengerek vizén túl, akörül, ahol egy nagy csizma sétál a Földközi-tengerben, a szárazföld közepében ismét előbukkan a szeretett szülőföld: a kicsi vízerecskékkal, az ősi fenyvesekben csobogó borvízkútjaival, az öreg szarvassal, a csordajáró sáros utakkal, a hangos kolompszóval hazatérő jószágokkal és a virágok között a sok ezer énekesmadár dalával, énekével.

Nos, ennyi az én gyermekverseim világa...

— *Szeretném, ha kitérnél átütő erejű költeményedre, a Tünető magnóliákra...*

— A *Tünető magnóliákat*, 1997-ben megjelent kötetem címadó versét az 1995-ben megrendezett székelyudvarhelyi március 15-i, a kivételesen szép ünnepély hangulata és üzenete ihlette. A Márton Áron téren összegyűlt székelység úgy jelent meg előttem, mintha a földkerekségen szétszóródott magyarság mind itt ünnepelne, a Hargita lábainál elterülő városban, s ez hal-

latná szavát az 1848-as forradalom eszméinek valóra váltásáért. A világ magyarsága — jelképesen — tüntető magnóliákként jelent meg versemben. Olyan tüntető magnóliákká vált, mely imafülkékben imádkozik, hogy végre gyógyuljon már be a magyar seb, s gyúljon láng-ra a szurok-földeken a szó, hogy susoghasson a magnóliáknak, mint a Kárpátok s a Tátra fenyői. A versben felzsongnak a székely s a magyar temetők és európai barátaink előtt tisztán hallatják szavukat őseink. Azok az ősök, akik arra buzdítanak, hogy az igazságért lobogjunk tovább.

Az *Erdélyi homály* című, Illyés Kingának dedikált költeményemet a nagybeteg művésznőhöz írtam, aki-nek hangját a magyar pódiumokon az erdélyi homály, a köd-jelenségek, a lebilincselte éjszakák, a reménytelen-ség nem keserítik. E vers megírására tulajdonképpen a Duna Televízióban a művésznőről készült portré-film ihletett meg, amelynek egyik képsorában egy fal előtt mondott verset Illyés Kinga. Versemben a versmondó ajkai lilák lettek a kimondott és elégett szótól, s mindaz, mi mégis marasztalta itt, nem volt más, mint „a sárkánykoncertekben / fölizzó / erdélyi táj”, a köd-jelenségekben az a nagy bizonytalanság, mely fölött egyre csak szaporodik, „sűrűsödik / az erdélyi homály”. Illyés Kinga fizikailag már nincs többé. Az előadó-művésznő, az ismert színésznő, a magyar nyelv őre elköltözött az ég sötétkék kurtinái mögé, de mégis, mindahányszor újraolvasom a verset, időnként megjelenik egy képzeletbeli szürke fal előtt, s miközben hangját édesíti az erdélyi homály — „a vers / szívátültetése / lobog / az égő pódiumon, / láng-ra lobbannak a kurtinák, / lázadó lelkiállapotok / hangját / fújja a szél, / sodorja huzat parasztszívekbe, / kozmosz-kat-

lanként forr a szó, / a lobogó, / a szabadság denevérei véreznek / a magyar nyelv / éjszakáján”.

De a kötet egyik versében feltűnik egy sárga hajú néni is, egy teljesen ismeretlen, aki az ablakban ülve nem tudja végignézni azt, hogy az idő eltünteti a múltat, ezért elhatározza, hogy a múlttal együtt, amit az új világ láthatatlanná tesz és eltemet, ő is menni fog: a század végén becsukja a fehér ablakot és elköltözik, de úgy, hogy az ablakokat díszítő égőpiros muskátlikat is magával viszi (*Az a sárga hajú néni abból a fehér ablakból*).

Versima és visszaemlékezés, majd néhány mélyen átélt merész és szókimondó szerelmes vers sorakozik a kötetben. A *Nagyvárad* című vers a Holnap városát idézi, a városét, melynek utcáin „Léda párizsi parfümje lebeg a levegőben” és sárga villamosok zakatolnak, s a nagy költőóriás, Ady Endre „fáradt keze megmagsimogatja a vénhedt / épületek újrameszelt homlokzatát...” Egy másik költemény pedig Ady párizsi sétáiról szól, ahol képzeletemben láttam, de arról is, hogy hátratett kézzel, fején egy régi virággal díszített kalappal az „Érmelléken, / hepe-hupákon, / Krasznárokban, / szérűskertben, / ősi skóla előtt” is láttam én (*Ady Endre sétái*). József Attila, a másik költő-kedvenc emlékét idéző vers egy megerősített tagadás, egy igaz történetnek a cáfolata: „A tehervonat azokon a síneken / nem is robogott el soha, / hiába mentél ki decemberben / más jövőt álmodni, Attila!” Mert annyi idő után a professzor úr saját magának is bevallotta: „apáról, anyáról, Istenről s hazáról / csak tiszta szívvel szólhat a poeta” (*József Attila*).

— *Az 1999-ben kiadott Erdélyi homály válogatott verseket tartalmaz, mintha lezárult volna a költőben valami...*

— Az 1999-ben megjelent könyv borítója ismét fekete színű, borítóján pedig egy fekete-fehér fényképen az én arcom látható. Magyarországi olvasóim ferences rendi szerzetest láttak bennem, ami természetesen nem igaz, de biztos, hogy paptekintetű, komor és elszánt személynek látszom rajta. A válogatott versek is ilyenek a kötetben: komorak, a múltba tekintenek vissza, de jövőbe néznek és elszántan keresik azt az utat, amely az erdélyi homályból kivezet. A versek nagy része a '89-es fordulat előtt keletkezett, lehet, hogy ezért (is) fokozzák a kilátástalanság útvesztőinek a labirintusát, de az újabb versekben már megjelenik a sorok között Isten, akit — amint már az előbb is elmondtam — nem hiába keresek...

Ezzel valóban lezárult a mögöttem maradt korszak. Bizonyára ezzel magyarázható, hogy 2002-ig elég nagy szünet következett be alkotói pályámon. 1997 után a lap- és könyvkiadói felelősség háttérbe szorította a költőt.

— *De a 2002-es év már a termékeny költő éve... Négy versesköteted kerül könyvesboltokba, illetve az olvasó asztalára...*

— A *Megkésett feltámadás* című kötetem tematikai szempontból vegyes, változatos. „Lélekvallomásokot” tartalmaz Erdélyről, a szülőföldről és a költészetről, a rozoga autóbuszok kipufogógázainak bűzében álló fiatal „kritikusokról” és botcsinálta könyvbírálokról, elhunyt katonák sisakjairól, a legszebb lázadásként itt-hon maradt vándormadarakról, a kedves kék szemében kialudt kozmoszról, a néma könnycseppekről és a szerető kezében tündöklő csillagviolákról, a múltról, a

sírokról és kopjafákról, a rémálmokról és az emberi élet utolsó állomásáról.

A kötet címadó verse már ábeli hangulatú. Mint a kibomlásra váró tavaszi rügy, reménységet sugall. A Tamási Áron emlékére írott vers (*Megkésett feltámadás*) világában a fenyősörényű rengeteg lakója, a székelly ember olyan, mint Jézus, aki nagy keresztet hord a hátán, egy olyan keresztet, amit letenni vétek, s amit levenni a vállról már nem lehet. A versben mintha Ábel szólalna meg, és az a szomorú pásztorének cseng fel, amit fent a havason, a Hargitán székelly legénykék énekelnek. De látni, hogy bölcsőnk fölött bagoly őrködik és azt is, hogy valahol fent, nagyon messze még ott van fölöttünk Isten.

A kötet többi verse Isten, a hit, a helytállás, a szülőföldszeretet, a szerelem és a rövid szösszenetszerű groteszk képek versei. Nem hiányoznak innen, amint már említettem, a kortárs irodalmi műveket „fennhézón” és talán túl szubjektíven kezelő fiatal kritikusok „versbe foglalása” és néhány lírai visszaemlékezés. A költőket és írókat ért gáncsoskodás ellenére, a költők és írók mégis tovább írnak. Az írók S alakú pipáikkal szállnak ki hintóikból, a költők meg gyalog érkeznek a témadús élet színterére csupán azért, hogy láthassák a nagy virágfakadást, hogy átöleljék a Múza derekát, hogy kitapogassák a béke körvonalait, hogy feltöltődjenek csókkal, hogy teleírják az újságokat minden széppel és jóval és... írjanak, írjanak, míg tollukból „folyni, / ömölni kezd — / az irodalom.”

A *Megkésett feltámadás* néhány képverse közül kiemelném az *Ódon fejfa* címűt, mely arra figyelmeztet, hogy életünk legutolsó és legszomorúbb jelensége, a halál csupán felkiáltójel életünk végén, s az idő, mely

végképp kimondja az utolsó szót földi életünkre, nem letörli, hanem csak zárójelbe teszi életünket.

Az *Ismét felgyújtom a mécsest* istenes verseket, versimákat tartalmaz. A kötet versei az Isten házába való visszatérésem lelki története. Visszatérés a templomba, mely Isten erejét és energiáját, lélekmelegítő és -ébresztő sugarait fogja fel a világegyetemből, mintegy igazolva, hogy Ő mégiscsak létezik, itt van, itt van közöttünk, bennünk. Visszatérés a templomba azért is, hogy emlékeztessenek: hitetlen világunkban buzgón keresnek minket a templomablakok, az összekulcsolt kezek emlékei, a padokban hagyott imakönyvek, a bűnbánó szavak, az imák, a könyörgő énekek. S ha meghalljuk a gyermekkorból ismert templomharang hívó szavát, megváltozott emberekként ismét felgyújthatjuk a mécsest.

A lelkiismeret-furdalásokról vallok *Bűn* című versemben, melyet szándékosan egyes szám első személyben írtam, de itt is az üzenet többes számra vonatkozik: súlyos, számtalan bűnnel teli hátizsákot cipelünk hátunkon, hogy majdnem belerokkanunk. Ezért kérjük Isten segítségét, hogy vegye le rólunk ezt a terhet, bűneinket. A *Hála* című istenes versem köszönet Istennek, hogy megajándékozott engem/bennünket az élettel. E folyamkölteménynek szubjektív háttere az ötéves koromban ért autóbaleset, az az őszi vasárnap, amikor utcánkban, a kapunk előtt elütött az autó, s amikor a kórházban — több műtét után —, a klinikai halálból tértem vissza az életbe. A *Hála* köszönet Istennek azért, hogy megtartott: a szülőföld keresztjét hordó egyszerű, hivatást gyakorló, közösségünkért felelősséget érző embernek.

A könyv borítóján Dürer úr összekulcsolt keze sugall, vagy üzen valamit. Talán azt, hogy többet kellene

imádkoznunk; talán azt, hogy eljött az idő a „józan megtérésre”; talán azt, hogy már hiábavaló minden, mert az emberiség belepusztul saját bűneibe...

A világegyetemben Istent érzem, mikor „csillagok csöngettyúi havaznak be”, s akkor is, mikor a világ-mindenség halhatatlan zenéjében titkok ébrednek a szívemben. A szférák zenéjének a titkai (*Szférák zenéje*). Istenről sokszor megfeledkezünk, de ha félni kezdünk a haláltól, mégis eszünkbe jut, felmennénk hozzá, akár ezüst színű bádoglemezből épített rakétával is, hogy megkérjük arra, segítsen meg minket (*Amikor már csak epret és málnát árulnak a cigányok*). És őt keressük a világegyetem harangvirág-csilingelésében, a tudattól független anyagban, a molekulákban és a kémiai kötésekben, őt keressük a szegénységben és a milliomosok szívében, a Jordán keresztelő vizében, a föld porában, a kenyér ízében, keressük őt egyetlen életünkben (*Téged kereslek*), hogy megköszönjük Ne-ki a találkozást, a lehetőséget, hogy amikor esténként összekulcsoltuk kezünket, beszélhettünk Vele. Azért, mert életünk nem más, mint parányi szent szikra, mely egyszer úgyszólván találkozik Vele, amikor életünk végét ér és kipattan a végtelenbe.

Még két kötetem jelent meg 2002-ben, az *Adventi koszorú* és *A láthatatlan sorompók*.

Az *Adventi koszorú* két ciklusra oszlik: a *Séta, hátrahagyott kézzel* vegyes tematikájú verseket tartalmaz: irodalmi művek sorsáról, költők mindennapi sétáiról és a múltból visszaidézett kedvesről. A másik ciklus, a *Koronázatlan gyermekkor* a letűnt gyermekkor utáni vágyból született. Kis robinsoni utazások, talán mosolyt előcsaló versek, amelyek nagyapó „sötétkéék csűr-jétől” a fürdőváros folyóvizébe ejtett játékgig, a műanyag traktorig, az első iskolai nap emlékezetes ese-

ményétől a tanító néninek szánt kóstolóig, nagymama égi madaraitól az ajándékba kapott háromnegyedes hegedűig, a szülői értekezlettől a visszatérő álomig cikáznak ide-oda az emlékképek. Így utaztam vissza a gyermekkor bennem — bennünk — örökkön élő világába. Csupán azért, hogy ne cipeljem tovább emlékeim súlyos atomjait, hanem inkább visszafele pörögjön az a gyermekkori mese, aminek részese csak emlékeimben és képzeletben lehetek: „Visszautaznék gyermekkoromba, / nem repülővel, / hanem zakatoló, / zöld személyvonattal, / s a nyitott ablakból / hallgatnám a visszafelé / pörgetett / gyermekkori mesét. // Mindent elkövetnék, / hogy visszautazzak gyermekkoromba, / de nem tehetem. / Csak emlékeim / súlyos atomjait viszem magammal, / mint hegymászó / a nehéz hátizsákot / a világ legmagasabb csúcsa felé...” (*Visszautaznék...*).

— *Beszélj rövid, aforisztikus verseidről is, amelyek formailag, de költői mondanivaló szempontjából is újdonságok.*

— *A Láthatatlan sorompók* a negyedik kötet, amely még 2002-ben, *A galambok kirepülnek* pedig 2003-ban látott napvilágot. E két kötet tartalmazza rövid, aforisztikus verseimet. Az önkifejezés próbatétele ez a műfaj — ahol kevés szóval sokat kell mondani.

A Láthatatlan sorompók című kötet szerelmes verseket tartalmazó ciklusa foglalja egységbe a kedvesről készült kis pillanatsfelvételeket. A kedvesről, aki „a költészet báltermében” iringókék szemével, s arany hajfürtjeivel lobog és a szerelem meghitt otthonává varázsolja a világot. A kedvesről, akinek — ha kihunynak a hélium-csillagok — indigókék por foszforeszkál a ha-

ján (*Virrad már*). A kedvesről, akivel csellengő csillagokként száguldottunk, s „elképzelttem a végtelent, / s kék csillag-mécseseket / festettem az égre, / szívemre angyalszárnyakat, / égitetek között repdesőket, / hogy a csellengő csillagok között” vele repülhessek szerelmes kísértésben (*Csellengő csillagok*). A kedvesről, aki ha hozzám ér, ha mellém bújik, s akinek ha érzem a teste melegét, felteszem neki is és magamnak is a kérdést: „ilyen fontos / az ember életében a szeretet?” (*Szeretet*).

A másik ciklus „zsebversei” fényes tetőablakot nyitnak az ég felé: összekulcsolt kezek várják az ima és a csendes elmélkedések pillanatait, az angyalok megjelenését az aranyporral teleszórt emlékekben. És megjelenik az addig fel nem tett kérdés, hogy a teremtés ötödik napján miért aludt el az Isten? Hiszen az ember rossz, ezért leszünk rövid életünkben árva kikericsek, ezért térnek vissza legrosszabb álmaink, ezért lépked padlásszobánkon át a kísértet, ezért hullnak ki szemünkből az üvegálmok. S nemcsak kihullnak, hanem össze is törnek... „Láthatatlan sorompóinkat” emeljük fel bátran életünkben, s a küzdelem után — ha majd visszapillantunk — meglátjuk, hogy virágtorlaszok emléke mosolyog vissza ránk. Ezt üzenik e kötet versei.

A láthatatlan sorompók az alkotó ember elé gördített akadályokat jelképezik. Nemcsak a költő elé, hanem minden kreatív-alkotó-építő jellegű tevékenységet gyakorló/folytató ember elé. A „láthatatlan sorompók” megerősítenek, erőt adnak, további igényesebb és értékesebb munkára serkentenek, egyszóval impulzust adnak. A kötet szóban forgó versében meg is köszönöm ezeket az akadályokat: „Köszönöm / a virágtorlaszokat, / köszönöm / a láthatatlan sorompókat!” (*Akadályok*).

A galambok kirepülnek című kötetem versei szatirikusabb, élesebb hangvételűek. Feltűnik itt is a kedves, de mindenre igent mond. Beleegyezik a találkozásba, igent mond az ölelésre, de igent mond a válás pillanatában is, amikor kihal a lélekből a szerelem. Szürrealista képekben mennyei muzsika élteti tovább a belefáradt világot: a tenger fővényén fehér zongora hangja szól, úgy már nem az ember, hanem a szél zongorázik. Az ég urának a koncertje után az írógép is pihen a költő asztalán, a lélek fekete hengerén a betűk se beszélnek már. Terhessé válik az egyedüllét. Ám a kinti világ a lehangoltság ellenére is mintha pezsdülni kezdene, ha kinyitjuk az ajtót, hogy beengedjük Istent az otthonunkba, a lakásba, mert Isten nélkül sose leszünk „tisztá emberek”. Ki kell meszelni ünnepek előtt az ősi házat, itt kell maradni a nehéz pillanatokban is a szülőföldön, a boldogságban azonban mégis legyünk kimértek, és sose váljunk napraforgó-emberekké! Mert rövid az élet, s e kicsi, emberöltőnyi létezésben tanuljunk meg ismét szeretni — üzenem embertársaimnak verseimben. A címadó verset (*A galambok kirepülnek*) szándékosan említem utolsónak. Ez az ötsoros mintha ellentmondana a kötetben szereplő több, mint száz versnek: az elhagyott gabonaraktárban egy fiú és egy lány találkozik, s miközben a fiú búzára fekteti a szeretőjét, a lány örömeiben sikoltani kezd és a gabonaraktárból a csendesen pihenő galambok ijedten kirepülnek a törött ablakon át. Mert az élet boldogságát és örömét semmi sem helyettesítheti.

— *Az Elmaradt imák című, szintén 2003-ban megjelent könyved verseiben a rövid versektől mintha visszatérnél kedvelt műfajodhoz, a szabadvershez...*

— Az *Elmaradt imák* (2003) című kötetemben érezni, hogy visszatérek „határok nélküli” területemhez, a szabadvershez. A rövid, pár sorosak itt még előfordulnak, de hiányzik belőlük a csipkelődő, ironikus hangvétel. Bűn-csokorral a lelkemben viaskodom és fogadkozom, mert látom, hogy hiábavaló az az anyagi hajsza, ami a mai embert gyötri: semmi sem az emberé, a ház se, a hegy se, a virág se, csak a lélek, az Istentől kapott ajándék. A többi „örök látszat és földi homály”. Az ihlet is csak akkor születik meg, ha Isten megérinti a költő fejét — csak akkor támadnak fel a szavak: „Isten / a költő fejére / tette kezét / és feltámasztotta / a szavakat” (*Ihlet*). Kritikai hangvételű verseim az irodalmi életre irányulnak, bírálják a kiosztott díjakat az „irodalmi központokban”, az öreg írónemzedék esztelen rohangálását a lesántult Pegazuson a Parnasszus felé, a fontoskodó, fából faragott diák kritikusokat és az irodalmi életet megbénító irigységet: „Kedves feleim, / csak az marad meg, / amiért dolgoztunk, / s amit saját / eszünkkel-kezünkkel / állítottunk elő. / A többi: / rossz szavak, / s irigység / vipera-cseppjei — / arcotokkal együtt / semmibe vész, / akár a pára.” Figyelmeztetésnek szántam e verseket, hogy kisebbségi sorsunk göröngyös útjain szeressük és értékeljük egymást, mert más ezt nem teszi meg helyettünk, becsüljük meg egymást. És imádkozzunk... Ne felejtsünk el imádkozni!

Az *Elmaradt imák* versvilágát még képzeletbeli utazások idő-lampionokkal ékeskedő állomásokon, a jelenből — a tűzkobrák elől — a falusi udvarra visszamigráló érzések, landolások a lélek röpterén, a lélek csalódásai egészítik ki. Érezni, hogy a tél is egyszer véget ér, s — virág helyett — az utolsó hópehellyel a költő elindul kedvesét és a tavaszt köszönteni. A kellemes

csalódás azonban mégis jelen van a kötet végén: „Az embert mindig éri / valami csalódás. / Semmi és senki sem olyan, / mint amilyennek képzeljük. / Most is kiderült: / te sem vagy olyan, / amilyennek legszebb / álmaimban láttalak. / Milyen bosszantó: / sokkal szebb vagy, / mint ahogy elképzeltelek!” (*Morfondírózó*).

— *2004 a Fehér tulipánok és a Mosolygó oroszlánok éve volt számodra. Milyen életérzés uralja a kötetekbe foglalt verseket?*

— *A Fehér tulipánok szerelmes átéléseimet pergeti vissza. Mert megtaláltam a csokoládés dobozban a régi fényképet, amely visszahívott a rég lepergett időbe, s a kedves fülébe suttogom a szerelem rég feledett miatyankját; mert az iskola tüzes csempekályhája mellett megijedtem az első csóktól; mert az anyanyelv országába indultam, hogy a szeretlek szó helyett egy még szebb szót találjak érzéseim kifejezésére; mert a szakításoktól félve fohászt mondtam, csak hogy megtarthassam a kedvest. A szerelem jelképes sírkertjében lobogni láttam a fehér tulipánokká változott szerelmeimet, a gyertyaöntő gyertyáját pedig felvittem a csillagok közé, hogy kedvesem meggyújthassa az első éjszakán: „A gyertyaöntő / formába öntötte a gyertyát. // Én felvittem / a csillagok közé. // Te meggyújtottad / az első éjszakán” (*Lobogás*). Elképzeltem, hogy a nemlétebe átköltözött a kedvesem, ezért Istentől kértem engedélyt, hogy visszahozhassam a földre. De a *Megállapítás* című versben elhangzik egy figyelmeztetés is: „A szerelem / néha / kockázatos átkelés / a szemfényvesztés / hídján —”*

A Mosolygó oroszlánok című könyvben az oroszlánok nem tudnak mosolyogni. De nem csak ebben a

könyvben, vagy a kötet címadó versében, a valóságban sem. Az oroszlánok komorak, (a könyvborítón) magabiztos jelenlétükkel és határozottságukkal őrködve figyelmeztetnek. Mintha őriznék/vigyáznák a költő világát, mintha védenék mindazt, ami a könyvben szellemként, művészetként, itt versként szerepel vagy más szóval: költői szabadságként van jelen.

A lét és nemlét kérdései foglalkoztatnak ebben a verskötetben. Csalódva, a rossz emberektől menekülve templomot építék a szívemben. A lét — itt — csupán néhány szárnycsapás két végtelen között. A többi, ami történik, nem más, mint nagy nyomorok sorozata, sok gond, fejfájás és sok semmiség... De a sok semmiség közül előviláglik örök vigaszként — a költészetemben immár nem is tudom hányadszor visszatérő — szerelem. A szerelmes versek *Az istállómeister panaszai* című ciklusba tömörülnek: a hasonmás lelkű kedvest keresem a Lánchíd „mosolygó oroszlánjai” mellett, vagy az emlékek állomásán, a második vágány mellett, ahol virágsokorral várom azt a gyorsvonatot, amelyen egykor ő ide érkezett, éjszaka pedig fehér párnámon magam mellé álmodom kedvesemet és vállára húzom a paplant. Rövid, tömör megfogalmazásban ezt írom róla: „Arcodat elfújná a szél, / ha porból lenne. // Szép szavad felszállna, / ha ködből lenne. // Hangod elhervadna / ha virágból lenne. // Szerelmed mindig megmaradna, / ha csillagból lenne” (*Ha...*).

A kedvesnek írt *Vallomás*ban anyanyelvem legszebb szavait keresem, azért, hogy a legszebb magyar szavak között megtaláljam azt a szót, amit éppen neki akartam megvallani: „Keresem / anyanyelvem / legszebb szavait. / Találtam is néhány / szívhez szóló / magyar szót: / édesanyám, / bajtárs, / fülemüle, / liliumkert, / szeretlek. / Ja, igen, / tulajdonképpen / az utób-

biért volt / ez az önfeledt keresgélés”. Visszatérve: a versben a legszebb szavaink felsorakoztatása természetesen nem teljes (a költő részéről), hiszen nem nyelvművelő írásról van itt szó, hanem versről, de — véleményem szerint — a felsorakoztatott legszebb szavaink mellé sorolhatnám ezt a két szép magyar szót is: *levente és honvéd*.

A *Szétszerelt játékaim* című ciklus lírai visszaemlékezések. Ezek közül nekem a legjobban tetszik a „gyermekfilozófus” szemlélete, meglátása arról, hogy miért és hogyan tágul a világegyetem. Gyermekkoromban a ház padlása különös zug, rejtekhely volt számomra, ahová egyedülletemben mindig felmentem. Este pedig eltoltam a háztetőnkről néhány cserepet, csupán azért, hogy „jobban láthassam” a csillagokkal teleszórt eget, s hogy álmaimat egy képzeletbeli rakétával felküldhessem a csillagok közé. Itt vettem észre, „hogyan tágul s foglal el / mind nagyobb tereket / a világegyetem, / s azt is tudni véltem, / hogy azért tágul a kozmosz, / mert az életüktől / megváló emberek / felszálló lelkéből / csillag születik.” Annyi idő elteltével ma „is azt hiszem, / ha esténként / fölnézek az égre, / a felszálló lelkek özöne / egyre szaporítja / a csillagok birodalmát. / De most álmaimmal / szeretnék találkozni, / melyeket gyermekkoromban / padlásunkról / fényes rakétámmal / küldtem fel az égre” (*Csillagok leszünk az égen*).

— A 2005-ben írt A szeretetnek nincsen temetője címmel II. János Pál pápára emlékeztél alkalmi költeményedben.

— Azt hiszem, hogy két dolognak nincsen temetője a világon: Isten országának — a végtelen kozmosznak

— és a szeretetnek, annak a legszebb érzelemnek, mellyel a Mindenható minden embert megajándékoz.

Szeretet nélkül olyan szegény az ember, mint a dúsgazdag polgár, aki fényes palotájában egyedül él, s akit az önzés miatt hagytak el a barátai. A szeretet olyan, mint egy mécses. Kezünkben tarthatjuk, de tovább kell adnunk, hogy másoknak is világítson. Hogy fénye által mások is „feltöltődjenek”. Ezt tette II. János Pál is: Európától Ázsiáig, Amerikától Afrikáig adta milliók kezébe a mécsest, a szeretet lángját. Bizonyság volt erre a több százmilliós embertömeg, amely a haldokló pápáért imádkozott. Felekezeti hovatartozás nélkül én is ezt tettem. S amit akkor éreztem, versimává lett: „Szentatyánk, / cédrusfa koporsódon / az Új Testamentum / lapjait olvassa, / lapozza a szél — / Máté, Márk, Lukács és János / evangéliumát, / hogy felröppentse az örömmüzenetet / a világ népeinek, / akár a fehér galambokat / a Szent Péter térre néző / ablakodból.”

Az alkalmi költemény a nagy pápa buzdításait is idézi: „Ne féljete!” „Kövessetek!” A „szegények és betegek pásztorának” mindenkori örök intelmeire épülő versben, amikor a szél becsukta a koporsóján pihenő Új Testamentumot, nekem is — a költőnek is — fölsírt a lelkem és ezt írtam: „Köszönjük Öt néked, / Lengyelország!” A Mindenható, „Isten / megáldotta munkádat, / Karol Wojtyła, / — a Szentlélek akaratából / II. János Pál —, / szelíd arcod / szép emléke / maradjon meg nekünk, / lengyel szíved, / melyet az emberiségért áldoztál / fényeskedjék / az angyalok birodalmában, / s a csillag, / mely lelkedből születik, / ragyogjon / holnap is felettünk! // Ragyogjon fényesen, / hogy ne szomorkodjunk többé, / és örvendezzünk / és derűsek maradjunk / a közös hitben, / Jézus Krisztus / megtartó erejében — / mindörökké! // Ámen.”

...Szerettem II. János Pált, a lengyel Karol Wojtylát. Szerettem, mint ahogy a világ bármely nemzetének bármely vallású, szeretetre érdemes emberét szerettem. Ezért kértem versimámban Istent, hogy szelíd emberi arca maradjon meg az emberiségnek és lengyel szíve, melyet az emberiség boldogabb jövőjének szentelt. Mert II. János Pál tanításával és kezünkbe adott mécsesével mi is gazdagabbak — s bizonyára jobbak — lettünk/lehetünk.

— *Ugyancsak 2005-ben jelent meg Ima Erdélyországért és Isten megáld a Hargitán. Az első egyetlen, reprezentatív költeményt, a második válogatott verset tartalmazza a szülőföldről. Ezt a két kötetet követi a 2006-ban megjelent Lelkemben muzsikál a Hargita és a Bodzafa virága című verseskötet.*

— *Lelkemben muzsikál a Hargita...* a Hargitának, a székeleyek Szent hegyének a világa és lelke készített e versek megírására és kötetbe szedésére. Nos, 2005-ben erdélyi magyar írók tollából antológiát készültünk összeállítani a Hargitáról. Nehezen gyűlt az anyag, főleg azért, mert elég kevés a Hargita-irodalmunk. Válogatás közben eszembe jutott, hogy néhány régebbi versem (*Vendégek, Azon az éjszakán, Havasi gyopár, Adventi koszorú, Megkéssett feltámadás, Fehér séta a Hargitán*) a Hargitához kötődik. Nagyon megörültem, boldog lettem és ráadásul büszke, mert például a helyi, valóban „tősgyökeres” udvarhelyszéki Tompa Lászlónak sincs sok verse arról a hegyvonulatról, mely a Libántetőtől a Csíki-medencéig, a Görgény-Hargita-fennsíktól a Torjai- és a Hatod-hágóig emeli büszke fejét a székeleyek örök hazájában. Ha jól tudom, talán egy verse sincs, melyben a Hargita hegység neve szerepelne.

Töprengéseim során félrevonultam a Hargita lábainál elterülő Ivóban, a gyönyörű, vadregényes tanyai településre, villámba, csendes és ihlető második otthonomba. Itt találkoztam igazán a Hargitával. A hegygel, melyet az ősz ablakából muzsikálni hallok, s melynek vén őzbakhoz hasonlított koronáját megsimogatom az álmodó bérceken. A Hargita, mely égve muzsikál az ősz színeiben, s melynek hit-szárnyai a völgy és hegy között vergődnek. A Hargita, mely — költeményemben — „az erdélyi havasok királya — / ünneplő vén őzbak a Kárpátok felett” (*Ima a Hargitán*). A hajnalt lélegeztem be és itt néztem szembe a felkelő Nappal, s léptem be a fenyves szívébe, az ég templomába, ahol lelkem energiája szeretetté alakul át (*Átalakítás*). Egykori ivói szomszédom, Ilyés Márton emlékére írtam az *Ember a havason* című verset. A költemény a havasról, a szent hegyet őrző székekről szól. Magasztos, szent épület a Hargita, „falai a hű székelek, / ablakai a meggyötört lelkek, / cserepei a szakállas fenyvesek.” Ilyés Mártonnal s a hozzá hasonló egyszerű emberekkel vallok a versben: „ez a hegy lelkiismeret: / havasi virágcsokor a lélek asztalán”. Mert a hegy őre „Kezében petróleumlámpát lóbál, / s azzal világítja nekünk / holdtalan éjeken az ösvényt, / a másik kezében havasi virágcsokrot tart, / s ő az, aki a Szent Hegy fölött, az égen / hargitai nótát dúdol a csillagoknak.”

A *Márton bácsi forrása* című költeményben a forrás vize havasi könnyként szivárog le a dombon, az 1981-es emlékezetes Anna-bálról szól *Azon az éjszakan* című versem. S míg elindulok a fény felé, eltelik a nyár, s elmúlik az ősz is, fehér ágyat vet december, s a hegygerincen, a karácsonyi ünnepek előtt, élő adventi koszorúként ragyog a fenyves (*A negyedik gyertya*),

de Krisztus születésére a feldíszított karácsonyfa a hegy nagykövete lesz, s székely pásztorként beszél a házban. A havas végrendeleteként nyomatékosítom a verseskötetet záró költemény utolsó soraiban: „Ezért fontos, / hogy szellemünk ragyogjon, / mint a csillagok, / és álljunk egyenesen, / mint a fenyvesek” (*A mulandóság kátéja*). Ez a *Lelkemben muzsikál a Hargita* című kötetem végső üzenete.

A *Bodzafa virága* első — 2006-ban megjelent kötetem —, *Erdélyi harangok* című ciklusának versei rövid, tömör költeményeket is tartalmaznak: a virágok illatától virág lesz az ember, olvasás közben rájövünk arra, hogy a szavaknak leírhatatlan súlya lehet: ha megtámadnak a szavak, szavakból kell lövészárkokat építenünk, a Tejút pedig nem más, mint az egyedüli hely a világon, ahol patyolatfehér tisztaság vár minket. E ciklusban jelen vannak az istenes versek is: az úrszaltára szálló fehér galamb, a vallásalapító Dávid Ferenc, a gyermekkori imák, és mindezek mellett a múltba való visszatérés, az emlékebe vesző öregek. És egy elkallódott régi vers, melyet az *Igaz Szó* a '80-as évek elején közölt, a Farkas Árpádnak dedikált *Erdélyi harangok*. A vers intelmei időszerűek most is Erdélyben: „Úgy hát akkor / én is veled maradok, / kovalens kötéssel / vadság köntösében, / vadak vecsernyéjén, / táncos holdudvarban / gyémánt gyökerekkel. // Leégett a parázs — / Gyantaillatában, / vándortarisznyánkban, / éji falatunkból / mézes kalácsá lett / a mi kis világunk, / idekötöttségünk —”

A *Villás farkú barátaim* című ciklus gyermekkori visszaemlékezésekből épül: a színes léggömbök emléke a munka ünnepén, a születésnap fényképeződések, a gyermekkori babonás rettegetések, első emlékem a Margit-szigeten, és első szereplésem székely harisnyá-

ban, szüleim és rokonaim nevetséges intelmei, a falu megnyugtató világa, az 1977-es földrengés szomorú emléke, diákcsinnyek és kalandok sora, rengeteg bodzavirággal, melyek a *Bodzafa virága* című versben a Homoród menti Gyepes felé vezető poros országúton — egy régi tavaszon nyíltak. A ciklus címadó versében így emlékezem gyepesi „örök barátaimra”, a villás farkú fecskékre: „A ház és a csűr között / kifeszített villanydróton / hangosan csiviteltek / a villás farkú fecskék, / az én örök barátaim. / Nekik vallottam meg / búmat-bánatomat, / ők vitték-hozták a hírt, / és kórusban adták a jó tanácsot, / s együtt búsultak velem, / amikor torkomon akadt a keserűség. / Ősszel / nem tudtam elbúcsúzni tőlük. / Amikor indulni készültek / vándorútjukra, / én már otthon voltam a nagyvárosban: / a salakpályán szaladtam / a kerek bőrlabda után, / futballszármazék képzelve magam. / De álmaimban / sokszor megjelentek barátaim, / a villás farkú fecskék: / az eresz alól, együtt indultunk / a nagy égi mezőkre, / én hajtottam a Göncölszekeret, / ők meg fejemet röpködték körül, / én álmodoztam, / míg ők hangosan csiviteltek” (*Villás farkú barátaim*).

— Az *Álom a Titanicon* című nagylélegzetű, megrázó erejű poémád megtörtént tragikus eseményre épül, a *Titanic luxushajó sok emberéletet követelő tragédiájára*.

— Igen. Mégis hangsúlyoznám, hogy elbeszélő költeményem témája a szerelem, a szeretet és a boldogságkeresés. Megrázó poéma, melynek álomszerű a világa és drámai a cselekménye. A *Titanic* régi utasait és a tragikus eseményeket megjelenítő poémám főszereplője én magam vagyok, a kedves pedig a képzelet

szüleménye, de igazi mûzsa, aki Székelyudvarhelyen él, és akinek a nevét sosem fogom elárulni. Maradjon kétely és titok, mint minden igazi érzélem.

Az Álom a Titanicon intelem és üzenet. Intelem az emberi pompa és fényűzés hiábavalóságáról és üzenet a szerelem örökkévalóságáról, az Isten irányította sors elkerülhetetlenségéről.

A boldogságkeresőknek ez a költemény biztatás, hiszen azt kívánom bizonyítani, hogy az igazi szerelem önfeláldozó, megújít mindent és újjáteremt, a határtalan szeretet pedig olyan, mint az igazság, mely legyőzi a rosszat, és mindig felülkerekedik a bánaton és szenvedésen.

Az Álom a Titanicon egyben emlékezés is dr. Lengyel Árpádra, arra a magyar emberre, aki a Carpathia hajó orvosaként oroszánrészt vállalt a Titanic több mint hétszáz túlélőjének a megmentésében.

— *A Titanic „nagy” téma. Maga a drámát idéző elbeszélő költemény is nagy „megpróbáltatás” lehetett/volt a költőnek és megvallom, hogy maga a mű is értékes darabja modern elbeszélő költészetünknek. Hogyan kerültél ehhez a témához közel, mi vezette a „vidéken” élő költőt arra, hogy éppen a Titanicot és a Titanichoz fűződő álmait írja meg versben?*

— Gyakorlatilag az *Álom a Titanicon* 2006 szeptembere és 2007 márciusa között keletkezett. Elméletileg maga a téma már régóta foglalkoztat, még pontosabban gyermekkorom óta. A költői képzelet szőtte elbeszélő költeményt — a könyv szerkesztőjének, Csire Gabriellának a javaslatára — *Az álmokon túl* című, a Titanicot, a hajót és történetét hitelesen ismertető „utóhang” zárja, melyet az én személyes vallomásom

követ a költemény keletkezéséről, megszületéséről. Ezt idézném a könyvből: „Kisiskolás koromban ismerkedtem meg fehér-fekete tévénk jóvoltából a Titanic történetével. Az elsüllyedt hajóért sokat és sokszor búsulokodtam, érzékeny, tiszta gyermeklelkem mindig beleremegett a fájdalomba. Kisfiú voltam akkor, de ahogy telt az idő, egyre nőtt, terebélyesedett tudatomban az óceánjáró szomorú emléke. A Titanic szörnyű valósága, igaz története tovább foglalkoztatott.

Újra meg újra átéltem a halálba kényszerültek haláltusáját, a hajótöröttek kétségbeesését a mélységes óceán fölött, és együtt éreztem az elsüllyedt hajó áldozatainak a hozzátartozóival. Képzeletben sokat viaskodtam a hajó árbockosarának figyelmetlen őrszemével, és haragudtam a végzetes jéghegyre is, mely kíméletlenül állt útjába a hajónak. Arra az Akadályra haragudtam, mely kettétörte az Álom útját. Útját a Célnak, a Beteljesülésnek, a zátonyra futott Rendeltetésnek, a Végállomásnak. Annak a Végállomásnak, mely minden békés emberi Cselekedet, Alkotás és teremítő szándékú Megnyilvánulás célkitűzése. Minden időben.

Ez a régi gyerekkori élmény érlelődött, lombosodott most elbeszélő költeménnyé. A tragikus sorsú Titanic így alakult lelkemben — s remélem, hogy költeményemben is — mindig felidézhető élő valósággá. Vigasszá a rövid emberi létben, a szerelem himnuszává, azoknak az emlékére, akik szép reményekkel és vágyakkal eltelve a tenger martalékává lettek.”

Nos, a téma 2006 őszén ért meg végérvényesen bennem, ekkor éreztem azt, hogy nekifoghatok a költemény megírására. A hajónak, a Titanicnak és sorsának forrásértékű dokumentálódása után már csak az ihletnek és a költői képzeletnek kellett közreműködnie, úgy, hogy elmémben és lelkemben egyszerre han-

golódjon össze az „összes körülmény”. A költemény megírásához nagymértékben hozzájárult a magam kiválasztott két „helyszín” is, mely segített még jobban átélnem a Titanic világát, hangulatát és helyszínét. Az egyik, egy esti-éjszakai, nagyon elegáns székelyudvarhelyi — és most már elárulom, az *Ópium* nevű, Kossuth utcai — bár és vendéglő volt, ahol majdnem hat hónapon keresztül minden este teázó törzsvendég voltam. Az itteni romantikus légkör, a falak színe, a lenyűgöző bárpult, a bárpult mögött ragyogó óriástükör, a Titanic „idejét” idéző csillárok, a bárrészleg foteljei, a vendéglő bútorzata és az asztalokon égő gyertyák lélekserkentő hangulata után már az otthoni, szintén romantikusan berendezett dolgozószobám adott helyet a költemény megírására.

Az elbeszélő költemény „fejezeteiben” átéltem a Titanic utasának magam: első vagy harmadosztályú utasnak, gazdagnak vagy szegénynek, hajóskapitánynak vagy a hajótársaság igazgatójának, őrszemnek vagy szikratávírásnak, gyártulajdonosnak vagy szegény i-nasfiúnak, teológusnak vagy zenetanárnak, bárpultosnak vagy szolgalegénynek, kisgyermeknek vagy cukrásznak, nászutasnak vagy kalandvágyónak, előadóművésznek vagy színházi rendezőnek, szerelemtől fűtött boldog utasnak vagy dölyfös arisztokratának, az Atlanti-óceán hullámsírába zuhant boldogtalan embernek vagy életben maradt szerencsés hajótöröttnak.

— *Röviden ismertesd, kérlek, a költemény tartalmát...*

— A csillogó jégzilánkok között a hajó süllyed, a zenészek az Ősz himnuszát játsszák hangszereiken a hajón. A tehetetlen hajóskapitány átmegy a kormány-

fülkébe és nincs más, mit tennie: imádkozik. A hajón egy szerelmespár is utazik, akik közül az egyik — amikor „kihunytak a kék hullámok fölött / a Titanic ablakai az éjben” — életét veszti. A kezdet, idáig, a valósághoz is és sok más történethez is hasonló. De mivel ez a mű az igazi boldogságkereső ember költeménye, szükségszerűen így folytatódik tovább: az életben maradt a kedves után veti magát az Atlanti-óceán vizébe. Vízi útján mitológiai elemekkel találkozik, akik megmutatják neki az utat a vasóriás felé. Amikor a hajóra rátalál, megkondul ünnepélyesen az árbockosár nagyharangja, s az óceán citromzöld kertjében föleszmél a hajó, „apró ablakai kigyúltak, / hogy örökké világítsanak / az óceán szívében”. Szép és megható a találkozás pillanata: „A cikázó halak birodalmában / égő testemhez szorítlak, / boldog vagyok, hogy veled lehetek, / nem tudok élni nélküled! / Ezért nyitottam ki érted / a nemlét kapuját, / hogy örökre fogjam a kezedet.” A találkozás öröme az elsüllyedt hajón felélednek a lelkek, álmittasan ébrednek a kihunyt lények, s a hajó feltámad a mélyben. A Titanic előadóművésze zongorához ül, s akkor már „az ébredés tengeri szonátája / zengedez át az óceánon”. A szerelem igazi ünnepén felébrednek a gazdag és a szegény lelkek, s egymásnak megbocsátanak. Mindenki ünnepel. A Titanic „a rejtelmes mélységben / mesebeli tengeri palota lett, / csodahajó, / az »óceáni égboltot« elbűvölő csillag.” A parancsnoki hídon a kapitány most már előre int: az álmok útján indulásra kész a fémóriás. A hajó tehát ebben az álomvilágban tovább folytatja útját: „hullám-sírján / széntől füstölög a kazánház, / mintha hallanám / a gépterem zakatáját, / dolgoznak a gépek szivattyúi / és történelmi útján, / a jégbe fagyott óceánon, tovább sípol és dübörög / a fekete vízi gőzös, / az

élő nosztalgia.” Mégis: „Ragyognak a kék hullámok
alatt / a Titanic ablakai a mélyben — / A fémóriás
örök álmát alussza / az óceán szívében. / Az elsüllyedt
hajón, / a sárga homok-színpadon / kék nadrágban és
fehér zakóban / az atlanti zenészek / egymás mellé so-
rakoznak. / Előveszik hangszereiket, / miután foga-
dalmat tettek: / amíg tart ez a vigasztaló álom, / sze-
relmünk himnuszát / zengik örök időkön át / az óceán
szívében.”

— *Frissen megjelent kötetednek, a Szerelem orgo-
nájának alaphangulata: kicsit családi líra, kicsit el-
múlás, és persze, a szerelem örök érvényű igazságai-
nak a kivetítése...*

— E kötet domináló verstémái a falu és az ember, a
szülőföld és vidéke, a szeretetéhes költői lelket kísértő
rövid lélegzetvételű elmélkedések és nem utolsó sor-
ban a mindig jelen levő szerelmi líra, mely csupán
egyegyedét teszi ki a könyvnek. Ennek ellenére, a kö-
tet címe mégis a *Szerelem orgonája* lett. Ez egyrészt
azzal magyarázható, hogy a szerelem hangszerei — va-
lamilyen formában — mindig megszólalnak költemé-
nyeimben, e kötet szerelmi ciklusában szereplő kép-
versben éppen az orgona hangját hallatom, másrészt
pedig a kor olvasóinak „címválogató” igényét tartot-
tam szem előtt.

A *Csikókályha* című ciklus első és címadó verse már
jelzi, hogy ismét falun vagyunk, a keltezés megjelölése
mellett feltüntetett Hargita megyei, Homoród menti fa-
lucskában, Gyepesen. A kötetet és a ciklust nyitó vers
otthona a gyepesi ház és a házban az a szoba, melyben
gyermekkori estéimet töltöttem a szeretett nagyszülőök-
kel. A vers egyik „főszereplője” a téli szobában a négy

lábával galoppolló csikókályha, a másik „főszereplő” pedig a fáradhatatlan és gondos nagyapó, vagyis „papó” — ahogy gyermekkoromban szólítottam nagyapámat. A költemény mintegy bevezeti az olvasót a „témába”, a „helyszínre”, vagyis jelzi, hogy tulajdonképpen a versciklusban és a Beke-versekben ismét falunk vagyunk. A közelmúltból — az emlékek visszafele tartó lépcsőin is túl —, a *Pillanatkép 1944-ből* című költeményben a fogság éveit töltő nagyapám van jelen a versben; itt őt már nagymama és a család gyermektagjai várják haza, azaz „tartják” életben. Az *Azóta...* című versből látni: nagytata és nagymama „elköltözött”, s „azóta megromlott a világ” is, „a szeretet ott csüng, / mint ottfelejtett szalmakalap / az ajtó háta mögötti / festett fogason, / melyet nagytata faragott, / mielőtt fogságba vitték volna”. A költő leakasztaná a fogasról a szalmakalapot — ebben a versben a szeretet szimbólumát — és odaadná az őt körülvevő embereknek, de csalódottan felteszi a kérdést: „De kinek?” Világításkor már a kis unokák teszik fel kérdéseiket a nagyszülők sírja fölött sercegő gyertyák között: „Ilyenkor nagymama sokkal jobban lát minket?”, „igaz, hogy lelkük / csillagként ragyog az égen?”, „Szeretni tudják-e ott fent is egymást / a nagymamák és nagytaták?”

— „Király és királynő” az ősi házban... — *így jelenít meg könyved talán legszebb költeményében nagyszüleidet, ciklusod „főszereplőit”...*

— A költemény tulajdonképpen nagyszüleim házának és „vagyonának” lírai megjelenítése. Egyszerű, székely porta elevenedik meg a sorok közül emeletes parasztházzal, virágos kapuzábéval, az udvar végén ereszes csúrral, sarjútartóval és fehérre meszelt istál-

lóval, az istálló falán a virágzó portára lenéző cifra járommal, majd a szobákban sorakozó parasztbútorokkal, a magasra vetett ágyon rózsákkal hímzett kendervászon takaróval, a téli estéken kattogó fonókerékkel, a ládás fapaddal, melyen esténként az öregek egymás vállára hajtották fejüket, a nyári konyhában a doromboló érckályhával, s az asztalon a zománcozott pléhtányérokkal. Ez volt az a környezet, ahol éltek, s ahol nekem is lehetőségem volt beleélni magam a falusi ember egyszerű, de boldog életébe. Nem királyok voltak ők, a nagyszülők, még csak nem is bárók vagy gazdag földbirtokosok. Egyszerű, munkás hétköznapi életükben „sohasem álmodtak beszéd közben / se szebbet, se többet / a természetes megvalósításnál”.

Az én nagyanyámnak nem volt barokk velencei tükre, se virágmintás hímzett biedermeier rekamiéje, se szalonzstala, se pálmákkal festett tűzparavánja; komódjából hiányzott a Viktória-kori evőkészlet, s nem volt neki se rokokó galambos levesestálja, se porcelán cukortartója, se desszertestálja, se zománcdíszes pohara, se ezüstös tálcája; nem volt aranykarperece sem, sem rubinbetétes medálja. Nagyapám soha nem ült rokokó karosszékekben, s visszeres lábát nem pihentette bársonyos lábzsámolyon, de nem füstölt török cserépipából sem. Ők soha nem ültek csevegő székekben, s nem aludtak tölgyfa mennyezetes ágyon, nem fürödtek csillogó reneszánsz fürdőkádban, s ha leültek az egyszerű parasztágyba, nem világított fejük fölött csipkés olvasólámpa, korán reggel pedig nem költötte őket osztrák zenélőóra, vagy a letűnt századok bármely kandallóórája. Mégis, mégis ebben a költeményben királyok voltak ők az ősi házban: „Nagymamának / nem volt velencei tükre, / ő maga ritkán nézett tükörbe, / de olyan szép volt az ősi házban, / mint egy

királynő / a kastély udvarában. // Nagytata / soha nem ült rokokó karosszékekben, / és nem füstölt / török cseréppipából sem, / de király volt a szőlőlugasban is, / vagy ha a mezőt szemlélte / a ház tornácán.” Királyok voltak mégis ők, a helytállás, s a szülőföld királyai, mint bármelyik egyszerű székely ember, aki a székely falu gyönyörűsége világát élte és éli megszületése pillanatától mindaddig, amíg a szülőföld szent humuszába a rögök mellé ikertestvérként szólítja az Isten. Királyok voltak ők, olyan királyok, akiket hitük, emberségük, becsületük, egymás iránti szeretetük és tiszta lelkük „koronázott” királlyá. Elsőnek nagytata költözött el a túlvilágra, majd pár hónap múlva nagymama követte: egyik „hajnalban / elindult a végtelen felé — / az első hajnalon / elindult megkeresni nagytatát...” (Az utolsó kívánság).

— *Látom, hogy ez a beszélgetés, de főleg e kötet anyaga kitűnő „táptalaj”, igazi lehetőség számodra az emlékezésre. Könyveidben, és itt is, ebben a kötetben is, a falun eltöltött gyermekkori évek és a nagyszülők is külön színt és témát képviselnek. Hogyan őrzöd lelkedben nagyszüleid emlékét?*

— *A tiszta szoba illata* című vers kitűnő példa erre. Nagyszüeim halála után mindent „elkövettem” a tiszta szobában: számtalanszor takarítottam, felmostam sárga tojásfestékekkel a padlót, az apró szemű ablakokat csillogóra pucoltam, kimostam a szoba keskeny parasztszőnyegeit, de egyvalamit nem tettem meg: az ők szekrényükben nem takarítottam, mindent úgy hagytam, ahogy ők hagyták életük utolsó pillanatában. Nem nyitottam ki sokszor a szekrényajtót sem, a széken, rendben eltett ruhadarabokat — az ünnepi bőr-

csizmákat, a fekete posztókabátokat, nagyapám fehér ingjét és kalapját, nagymama virágmintás fejkendőjét — csak megérintettem néha, nem nyitogattam sokat a szekrényajtót sem, „hogya régi illat / maradjon a szekrényben, / s a ruhák / mindig élém idézzék őket, / ha a tornácról / a tiszta szobába belépek”. Világításkor — minden november elsején —, amikor kint járok a gyepesi temetőben és kegyeletemet lerovom nagyszüleim sírjánál, mindig eszembe jut, hogy ahányszor brassói otthonomba hazaindulva búcsúztam tőlük, a Homoródremete felé vezető úton, a „Jegyző kútja” után — a második porta előtt a kapuban állva — könnyezve integettek. *Szép pihenés* című versemben fel is teszem a kérdést: „Mit nem adnék azért, / ha akkor, / amikor megérkezem, / nagytata és nagymama / a kapuban vagy az ősi házban / köszöntene?” De november elsején, a közös sír előtt „a temető megnyugtat, / mert arra gondolok, / ilyen szép pihenése / nem lehet másnak, / csak annak, / aki szeretettel szerette a népet, / a földet, a fát és a házat.”

A tornácról című versben még mindig a nagyszülőket keresem: itt elevenítem fel ismét az öreget, „papót”, amikor a hűvös szobába feljött kancsó borért, vagy nagymamát, aki itt szalonnacsíkot vágott a „gerendára felakasztott / tábla szalonnából”. De most „mintha élő múzeum / lenne itt minden: a favillák a petróleumlámpa / mellett pihennek”... „s a szín / lyukas deszkái között / nagytata utolsó felvágott / tüzelőfái lélegzenek”. Az öreget keresem minduntalan, de a vers végén nagymama „Mintha most jönne / az udvar felé, / képzeletben megnyitom / előtte a kertkaput. / Surcában frissen tépett / zöld füvet hoz a kiscsibéknek, / és ráncos kezében / szorongat egy kis csokor / múlt századi kerti virágot.”

— *És e ciklus végén akkor lezárult, azaz befejeződött a nagyszülők keresése...*

— Igen, a nagyszülők keresése befejeződött — ebben a kötetben. Ők most itt vannak velem, és ott vannak élő emlékeimben. De emlékeztetlek: az idő minduntalan a falu emlékkönyvét lapozza bennem. Mint egy naplóból, úgy jönnek elém a tegnapi képek, s elevednek meg az elhalványult arcok. Az öregek arca, a szomszédok és a falustársak arca, az egész székely falu... Mintha hallanám: recseg a száraz csűrkapu, nagytata most jön elé a csűrből, nagymama a kemence előtt, kezében hosszú lapáttal beveti a kenyeret, a kerítés hevederén kukorékol a kakas, a köves udvaron kápirgál a majorság, miközben a libák pipéi lapos csőrükkel ráncigálják a fonott borítókosár vesszőit a kotló csirkéi felett, s ráfos kerekű szekerek döcögnek, festett jármokba fogott ámuldozó ökrök vezetik a gyepesi ház előtt az úton. Mintha vasárnap lenne holnap... Kint, serdülő unokaként sepregetek a kapu előtt, vesszőseprűvel porozok az úton, s a szomszéd fiúval nagyokat mondunk egymásnak, majd egészségesen kacagunk a porfelhőben... Mintha érezném, a virágzó fák között tavaszi szellő emeli az ég felé az illatokat. Boldog madarak énekelnek, Isten bogaraitól zümmög a gyepesi kert, s a villanydrótokon boldogan csivitel a pajtában fészket rakó „Jézus keresztje”, az ismét hazatért fekete színű fecskemadár. Tavaszi tündérek lépkednek sejtelmesen a gyümölcsöskertben, s a fák közé belopódzó fénysugarak között — látom — ott fogják nagytata és nagymama kezét. A nyíló virágok között szeretett nagyszüleim a tündérekkel beszélgetnek...

— *A kötet többi verseiről is szólhatnánk...*

— A *Kőangyal* című ciklus darabjai lírai bolyongások: régi temetőben, könnycseppek kíséretében; bocsanatkérés Istentől, emberi intelmek a szeretet ünnepeén... A *Szerelem orgonája* című, szerelmes verseket tartalmazó ciklus költeményei őszinte vallomások, betűkre boncolt érzelmek, játékos bújócskák, aranycsillogok között különleges ajándékok lírai megnyilvánulásai. És... intelem. Arról, hogy földi életünkben jobban kell szeretni a „legelérhetőbb ígéretet”, a kedvest, a műzsát, azt, akit — bármi is történik — „a lélek kosarában” magunkkal viszünk. Őt, akit „élő kincs”-ként emlegetek egyik versben, s akinek ha „a lélek állomásán” át akarom adni a virágot, a csokorban a rózsaszírom élén megül az arcról lecsorduló parányi könnycsepp. A *Vidéki állomáson* című, utolsó ciklus verseiben visszatér a szülőföld is a havassal, a fenyők között fején a fehér kucsmával alvó székelly tanyával, az erdő alatt a téli temetővel, ahol a hótakaró fölött a szomorú fakeresztek s a kopjafák a téli széllel összeölelkeztek, de e ciklus versei között találunk gyermekkori élményeket is a „képernyő szeméről”, „mókus-játékokról”, „falevél-pénzről”, az emlékek megfoghatatlan labdájáról. De befejezésül szorongásról ad hírt egy lírai szösszenet: reggel az álmokat a szék lábához kötözöm, mert félttem őket, „mert attól tartok, / a nyitott ablakon át / álmaim útra kelnek” (*Reggeli szorongás*). A *Hold karéján* üldögélve pedig nem teszek mást, mint azt, hogy: „Innen szemlélem / a tévelygő emberiséget”. Az emberiséget, az embert, aki már rég eltévedt a fárasztó bábeli zűrzavarban, az állandó társadalmi és gazdasági átalakulás kételyeinek sötét labirintusában.

— *Köztudott, hogy nemcsak egyes verseid, hanem több köteted is megjelent idegen nyelvű fordításban...*

— Papp Tibor, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem eszperantó nyelvet tanító professzora — ha jól emlékszem 1998-ban — erdélyi körúton vett részt. Utazásai során Székelyföldet is meglátogatta és itt, egyik udvarhelyszéki könyvstandunkon megvásárolta *Madártemető, Védtelen évek, Téged kereslek, Hajnalodik nélküled és a Tüntető magnóliák* című versesköteteimet. Valószínű, hogy az eszperantó professzornak és műfordítónak megtetszettek a verseim, mert hazatérte után levelet küldött nekem és engedélyt kért, hogy verseimet tolmácsolhassa eszperantó nyelvre. Én beleegyeztem, és nemsokára, 1999-ben az Eldono de Debrecena Esperanto-Societo (Debreceni Eszperantó Szövetség) kiadásában meg is jelent *Protestantaj magnolioj. Elektitaj poemoj (Tüntető magnóliák. Válogatott versek)* címmel idegen nyelvre fordított első verseskönyvem, melyet a műfordító a kötetben szereplő fontosabb magyar vonatkozású (történelmi, földrajzi, művelődéstörténeti, irodalmi, személy- és helynevek) ismeretanyagának a magyarázó jegyzeteivel is ellátott eszperantó nyelven. A könyvet 32 országban terjesztették Észak- és Dél-Amerikában, Európában, Ázsiában, Afrikában. A verseskötet sikerrel barangolta be a világot az eszperantó nyelvet ismerő olvasók által és az eszperantó nyelvű folyóiratok szerkesztősegeit és jó eszperantó sajtóviszhangja után Papp Tibor úgy döntött, hogy tovább fordít verseimből és újabb Bekeköteteket jelentet meg. Így jelent meg „Zamenhof nyelven” 2000-ben, ugyancsak az Eldono de Debrecena Esperanto-Societo kiadásában a *Glaciŝlor’ en mia man’* (Poemoj por infanoj) — *Kezemben jégvirág* (Gyermekversek), valamint 2002-ben a *Mi rebruligos la mecon* (Prego-poemoj) — *Ismét felgyújtom a mécsest*. Istenes versek címmel két újabb verseskönyvem.

2004-ben román fordításban két könyvem látott napvilágot: *Poezie de dragoste despre cascada Niagara* (Szerelmes vers a Niagara vízesésről) és *Mi-am clădit în inimă o biserică* (Templomot építettem a szívemben) — a néhai Vistai András János neves lap- és könyvkiadó-szerkesztő, műfordító és egyetemi tanár feleségének — Moldoveanu Cornelia tolmácsolásában.

— *A szépirodalmi munkásság mögött felelősségteljes könyvkiadói-szerkesztői munkát vállaltál — immár majdnem két évtizede. Hogyan tudod egyeztetni, illetve különválasztani a két hivatást?*

— Nézd, sokan elcsodálkoznak (pozitív értelemben is) a teljesítményen. Életem-életvitelem látszólag nagy, bonyolult színes halmaz, olyan, amelyben minden egy helyt van: egy nagy házban a lakás, a szerkesztőség, a költő „otthona” és világa. A kérdés viszont az, hogyan tudom szétválasztani az alkotást a könyvkiadói-szerkesztői tevékenységtől? Nos, itt el kell mondanom: különleges munkaprogrammal dolgozom, maga a munkastílus az, amely által mindenik alkotási folyamat jól működik, sőt (számomra legalábbis) szemmel láthatóan egyszerűen szétválasztható. Amint látod, mindennek előtt meghitt, különleges, talán arisztokratikus környezetet teremtettem magamnak — a lelkivilágomnak a legmegfelelőbbet. Íróasztalomon a nélkülözhetetlen, talán a soha ki nem kapcsolt számítógép mellett ötágú kandeláber emelkedik narancssárga színű gyertyákkal, hatalmas kéziratcsomó tornyosul a zöld színű olvasólámpa mellett, az íróasztal fölött — a modern világítólámpához közel — lecsüngő régi petróleumlámpa, lexikonokkal, szótárakkal, értékes könyvekkel teli rejtélyes, zárt szekrények strázsálnak a fal mellett, a szobában

dísznövények tündökölnek, mély fotelek között magas, nagy karimájú romantikus csipkés állólámpa ég, múlt század eleji faliórák díszelegnek a dolgozószoba falán. Nos, tehát nemcsak a szerkesztő, hanem a költő számára is megteremtett romantikus környezetben, mégis a legegyszerűbb emberként élem meg az Isten által nekem ajándékozott tehetséget: itt, ebben a Tamási Áron utcai csendes emeleti szobában dolgozom ki könyvkiadói tervemet, és ugyanitt válok költővé is, ahol új vagy „rég” lelkiállapotaimat élem meg, vagy élem újra azért, hogy majd a „megfelelő pillanatban” papírra vethessem őket. Itt, ebben a szobában a költő fején golfsapkával ül az íróasztalnál, de ha kell, falun egyszerű emberként szalmakalapot tesz a fejére, és szívének legnagyobb szeretetével beszélget a székely öregekkel, akár szénahordó lajtorjás szekéren is.

— *Egyébként magabiztos, előrelátó és határozott jellem vagy, aki ugyan jól tudja, hogy mit akar könyvteremtő műhelyében, de aki — vállalkozóként — titokzatosan hallgat kiadói „tartálékairól”.*

— A tervekről szűkszavú vagyok, sokszor nem is beszélek, de ha „megered a szájam”, a köznapi dolgokról, mint egy mesemondó vagy történetet „költő”, egészséges humorral fűszerezetten szoktam mesélni; ha elérzékenyülök, együttérző és gyermekien hallgató, egyszerű emberként húzódok vissza „csigaházamba”. A szerkesztői munka és maga az egész könyvkiadás nagyon nehéz, különleges, és erőt kimerítő munka „itt és most”, és főleg abban a felgyorsult világban, ahol a kilencvenes évekbeni Erdélyben gombamód elszaporodtak a könyvkiadók. Versenyhelyzet alakult ki, majd küzdelem a tulajdonképpen megmaradásért. Az Erdé-

lyi Gondolat 200. könyve bizonyoság arra, hogy a majdnem két évtizedes múltra visszatekintő kiadó él, tematikailag széles palettán mozog: szépirodalmi, néprajzi, művelődéstörténeti, tudományos, vallási, gyermekirodalmi munkákat ad ki. Nos, ez mind így egyszerűnek tűnik, de fontosnak találok elmondani, hogy a költőnek, aki egyben szerkesztő is, könyvkiadó is, sokszor emberfeletti szervezői teher súlyosbodik a vállán. A kézirat „begyűjtésétől” a legmegfelelőbb kézirat kiválasztásáig, a szedéstől a tördelésig, a többszöri korrektúráktól a mintapéldányokig, a montírozástól... és hadd ne soroljam tovább magát a nyomdai tevékenységet, a saját terjesztési hálózat kiépítését, mely szintén az én igazgatásomat és felügyeletemet igényli. És most felteszem én is a kérdést: a nyomtatáson kívül az összes munkafolyamatot és magát az egész könyvkiadói vállalkozás rendszerét saját maga fel- és kiépítő, apró részleteiben is ismerő költő mikor és hogyan ír verset? Mikor önti költeményeibe mondanivalóját, mikor van ideje átélni és tolmácsolni az olvasónak lelkivilágát a szavak köntösében?

Visszatérve a kérdéshez, el kell mondanom, hogy első köteteimben megjelent verseim születési helye az a lakás, mely a Cenk alatti óvárosban áll a Cerbului utcában, a középkori „átjáró”, a szűk Cérna utca szomszédságában, a Fekete-templom, a Katalin-kapu és a Vár utca közelében. Székelyudvarhelyre költözve a múlt század nyolcvanas éveinek közepén a Szabók utcai tömbházlakásban alkottam tovább, részben ugyanazt a lelkiállapotot tükrözve, melyet szülővárosomból hoztam magammal, részben azt a székely lelkivilágot is tükrözve, melyet itt, a Hargita alján, a Kükküllő mellett tudtam átélni, s felfedezni igazán. 1990-ben, amikor megalapítottam folyóiratomat, a *Székely Útkere-*

sőt, valamint 1991 után az Erdélyi Gondolat Könyvkiadót, a főszerkesztői munka háttérbe szorította a lírikust. A „felnőtt” versek után kezdetben gyermekverseket írtam, de 1995-től már folyamatosan alkottam tovább. Az 1999-ben megjelent *Erdélyi homály* című, válogatott verseket tartalmazó kötet megjelenése mérföldkő lírámban: a régi, sokáig pengetett, szürrealista elemeket is tartalmazó stílus részleges lezárása, majd (folyamatos) áttérés az egyszerűbb hangvételre, önkifejezésre. Legalábbis véleményem szerint. 2000 után számtalan versem született meg ivói hétvégi „otthonomban” is, de nagyszüleim háza is, Gyepesen, szintén több költeményem születési helye. Tamási Áron utcai lakásomban pedig — miután leáll a munka, s miután alszik már a család — az esti vagy éjszakai csendben lehetek csak igazán költő.

— *Költeményeidet olvasva látom, hogy versmodorod eredeti, sajátos Beke-stílus. Akár szabadverseidet, akár kötött formában megszülető lírádat, akár rövid, tömör pársorosaidat olvasom, aligha lehet téged valamelyik kortárs vagy költő-elődhöz hasonlítani. Pontosan ezért vagyok most kíváncsi: hogyan fogadta a kritika eddig megjelent versesköteteidet, mit írnak rólad, milyenek a verseid a kritika tükrében? Szeretném, ha részletesebben szólnál könyveid sajtóvisszhangjáról; a sajtóvisszhangból a kritikusok által kiválasztott és „boncolgatott” versidézetekre is kíváncsi vagyok...*

— Nézd, ez igen érdekes kérdés. Ma a sajtótermékek oldalain egyre kevesebb könyvismertető jelenik meg, s ha megjelenik is, elég röviden mutatják be a kiadványokat, de örüljünk annak, hogy mégis „marad”

csipetnyi hely a könyvszakmának is. Nem számítom ide, persze, a nagy nevű irodalmi, művelődési folyóiratokat, melyek valóban közölnek irodalomkritikát és recenziót, de aláhúznék e téren néhány Székelyföldön megjelenő napilapot is, például a *Hargita Népet*, a *Népújságot*, a két országos fedettségű napilapot, az *Új Magyar Szót* és a *Krónikát*, a kolozsvári *Szabadságot* és az Arad, Fehér, Hunyad, Krassó-Szörény és Temes megyét átfogó, igen színvonalas *Nyugati Jelent*, a hetilapok közül a székelyudvarhelyi *Polgári Életet*, a szilágysági *Árkádot*, a gyergyószentmiklósi *Gyergyói Kisújságot*, a havilapok, illetve az időszakos kiadványok közül kiemelném a Zilahon megjelenő *Hepehupát*, a Maros megyei *Erdőszentgyörgyi Figyelőt*, melyek szép terjedelmet biztosítanak a frissen megjelent könyvek ismertetésére.

De hát menjünk vissza akkor az időben, a '89-es változások utáni periódusra, arra az időszakra, amikor valóban nagyon sok könyvismertető jelent meg az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó könyveiről a nevet változtatott vagy az újonnan alapított lapok hasábjain.

1993-ban mindjárt a *Madártemető* című első verskötetem megjelenése után Éltés Enikő volt az, aki a *Romániai Magyar Szó* 1993. május 14-i számának *Könyvtükör* című rovatában elsőként jelez eredeti gondolatokat, objektív véleményt a kötetéről: „A Madártemető versei 12 évnyi termésből állnak össze az élet számára otthonos fészekké. A verssé alakuló gondolatok pedig hol imaként, hol zeneként zengenek, de megmaradnak mindvégig szép, emberi gondolatoknak, függetlenül attól, hogy '81-ben avagy '89-ben fogantak és izzották verssé. Olvassuk és tapintsuk ki a szó lüktetéséből önnön pulzusunkat is, megfogalmazatlanul maradt gondolatainkkal együtt.”

Bálint András, a *Hargita Népe* 1993. május 22-i számában azt írja, hogy régebben, még pontosabban a '80-as években, amikor folyamatosan postáztam verseimet a szerkesztőségeknek, „friss hangú költő volt, versei megannyi helyzetjelentés, metaforákba merevített életkép, közvetlen, csevegő hangon közölt ábránd, vágyakozás, szorongó állapotok elmélkedése sorsunk besötétedett sakktáblája fölött”.

Lázár László, az *Ifi Fórum*ban (1993. május 23) *A költészet találkozás veled* című recenziójában ezt írja: „Én még azt is feltételezem, hogy Beke azóta ír verseket, amióta gyermekkorában az utcájukban járó vándorcigányokkal bádoglemezből egyszemélyes rakétát akart építtetni, hogy felmehessen a mennybe. Elképzelése nem sikerült, a földön maradt (...), vagyis halandó és — verset ír. Igazán rokonszenves benne az, hogy minden földrengető világmegváltó hívság nélkül, nem megjátszva sem a lánnglelkű, gáncs nélküli forradalmárt, sem a született demokratát. Visszamenőleg se, a változást követően se. (...) Beke Sándor is a költészet nagy ünnepét, a költészet olimpiáját várja »itt, a Küüllő partján«, és minden vizek partján.”

A *Székely Útkereső* 1993/1–2–3-as számában Ráduly János azt írja a *Madártemető* szerzőjéről, hogy a kötet „az építkező költő arcát villantja felénk. Az építkező költőét, aki mondanivalóinak kifejezésére sokhúrájú lírai univerzumot teremtett. A kötetben a nyugodt hömpölygésű, gazdag hasonlatrendszerre épülő prózaversek mellett nagyon tömör lírai reflexiók, sőt, képversek is vannak. (...) Rokonszenves a szerzőnek az a törekvése, hogy szövegeinek megalkotásakor pontos költői helyzetrajzot nyújt. Néhány »csendélete« a tárgyias költészet legjobb hagyományainak a folytatásáról tanúskodik. (...) A legjobban szeretem (...) azokat a

poénre hegyezett verseket (...), amelyek a költő különleges tömörítő képességéről tanúskodnak. Gondolati eredetiségük maradandó élményt nyújt az olvasónak.”

A Budapesten megjelenő *Új Könyvpiac* 1993. június-júliusi számában Jancsik Pál rövid könyvismertetőjében írja: „Beke Sándor témái, mondanivalói széles skálán mozognak, a közösségi sorskérdésektől, a nemzetiségi gondoktól az egyéni élmények kifejezésén, a személyes vallomásokon át az élet és halál nagy kérdéseinek felvetéséig, a művészet problémáinak taglalásáig. A költő Madártemető című első verskötete nagy reményekre és elvárásokra jogosít föl, hiszen ez a könyv már most is, önmagában is beteljesülés és művészi érték.”

Kozma Dezső *Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó kiadványai* című, friss kiadótermésről átfogó képet nyújtó ismertetőjében jegyzi: „A versekkel, fordításokkal, riportokkal szintén már korábban jelentkező Beke Sándor versgyűjteményében, a jelképes értelmű Madártemetőben (1993) inkább a szigorú formákat oldó meditációk hordozzák (...) a fel-felsejlő bizakodást. A kötet címadó, még 1987-ben keletkezett, »csipetnyi Európát« áhító költeményében a lélek szabadságvágya ilyenképpen fonódik metaforikus képsorokká: »Mert robog felénk fényév-léptekkel a menyasszony-jövő, / S fekete vőlegényeit maholnap útnak engedi ez a föld, a madártemető«” (*Szabadság*, 1995. január 19.).

A Budapesten napvilágot látó *Magyar Fórum* 1995. júliusi számában írja a recenzens: „Nagyon fiatalon, szinte gyerekfejjel kezdett írni, fordítani, publikálni a költő, ezért ez a 32 éves korában megjelent kötete már komoly szakmai pályát tudhat maga mögött. Leginkább a prózavers van hozzá közel, de még képverset is találunk alkotásai között. Szemérmes líraiságú verseit

gyakran átszövik a nem egyszer meglepő és kusza rendszerré összeálló hasonlatok.”

— *Emlékszem arra, amikor második, Védtelen évek című verseskötetedről nagyon szép című recenziót közölt Kristó Tibor a Hargita Népében...*

— *A költészet a legszebb madár* volt a címe (*Hargita Népe*, 1995. szeptember 22.). *A költészet ablakai* című, kötetzáró versemből idézte Kristó. Majd ezt írja: „a Védtelen évek című verseskötetben szűk tíz esztendő terméséből nyerhet ízelítőt az olvasó. S hogy jó verseket, poémákat gyűjtött egybe, az abban is tükröződik, hogy bárhol üti fel a könyvet az érdeklődő, menten észlelheti, hogy részleteiben is él és hat ez a versbeszéd”, majd megállapítja: „Érzékeny lírai alkat Beke Sándor”, (...) „s nem csupán a mondásra, de a kimondásra is van immár fegyvere”.

„A verseknek éppúgy, mint a szentképeknek, aurájuk van — írja Ábrahám János *A remény és a hit versei* (*Vasárnap*, 1995. október 22.) című kritikájában —, s Beke Sándor mindjárt az első versében észre is veszi »a megalázott kisebbség glóriáját Sütő András, szavaink fejedelme« arcán. (...) Ez az ifjú költő — saját bevallása szerint — tud és akar is jövőt és álmot hazudni kedvesének, s bizonyára nemcsak neki. Egészen konkrétan a madarasi Hargita kellős közepén akarja átélni Piroska és a farkas meséjét, az ezredvég nyugtalanságát, a szavak éjszakáját, a tercinák téli töprengéseit, a kiszámíthatatlan játékok fejtörőit, (...) de érteni és érezni akarja a József Attila testében rángó idegeket. (...) Nagy és komoly program ez egy olyan költő számára, aki alig tegnap-tegnapelőtt élte át »a gyerekkor fonákságait«, (...) aztán a serdülőkor

»ezüst szerelmei« után megélte »a jelszavak temetését« is. (...) Akkora hite van ennek a poétának, hogy még abban is reménykedik, hogy »papírkosár álmaikból fölébredhetnek régi eszme-karavánok«.

Az újabb nemzedék tagjai közül Balla Zsófia volt az igazán »istenes költő«, most utánpótlásként jelentkezett Beke Sándor. (...) Amivel végképp meggyőzött engem Beke Sándor, hogy ezzel a szerény verskötetével igazi költőt, sőt: *istenes költőt* avatunk, azt a kis kötet utolsó darabjában, *A költészet ablakaiban* mondta el. Eszerint a költészet lehet virág (übü-korok és übü-királyok temetőjében is), lehet »lelkek, hazák, istenek genézise«, lehet »krónikus betegség a világ sebeiben«, lehet »szerkezet nélküli vihardár«, sőt Enola Gay-szerű szuperbombázó is, amely az atombomba gombáját először növesztette a világ fölé; a költészet lehet »az emberség ars poeticája az eszmények kongresszusán«, de a költészet mindenekelőtt »litánia, ima: ima az emberért«.

A *Védtelen évek* és a harmadik könyvem, a *Téged kereslek* verseit így jellemzi Fazakas István a *Besztercei Híradó* 1995. november-decemberi számában: „Beke Sándor költészete első pillantásra békésen csörgedező patakhhoz hasonlít. Úgy tűnik: a két part között a távolság alig egy lépés, a sodrást csak akkor veszed észre, amikor az ár már magával ragadott, amikor a partok már szinte beláthatatlan távolságra kerültek egymástól. A verset hordozó képet árnyalt, váltakozó színpompája, a gondolat átlátszó/áttetsző mélysége, az egyszerű cirádamentes — mégis költői — szavak, a forma újszerűsége, megannyi érv, hogy az olvasónak érdemes kezébe vennie e két kis kötetet.

Egyre ritkábban olvasok olyan kortárs verseket, amelyekből idézni lehetne — legalább akkor, ha na-

gyon muszáj, és egyre gyakrabban olyanokat, hogy már a »sok jó akarat« is kevésnek bizonyult megértésükhöz. Beke Sándor versei szinte soronként idézhetők. Ha azt mondom, hogy békésen derűs, már idézhetem: »ó, költészet / szirénázik az ég, / zsong a lila végtelen, / s arcodra / mintha gyöngéd reneszánsz / derű születne«, de máris jön a sodrás: »ó, szöszmötölnek a kételyek, / csikorgatják fogukat a szavak, / ólom ruhában, / fényes páncélingben / strófa ezredek menetelnek.« Pedig a versben béke van! »Béke van. Akár egy pengeélen.« Vagy: »a te anyaföld-köntös szívedben / pásztortüzek égnek / pattog a parázs / pásztorok dörzsölik kezüket fölötte.« Kép, amit meg sem kell festeni, ha behunyom a szememet — látom.

Cél- és útkereső, de Istenkereső magábaszállása, mint üzenet is lenyűgöző.”

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó újabb kötetei című recenziójában Kozma Dezső ezt írja a *Védtelen évek* és a *Téged kereslek* szerzőjéről: „főleg az utóbbi évtizedben született — kötött és szabadabb versformákat ötvözni próbáló, (...) úgy tűnik (...) inkább a formákat lazító közlésmód híve” (*Szabadság*, 1996. április 27.).

Németh Júlia ugyancsak e két könyvről közöl recenziót a *Szabadság* 1996. szeptember 19-i *Téka* rovatában: „»A poharak megteltek légszomjjal« és »a poharak megfulladtak«. De Beke Sándor »esténként leült megpihenni a szavak árnyékában egy padra«, abban a bizonyos »vers háta mögötti parkban«, s a »versárnyékokban«, jó mélyet szippantva az éles téli levegőből, át-túlélte »a szavak éjszakáját«. A »védtelen évek« védtelen gyermekeként cseperedett-izmosodott-finomult költővé. Így aztán zsigereiben hordozza mindazt a kint-keserűséget, amely, paradox módon, a költővé válás egyik attribútuma. Ebben a vonatko-

zásban akár szerencsésnek is mondhatjuk az 1961-ben Brassóban született és jelenleg Székelyudvarhelyen élő és alkotó Beke Sándort. Akinek József Attilá-s indulását nem annyira a személyes, mint inkább a kollektív nyomor átélése-vállalása határozza meg. Ennek a jegyében születnek versei, a nyolcvanas évek poharait légszomjjal megtöltő időkben, »a komédia évadában«, amikor »tragédiák ínsége sújtott«. »...Átélni egy megmásíthatatlan történet viszontagságait mikor mivoltunk éjszakáján fejünk fölé terebélyesedett a csend« — olvasom a költő végsőig tömörítő gondolatait. '89 előtti verseit nevezhetném akár az átélés költészetének is. Mögötte ott sejlik kimondhatatlanul és konokul a kietlenség, a kilátástalanság. A megsemmisülés rémálma »átélni azt, hogy reggelre már nem gyöngyvirág a neved, hanem egy idegen bogáncs«. A megalkuvás és az árulás borzalma »átélni azt a hálát, amivel a tizenkettedik tanítvány zsebébe csúsztotta a harminc ezüstöt«. Egy generáció sorskérdései ezek. Egy nemzedéké, amelytől megtagadtatott a gondolat szabadsága, a szabad eszmecsere léleképítő szépsége. A vers, ha olykor az íróasztalfióknak íródott is, kitörés volt az ördögi körből, amit egy fordított világmegváltás ideológiája vont a gondolat köré. Átélni — ismétli mindegyre, lírába foglalt, de keményen komoly, már-már komor következetességgel a költő: »átélni / mindent / magunkat / másokat / mindörökké / átélni / de / túl / is / élni / téged / te / nyugtalan / ezredvég / átélni / téged / — / téged / te / hatalmas / boldog / boldogtalan / emberiség«.

Beke Sándor ízig-vérig költő. Olyan lírai alkat, aki szülőföldje, népe, sőt az egész emberiség fájdalmát is sajátjaként éli meg. Ebből kerekedik ki aztán az a fő-

löttébb plasztikus költői képekben bővelkedő, lírai, de csöppet sem lirizált kordokumentum”.

P. Buzogány Árpád a *Könyvjelző* 1997 január-februári számában ismerteti a *Téged kereslek* verseit: „Beke Sándor harmadik kötete »csak« három hosszabb verset tartalmaz. Mire az olvasónak ideje lenne (rá)csodálkoznia, már bele is szokott, a szöveggel ismerkedve, a tördelés okozta különös szövegritmusba, ahol a kötőszó, de akár a névelő is külön sort képez. Ez valamiféle különös szaggatottságot eredményez, a szöveg megtörik, de nem törik szét, a külön soroknak külön hangsúlyt sugall a szöveggép. Megakadályozhatatlanul feltörő, önkéntelenül is elmotyogott, súlyosan elénkbe hulló szavakból és különös képzettársításokból építkező szövegek, kezdve a Pogány lidércek (1987) önvallomásával. (...) A lírai én köré szerveződő világmindenségbe kivetített fájdalom, megtorpanás eredményeképpen, a cigarettaszünetnyi csontváz-szerelmeknek, jégvirágos törpeálmoknak, szöszmötölő kételyeknek (B. S. szókapcsolatai) tulajdoníthatóan a lélek is egyedül maradhat gondtalan szerelem nélkül, mint »a szülőföld a kozmosz koromsötét kráterében«”.

A *Védtelen évek* (1989) a „»hatalmas / boldog / boldogtalan / emberiségnek« ajánlott furcsán szerelmes vers: önsajnálát és a túlélés vágya”.

A *Téged kereslek* című (1991) egyetlen lélegzetvételnyi sóhaj-kiáltásra komponált poéma. A „»kereslek« gyöngysorra gyűlő formula ismétlődése egyszerű, követeléssé jajduló felsorolássá nő, dagad gyermekkori emléktől a jelenig, porszemnyi egyéntől a világmindenségig. A sorakozó képek radarként fogják be ismerős szövegek rezonanciáit, a bódulatba hajló költői mindenségelettározás gyors felpörgése imádságos Is-

ten-kereséssé lassul. Különös hangulatú, a mindenséget át- és egybefogni vágyó versek.”

— *Gyermekverseid költői pályád első szakaszában láttak napvilágot. Szólhatsz most a kicsiknek szóló lírád sajtóvisszhangjáról...*

— „Illusztris elődök példamutatásának folytatására vállalkozott a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó agilis igazgatója, Beke Sándor, amikor a múlt év végén egyszerre három figyelemébresztően szép, színes címlapú, gyermekverseket (és rövidprózát) tartalmazó könyvecskét jelentetett meg. Mintha maga is régi Cimbora-unoka lett volna hajdanán, úgy hangolódott rá a legendás hírű kisbaconi mesemondó, Benedek Elek alapállására. Pedig legfennebb dédvagy ükunoka lehetne, hiszen éppen 102 évvel később született, mint Elek apó. De lám, a leckét jól megtanulta, (...) a saját jól csengő versikéivel invitálja a Déli-sarkra olvasóit, (...) minden rendű és rangú hazai óvodást és kisiskolást is felszólítva a képzeletbeli utazásra” — írja a *Szabadság* 1999. március 9-i számában Gábor Dénes az Erdélyi Gondolat gyermekirodalmi kiadványairól (*Kifestőkönyvek — régi és új gyermekversekkel*), többek között a *Hajóval a Déli-sarkon* (1998) című gyermekverskötetéről.

Három gyermekverskötetéről Zsidó Ferenc ír át-fogó és figyelemre méltó elemzést/kritikát az *Udvarhelyszék* 2000. május 17–23-i számának művelődési oldalán: „Beke Sándor tudja, hogy mitől jó egy gyerekvers. Tudja, hogy a gyerek ösztönösen értékeli fel a hallott alkotást, tehát elsősorban zeneiségére, játékoságára, dallamosságára figyel, így hát szigorúbb, keményebb líra tud lenni a legrafináltabb kritikusknál is.

Mert a lelkével vesz részt a vers életre keltésében. (...) Beke Sándor gyerekversei azért jók, mert elsősorban apaként írta őket, kiérezhető belőlük az apai szeretet, a játszva tanítás szándéka. Alkotásai szellemesek, ötletgazdagok, a rímek tiszták, a ritmus feszesen lüktető. És ezt három kötet során ismétli meg, tehát elmondható: nem véletlen...

Kezdjük a *Bohókás ábécével*. Boldog lehet az a gyerek, aki olyan bohókás, játékos beállítással tudja eljátszani az ábécét, ahogy ez a könyv kínálja. A játék alapja a minden betűre megírt rövid, találó alliterációra épülő vers, amely mellé egy-egy témába vágó, kifejezhető rajz van mellékelve (melyek Karancsi Sándor munkáját dicsérik). A versikék zeneisége erőteljes, az alliterációk nem izzadtságsgazágak: »ablak alatt arany akác«, »csengő csendül, csillag csillan«, »pajkos Peti párnát püföl«, »nyíresben nyúl, nyomában nyíl«. Ezek egyben játékos nyelvtörők is, és a lényeg az, hogy a gyerek észrevétlenül, játékosan ismerkedjék a betűkkel, az alliterációval, fejlessze nyelvérzékét. A rejtett, de jól irányzott, ezért hatásos pedagógiai szándék többé teszi ezeket a verseket pusztá gyerekversnél.

Aztán a játékba belefeledkezve a szerző elhajózik a Déli-sarkra, felfedezi a jeges tél világát, elbeszélget a fókákkal (»Csodálkoztam, / milyen borús / itt az ég! / Fókák mondták: /nem is tudják, / mi a kék«), és a játékos utazás eredményeként megszületik a *Hajóval a Déli-sarkon* című kötet. Amundsen kitartó társaként a kíváncsi gyerek felfedezi a jégvirágos tájat, a pingvineket, a bálnákat, majd sajátos gyerek-logikával határozza el magát a visszatérésre: »anyukám is, /apukám is / hazavár«. Mondjam, hogy üde természetesség, a világra való rácsodálkozás bájos naivsága, pajkos gyer-

meki öröm? Szavaim holtak, a versek pedig élők, s beszélnek.

A kalandvágyó gyerek hazatértekor magával hoz egy jégvirágot, amely a gazdag felhangú, sokhúrú *Kezemben jégvirág* című kötet fedőlapjára került. Valójában a Déli-sarok utazásának kötete későbbi, mint a *Kezemben jégvirág* kötet, de így, utólag nyerhetett konkrétizációt egy gyermeki fantáziára épített világ.

Ez a kötet mutatja a legszínesebb képet. A felnőtt szerző itt jobban kitapintható, az ő nosztalgikus szerep-tete bővölte életre gyerekkorának tájait, a falut, a vidéki élet sajátos élményeit. A gyerek élményei egyetemeseek, mert örök az érzékelés milyensége, érzünk rá a kötet verseit olvasva. Akár mi is lehattunk volna a kötetben szereplő libáit őrző, vagy a homokórára rácsodálkozó, vagy a világ szépségét számba vevő kisfiú. Megannyi érzés, megannyi hangulat és játék.

A gyermek világa gondtalan, s ha ez még a falu természeti szépségével is ötvöződik, az már maga az óhajtott szabadság. Érzékletes képekben. Nyelvi játékokban bővelkedő, vizualításra törekvő (»lebillent a nyár kalapja«) nyelvi köntösben. (...)

»Ha megáll a falióra, / tiki-tiki-ták / Kibomlik az idő kontya, / tiki-tiki-ták«, felnőtt olvasóként az én időm kontya is lebomlott, és így lehetővé tette, hogy visszanezzek. Gyerekkoromba. Aztán, ahogy újra »fölhúzták az időrugót«, szinte fájt visszatérni. De az időutazást a kötet verseinek megköszönöm.»

S ha már a gyermekverseknél vagyunk, hadd említsem meg Brauch Magda ideillő Beke-gyermekvers bemutatását a *Becsüld a népet!* A Székely Útkereső gyermekirodalmi antológiája című kötetből (*Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2008*):

„A Székely Útkereső főszerkesztője, Beke Sándor több önálló gyermekverskötetet közölt, nem véletlen, hogy a folyóirat gyermekoldalain is szerepel verseivel. Az Antológiában fölvelt hat verse arról tanúskodik, hogy a szerző, aki a szabadvers formát kedveli, a gyermekversekben inkább a hagyományos versformát műveli.

A hosszabb lélegzetű, jelképes erejű *Elek apó meséje*, a valóságot és képzetet ötvöző *Olivér verse*, a tréfás hangvételű fabula, *A pulyka s az óra* csodálatából és szimbolikus értelmezéséből fakadó versek (*A homokóra*, *Ha megáll a falióra*) mind szavalhatók. A szülőföld és a nagyvilág szeretetére tanító *Előttem a földgömb* Európa és szűkebb pátriánk között teremt összhangot: »Európa ott van / Pont a közepében, / Hasát egy nagy csizma / Sarkantyúzza éppen. //Az én szülőföldem / Ott az ő szívében, /Kicsi erek mossák / Fényes örömében.«”

Legjobb barátod, a könyv, megmarad. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gyermekirodalmi antológiája (1991–2006) címmel megjelenés előtt álló kötet bevezető tanulmányában az antológia összeállítója, Brauch Magda írja gyermekverseim elemzésekor:

„Beke Sándornak (...) 1996-ban adták ki *Kezemben jégvirág* címmel első kötetét. Bár a benne foglalt tizenkét hosszabb-rövidebb vers minden gyermekhez szól, elsősorban mégis két kislány, Olivér és Tamás ihlette meg a költőt. A *Tavaszi* című kötetindító vers a féktelen vidámság jegyében született: »Kankalin nőtt a szántásban, / Elment már a hó, / Csokrot kötök, kis Borikám, / Haj de, haj de jó! // Ibolyát és hóvirágot, / Hallga hali hó. / Itt a tavasz, szól a rigó, / Aranymálinzó.« (...) »Székely legény a határban, / Cseng a nótaszó, / Száll a fecske, / mint az álom, / Élni jaj be jó!«

Kisfiához szól a *Király is volt Olivér* című költeménye, amely a falován ülő gyermek képzeletvilágából kiindulva válik meseszerűvé: elképzelem a lovacska után robogó szánt, a jégből épült királyi mesevárat, amelyben, ha király lenne, a világnak jót tenne és szebbé, mesés-sé varázsolná. A forró napsugár hatására azonban elolvad a mesevár, de az emlék, a jégvirág tulipánná átalakulva ott marad Olivér kezében, bizonyítékként, hogy valamikor a szép gyermekkor álmodozó világában, amikor beragyogták a csillagok, s a telehold is ráköszönt az égből, talán király is volt (innen származik a kötet cím is): »Kezemben a jégvirág, / — Gyí, lovacs-kám / gyí-te, gyí! / Megmaradt, mint tulipán, / — Gyí, lovacs-kám, / hi-hi-hi! // Olivér ül falován, / — Gyí, lovacs-kám, / gyí-te, gyí! / Emlék ragyog homlokán, / — Gyí, lovacs-kám, / hi-hi-hi!« (...)

Az állatok játsszák a szerepet *A pulyka* című tanítómeseszerű versben is: nagyanyó szép fehér pulykáját mézes-mázás szavakkal elcsábítja a »lompos farkú róka«, azzal, hogy bálba hívja, vacsorára hívja, de ő maga válik vacsorává a róka gyomrában. Szegény nagyanyó sirathatja kedvencét: »Este, mikor áttetsző lett, / Ragyogott az égbolt, / Lesütött a messzeségből / Fehéren a félhold. // Nagyanyó is látta bizony, / Nem hitt a szemének. / Ott van az én drága kincsem / Fent a messzeségben...«

A kisgyermek számára csoda az óra is. A lelkivilágukat jól ismerő szerző két verset is szentel ennek a témának. A *homokóra* azért furcsa, mert éppen a lényeg, a »tik-tak« hiányzik belőle, de a mánust és a számokat is hiába keresi a gyerek: »Homokórát / Vett a mamám, / tik-tak, / Hiányzik is / Belőle a / tik-tak. // Keresem a / Kicsi mánust, / tik-tak, / Nincsen benne / Még egy szám se, / tik-tak. // Esténként csak /

Nézegetem, / tik-tak, / Szeretném én / Meghallani, / tik-tak. // Tölcsérén csak / Gurul a sok / tik-tak, / Homokszemcsék / Tolakodnak, / tik-tak» (A *homokóra*). A faliórát félti a költő *Ha megáll a falióra* című versében. Attól tart, ha megáll a ketyegése, »kibomlik az idő kontya«, s elnémulna a kakukkmadár, az idő torka berekedne, »kiapadna az idő kútja« és néptelenné válna az egész határ. A falióra a gyermek és a felnőtt számára egyaránt az idő múlásának, sőt, a világ mozgásának a jelképe: »Néptelen a világ útja, / tiki-tiki / ták, / Ha megáll a falióra, / tiki-tiki / ták.« (...)

Az *Elek apó meséje* című vers az égből jött hóemberről szól, akit a gyerekek boldogan táncolnak körül, sőt éjjel is vele álmodnak. A tavaszi napsütésben azonban egyre törpébb lesz a hóember, s amikor elolvad, a zöld pázsiton már Elek apó ül helyében és vigasztalja kis hallgatóit: »Ez a törvény, / Világtörvény, / Ne féljetek, / Nem tűnik el / Örökre.«

A labda formájú földgömböt forgató gyermekek számára szól az *Előttem a földgömb* című vers, amely kapcsolatot teremt a nagyvilág, Európa és a szűkebb pátria között. (...)

Beke Sándor második gyermekverskötetete minden olvasni tanuló kisgyermekhez szól. Címe: *Bohókás ábécé*. A két kiadást is megért (1997, 2000), rendkívül ötletes kis »tankönyv-kiegészítőhöz« Karancsi Sándor készített — tetszés szerint kifesthető — tréfás, kedves rajzokat. Mindegyik magyar betűhöz négyszavas (soros?) szellemes, alliteráló szöveg és egy-egy illusztráció tartozik: »Csengő / csendül, / csillag / csillan«; »Cingár / cicám / cernát / cibál« stb. A példák is bizonyítják, hogy ezek a rövid szövegek nemcsak játékosak és értelmesek, de költőiek, hangulatosak is: »Lila / lepke / lengén / libeg.«; »Rőt / róka / regét / regél«. A

ritkább — kétjegyű — kezdőbetűket sem kerülte ki a szerző: »Szitakötő / szegfűre / száll, / szundikál«, Nemcsak a nehezebb betűket gyakorolhatják így a gyerekek, hanem a ritka szavakat is, amelyekkel valószínűleg itt találkozhatnak először. Köztudomású, hogy az *ly* mint kezdőbetű, csak a »lyuk« szóban fordul elő. A szerző ezekre is talált megoldást. (...)

A *Hajóval a Déli-sarkon* (egyben a kötet címadó verse is) rövid, rímes sorokból álló hosszabb poéma vagy inkább verses mese, látomás, elképzelés. A költő beleéli magát az Antarktisz világát elbeszélésekből (ismeretterjesztő filmekből) ismerő gyermekek lelkivilágába, és ebből kiindulva festi meg, maga is játékosan, meseszerűen, de a valóságnak többé-kevésbé megfelelően ezt a képzeletbeli hajóutat. A mesélő gyermek nevében, egyes szám első személyben beszél: »Antarktison / voltam én is mesében / Amundsennel / hajóztam el / merészen.« — Így kezdődik a vers, majd az elképzelt jeges táj bemutatása következik: »Jégvirágos, / hóbuckás a / vad vidék, / kietlen táj, / azért mégis / csodaszép.« Megjelennek a jégvilág élőlényei: a fehér madár, a civakodó pingvinek, a fókák és »fiaik a pufókák«, a sarkkutatót bálnavadásznak néző, menekülő bálna, a tollbundában nem fázó szép sirály, a vén rozmárok. De a mesélő gyermeknek eszébe jut otthona, szülei, így elbúcsúzik a kedves állatoktól, és örül, hogy hazatérhet: »Nagy utamról / hazatértem / sietve, / édes otthon, / fogadj meleg / szívedbe!«

A szülőföld, a hazai táj szeretetére, megbecsülésére való nevelés nem üres szólam Beke Sándor gyermekverseiben sem. Be tudja bizonyítani — a kicsik számára is meggyőzően —, hogy a kalandkeresés is kellemes, izgalmas lehet, de a képzelet világából (vagy, valamilyen később a valóságos idegen tájakról) is legjobb a

hazatérés a jól ismert vidékre — Erdélybe, Székelyföldre — szeretteink közé.

Olivér verse című költeményében is a kisfiút beszél-teti. Egy esti séta élménye elevenedik fel benne, nagyapja társaságában. Valóság- és meseelemek szövődnek egybe itt is, vagy inkább a valóság válik meseszerűvé a kisfiú emlékezetében: »Nagyapóval este, / lent a Barcaságon, / sétálni indultunk / Holdezüst sétányon.« Ezzel már meseszerűvé is válik a táj, amelyen »magas Cenk-óriás / emelte kalapját«.

A csillagok ragyogása, nagyapó éneke, a szökőkút magasba szökő vize elvarázsolta a nappal jól ismert tájat a gyermek szemében: »Itt a Barcaságon, / lámpagyújtó lettem: / Holdat és csillagot / összeénekeltem.« (...) »Nagyapóval egyszer, / lent a Barcaságon, / csillagok közt jártam / Holdezüst sétányon.«»

— *A Tüntető magnóliák című, 1997-ben megjelent kötetedről éppen én írtam az Udvarhelyszékben (2000. július 12–18.), ahol kritikám első felében éppen az ismert Tüntető magnóliák című kötetnyitó költeményedre „telepedtem rá”...*

— Így van, és ezt írtad: „...a Tüntető magnóliák elkötelezett költemény, a szociális érzékenységgel megáldott költő sajátos felvillanása. Már az első három sor érzékelteti a történelmi alapszituációt, amelyben a vers megfogant: »Zöld helikopterek / borzongtak / fehér diplomaink felett...« Hirtelen a legközelebbi múlt alapvető kérdésköre tolul az olvasó emlékezetébe, de alig tud eltöprengeni az utalásszerűen »bedobott« tényeken, mert Beke tollán fohásszá, könyörgéssé minősül a gondolat. Épp ez a fohász válik vissza-visszatérő motívummá, miközben tovább szélesedik a társadalmi

élet visszásságainak sora: sebről beszél a költő, megbomlott rendről, ködről, rémes fölkiáltásról, békétlenségről, középkori éjszakáról, féktelen félhomályról, hogy végül mégis — ha csak villanásszerűen is — fölcsendüljön a biztató szó, s a kiutat kereső remény hangja, amely hasonlatrendszerre szélesedik: »De ti, / tüntető magnóliák, / magyarul lobogjatok, / mint a Kárpátok, s a Tátra fenyői / mint a bácskai véres füvek / mint az ungvári végeken / a kikelet hangja, / mint begyulladt garatok fölsebzett kiáltása, / mint a legelső szó a tulipános bölcsőben...« Érdekes, különleges építkezésmód. A többször is megismételt gondolatfutamok — zenei kifejezéssel élve — variációk egy témára. A Bekeversben nyomatékosító szerepük van.

És ugyanígy hömpölyögnek a gondolatok az *Erdélyi homály*, az *Elhangolt ezredvég*, a rövidsége ellenére szintén folyamversnek nevezhető *Nagyapám sírjánál* címűekben is. A barokkos, indázó mondatok a mai életvitel képi anyagával vannak telítve, ennélfogva a jövő évtizedek (évszázadok?) kutatója és olvasója számára dokumentumértékű lesz a könyv anyaga.

A szerelmi ciklusba (*Szeretnék vers lenni benned*) sorolt költemények is ugyanezt a nagyfokú érzelmi áradást mutatják. Itt valamivel célratörőbb a költő, a vágy által fölajzott lélek hangjai az elérhető kedves alakját fogják körül. Ennélfogva kevesebb a stílusbeli zaklatottság, s a hasonlatok mellett egyre gyakrabban tűnik föl a metafora. A szerző nem követelőzik, inkább kér (udvarol): »...engedd / hogy marasztaljam / az álapotot, / a feszült húrokra / ítélt idegrendszer, / s tengered ladikjában / a hullámok / játszótársa lehessenek / egy ezredvégejszakában«.

Gondviselőm című verséről külön is szólnunk kell: a vallásos költészet egyik kis (mindössze húsz sornyi)

remeke, amely épp egyszerűségénél fogva válik az olvasó számára maradandó élménnyé. S milyen szép a látomássá növesztett befejező rész: »...a fényt is köszönöm, / Istenem, / fohászom fölött / a csillag-aurát, / melyet te adtál nekem / mindörökre...«

A nagyfokú társítókészség — nyilván — hatással van a versforma alakulására is. Igen gyakoriak az egy-két, illetve három-négy szavas sorok, melyek folyton változtatják egymást, az olvasótól fokozottabb figyelmet igényelve. Alig van verse, amelyet versszakokra bontott volna (*József Attila, Az alliteráció éjszakáján, Miért szeretlek?*). Jó, hogy a szerző a tartalom és forma egységében gondolkodik. Áradó gondolataihoz megtalálta a legmegfelelőbb »köntöst«, s ez egymagában is azt jelzi, hogy Beke Sándor immár teljes költői fegyverzetben áll előttünk. Tudja, merre kell továbblépnie.”

— A *Hajnalodik nélküled* (1997) című, szerelmes verseket tartalmazó kötet az erdélyi szerelmi líra önkifejezésének megújhodást sejtető, újszerű, szókimondó példája... *Hogyan fogadta a kritika e kötetet?*

— Az *Udvarhelyszék* III. évfolyamának 10. számában (2000. március 8–14.) Zsidó Ferenc ekképp ír az ifjú nemzedékek körében, de a „felnőtt” olvasók körében is nagy sikernek örvendő versekről: „A kötet verseiben egy új nemzedék szerelmi önkifejezése találkozik Heltai Jenő dalszerű könnyedségével és József Attila modern szerelemkultuszával. Erkölcsében újszerű, akárcsak szókimondó őszinteségében. Maximális önkítárulkozás a nyelvi és erkölcsi prudéria lerázásának jegyében, így definiálhatnánk a versek között meghúzódó költői magatartást. Adyt erkölcstelennek titulálta kora, Beke Sándor csak azért nem kapja meg ezt a jel-

zót, mert azóta átértékelődött az erkölcs fogalma, és rájöttünk, hogy az erkölcsi »modorosság« csak hátrányunkra van. Ezért értékelhetjük Beke Sándor verseit. Mert építkezésükben hagyománytisztelők, mégis újszerűek, és kifejezik a titokban mindannyiunkban meglévő erkölcsi és nyelvi szabadságvágyat. Mert a szerelemhez, a kedveshez csak közvetlenül, nyelvi és magatartásbeli modorosság nélkül lehet közeledni, mondja a szerző verseivel, és a kötet végén rá kell jönnünk: igaza van.”

— *Az Erdélyi homály (1999) című könyv válogatott verseket tartalmaz a szülőföldről, szűkebb pátriánkról, Erdélyről. Mintha összegzés lenne ez a könyv egy letűnt korszakról, mintha lezárása lenne egy olyan költői világnak, mely a közeljövőre nézve megújulást is sejtet. Milyen vélemények „keltek szárnyra” a sajátban e kötetéről?*

— Szabó György, a kolozsvári klasszika-filológus, műfordító és egyetemi tanár a *Romániai Magyar Szó* 1999. december 4–5-i számában *Egy új verseskötetről* címmel kritizálja az *Erdélyi homály* (1999) verseit: „Őszintén bevallom, hogy közel a nyolcvanhoz, idegenkedve veszem kezembe a modern költők köteteit, mert a régi lírikusokon nevelkedtem, és akarva, nem akarva hozzájuk mérem a maiak alkotásait.

Ez az idegenkedés először akkor engedett fel bennem, amikor kinyitottam a kötetet (...) és láttam, hogy az első verset, a *Rózsakereszt* címűt a szerző magyartanára, Fóris Gyula emlékének ajánlotta. Fóris Gyulát jól ismertem, számos emlék fűz hozzá. És most már továbblapozva felfedeztem, hogy Beke Sándor költeményeinek komoly mondanivalójuk van nem csupán a

fiatal nemzedék, hanem az idősebb korosztály számára is.

Miről ír Beke Sándor? Talán legsikerültebbek a szerelmes versek (*Szerelmes költemény visszapillantó tükörben*, *Hanna*, *Tavaszdodik*, *Szeretnék vers lenni benned*), amelyek régi és új formaelemek segítségével ezt az örök emberi érzést közvetítik: »Nemsokára / szerelmem hantjain / égni fognak a rőzsetüzek« (*Tavaszdodik*), írja — de hogy a modern elemek alkalmazására is adjak egy példát!: »Jössz utánam, mint visszapillantó tükörben / nyugati autósztrádán a mercedesek s rolls-royceok« (*Szerelmes költemény visszapillantó tükörben*).

A kötet az 1981 és 1996 közti évek terméséből válogat, s ennek megfelelően kellő súllyal jelen van a politikum is, amely a szerelmi vallomások mellett is megbúvik: »Nemsokára elindulnak / az álmos sepregetők / és fütyörészve / egy lázas tavaszban / söpörni fognak gázt, / félelmet s kételyeket« (*Tavaszdodik*) — olvassuk az 1988-ban keletkezett vers szinte jóslatszerű szavait, mint ahogy nem sokkal utóbb valóban félretettük a »gázt, félelmet, s kételyeket«.

Még nyíltabban buggyan elő a kiállítás az eszmények mellett a *Jövő időben* — *nyelvtan órán* című versből, amelynek ihletője nyilván az 1956-os magyar forradalom 30. évfordulója. (...)

A szerelem és a politika mellett vonzó a költő istenkeresése, hódolata az Ég ura előtt (*Téged kereslek, Gondviselőm*).

Mint a régi költészeten nevelkedett olvasó, rokonszenvvel fedeztem fel több versben az ismétlődő sorokat, mint stíluseszközt a nyomatékosítás kifejezésére (*Vannak hajók, Estefelé, Mikor lenyugszik a törpecsillag* stb.), sőt van egy vers, amely kifejezetten a régi

formát használja (*Utószó helyett* — Karinthy Frigyes 100. születésnapjára).

Nem hallgathatom el, tárgyilagosságra törekedve, hogy mi nem tetszik Beke Sándor költeményeiben: olykor egy-egy szó megszakad a verssor végén s kötőjel után (vagy éppen anélkül) a következő sorban folytatódik (*Zsalugáteres ablak, Vendégek, A havasi gyopár*).

Ellenben minden elismerést megérdemelnek az ilyen sorok (amelyek Beke Sándort igazán költővé teszik): »ibolya-koszorúkat helyezett a tavasz / fehér hófoltok fejére« (*Tavaszdik a Budvár felé*); »a sötétség szigonyai / leereszkedtek a könyvespolcra« (*Vendégek*); »s ti, kovácsok, öntsetek kulcsot a lélek szabadságának« (*Madártemető*).

És befejezésül még egy idézet: »a költők lelkét satu közé zárták / zord tél-rendszerek, áldemokráciák« (*Játékvonattal a halál küszöbén*). Beke Sándor lelke nincs satuba zárva: szabadon szárnyal a költészet csúcsai felé, s ezért kívánom, hogy még sokáig írjon szép verseket, akár régies, akár modern stílusban.”

Az *Erdélyi homály* verseiről Zsidó Ferenc az *Udvarhelyszék* 2000. február 2–8-i számának *Recenzió* című rovatában írja: „Most terítékre kerülő verseskötete a kilencedik a sorban, tehát a szerző már gazdag életművel rendelkezik. Az Erdélyi homály 1980–1997 között írt verseket tartalmaz, tehát ez egy átfogó kötet, melynek már a legkorábbi versei is érettségről tanúskodnak, és körvonalazzák a szerző enyhén szürrealista, ugyanakkor célratörő, a „neue Sachlichkeit” nyomdokain elinduló stílusát.

A kötet alaphangulatát egy (poszt)modern létérzéssű költő konok ember- és istenkeresése adja meg. A hang, amin megszólal, az hol »a kikelet hangja«, hol »begyulladt garatok fölsebzett kiáltása« (*Tüntető*

magnóliák). A versek nem a művészi eszközök túlburjánzásai, a tudásanyagot, amit megmozgat, a költő nem öncélúan használja fel. Képalkotása egyedi, vizualitásra törekvő: »kialudt szivarcsikkek a fák«.

A szerző a kötet során állandó (gyakran intertextuális) diskurzust folytat olyan nagy mesterekkel, mint Szilágyi, Karinthy, Áprily, Sütő. Néhány költemény jellegzetesen posztmodern felfogású, ezek a versről szóló versek, melyek »a vers háta mögötti parkban« születnek meg. A *Yesterday the arts died* című költeményben a művészet öncélú voltát tagadja (mert szerinte a *l'art pour l'art* a művészet halálát jelenti), de be kell látni, hogy kissé szélmalomharc ez, mert amíg Beke Sándor sem tudja, hogy ki is a befogadója, amíg az új évezred küszöbén a vers elveszíteni látszik létjogosultságát, addig ő sem művel mást, mint *l'art pour l'art*-ot! De szerencsére Beke nem akar próféta lenni, mert tudja, hogy az anakronisztikus lenne. Csak meghallgatást kér, és jogosan: »Elmondanám én is mindenkinek, / Elmondanám, de félek: van-e még ki- nek?«

A versek mögött kétféle magatartásforma húzódik meg: egy intellektuális, és egy laza-hippi. Az előbbi maradandóbb értékeket termel ki, de van, amikor a kettő ötvözete eredményez telitalálatot (pl. *Fehér foltban*). Beke Sándor költeményei a szabadvershez közelítenek a leginkább, jellemző rájuk a polifónia, a gyakori síkváltás, az elvont gondolatiság. Mégis nagyon emberközeli tud maradni. Ez szerelmes verseiben a legszembevetőbb (pl. *Szeretnék vers lenni benned*).

Mindent összevetve érdekes kötetet tett le a szerző az asztalra; melynek hangja remélhetőleg eljut a ma befele forduló, a kommunikáció századában egyre nehezebben kommunikáló emberéhez, aki a mi esetünk-

ben és ezt ne felejtsük el, ahogy Beke Sándor sem tette — magyar.”

— *A 2002-es évvel mintha felébredt volna csendes alkotói álmából a költő. Egyszerre négy verseskötetet tettél az olvasó asztalára. Stílusváltás — mondhatni — ugyan nem történt, viszont kíváncsi vagyok az „új” verseskönyvek visszhangjára...*

— Az *Erdélyi homály* válogatott versei után valóban új korszak következett be lírámban. Az általad említett stílusváltásról szó sincs — én is éreztem ezt —, de mintha mégis egy újabb, megújhodott, változatos, üde költészet ütné fel fejét újabb verseimben. Az *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Tájékoztatójában* (2003) dr. Brauch Magda nyelvész *Beke Sándor új verseskötetei* című kritikájában ismerteti a négy, új kötetet:

„A 2002-es év igen termékenynek bizonyult a székeljudvarhelyi költő, Beke Sándor számára. A korábbi években megjelent hat kötetét követően (...) ezúttal négy új kötettel jelentkezett, amelyeknek csak kisebb hányaduk látott már a korábbi kötetekben is napvilágot. A 2002-es évben megjelent négy verseskötet — *Ismét felgyújtom a mécsest, Megkésett feltámadás, Adventi koszorú, Láthatatlan sorompók* — téma- és gondolatgazdag költeményeket foglal magába, s bár teljes stílusváltásról nem beszélhetünk (Beke Sándor költészetében ez nem is volna időszerű), ritkábbá váltak a hosszú, szélesen hömpölygő, a szó nem rossz értelmében mondott, bőbeszédű poémák. Helyüket egyre gyakrabban foglalják el a néha mindössze négy- vagy kétsoros, a gondolatot tömören megfogalmazó aforizmaszerű rövid versek. Jóllehet Beke Sándor stílusa, költői nyelve már ifjúkori verseitől kezdve egyéni

és kiérlelt, e négy új kötetben tetten érhető gondolatainak, költői világának gazdagodása, elmélyülése.”

A 2002-ben megjelent *Megkésett feltámadás* verseiről — többek között — ilyen vélemények születtek: „A *Megkésett feltámadás* közel félszáz verse nem egyetlen témához kapcsolódik” — jegyzi meg P. Buzogány Árpád az *Udvarhelyi Híradóban* (*A költészet litánia, ima az emberért.* 2002. augusztus 12.). „Három ciklusa (fejezete?) múlt és jelen gondjait fogalmazza néha egymondatos verssé. Legtöbbje a lírai én prizmáján keresztül villant rá arra a bizonyos valamire, amely a múzsa csókja nélkül nem más, mint... személyes probléma, hogy e megkopott szókapcsolatot gyűjtőfogalomként alkalmazzuk. Beke líraisága néha nosztalgiába, máskor megbocsátó legyintésbe, ám néha kemény gúnyba fordul át. Idézet *A nagy kritikusok* című versből: »Láthatatlan Kollégium, / felbérelt, / sarjadó diákok — / legyintettem, / s mosolyogtam. / Ők tovább indultak / irodalmi tanulmányútra, / s kipufogó gáz bűzében / fölszálltak / a meghibásodott, / régi, rozsdás Ikaruszra.« A költők, úgy tűnik, nem mind halvány képű álmodozók, legalábbis magasztosabb feladat az övék, mint azé, aki »összedörzsöli kezét, / büszke a megrendelt opusra, / nem is gondolja, / hogy érdekdús / ürülékben álldogál« (*A botcsinálta könyvbíráló*). Némelyik vers inkább novellányi történés, mint pár soros kép, helyzet, ötlet.”

Regéczy Szabina Perle pedig ezt írja az *Ismét felgyújtom a mécsest* című recenziójában (*Szövétnék*, 2003. április) a *Megkésett feltámadás* verseiről: „E kis könyvben nemcsak hitbuzgalmi verseket találhatunk, hanem megrendítően szép vallomásokat az életről, halálról (...), a család és szülőföld szeretetéről”.

Brauch Magda véleményét idézem a kiadó tájékoztatójából: „A Megkésett feltámadás című kötetben (...) a legújabb költemények a régebben írottakkal keverednek. A 2000-ben keletkezett kötet címadó verse (ajánlása: Tamási Áronra emlékezve) a magyarság, a székelység század- és ezredvégi nem túl biztató helyzetét tárja fel lírai eszközökkel. Ma is hallani a havasokban Ábel és más »székely legénykéek szomorú pásztorénekét« és az Ábel szerzője ma is várja: »mint a legárvább szenvedő, / mint a legkoldusabb koldus / csudanagy türelemben / a megkésett jövőt...«

A diktatúra idején írott, és ebben a kötetben közölt néhány versben még ott él – az akkor egészen fiatal – a költő bizakodása is (*Erdély, Ali baba, Pitymallat*) vagy az 1981-ben keletkezett háromsoros, amely ma időszerűbb, mint valaha: »ittmaradni / a legszebb / lázadás« (*Háromsoros, melyet a megbetegedett vándormadarak mondtak egyszer, szeptember elején, V alakú őszben*).

Istenes versei, azaz »versimái« közül is megtaláljuk a kötetben a legfrissebbeket: *Ismét felgyújtom a mécsest, Bűn, Hála, Apró örömek*. Ezek a három ciklusra felosztott kötet első részében (*Bűn*) olvashatók. Ugyancsak ehhez a témakörhöz kapcsolódik *A lélek vallomása* és az *Istenhez szól* című költemény: »Mikor a sejtkozmosz / fölsikolt / az égbe, / megpihennek / a fáradt szövetek / s a mirigyek — / A szemhéjak / alatt / elmosódik a világ, / Istenhez szól / suttogón / a lélek« (*Istenhez szól*).

Az *Alélt a kozmosz* című második ciklusban általában rövidebb, tömörebben megfogalmazott versek találhatók (*Elnyútt szavak, Arcél, Csillagviolák, Napfoggyatkozás, Holdfoggyatkozás*), vagy *Rimbaud* és *Verlaine* című verseiben e költők szubjektív jellemzése. Az

egészen rövid versek lényegre törők: »Scott lennék / Amundsen hajójával« (*Ábránd*), »Az a győztes, / aki tovább él. / Aki tovább él, / nem mindig győztes« (*A győztes*). Az élet valójában csupa ellentétből és megválaszolatlan kérdésből áll. Ezt bizonyítja a ciklus címadó verse, az *Alélt a kozmosz* is: »mi lesz / az esős korzón / felejtett lábnyomokkal, / az elnémult / liliomligetekkel, / mi lesz / a kacér hópihékkal?« — veti föl a kérdést a költő, ha mindezt már kedvese nélkül kell megélnie. A magánytól való félelem tükröződik *A néma könnycsepp* című versben is: »Nehéz a szó / ha már nincs / akinek kimondani.« A legtömörebb s egyben legigazabbnak érzett — mert a mára is jellemző — költői szentencia, azonban jóval korábban, 1987-ben íródott: »mi nem is élünk / mi csak átélünk« (*Álmatlanul*).

A harmadik ciklus, az *Ódon fejfa* ugyancsak rövid, aforizmaszerű versekben az elmúlás gondolatával foglalkozik: »Mennyi sok szép virág! — / Valakit / nagyon szeretnek / odakinn!« (*Azon a síron*). Aki már elment közülünk, azt az emléke élteti tovább. Ezt fejezi ki az *Anna néni* és *Az utolsó állomás* című vers is. Másutt a viszonylag még fiatal költő — a versek tanúsága szerint — »kacérkodik« a halál gondolatával (*Rémálom, Horror, Lidércnyomás, Nem az Isten*). A legszebbek és formai szempontból is bravúrosak a fejfákat »mintázó« képversek: *Ódon fejfa* és *Kopjafa*. Ez utóbbiban felismerjük a nemzetének sorsáért aggódó költőt.

A kötetben a szerző költői eszközei változatosak. Általában szabadvers-formát használ, de ezt a legrövidebb, legtömörebb gondolati versektől a hosszabb lélegzetű, sodró erejű vallomásokig (*Bűn, Hála, A bátor költemény*) variálja (*Megkésett feltámadás*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Tájékoztató, 2003)”.

— Az *Ismét felgyújtom a mécsest* (2002) című, *versimákat tartalmazó könyvedet Csire Gabriella a könyv fülszövegében ekképp „tálalja” az olvasónak: „A kötet minden darabja — akkor is, ha csak utal az Istenbe vetett hit jelentőségére és akkor is, ha kendőzés nélkül, nyíltan vall a hit megtartó erejéről — istenes vers. A kételkedő, olykor megfáradt ember elbizonytalanodása, elidegenedése áll az egyik póluson, a másikon pedig a „szeretet evangéliumába” vetett hit bizonyossága. (...) A versimák a modern költő szemléletét tükrözik, aki tudatosan vallja azt, amit gyerekkorában csak érzett. (...) Beke Sándor istenes versei — versimái — a magányos, kételkedő lelkekben erősítik föl a megtartó hit erejét”. Mit írtak a recenzensek, illetve a kritikusok ezekről a versekről, erről a témáról, főleg — mondjuk így — akkor és abban az átalakuló gazdasági korszakban, amikor az embereknek talán épp a hitre lenne, illetve van a legnagyobb szüksége?*

— P. Buzogány Árpád az *Udvarhelyi Híradó* 2002. augusztus 12-i számában *A költészet litánia, ima az emberért* című kritikájában így reagálja le a versimákat tartalmazó kötet verseit: „Ismét felgyújtom a mécsest címmel régebbi és újabb istenes verseit adta ki. Van köztük olyan, amely előző kötetben is szerepelt, van buzgóbb és lazább hangú egyaránt. Csire Gabriella szerint »a magányos, kételkedő lelkekben erősítik föl a megtartó hit erejét«. Én úgy gondolom, elsősorban nem a hit ereje a legfontosabb, inkább megléte. Mert akiben nincsen, az egészen másként fogja olvasni az alcím szerint versimáknak nevezett szabadverseket. Mert »a költészet litánia, ima az emberért«” (*A költészet ablakai*).

„Beke Sándor mélyen hívő, istenkereső, igaz lélek. Erről tanúskodik *Ismét felgyújtom a mécsest* című, versimákat tartalmazó kötete” — írja Regéczy Szabina Perle a versimákat tartalmazó kötetet véleményezve az aradi *Szövétnek* 2003. áprilisi számában (*Ismét felgyújtom a mécsest*), majd így folytatja: „Folyton keresi, kutatja a második végtelennek megfelelő szót, az »idő és tér nélküli házat«, ahol Isten az egyetlen úr, aki a »fájdalom hűvös termeiből épp kilépett«. Előtte meghajol, térdre borul mindenki, imára kulcsolódik a kéz, lehullanak a bilincsek (*Téged kereslek*). Erre az istenközelségre már gyermekkor óta vágyott, s ez a vágy benne egyre nő. Ha bűn terhe nyomja, mint nehéz hátizsák, azonnal tudja, kihez kell fordulnia, aki Atyja, gondviselője és szerető Ura egyaránt.”

Brauch Magda elemzése pedig ezt tartalmazza: „A címadó versből ismerjük meg az utat a gyermek ösztönös istenhitétől annak tudatos vállalásáig: »Uram, / visszatérek / a gyermeki szívbe / és felmegyek abba a régi / templomtoronyba, / s a kilátó ablakában / ismét / felgyújtom a mécsest.« Később, ifjúi éveiben is tetten érhető az istenhitben való elbizonytalanodás (*Huszonöt évesen, Szférák zenéje, A második végtelen*): »Az öngyilkosok / még egyszer hazamennének, / a tékozló fiúk is, / a vándormadarak / s az őzek, / de a fájdalom hűvös termeiből / épp kilépett az Isten —« (*Valaki hiányzik*).

A szerző azonban hinni akar, mert nyugtalan, bizonytalan, veszélyeztetett létünkben ez az egyetlen menedék, amely erőt ad a túléléshez. Ez a gondolat — ha szinte végig rejtve, késleltetve is — ott rejlik egy több, mint 10 évvel ezelőtt írt nagylélegzetű poémájában, mely e kötetben ismét helyet kapott (*Téged kereslek*). A költő a világegyetem, a természet, az élet

minden jelenségében — a fűszálon lapuló harmatgyöngyben csakúgy, mint az ásványokban, vegyületekben, molekulákban, sejtekben, kémiai kötésekben, kihalt és élő állatfajtákban, az emberi szervezetben és a déli harangszóban, a lélek legmélyebb zugaiban, a lelkiismeretben, a Szentírásban és a kőtáblában, a reményben, türelemben és türelmetlenségben, a halál sikolyában és a kenyér ízében — Isten létét véli fölfedezni. Himnikus szárnyalású költeményének csak az utolsó soraiban mondja ki Isten nevét: »akitől / annyi segítséget kértem / aki / nélkül / annyira szegény lennék / és erőtlen — / Téged / kereslek / Istenem«.

Egyes korábbi verseiben az istenhittől a halálfélelem elűzését, a halhatatlanságot is reméli (*Amikor már csak epret és málnát árulnak a cigányok, Estefelé, mikor lenyugszik a fáradt csillag*). Ars poeticája is a hittel függ össze: »A költészet / litánia / IMA / AZ / EMBERÉRT« — vallja *A költészet ablakai* című versében. Ebben a kötetben közli újra a nagyvilágban élő minden magyarért szóló himnuszát, azaz »versimáját« is: »De ti, / tüntető magnóliák / magyarul lobogjatok, / mint a Kárpátok s a Tátra fenyői, / mint a bácskai / véres füvek,« (...) »Munkácson vagy Besztercebányán, / Ungváron vagy Kolozsváron, / lobogjatok / tisztán / ti hazátlan, / ti békésen tüntető magnóliák!« (*Tüntető magnóliák*).

Az utóbbi 2-3 évben keletkezett versek tanúsága szerint a »mécsest ismét felgyújtó« költő végleg rátalált — bár sohasem vesztette el igazán — az életet, szeretetet adó, a költészetét is megújító istenhitre. Ezt bizonyítja a gyermekéről szóló *Apró örömök* című verse, az *Istenhez szól*, a *Gondviselés*, a *Bűn*, *A lélek vallo-mása*, valamint *Hála* című nagylélegzetű költeménye, melyben megköszöni Urának az élet apróbb és nagyobb

ajándékait: a halálfélelem legyőzését, az »elringató, békés éjszakákat«, »A csönd nyugalmát. / Lényed erejét. / A remény hatalmát. / A homlokomon lefutó esőcseppeket. / A hajnalok éltető üzenetét«, végül magát a létet, a hitet, az örökkévalóság ígérését: »A lobogó katlanlelket, / amit Tőled kaptam. / Köszönöm, Uram!...«” (*Ismét felgyújtom a mécsest*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Tájékoztató, 2003).

— *A 2002-ben megjelent Láthatatlan sorompók című kötet rövid, de tömörségükben sokszor megdöbrentő csattanóval kiegészített „zsebversei”-ről P. Buzogány Árpádnak ilyen „visszajelzése” született az Udvarhelyi Híradó 2002. augusztus 12-i számában: „Aki a rövid, frappáns megfogalmazások kedvelője, annak nagy élmény a Láthatatlan sorompók. (...) Csekély kivétellel idei írások szerepelnek benne, amelyek erős képi hatásokat érvényesítenek. A Zsebversek ciklus címadója programként értelmezhető: Ahhoz, hogy a vers / jó legyen, / nem kell csevegni / feleslegesen!” Megszívlelendőbb tanács, mint első hallásra tűnik” (A költészet litánia, ima az emberért). Ezt a valóban megszívlelendő „fölösleges” csevegést, hadd lám, miként értelmezik mások?*

— Érdemben két „igazi” elemzője van e kötetnek: Zsidó Ferenc és Brauch Magda.

Mindenekelőtt Zsidó Ferenc *Életünk láthatatlan sorompói* című, az *Udvarhelyszékben* közölt (2002. október 16.) kritikájából idézek: „Viszonylag hosszas hallgatás előzte meg Beke Sándor eme új kötetének megjelenését, hisz legutóbbi könyve, az »Erdélyi homály« 1999-ben látott napvilágot, így várakozással vettem kézbe az új termést, mely egy új kiadónál jelent

meg (...), és amely tükrözi a pályafutása derekára érkezett költő világnézetének változását, már amennyiben változásról beszélhetünk.

A legszembevetőbbnek mondható változás formai: a versek megrövidültek, uralkodó a négy soros »szöszszenet«, az epigrammatikus tömörség, a gnómás csattanás. A kötet mögött meghúzódó költői magatartást jól példázza az ars poeticának is nevezhető »Zsebvers« című költemény. (...) A rövid formák iránti elkötelezettség miértjét ebben fedezhetjük fel tehát. Beke Sándor tud élni a rövid forma lehetőségeivel, illetve együtt tud élni annak korlátaival. Kihívás volt egy egész kötetet erre építeni, jó az, hogy Beke vállalta a kihívást, a műfaj indukálta megmérettetést. Valószínűnek tartom, hogy ezennel kimerítve a négysorosok lehetőségeit, a következő kötetére visszatér a hosszabb lélegzetű költeményekhez. Kérdezhetnénk, a forma meghatározza-e a tartalmat? Igaz-e, hogy ebben a formában csak bizonyos tartalmakat lehet kifejezni? Igen is, meg nem is, az azonban nyilvánvaló, hogy a megszólalás mikéntjét nagyban befolyásolja. Az frappáns kell legyen, tömör, csattanós, és nagy szerepet kell szánjon a sorok közti csendnek, melyben létrejöhet ama visszhang... Beke versképei a tömörség miatt gyakran szürrealisztikusak, groteszkek, a súlyos szavak és súlyos csöndek világába vezetnek. Csattanóik nem egy esetben polgárpukkasztóak, modern erkölcsi meggondolást takarnak. Jó példa erre a »Kérés« című költemény: »Nem vétkezel / és nem szeretsz. / Inkább vétkeiddel / szeretgess!« Főleg a szerelmes, párkapcsolat témára írt versei jelentenek újdonságot. A szerelmi érzés ösztönösen »irtózik« a rövid formától, így forma és tartalom ambivalenciája révén sajátos feszültséget teremt a költő: »Fehér menyasszonyi cipőddel / férfi-mellemre lép-

tél — / akkor nagyon szerettelek.« Meghökkenítő az újraértelmezés, hatásos a három sor. Hangsúlyoznom kell ugyanakkor, hogy nem mindenik vers van csattanóra kihegyezve, gyakori az egy gondolatsort kifejtő, nyugvópontra vivő költemény. Ezen változat terepe a legveszélyesebb. Itt könnyebb hibázni, könnyebb azt az érzést kelteni az olvasóban, hogy valami sántít, vagy torzóban maradt. Nos, Bekének nagyon kevés ilyen torzós verse van (egy egész kötetnyi rövid vers között szükségszerűen akad néhány gyengébb is), legtöbbje húzós, derekas. Jó példa erre az enyhén elégikus színezetű »Radnóti« című: »Pásztorkölteményben / eszmél a munkatábor. / Zsidó tömegsírban / vers gyökerelettél, / te vagy a bátor.«

Külön értelmezést igényel a kötetcím, illetve a cím mögött álló költemény (*Akadályok*), hisz ez körvonalazza a költő magatartását, a világhoz, embertársaihoz való viszonyát: »Köszönöm / a virág-torlaszokat, / köszönöm / a láthatatlan sorompókat.« Az, amit köszön, az az emberek gáncsoskodása, az általuk állított akadályok. Ezeket átlépve lehet erős, megtisztult ember. Tehát a küzdelemre való alkalmat köszöni embertársainak. Különös erkölcs, szinte nietzschés, de legalábbis adys. Apropos Ady, Beke is sokat foglalkozik a halál gondolatával, őt is relatíve otthonos viszony fűzi hozzá: »A halál betartja szavát / Mint valami jó barátok, / mi véges életűek, / kezét fogunk a végtelennel.«

A groteszk, csattanóra kihegyezett versek közül még a »World Trade Center« címűt emelném ki (...), a gúnyos, gnómaszerűek közül pedig a »Megint«-et: »Az úrkiránduláson / a balkáni turisták / megint leloptak / egy védett / csillagképet az égről.« Nekem ez a személyes kedvencem, játék van benne, fanyar humor, és ez új dimenzióval gazdagítja Beke Sándor költészetét.

Enyhén populáris hangnem, könnyed felütés, szórakoztató, olvasmányos. Valószínűleg ilyen lesz az a vers is, amelyik meg fogja akadályozni a költészet halálát...

Igen, itt egy másik, kaján-gonoszkás vers-sztorival: »Nagymama sétál /csöppnyi gyerekkel. Előttük két kuty / ragadt össze a járdán. / A hímet két lábon hordozza / a nyivákoló szuka. / Látod, kicsinyem, tangót járnak / és énekelnek hozzá / a kiskutyák« — így is lehet mondani...

A könnyed hangvételi költemények közé néhány komorabb is becsúszik, árnyalva a képet, teljesítve a szösszenetek által körvonalazott különös világot: »Szögesdrót-kerítésen / fehér galambok / dideregnek.« Azt mondhatnánk, hogy Beke Sándor verseit olvasva egy nyitott szemmel járó, kevés, de súlyos szavú ember mosolyai és ráncai mögül nézhetjük azt a világot, amit egyébként mi is mosolyok és ráncok mögül figyelünk, csak esetleg másként. A két nézőpont egyeztetése révén megolajozódnak a kerekék...

Leszámítva a néhány üresjáratot, vérbő és üde olvasmányt tett a kezünkbe Beke Sándor, munkásságának jelentős kötete ez, erős és színvonalas, mely mértékadó lesz az elkövetkezendőkre is."

Láthatatlan sorompók címmel Brauch Magda e gondolatokat közli: „Rövid, tömör, lényegre törő gondolati versekből áll össze Beke Sándor Láthatatlan sorompók című verseskötete (...), mintha az élet „láthatatlan sorompói” állnának a hosszabb versek sorainak útjába. (...)

A lírai kitárulkozás, a mindent-kimondani-akarás (ami annyira jellemezte a korábbi Beke-verseket) így, tömören is lehetséges. Bizonyítják ezt elsősorban a kötet első ciklusának szerelmes vallomásai (...).

A rövid szerelmes sorok olykor egészen egyszerű hangú vallomások (*Tavaszi, Névnap, Fehér cipőddel, Szeretet*), ám többségükben ritka szürrealista képekből állnak össze: »Pirosuló csókid arcomba gyökerezett. / Ha arcomon kinyílnak / a cseresznye virágok, / a gyümölcsöt leszedem neked« (Csókid).

Hasonló stílusesszközöket használ a *Szerelmes szermedért, Forrás, Csellengő csillagok, Ha nem válszolsz, Pirkadat* című versekben, míg a *Vasúton* és az *Olyanok, milyenek* szójátékokon alapszanak.

Egyéni, újszerű hangvétel jellemzi a kötet többi versét is. Közülük legtömörebbek a *Zsebvész* ciklusba tartozók, melyek a műhelytitkokat fedik föl (*A pont, Felkiáltójel, Kérdőjel, Kettőspont, Gondolatjel, Lelki aszály, Akadályok, Radnóti*). Köztük a szerző ars poeticája így hangzik: »sötét / éjszakában / pislákoló / mécses« (*A vers*).

A *Fehér séta* és *Árva kikerics* című ciklusok meglehetősen pesszimista életérzést tolmácsolnak: »Megjósolom jövőnket: / nevenincs, / leperzselt földön / senki sincs. / Szomorú emlékün / behantolt kincs. / Fölötte őrködik / egy árva kikerics« (*Kasszandra-jóslat*).

Ha nem ennyire lemondó is mindenik darab, a jelen és a jövő furcsa, néha groteszk, néha ironikus elképzelése ott rejlik e szokatlan, merész képzettársításokban (*Klónozás, Visszatérő álm, A kísértet, Csendélet, Fehér séta, Pillanatkép*).

Az elmúlás, a halál témája jóval egyszerűbb költői eszközökkel felépített versekben jelentkezik (*Ennyi az életünk, Diplomácia, Vége, Októberi sirató, November*). A legmegrázóbb az a néhány költemény, amely a már »elköltözött« kedveseket idézi (*Ha visszatérsz, Fekete csend, Átköltözés*). »Szemei egyszer csak / el-

homályosodtak — / akkor történt, / átsétált / a virágos vadászmezőkre« — írja az utóbb említett versben.

Még nagyobb, jelentősebb szerepet játszik a groteszk ábrázolás a *Hópehely* című utolsó versciklusban. A jelenkorban, a világban csalódott hang ez, a költőé, aki valamikor azt hitte: »nekem nyílik a cseresznyevirág, / értem ébred reggelente a Nap, / nekem énekel a rigó« (*Azt hittem*). Az ábrándok elmúlásával egyre furcsábbá válik a valóság: az állatok a gyermekek szemé láttára párosodnak (*Tangó, Állatkert*), a virágok »megszűnnek / szépnek / lenni« (*Rút*), az emberek majomszabásúakká válnak (*Állati*), a fehér galambok szögesdrótkerítésen dideregnek (*Fogas béke*), a barlangrajzokból kilépnek a bölények, és elindulnak az emberek felé (*Barlangrajzok*). A világmindenségben és az egyes emberek tudatában uralkodó káoszt érzékeltek ezek a tömör, szubjektív, de igaznak tűnő képek, költői általánosítások (...).

A végső következtetés talán legtömörebben az Örök gyarlóság című négysorosban fogalmazódott meg: »Aki ma szeret / és megválaszt, / az holnap mehtagad / és szitkaival eláraszt« (*Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Tá-jékoztató*, 2003).

— *Amit már számtalanszor tapasztaltam, az az, hogy nagyon érdekes a költő utólagos véleménye, „visszaemlékezése” a versről, amit később mond el a már rég megszületett műről, mint ahogy te is megtetted beszélgetésünk első felében. Úgy vélem, hogy e beszélgetés olvasmányosságát növelni fogja az is, amit a recenzensek, a kritikusok épp az őik szemszögükből ragadtak ki a szövegből. Szeretném, ha így folytatnád...*

— Az *Adevnti koszorú* költeményei számomra valóban „adventi koszorúk” a 2002-es alkotói évben. P. Buzogány Árpád „mélyre hatolóan” így elemzi a kötet verseit: „Az *Adventi koszorú* két nagy ciklusa közül az első (*Séta, hátrатett kézzel*) egyesíti az előbb említett két kötet (*Megkésett feltámadás, Láthatatlan sorompók* — szerk. megj.) jellemzőit: változatos témák az énen átszűrve, líraiság, prózainak tűnő okok az el- és meggondolkodásra, nagy lélegzetvételi, sodró erejű mondatok mellett rövidke gondolatfricskák. Aki sorrendben lát hozzá az olvasáshoz, már az első két soron meglepődik: »maholnap a költők / csak maguknak írnak« (*Ha elálmosodnak a költők*), illetve »amikor belefáradnak / a versírásba, / elálmosodnak, / fejüket lehajtják / a költemény keblére, / álmukban / kezet fognak a költeménnyel...« A könyvkertészekről szóló allegória újból az alkotással kapcsolatos kételyekhez tér vissza. A rövidebb versek bizonyítják: Beke a terjedelem szabta korlátok között otthonosan mozog, holott korábban az egy szuszra kimondott gondolatfolyamok bűvölték.

A *Koronázatlan gyermekkor* (...) első nagy élményeit dolgozza fel. Óvodás- és iskoláskori éveiből ahogyan megmaradt benne, illetve másoktól visszahallotta. Groteszk (*A nagy sárga traktor, Visszatérő álom, Vakmerő csimpánzok*) vagy kedvesen továbbélő (*A kóstoló, Mint égi madarak, Elszakadt fék, Családi látogatás* stb.), illetve a felnőttek világára rácsodálkozó (*Szülői értekezlet előtt, A sötétkék csűr*) történetek. Csire Gabriella szerkesztő szerint »a tabutémákat sorjázó, ironikus hangvételi versciklus Beke Sándor költői bátorságát és biztos kezű tollát dicséri«. Legyőzve az önkítárulkozás félszességét vagy óvatosságát, a felnőtt merje vállalni akár olvasói előtt is, hiszen a gye-

rek gondolatvilágát hosszú időre meghatározó emlékfoltokról van szó. A költő pedig úgy fogalmazza meg, hogy ne csupán egykori önmaga fontosságára gondoljon” (*Udvarhelyi Híradó*, A költészet litánia, ima az emberért. 2002. augusztus 12.).

Brauch Magda véleménye ugyanerről a kötetről: „Beke Sándor *Adventi koszorú* című verseskönyve (...) két versciklusból áll.

Az első — amelynek címe *Séta, hátrahagyott kézzel* — új évszázadunk és -ezredünk nagy létkérdéseire keresi a választ. Ezért: »lerázza homlokáról / a mindennapi gondokat, / hátra fésüli haját / az idő tükrében, / s elindul, / mint egy magányos csillagja lélekrengetegbe, / talán sehová —« — írja a ciklus címadó versében. Pedig a mindennapi gondok nem távolnak az ember tudatából. Ezek mindenekelőtt a szülőföldnek és népének gondjai, fájdalmai, melyekre a költő vigaszt szeretne nyújtani: »Lelkedben ég, / ég az adventi koszorú, / ne könnyezz, / s ne légy te szomorú, / szülőföldem!...« (*Adventi koszorú*).

A költészet, a művészet, a hit és a szépség helyét keresi az »új évezred pogány kapujában«, ahol »értetlenül álldogálunk, / — hit nélküli emberek —« a virágok, a madarak, a lélek és az istenhit előtt — írja *Új évezred kapujában* című versében. Ehhez a gondolat-sorhoz kapcsolódnak a ciklus más versei is: »Maholnap a költők / csak maguknak írnak, / megírják maguknak / azt a gyönyörű költeményt« (...) »amit előlvas majd a jó barát / s a megértő feleség —« (*Ha elálmósodnak a költők*). A szerző védtelennek érzi magát az elanyagiasodott világban, ahol legfeljebb irigyet, ellenségeket szül a tehetség (*A láthatatlan lektor, A könyvkertészek, Egyensúly*). A vigasztalan létben — melyet a hajléktalanokról, hazátlanokról szóló *Állo-*

mások című vers, valamint a szeretet melegének elvesztését jelentő elkopasztott, elhajigált karácsonyfák is jelképeznek (*Vízkereszt után*) — az egyetlen fénysugarat a szeretett társ jelenti a költő életében. Ezt bizonyítják a *Kertelés nélkül*, *A fekete brosstű* és a *Ha nem lennél* című versek is.

A ciklus néhány szójátékon alapuló darabja (*Kenyérvers*, *Virágvers*, *Húsvers*) a régebbi években íródott, de formailag ezek is beilleszkednek a szerző új, rövidebb, tömörségre törő stílusába.

Felüdülést jelent a gondok világában a kötet második ciklusa, a *Koronázatlan gyermekkor*, amelyet lírai önéletrajzként is jellemezhetünk. Itt részben visszatér a korábbi Beke-versek szélesen hömpölygő, hosszabb-rövidebb sorokra tagolódó, bőbeszédű stílusa, amelyvel tökéletesen visszaadja — óvodás- és iskoláskori élményeit, tréfás, nosztalgikus, szüleit, nagyszüleit, tanítóit, kis társait sok szeretettel bemutató versekben (*Katibogár szállt a fű hegyére*, *Kutyagumi*, *A sötétkék csűr*, *A vajas kifli*, *Mint égi madarak*, *A háromnegyedes hegedű*). A tér- és időbeli távolság megszépíti a kiskamasz egykori, többnyire igen ártatlan csínytevéseit is (*Kék lagúna*, *A kóstoló*, *Temetővirág*, *Családi látogatás*, *Szülei értekezlet előtt*). Néhány emlékező versére a diktatúra éveinek sajátos hangulata nyomta rá bélyegét (*Vakmerő csimpánzok*, *A nagy sárga traktor*). A szerző nosztalgiáját e nehéz, ám a gyermek számára mégis gondtalan évek után 11 éves kisfiának írott verse fejezi ki (*A gyermekkor*), amelyet így jellemez: »Olyan, / mint megejtő álom / az emlékfoszlányok / csillagösvényén;« (...) »... és / koronázatlan, / mint / a fakardot forgató / gyermekkirály.«

A ciklust lezáró nagylélegzetű *Visszautaznék...* című költemény egyes szakaszai megkapó nosztalgiával

foglalják össze újra a gyermek- és ifjúkor meghatározó élményeit: »Visszautaznék gyermekkoromba, / nem repülővel, / hanem zakatoló, / zöld személyvonattal, / s a nyitott ablakból / hallgatnám a visszafelé / pörgött / gyermekkori mesét« (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Tájékoztató 2003).

— A galambok kirepülnek című, 2003-ban megjelent verseskötvevd mintha a Láthatatlan sorompóknak lenne a folytatása, amolyan csipkelődős, „problémás”, talán szokimondóbb könyv, mint az eddigi, rövid verseket tartalmazó kötetek. Hogyan fogadták e verseket?

— A Kulturális Figyelő 2003. 2. számában P. Buzogány Árpád közöl figyelemre méltó véleményt „kirepült galambjaimról”, íme: „Az eddig tőle megszokott hosszabb költemények mellett egy ideje rövidebb, vagy éppen egész rövid verseit is kötetbe gyűjti, és az eddigiek szerint e forma nem marad alul a korábban tőle közöltekkel szemben.

A rövid verseket könnyű olvasni és már ezért is sokan kedvelik. Úgy vélik, megemésztetni is könnyebb. Hát ezzel a kijelentéssel nem zárhatjuk le a témát, viszont azt sem ez alkalommal kell megoldanunk, hogy mennyire állja helyét e feltételezés.

Beke egyik előző kötetében gyerekkori élményeit fogalmazta verssé: rövid, csattanóra épített történetek, líraivá oldott epikummal. Jelen kötetben is általában rövid terjedelmű és erős lezárásra építő szövegeket találunk. Témái nem légből kapottak és általában nem elvontak: a székely szilvapálinkától, a sírásótól a terortámadásig, az írógépig, elmezavarig stb. átfogják az

ünnep- és köznapokat, líraian lágy, kellemes eseményektől a fájdalomig.

Különös érzékkel ragadja meg a groteszk helyzeteket, a nem szokványos gondolatkalandozásokat. Idézzünk néhány egymondatos verset: »Én felmegyek a blokkba, / a kastélyba, a homokvárba« (*Elmezavar*); »a legények kicsípték magukat, / fehér pokrócot terítettek a Holdra, / s kezükben aranyesővel / várták a hajadonokat« (*Majális*); »Besétál a képzelet erdejébe, / s mint lilimtipró / kergetni kezdi az / eprésző kosarakat / hordozó leányokat —« (*A költő*); »Farkasok üvöltenek / rozsdás szívedben« (*Szögesdrót*); »Jobb kezével / szívéből / bal karjára tekerte / a színes drótokat« (*Agyvérzés*).

De lássuk csak, a költőt magát hol találjuk e fura világban? »Most nem kattog. Pihen. / Fekete hengerén / gubbaszt a lélek. / A betűk nem beszélnek« — olvasható *Az írógép* címűben. Hát ide jutott az alkotás fontossága? Másik versében pedig így fogalmaz: »A költő alszik. / Álmában sas kering fölötte. / A sas pennát libegtet le / a költő kezébe« (*Írószer*).

Egyféle fintorként érzékelhetjük és értékelhetjük ezeket az írásokat még akkor is, ha a költő fegyvere a nyíló kardvirág, és legfeljebb elmosolyodik valamin és néha álmatlanul forgolódik, mert a költő is ember... A szerelem zaja felferi a galambokat, a versbe kocsmázó sírásó, unott férj, napraforgó-emberek és babérkoszorús költők vonulnak be. Utóbbiakról — többek között — ezt írja: »Ha belefáradnak a díjátvételbe, / elhagyják a versben és prózában / agyondicsőített szülőföldet« (*Babérkoszorúk*). Ezek után az olvasó nem fogja firtatni, Bekének mi a véleménye a költészetről...”

Érdekes Zsidó Ferenc véleménye is *A galambok kirepülnek* verseiről: „A krisztusi koron immár túl lévő

Beke Sándor letisztult, nyugodt, csöndes hangvételi kötettel jelentkezett. (...) A békés szemlélő szerepét felvevő költő nem lázad, nem pöröl, s ha mégis, akkor visszafogottan: irónia, abszurd képek mögé rejtőzködve.

Egy, a világ rendjébe beletörődő, kis, személyes világát egyre jobban berendező, gondolkodó lírai én jelenik meg a kötet lapjain. A világ és szűkebb környezetének problémáit érzékeli, morfondírozik róluk, de nem megoldáskereső sietséggel. Azt sugallja, a megoldások sokszor rajtunk kívül vannak, nekünk csak az érzékelés és értékelés esélye adatik meg.

Egyszerű, közérthető, képszegény versek Beke Sándor költeményei. Mint Tompáé? Talán, csak nem annyira szigorúak. Jó érzéke van a groteszkhez, az abszurdhoz, de nem aknázza ki kellőképpen. Számomra a kötet legértékesebb alkotásai épp az abszurdoidok, meg az ironikus hangvételi versek. Mint például az *Álarcosbál*: »Szeretlek, de te töltetted álarcodat. / Mondd, most annyi álarc közül kit szeressek, / az ördögöt, a királyt, a lovat?« A párkapcsolat témájára is írt néhány fordulatot, kaján játékoságában meglepő, elgondolkodtató költeményt: »Kilóg lyukas zoknid / a szandálból, szívem...« Egyébként ebben a témakörben hoz a legtöbb újat Beke. A magyar házasságra meglepően szerény, hogy ne mondjak szegényest. Ha szerelmi líráról van szó, az az esetek többségében udvarló költészetet jelent. Beke házassversei őszinteségükkel, szókimondó nyerseségükkel tűnnek ki. Gondolok itt olyan versekre, mint a *Ha majd megöregszünk*, a *Nagyító nélkül*, vagy az *Aranyér* (...).

A kötet címadó verse szintén egy groteszk kép, meghökkentő, polgárpukkasztó: »Elhagyott gabonarakárban találkozunk, / a fiú a búzára fekteti a szere-tőjét, / s örömében a lány sikoltozni kezd. / A törött

ablakon át / a galambok ijedten kirepülnek» (*A galambok kirepülnek*). A kötet legeredetibb groteszk képe egyébként a *Középkor* című vers: »Kovácsoltvas díszek a kredencen. / Ha kinyitom a fiókokat, / az utolsó csókuk megrezzennek / a levágott fejeken.«

— *2003-ban megjelent Elmaradt imák című köteted talán már stílusváltásról is tanúskodik. Vagy tévedek?*

— Brauch Magda stilisztá és verselemző több ízben írt könyveimről, sőt, az aradi nyelvésznek megjelenés előtt áll egy Beke verselemzéseket versekkel szemléltető, úgymond „együttolvasó” kötete is, mely 2009-ben lát napvilágot. Következő köteteim „sajtóvisszhangját” ebből a megjelenés előtt álló kötetből idézem. Íme:

„Rövid, tömör, aforizmaszerű verseket, leszűrt élettapasztalatokból eredő megfogalmazásokat közöl lírai formában a szerző *Elmaradt imák* című kötetében. (...) Korábbi kötetéből ismert, bőbeszédűen áradó poémái után szokatlanok ezek az újszerű költői megoldások, de a stílusváltás minden igazi költő életművében természetes, elkerülhetetlen és pozitív jelenség.

A kötet cím istenes versekre utal, ám ehhez képest a versanyag jóval heterogénebb képet mutat, bár a válásos téma is jelen van, olykor kissé váratlan, meghökkenítő formában és tartalommal: a költő nem egyszer az isteni igazságszolgáltatásnak »kiszolgáltatott« ember helyzetét jellemzi (...).

A költészet mint téma más látószögből is olvasható a kötetben. Meglepő, de tiszteletre méltóan őszinte hangon leplezi le a kortárs irodalomban föllelhető visszasságokat: »Kóbor szekeren döcögnek / a Parnasszus felé

az író-klikkek, / életükben kunyerálják / és erőltetik a remélt / halhatatlanságot a pályatársaktól, / az elkábított olvasótól, / a magas Égtől —« (*A lesántult Pegasus*). Szókimondó vers az *Irodalmi díjak* mifelénk, valamint az *Irigyeimnek*. Szerinte egyes magyar szerzők számára »váratlan pofonnak, keserű nyaklevesnek« hat az első Nobel-díjas magyar író sikere, mert: »Ebben a sorstalanságban / csak az irigységnek lehet helye, / gyerekek, / ami természetesen magyar. / Nem igaz?« (*Kertész Imre Nobel-díjas*). Szép emléket állít — az azóta elhunyt — Faludy Györgynek (*Így képzeltek el*). Hasonló az erdélyi Ráduly Jánosnak (*Láthatatlan kollégium*) írt verse is.

A kötet másik uralkodó témaköre a szerelem. Az ide tartozó versek is rövid, tömör, gyakran ellentmondó érzéseket tolmácsoló vallomások (*Libikóka, Meghara-gudtál rám, Evezőlapátok, Bújócska, Légüres tér* stb.). Ritkábbak az egyértelmű érzelmekről tanúskodó versek: *Morfondírozó, Meddő kívánság, Leoltottam a villanyt* vagy az *Utazás a Napba*: »Felutaznék hozzá, / egyetlenegy napsugárért, / hogy befonjam vele / hajad tincseit, / s bearanyozzam kezedet, / melyet annyi-szor / felejtettél kezemben, / és meztelen testedet, / mert befogadta / szerelmem atomjait.«

Kötetében a szerző bizonyítani igyekszik politika-mentességét (*Elefántcsonttorony*), de ezt kénytelen megcáfolni a hírhedt diktátorunkról szóló szatírájával (*A csimpánz-király*).

A kötet több rövid lélegzetű darabja a költő szorongó, önmarcangoló lelkiállapotáról tanúskodik. (...) Hasonló érzelmeket árul el a *Magány*, a *Nagytakarítás* vagy a *Lehangoltság*. (...) Ezek között számottevő szerepet kapnak a szimbolista ihletésű, látomásos darabok: *Tűzkobra, Harmadik emelet, Szegény bolond*,

Kísérleti állomáson, Gonosz vagy, Üres csigaház vagy A szakállas ember.”

A *Mosolygó oroszlánok*, 2004-es kiadású kötetet Brauch Magda ekképp „tálalja”:

„A *Megvilágosodás* című első ciklus nagyrészt »istenes« versekből állt, de itt találhatók az önelemzésből fakadó vallomások, a költő élettapasztalatából leszűrt axiómaszerű megfogalmazások is.

Más verseiben istenhitét tömören fogalmazza meg (*Templom, Sorsunk, Hiánypótlás*): »Mi, emberek, / csupán szószólói / és végrehajtói lehetünk / az isteni ítéletnek« (*Sorsunk*). Gyarlónak, képmutatónak tekinti embertársait — és talán önmagát is — *Gyarlók vagyunk* című kétsorosában: »Ma meggyónod a bűneidet — / holnaptól ismét vétkezel.«

Úgy véli, a mai ember bűnösségét nem hagyhatja megtorlás nélkül az Isten. *Kellett nektek!* című versében leírja egy jelenkori vízözön apokaliptikus látomását. Hasonló látomások, szürrealista képek gyakran felbukkannak ebben a fejezetben (*Macskaszemek, Tévelygés, Baleset, A Hold, Hajnali rémálom* stb.) *Auschwitz* című négy sorosában — mint annyian azóta — ő is azon rágódik: Isten hogyan tűrhette el ezt a szörnyűséget: »Isten homlokába / fúródtak / a szögesdrót / rozsdás szegei.«

A látomásos, szimbolikus versek azt is bizonyítani törekszenek, hogy a világon lezajló események és jelenségek összefüggenek (...).

A kötet második ciklusának címe: *Az istállómester panasza*. Ez a rész általában a költő szerelmi lírájának darabjait tartalmazza. A többnyire itt is rövid szabadversek olykor ellentmondásos érzelmeket tükröznek. A *Vallomás, a Mosolygó oroszlánok* — a budapesti Lánchíd oroszlánjairól szól —, a népdal-ihletésű, lehe-

letkönnyű *Ha...*, a *Kibékülés* és talán a *Kárpótlás* is a boldog, beteljesült szerelem hírnökei, ezzel szemben az *Üres gyufásdoboz* a kiábrándulásé, akárcsak a jelképes istállómester panasza, aki előre sejti érzelmeinek meghíúsulását. (...)

Jóval vidámabb hangvételű a kötet utolsó, harmadik fejezete, mely a *Szétszerelt játékaim* címet viseli. Gyermek- és ifjúkori emlékek sorakoznak itt egyszerű, meghitt, őszinte hangon, bőbeszédűen, a felnőtt nosztalgia szűrőjén át megszépülve, kissé átalakítva (*Angyalka, Szétszerelt játékaim, A kicsi adminisztrátor, Csillagok leszünk az égen*)."

„Beke Sándor 2004-ben megjelent kötetének (*Fehér tulipánok*) két fő témaköre a szerelem és a költői hivatás, ami összefügg az önértékeléssel. Mindkét téma megköveteli a feltétlen őszinteséget, és a költő maradéktalanul eleget is tesz ennek a követelménynek.

A költő szerelmi lírájának darabjai általában gyöngéd, bensőséges hangúak, de a téma megközelítése egyéni, talán kissé szokatlannak is mondható. Ezek a versek inkább a szerelemfáltásról, a szeretett lény hirtelen elvesztésének elképzeléséről szólnak. Ezt tanúsítják — többek között — a *Karácsony nélküled*, a *Marasztaló*, a *Töprengés* vagy az elválástól való félelmet még konkrétabban kifejezők. (...)

A kötet címadó jelképei — a fehér tulipánok — viszont az elmúlt szerelmek emlékei, melyek a költő számára mindennél fontosabbak: »De jelképes, / szerelmes sírkertemben, / az apró sírkövek között / új sírkő született. / E temetőbe / mindig hazajárok. / S ha innen / otthonom felé indulok, / a messzi kanyarból / vissza-visszanézek: / a zöld fű között, / a szélben, / lobogni kezdenek / a fehér tulipánok.«

A kötet néhány darabja — a fentiekől eltérően — boldog, megvalósult szerelemről szól: *Szeretlek, Nem tudom* vagy a szép, halk szavú vers, a *Csak a tücsök*: »Halkan szólítasz, kedves. / Csak a tücskök az ég alatt, / s a harmatos fűszálakra / tapadt éjjeli neszek / hallják a nevemet.« Idillikus hangulatú az első csók emléket megörökítő vers, *A tüzes csempékálya* is.

A költemények másik csoportját az önértékelő lírai vallomások alkotják. Ezek között csak elvétve találunk a szó szoros értelmében ars poetica-szerű verseket, a költő többnyire önmaga megismerésének jelentőségét hangoztatja.”

A szeretetnek nincsen temetője (2005), „a II. János Pál halálakor írott mű a szó nemes értelmében vett alkalmi vers. A költő emléket állít a világtörténelem egyik elismerten legnagyobb pápájának, a lengyel származású Karol Wojtylának, aki II. János Pál néven tevékenykedett, és akit sokmillió hívő (és nem hívő) becsült, szeretett.

A költemény igazi »versima«, a költő előbb a Szentatya életéért, majd lelki üdvéért könyörög Istennek (bár ez utóbbihoz nem férhet kétség).

A bevezető részben a pápa halálát tudató, három »jeladásról« szól: a Szentatya ablakában kialvó fényről, az ablakból felröpített galambokról, valamint (s ez utóbbi a véletlen művének tűnik) — a szél »beavatkozásáról«, amint lobogtatja a koporsón fekvő Új Testamentumot.

A költemény további részeiben a szerző a Szentatya érdemeit méltatja. Hiába aludt ki a fény, helyébe örök fény költözik oda, melyet a szeretet táplál. Ez a szeretet a pápa hitéből született, és az emberek felé áradt, valóságos csodákat mívelve: segített megszabadulni a bűntől, még az istentagadókat is megtérítette, hozzá-

járult ahhoz, hogy az emberek megszabaduljanak a félelemtől, elviseljék a szenvedést, az életet és a halált. A szegények és a betegek pásztora volt, sőt még elmúlt háborúk sebeit is képes volt begyógyítani.

A továbbiakban az általános mondanivaló személyessé válik: a költő, aki képzeletben ott volt a Szent Péter téren, saját érzelmeiről vall:

»Imájának« végén megjelenik a Szentatya eredeti neve, és a »Szentlélek akaratából« nyert másik neve, és az az óhaj, hogy emléke örökké éljen híveinek szívében. Szép költői képpel fejezi ki ezt a biztos tényként elfogadott hitét: II. János Pál lelke csillaggá válva fog örökké fényleni az égen.»

„Beke Sándor, a székely költő, a Hargita szerelmese, 2006-ban jelenteti meg új kötetét (*Lelkemben muzsikál a Hargita*). Az itt összegyűjtött 17 vers tematikailag szinte kivétel nélkül a Hargitához kötődik. Köztük a legkorábbi — az 1976-ban, tehát a költő zsenge ifjúkorában keletkezett kis hatsoros — jelzi, hogy ez a Hargita-csodálat és szeretet igen mélyen gyökerezik a költő lelkében (*Gyerekszemmel*). A néhány évvel későbbi *Azon az éjszakán* című vers látomásai is ehhez a témához kapcsolódnak (fenyők, aranyszín szarvasok, Szent Anna-tavi Anna bál). A további versekben is ott szerepel a Hargita és »kellékei«, hol konkrét, hol elvont, metaforikus vagy szimbolikus formában: *A fenyőfagyökér vallomása*, *Havasi gyopár*, *A negyedik gyertya*, *Adventi koszorú*, *Kész a kép*. Ez utóbbiban a természet formálta kép túlmutat önmaga valóságán: költői és emberi hitvallássá lényegül: »Előttem az út, / az út mentén a domb, / a dombon túl / az erdő borította hegy, / s a fenyvesek fölött a Nap. // E kép tanúsítja: / elindultam az úton / a fény felé.«

A Hargita — mint a kötet kulcsszava, kulcsmetaforája, szimbóluma — a többi versben is sokféle érzelm, indulat, életérzés kifejezője. Elsősorban a költő istenhitével függ össze, mivel — képzeletében — a hegyetűn, a szeretett fenyvesek között az ember közelebb kerül Istenhez (*Ima a Hargitán, Adventi koszorú avagy Isten megáld a Hargitán, Karácsony a Hargitán*). A *negyedik gyertya* című versben az adventi koszorún meggyújtott utolsó gyertya Isten közeledtét jelzi: »Isten jön / és itt hagyja fiát a Hargitán.«

A költő számára otthonos e táj, valósággal nem tud betelni szépségeivel, de emlékeket is ébreszt benne. Két versét is az egykori szomszédja, Ilyés Márton emlékének szenteli (*Ember a havason, Márton bácsi forrása*). »S ha csöndes éjeken / az öreg gazda hazalátogat az égből, / leül a forrás mellé — / a havast ünnepli szívében. / Szeméből zenélő vízcseppek születnek / a havasi emlékekben« (*Márton bácsi forrása*).

Tamási Áron emlékét is e »fenyősörényű rengeteg« őrzi, ahol várja »mint a legszebb árva, / mint a legárvább szenvedő, / mint a legkoldusabb koldus / csudanagy türelemben / a megkésett jövőt...« (*Megkésett fel-támadás*).

A Hargita indította útjára az egykori »törékeny ál-mú« gyermeket kis papírhajóján, de az Atlanti-óceán közepéről is a szülőföld felé vergődik vissza az egykori kis hajó, a költő életének, hivatásának szimbóluma (*Papírhajó az óceánon*).

A szülőföldön való helytállásra, az emberi tartásra mutatnak példát a Hargitán növekedő fenyvesek is: »A világ mulandó. / Ezért fontos, / hogy szellemünk ragyogjon, / mint a csillagok, / és álljunk egyenesen, / mint a fenyvesek« (*A mulandóság kátéja*).

Két, részben ellentétes formájú versciklusból áll Beke Sándor *Bodzafa virága* című kötete (...). Az *Erdélyi harangok* című első részt általában rövidebb, szűkszavú vallomások alkotják, a *Villás farkú barátaim* című másik ciklus jóval bőbeszédűbb, főleg gyermekkori emlékek felidézéséből áll, bár a szeretett nagyszülők emléke már az első részben jelen van.

A cikluscímadó vers, a Farkas Árpádnak ajánlott *Erdélyi harangok* 1979-ben íródott. Ez a többinél negyedszázaddal korábban keletkezett, a szülőföldre való kötődést sugalló vallomás így egyedülálló a többi, jóval elvontabb, intellektuálisabb darab között. Ez utóbbiak egy tekintélyes része »istenes« vers. Az idézőjel azért kívánczik ide, mivel Beke Sándor istenhite nem valamelyik vallás dogmáihoz kötődik, inkább egy maga elképzelte Istenben hisz (akárcsak korábban Balassi vagy Ady), de úgy érzi, erre az istenhitre feltétlenül szüksége van a mai elidegenedett, magányossá vált embernek. Sokoldalúan, többféle nézőpontból viszonyul ehhez a kérdéshez, járja körül ezt a témát. Szilárdnak hitt meggyőződését olykor felváltja a kételkedés, a vívódás is: »Arcom égni kezdett a láztól, / és megijedtem a feltámadástól« (*Félelem*). *Miért?* című versében arra int, hogy ne csak Istentől várjuk gondjaink megoldását. Máskor szinte görcsösen kapaszkodik istenhitébe: »Lehet száz barátod, / ha elhagy az Isten, / — mint villámütött fa — / egyedül maradsz, / pusztulásra készen« (*Egyedüllét*). Ezt az érzést fokozza *Ez is én vagyok* című verse: »Tenyerem sorsvonalai között / imára kulcsolta kezét / és Istennel beszélget / egy naiv kisfiú.« Ez a »beszélgetés«, mint istenes verseinek motívuma, egy másik versében is alapvető szerepet játszik, és betekintést nyújt a költő istenhitének természetébe. (...)

Az első rész másik jelentős témaköre a szerelem. Mindössze két rövid meghitt vallomás erejéig — *Örülj velem!* és *Pulzus* — fedezhető fel a boldog érzelem, a többi idevágó témájú költemény szakításról (...) ad hírt.

Bár a második versciklus foglalja magába a gyermekkori eseményeket, benyomásokat, nagyszüleinek bővebben a kötet első részében állít maradandó emléket. Nagyapját »örökíti meg« *Az utolsó fénykép* című versében, melyben leírja, hogy »vérbeli székelyként« borosüveg illenék a kezébe, de véletlenül a Hargita gyöngye borvizes üveggel látja utoljára. Szintén nagyszülei jelennek meg elevenen, képszerűen és bensőséges szeretettel ábrázolva a *Ha nagytata látná* és a *Nagymama sír* című versekben.

Valóságos lírai önéletrajz a kötet második része, a *Villás farkú barátaim*. Gyermekkori emlékek, részletes, bőbeszédű vallomások ezek a versek egy kisgyermek, majd egy serdülő fiú hétköznapi — csak számára jelentős, de a hasonló életkorúakra is jellemző — kalandjairól, benyomásairól, korai élettapasztalatairól, melyek időben már meglehetősen messze kerültek a szerzőtől, az emlékek mégis élnek, élesek és pontosak (*Színes léggömbök*, *Születésnapi fényképeződés*, *A Margit-szigeten*, *A kicsi miniszter*, *Ildikó*, *Székely harisnyában*, *A hős horgászfíú*, *Villás farkú barátaim*). Istenhite, az imához való viszonyulása is ebben az időben jelentkezik. *A kisgyermek imája* című ciklusindító versben a gyermek saját szavaival fordul Istenhez, és imádkozik előbb családjáért, majd a Föld minden emberéért. (...)

„Rendhagyó kötettel jelentkezett a 2007-es évben Beke Sándor, a székelyudvarhelyi költő: ezúttal lírai hangvételű elbeszélő költeménye (*Álom a Titanicon* — szerk. megj.), poémája kerül az olvasó kezébe.

»Kisiskolás koromban ismerkedtem meg fehér-fehete tévénk jóvoltából a Titanic történetével. Az elsüllyedt hajóért sokat és sokszor búslakodtam, érzékeny, tiszta gyermeklelkem mindig beleremegett a fájdalomba. Kisfiú voltam akkor, de ahogy telt az idő, egyre nőtt, terebélyesedett tudatomban az óceánjáró szomorú emléke. A Titanic szörnyű valósága, igaz története tovább foglalkoztatott« — vallja a szerző könyvének utószavában, mely nemcsak arra ad magyarázatot, hogyan, milyen ihletésből keletkezett ez a — véleményem szerint — remekmű, de arra is, hogyan válik egy érzékeny lelkű gyermek költővé.

Miután *A szerző vallomásából* idéztem, legyen szabad az olvasónak — mindenekelőtt — azt a tanácsot adnom, hogy Csire Gabriella a kötet elején található értékes Ajánlása után lapozzon hátra, és ismerkedjék meg az óceánjáróról szóló, a katasztrófa körülményeit feltáró adatokkal, tudnivalókkal *Az álmokon túl* című magyarázó szövegből. Ezt azért érdemes előre elolvasni, mert a poéma szövegében számos utalást találunk, melyek így azonnal érthetőkké válnak: a konstruktőrök és vezetők elbizakodottsága és becsvágya, a zeneszek helytállása, a Carpathia segítségnyújtása és a katasztrófa egyéb részletei. (E prózai szövegek elolvasása nem csökkenti az elbeszélő költemény líraiságának élvezetét, sőt, ebben az esetben remélhetőleg növelheti azt).

»Az Álom a Titanicon egy szerelmespár története, akiket a halál választ szét: egyikük az óceán mélyére hull, másikuk életben marad. A túlélő lelke azonban örökre a holt kedves és a hajóroncs körül kering. Emlékezete tovább élteni, feltámasztja, mesés világba varázsolja mindazt, ami szép volt valamikor, élő és gyógyó« — így foglalja össze dióhéjban a poéma cse-

lekményét kitűnő előszavában Csire Gabriella. És valóban ez a lényeg, de ez csak a cselekmény egyik szála. A másik: a katasztrófa, a hajó lassú elsüllyedése, a rajta lévő áldozatok utolsó gondolatai, a valóságos — és nem képzeletbeli — események. A két szál — az elképzelt és a valóságos —, amelyben szintén szerepet játszik a költői képzelőerő is, azonban gyakran találkozik, függ egymástól. Bár a költő grafikailag is elkülöníti e szálakat, a túlélő szerelmes gondolatai, lelkivilága, emlékei nem is fűződhetnek máshoz, mint az elsüllyedt hajó utolsó óráihoz. Az epikus és lírai részletek inkább a poéma első részében különülnek el élesebben, ahol a hajó vezetői rádöbbennek a rettenetes valóságra. A hajótervező — aki szintén velük — »... felnéz / a ragyogó éj egére, / talán Istent keresi, / vagy saját esztelenségét / próbálja tetten érni«. Megkapó részlet az öreg kapitány utolsó imája a vészharangok zúgásától kísérvé: »Köszönöm, / Istenem, / hogy próbára tetted bennünket, / önhitt és dölyfös embereket, / köszönöm, / hogy példának / szemeltél ki minket, / gyarló halandókat«. Az elképzelt szövegben a »megátalkodott«, »önhitt« és »dölyfös« jelzők árulkodnak a vezetők hibáiról, elbizakodottságáról. A továbbiakban a valóságos események: a hajótöröttek segélykérő imái, a vízen úszó tárgyak felsorolása, a mentőcsónakok megjelenése a ködben, a deszkákba, gerendákba kapaszkodó emberek látványa összekeveredik a megmenekült szerelmes emlékképeivel, hiszen ő is búcsúzkodásra kényszerül párjától, akárcsak a hajó többi utasa (az utasoknak nem egészen egyharmadát lehetett csak megmenteni). Az óriási pompával berendezett hatalmas óceánjáró a tenger fenekére kerül:

»Kihunytak a kék hullámok fölött / a Titanic ablakai az éjben — / A kisimult örvény alatt / Poszeidón is-

ten bronzpatás lovai / vontatják a tengerfenékre / a különös várost, / a drágaköveket, az aranyat, / a márványt, a mesés kincseket / rejtő fekete csodát, / s Tritón kagyló-kürtje köszönti / a magas rangú vendéget, / a könnyes / kisírt szemű palotát.«

A továbbiakban a szerző megszólaltatja a szerelmespár hullámsírba veszett tagját is: képzeletében a víz alatt új életet kezd, ott is tovább él szerelme: »A víz kék hullámkezelével / fehér selyemingembe / kapaszkodik, / hullámozó hajamat tépi, / és megérezem / az óceán szívlüktetését, / s hallom a szerelem / fájdalmas himnuszát, / amely izgató örömmel / burkolja be szívemet.«

A történet — ha ez egyáltalán lehetséges — a továbbiakban még líraibb hangúvá válik, mert a költő képzeletében — a két szerelmes, az élő és a hullámsírban elsüllyedt, párbeszédet folytat, azaz örök szerelmet vall egymásnak, emlékezve közben a hatalmas óceánjáró egykori képére és a katasztrófa következtében beállott helyzetére is:

»Követlek, / szerelmem, / a fájdalmas haláltusában, / ott vagyok veled / a gyilkos vízben, a fulladásban, / követlek, / mint a hűséges / és rendíthetetlen kapitány követte / az 'óceán szívének' / keresztelt álomhajót, / követlek, / mint az állhatatos zenekar / a süllyedő Titanicot.«

Képzeletükben megelevenednek a víz alatt gazdáikat kereső tárgyak: aranykeretű szemüveg, szét tört poharak, konyakos üveg, a kapitány látcsöve, a pazar fényű kristálycsillár, az elázott térképek, a selyem ernyős asztali lámpák, az amerikai úr — az egyik utas — francia gyártmányú az autója, mely az »óceán homok-sivatagában / talán már el is indult / gazdája után valamerre...« A költő képzeletében a lemerült szerelmes egy olyan csodavilágba kerül, amelyben — az óceán

fenekén — újból felépül, régi pompájában tündököl az elsüllyedt hajó, de benne, ezúttal már, egyenrangúakká válnak a gazdagok és a szegények, akik a langy hullámok alatt álomittasan ébrednek. A bálteremben ismét megszólal a zene, énekel az egész hajó, köztük a szerelmespár elsüllyedt tagja is. (...)

Képzelet és valóság keveredik a poéma utolsó részében. Az óceán mélyén »feltámadt« hajón minden a régi pompás fényben csillog, tovább folyik a megszkott tevékenykedés, a sütés-főzés, a fényes ebédlőasztalokon újból ott vannak az ezüstök és aranyozott porcelánok, ragyognak az ékszerek az estélyit öltő dámákon, csilingelő csengők hívnak ünnepi vacsorára (mint egy nappal korábban a fedélzeten), a valóságban azonban a túlélők megmentője, a Carpathia hajó jelenik meg, majd elhajózik, ott hagyva a Titanic roncsait a vesztét okozó jéghegy közelében, és a hajómaradványokon már csak a sivító sirályok pihennek: »A végtelen vízen / a szenvedés orgonája zengett: / a Teremtő szándéka szerint / — két úton —, / a halálba vagy az életbe / mindenki hazatért.«

A szerelem azonban a halálon túl is győzedelmeskedik: a szerelmespár megmentett tagja szívében nem csak örökké él majd társának emléke, de reménykedik az egykori találkozásban is:

»...S ha egyszer mégis / összehúzódik a rivaldafényben / a történet függőnye, / te, szerelmem, / akkor is álmaimban / örökké velem maradsz. / Bár éveim múltak, / te mindig fiatalon élsz szívemben — / mert a te szívedet / a szívárványszínű óceánban / az idők végezetéig selymes hullámok / dobogtatják tovább ott, / ahol megtaláltuk álmaink / szépség-otthonát, / ahol mindörökre nyitva hagytuk / szerelmünk túlvilági kapuját / titkos menedékhelynek, / az idő örök állomáshelyének,

/ ahová — ha találkozni akarunk —, / mindig visszatérünk...«

»Ajánlom ezt a költeményt mindazoknak, akik tartanak eszméik mellett, és az utolsó percre irányítják a kormánykereket egy szebb és emberibb jövő felé.« (...) »Üzenem: az álom szárnyaló ereje isteni erőt sugall és tovább éltet, hogy elviseljük a szürke hétköznapiakat életünkben« — írja poémájának bevezetőjében a szerző. Bizonyára ez az erő segítette abban, hogy ezt az elrettentő történetet a szó szoros értelmében szépen, minden naturalizmustól mentesen írja meg. Talán ez a mű legnagyobb érdeme, mivel így a legszengébb kortól, a legérzékenyebb lelkűek is csak szépséget, de legalábbis megnyugvást találhatnak e valójában nagyon nagyon szomorú, megrázó történetben.”

És végül íme a 2008-ban megjelent *Szerelem orgonájáról*:

„Bizonyos szempontból és mértékben az eddigitől eltérő, új hangot üt meg Beke Sándor legújabb verseskötetében (...), jóllehet ezt a változást nem könnyű tetten érni, még kevésbé bizonyítani, mivel stílusa, versalkotási módszere alapján keveset változott, témaköreivel is találkoztunk már eddigi hosszú költői pályafutása során. Mégis: közhelyszerű, de igaz a megfogalmazás: ismét jobbat, megint többet, színvonalasabbat kap az olvasó ebben a kötetben. Ez a megállapítás nem kívánja csökkenteni korábbi köteteinek értékeit, csupán azt bizonyítja — ha igaz, hiszen szubjektív véleményről van szó —, hogy Beke Sándor még mindig képes költői látásmódjának, nyelvezetének tökéletesítésére (...).

A *Szerelem orgonája* nem csupán szerelmes versek kötete, hanem négy ciklusra oszlik. Bensőséges, egyszerűségében őszinte, megható darabokból áll első

ciklusa, melynek címe — és címadó verse — *A csikókályha*. Bár a témával a Beke-versek ismerői már korábban is találkoztak, mégis meglepő, sőt szívbemaroló az a nosztalgia, mellyel felidézi nagyszüleinek alakját és az őket körülvevő egykori patriarchális világot. Olyannyira, hogy az olvasó is úgy érzi: az a világ egyszerűbb, de igazibb és igazabb volt, egyszerűbb, de romlatlanabb a jelenkorinál. (...) A ciklus többi versében is maradandó emléket állít nagyszüleinek (*Az utolsó kívánság, A tiszta szoba illata, Világításkor az unokák*), akiknek lényéhez legkedvesebb gyermekkori emlékei is kötődnek (*Pücsi, Fatelefon*). Ehhez a világhoz viszonyítva a költő így vall a máról: »Azóta megromlott a világ« (*Azóta*).

E verssor »bővebb magyarázatát« talán a következő, *Kőangyal* című versciklusban leljük meg. Az élet-halál kérdéskörével foglalkozó filozofikus költemények részben a napjainkban tapasztalható elidegenedés kérdését is fölvetik: *Másokkal s magunkkal, A szeretet ünnepén*. Ez utóbbi vers a régi karácsonyokat idézi fel, amikor »... mindenki / jobban tudta szeretni egymást.« A költőnek, mint egyszerű embernek egyszerű kívánsága: »jó lenne / jobban szeretni egymást«, s emellett halottjainkat sem szabad elfeledni (*Könny-csepp*). A halált pedig az élet utolsó ajándékaként kell fogadni. (...)

Érdekes, újszerű, mivel több képverset is magába foglal a *Szerelem orgonája* című kötetcímadó rész (bár néhány képverssel már a korábbi kötetekben is találkoztunk). A hátlapon »fülszöveggént« szereplő *Vallomás* még »régi stílusú« szerelmes vers, a *Betűk*, mely a »szeretlek« szó magán- és mássalhangzóit személyesíti meg és maga a *Szerelem orgonája* is szellemes képvers, akárcsak *A szerelem* vagy a cím nélkü-

li, mely virágszálhoz hasonlítható. Ezek mellett hagyományosabb formájú bensőséges szerelmi vallomások az *Azt hiszed, Aranycsillagok, A lélek kosarában* vagy a cikluszáró vers. (...)

A második ciklus pesszimista világlátása visszatér a *Vidéki állomáson* című utolsó ciklusban. A filozofikus tartalmú versekben az elidegenedés gondolata, a magára maradt és utalt ember érzésvilága bukkan fel: »A / szél / az / arcodat / fújja, / lelkedet / vihar / dúlja. / Egyedül / állsz / a / bajban, / mint egy / korhadó / kapufélfa« (*Egyedül*). Ezt sugallja az embert körülvevő táj is egy remekbe szabott hasonlattal, illetve megismerélyesítéssel: »A fenyők között / — hol megfagyott a visszhang —, / fehér kucsmával a fején, / mint fázós gyermek, / alszik a székely tanya« (*Székelyföldi kép*), valamint a *Ködbe vesző nádas* című költemény. A mindenkori ember életútját és (hiábavaló?) küzdelmeit tükrözi *Hasonlat* című költeménye: »Az élet olyan, / mint a hullám: / megszületik valahol / messze bent az óceánban, / hullámokkal verekszik / véges-végig, / s addig gurul a part felé, / míg a földhöz nem simul. / Ha keresed, / már nem találod.« Ilyen pesszimiztikus látásmódról tanúskodik *A Hold karóján*, de a *Reggeli szorongás* című vers is, de valójában az egész ciklust ez a szemlélet hatja át. Képversszerű megoldásai itt is föllelhetők (*Néma beszéd, Sirató*), valamint egy prózavers is (*A képernyő szeme*). *Tollbamondás* című verse költői hitvallásként értelmezhető: »Csak a szavak öltének / anyanyelv-köntöst. / A szavakat pedig / a lélek mondja tollba / a költőnek.«”

— *Brauch Magda 1996-ban kiadott Téged kereslek. Beke Sándor istenes költészete című esszékötetében eddig megjelent könyveidben szereplő istenes versei-*

det „bentről és felülnézetből” elemzi, azaz Beke Sándort, az istenes költőt mutatja be...

— Igen. Dr. Brauch Magda, az Aradon élő nyelvésznek nem ez az első „felülnézetből” írt Beke-verselemzése, egy korábbi átfogó írása már megjelent az aradi *Irodalmi Jelen* hasábjain egy „verscsokrom” kíséretében (*Életünk egy-egy szikra — Beke Sándor költői világa*). Idézek belőle: „Már a nemrég elmúlt század nyolcvanas éveiben írt első versei is feltűnően érettek, majd kialakult sajátos költői világa, egyéni hangvétele. Akár önmagáról, akár a külső világról vall, az érzékeny lelkében tükröződik vissza és saját hangulatáról, lelkiállapotától függően tárul az olvasó elé. Bármely témát választ, művén rajta van a kor bélyege, amelyben élt, él, illetve élni kényszerül. Költeményeit a lírai kitárulkozásba mindent-kimondani-akarással jellemzi. Kifejezőmódját a modern többértelműség jellemzi, szimbolikája néha homályos, rejtelmes, nehéz volna egyszerű, prózai nyelvre »lefordítani«. Szokatlan, váratlan, egyénítő erejű költői képei az egészen egyszerű, köznapi beszéddel váltakoznak, néha szoros egymásutániságban: »És huszonötévesen / néha / imára kulcsoltam kezem, / és szobám szögletében, / Istenem, / téged kerestelek. // És törékeny / alig férfi / huszonötévesen / a világ egyik sebhelyében / kiopeáltam elméből a / halál embrióját« (*Huszonötévesen*).

A tömör, dísztelen versszakot követi egy olyan ritka, modern szürrealista kép, amilyenek százával fordulnak elő ebben az eddigi életműben. Hasonlatainak képanyagát is általában modern világunk valós jelenségei szolgáltatják: »Jössz utánam, mint visszapillantó tükörben / nyugati autósztádán a mercedesek s a

rolls-royceok, / jössz utánam, mint a történelem ismeretlen / katonái letaposott ösvényeken és végigjárt utakon, / jössz utánam, mint egy virág-ezred levendularéten, / jössz utánam — pontosan —, mint egy tokiói gyors» (*Szerelmes költemény visszapillantó tükörben*).

Verseinek formai megoldása is egyéni. Általában a szabadverset kedveli, de ír prózaverseket és képverseket is. Gyakran él egyéni erejű nagybetűs kiemelésekkel. Sok versében a hosszabb-rövidebb sorok harmonikus külső formát alkotnak, s az így tudatosan megkomponált, megrajzolt szöveg képversnek is beillik (...).

Egyes hosszabb lélegzetű verseiben, poémáiban egészen rövid — egyszavas, egynévelős, egykötőszavas — sorok váltakoznak három-négy vagy többszavas sorokkal, és ez a külső forma belső tartalommal válik, ez viszi feltartóztatlanul előre a költeményt, olyan sodró lendülettel, mintha nem volna megállás, a költő nem tudná, de nem is akarná befejezni mondanivalóját. Az ilyen szöveg sebesen alázüdül, hol kiszélesedő, hol összeszűkülő hegyipatak benyomását kelti, amelynek nem állhat útjába akadály, vagy ha igen, azon is könnyedén átszökell. A sodró erejű rövid soroknak sajátos ritmusuk van, amely leginkább a prózaritmushoz, azaz a beszéd természetes ritmusához hasonló, de annál jóval több, mivel a szöveget egy-egy, a versben gyakran ismétlődő szó (ezt kulcsszónak is tekinthetjük) szabályozza, kissé fékezi is, s egyben még jobban összefűzi a különben is összefüggő gondolatokat. Ilyen multifunkcionális kulcsszó a *Védtelen évek* című költeményben az »átélni« főnévi igenév: »átélni / az / ezredvég / nyugtalanságát / a / szavak / éjszakáját / s / terzinák / téli / töprengéseit / átélni / a / joghurtos / s

/ tejesüvegek / csörömpölesét / amikor / a / bágyadt / hajnal / kábult / utcák / sötétjébe / megidéz« (idézet a poéma elejéről).

Az 1961-ben született Beke Sándor ma már nem csupán ígéretes tehetség, hanem érett, kiforrott stílusú költő, s így méltó helye van az erdélyi magyar szépirodalomban.”

A fenti beékelés, „megszakítás” után most hadd térjek át kérdésedre. Brauch Magda *Téged kereslek. Beke Sándor istenes költészete* című esszekötete (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Pegazus Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2006) kimondottan a 2006-ig megjelent verseskönyveimben megjelent istenes költőt mutatják be. *Beke Sándor istenhitének eredetéről* című rövid kis fejezetben Brauch Magda az emberiség istenhitének eredetét taglalja, sőt azt is megállapítja, hogy ez a hitforma a reneszánsz, s főleg a felvilágosodás kora óta jelentős változásokon ment át a művelt, azaz a »tanult« emberek körében. Majd ezt írja: „Már a reneszánsz költő, a protestáns hitű Balassi Bálint is párbeszédet folytat, vitatkozik saját Istenével, valósággal »logikus« magyarázattal próbálja meggyőzni, hogy segítsen rajta, bocsássa meg bűneit: »Nem kicsiny munkával, fiad halálával váltottál meg, / Kinek érdeméért most is szükségemet teljesítsd meg. / Irgalmad nagysága, nem vétkem rútsága fellebb való« (*Adj már csendességet*).

Már ezt a »logikus okfejtést« sem lehet véletlennek nevezni, pedig a XVI. században írták le. Természetes és nyilvánvalónak tűnik, hogy a XX., sőt a XXI. század értelmes, racionálisan gondolkodó embere már nem tudja elfogadni, vagy legalábbis átértelmezi a vallás merev dogmáit; a bibliai történeteket, a világ teremtetését, Ádám és Éva bűnbeesését vagy Jézus csodatételeit

jelképesen fogja fel. Istenben — nevezze a maga nyelvén akárhogy — mégis hisz, mert hinni akar, mert hinnie kell, szüksége van erre a hitre, mint mentőövre, mint utolsó szalmaszállra, amelyben megkapaszkodhat a megpróbáltatások idején. Az istenhit gyógyír a betegség, a halálfélelem ellen, erőt ad a további küzdelemre, az élet nehézségeinek elviselésére.

»Hiszek hitetlenül Istenben, / Mert hinni akarok, / Mert sohse volt úgy rászorulva / Sem élő, sem halott« — írja Ady Endre mintegy 90 évvel ezelőtt, de akár ma is írhatta volna.

Nos, az esszékötet következő *A költő istenhitének »rokonsága«* című részében állapítja meg Brauch: „Beke Sándor istenhite valahol mégis rokon a Balassi-éval vagy akár az Adyéval is. Ő sem a vallás — bármelyik vallás — dogmáit hirdeti verseiben, sőt a vallásos szimbólumokat, kellékeket is igen ritkán használja képanyagként (kivétel a karácsonyfa és a harang, illetve harangszó, de ezek már köznapiaknak számítanak). Ő is a maga Istenében hisz, imái egyéni imák. Az ő Istene minden ember számára »hozzáférhető«, elérhető, következésképpen ez az istenes versekből álló kötet »ökumenikus« jellegűnek tekinthető. Nem tesz különbséget vallás és vallás között, a római pápát éppen úgy tiszteli, mint Dávid Ferencet. Beke Sándor Istenével — akárcsak a Balassiéval — beszélgetni lehet, sőt, a költő az elmúlt század borzalmaira gondolva még a számonkéréstől sem riad vissza (*Auschwitz, Abszurdum*). Nézőpont kérdése, hogy ez több-e vagy kevesebb a megszokott istenes, vallásos tárgyú líránál. Véleményem szerint több, értékesebb, hiszen ebben a lírában megtaláljuk a vívódó, olykor kételyektől gyötört embert, akinek meg kell küzdenie, elsősorban saját magával, hogy ne veszítse el az Istenbe vetett hitét.

Ezt a küzdelmet — ha valóban így van — legeredményesebben azokkal a költeményekkel vívja meg, amelyekben »közvetlenül«, saját szavaival Istenhez fordul, azaz imádkozik. Nem véletlen, hogy maga a szerző az ilyen verseket — igen találó kifejezéssel — versimáknak nevezi. (...)

Az ima a költő számára nyugtató hatású, megsza-
badítja a halálfélelemtől, életének szépségeire, öröme-
ire tereli gondolatait, amelyekért hálát ad Istenének. *Hála* című nagylélegzetű költeményében sorra meg-
köszöni az élet konkrét és elvont jelenségeit, tapaszta-
latait, amelyekben része volt. (...)

Megpróbáltatásait, az életben elszenvedett veresé-
geit is megköszöni Istenének: hiszen ezek révén sike-
rült számtalanszor győzelmet aratnia önmaga fölött.”

Az alábbi, részletesen kidolgozott fejezetek után (*Az elbizonytalanodott ember versei, Istenkeresés, A ké-
telyek legyőzése, Képmutatás és »tisztálkodás«, A ha-
lálfélelem költészete, A szeretet versei, Isten és költői
hitvallás, Istenhit és szülőföld, Költői eszközök, vers-
tani megoldások*) Brauch Magda részletesen elemzi a
legismertebb öt istenes Beke-verset: *Bűn, Téged ke-
reslek, Ismét felgyújtom a mécsest, Hála, A szeretet-
nek nincsen temetője*.

A Brauch Magda társszerzővel írt *Székely Útkereső*
(1990–1999). *Laptörténet és sajtóvisszhang* című saj-
tótörténeti értékű közös könyvünkben Brauch Magda
*A Székely Útkereső évtizede (1990–1999). Lapismer-
tetés, műelemzés, bel- és külföldi sajtóvisszhang* című
fejezetben, a Székelyudvarhelyen napvilágot látott fo-
lyóiratban megjelent lírai alkotásokat elemezve, ezt írja
a 10 évfolyamban közölt Beke-versekről: „Beke Sándor
már a kezdetektől elhatárolja magát mind a klasszikus
elődöktől, mind kortársaitól, és megtalálja egyéni

hangját. Akár önmagáról, akár a külső világról ír, azt saját hangulatától, lelkiállapotától függően vetíti ki, adja át az olvasónak, így sűrűn váltakozik verseiben a pesszimista és a bizakodó hang. Általában a szabadverset kedveli, de a folyóiratban közöl prózaverseket és hagyományos versformában írt költeményeket is. Témái változatosak, de uralkodó köztük a szülőföldre való ragaszkodás és az istenkeresés, illetve az istenhit (...).

A »menni vagy maradni« kérdésre már korán megfogalmazódott a költőben a válasz. *Vendégek* című prózaverse a folyóirat első évfolyamában és *Háromszoros* az utolsóban, melyet még 1981-ben írt (...).

A nyolcvanas években írott versei: *Zsalugátes ablak* (érdekes, modern, ablakot formázó prózavers), *A szavak árnyékában*, a *Vannak hajók* a diktatúra sötét éveit jelenítik meg, melyekből nemigen lát kiutat a fiatal költő. Az *Utószó helyett* (In memoriam Karinthy Frigyes) Karinthy parafrázissal ismételtet egy sort: »Elmondanám, de félek, van-e még kinek«, mert e »szabadtéri színpadon / Aki nem sír, az kínjában kacaghat« (1991/4). A következő lapszámban *A második végtelen* című prózaverse egy sikollyal felérő, véget nem érő, különös életérzést ragad meg.

Az ekkor még nagyon fiatal költő mégsem veszítheti el reményét, a jövőbe vetett hitét, hogy ennek a helyzetnek változnia kell (hiszen ez a hit éltetett valamennyiünket). A *Yesterday the arts died* című versében — bár belátja, hogy a művészet nálunk ma nem létezik, és csak hamis próféták éltetnek »egy hőst« —, reményének ad hangot, hogy eljön még az idő, amikor lesz becsülete a művészetnek. Egykori magyartanára, Fóris Gyula emlékére írt *Rózsakereszt* című versében föleleveníti a Kazinczy-idézetet, mellyel tanárunk biztat-

ta őket: »Öcsémuram, legyen bátor lélekkel.« Bizalom hatja át a *Jövő időben – nyelvtan órán* című versét is, melyet az 1956-os magyar forradalom 30 éves évfordulóján írt: »...mi tenni fogunk / mi hinni fogunk / mi örülni fogunk / mi nevetni fogunk ...« – ragozza diák-társaival együtt dacos elszántsággal és hittel. A jövőbe vetett remény csillan fel a *Verset mond Zakariás Melinda, A havasi gyopár* és *Az utolsó megcímzetlen levél* című verseiben is (1991/1–2.).

A folyóirat lapjain közölt, rendszerváltás utáni költeményeinek fő témája a szülőföldszeretet, az erdélyi magyarság sorsáért, megmaradásáért való aggódás. A *szavak vérpadán* című, 1990 márciusában írt alkalmi versét Sütő Andrásnak ajánlotta (1990/1). *Nagyvárad* és *Ady Endre sétái* című költeményeiben idegennek látja a várost, melyet »Balkán ősz ural«, mégis ott él Ady és Léda szelleme. Felidézi Ady alakját, elképzelve sétáit a párizsi bulvárokon, majd szülőföldjén, az Érmelléken, a Kraszna partján (1997/1–2–3–4. és 1994/1–2–3.).

(...) A folyóirat utolsó két évfolyamában (1998, 1999) számos nagy verse jelent meg. Szép, maradandó emléket állít nagyapjának (*Nagyapám sírjánál*), *Tücsök-szerenád* című költeményét szüleinek ajánlja 1989-ben: a fabulabeli dologtalan tücskök nyara egyszer véget ér – biztatja kemény munkából élő szüleit. Szép istenes verse a *Gondviselőm*. Érdekes, különös, hangvételében József Attila *Elégiájára* emlékeztető verse az *Udvar*, melyet még 1981-ben írt. Az 1800-ban épült ház udvara 180 évének minden emléke megtalálható itt: a sivár, kopott környezet, a silány növényzet. A tárgyias felsorolás a reménytelenség érzetét kelti.”

A közös, fent említett Beke–Brauch-féle könyv megjelenését 2008-ban *A Székely Útkereső Antoló-*

gia. 1990–1999 követte (Székely Útkereső Kiadványok – Erdélyi Gondolat Könyvkiadó). Brauch Magda ekképp elemzi lap- és antológiabéli versszereplése(i)-met: „Sajátos, egyéni hangját, költői eszközeit, stílusát korán megtalálta, már kezdetben elhatárolódott mind a nagy klasszikusoktól, mind a kortárs költőktől. Sokoldalú lírikus, fő témája a táj, a szülőföld szeretete, az istenhit és az emberszeretet, a szenvedélyes önvizsgálat, vagyis a teljes élet a maga szépségeivel. Kedvelt műformája a szabadvers, lávaszerűen hömpölygő poemáiban és rövid, tömör verseiben egyaránt.

Az Antológiában szereplő versei általában az időszerű problémákat öntik költői formába. A Farkas Árpádnak ajánlott *Erdélyi harangokban* a vándortarisznya helyett a szülőföldhöz való kötődés parancsát, szükségyszerűségét hangoztatja. (...) Derűlátóbb a *Tavaszdik a Budvár felé* című verse, mivel a jelképes visszatérő motívum, a »tavasz« az erdélyi magyarság boldogabb jövőjébe vetett reményt sugallja.”

— *Hogyan fogadta a kritika idegen nyelven megjelent könyveidet?*

— Egy író életében és pályájában mégis csak mérőföldkő, más szóval „továblépés” a lefordított alkotás. Ez azt jelenti, hogy a mű, „egy kultúra” átlépte az országhatárt és elindult más népek olvasói felé azért, hogy — mindenekelőtt — megismerjék. P. Buzogány Árpád *Az igazi Európa felé* című román, illetve eszperantó nyelvre fordított versesköteteim kapcsán velem készített interjúban (*Udvarhelyi Híradó*, 2004. április 30.) nyilatkoztam: „... a lefordított irodalmi alkotás egy nép irodalmának, lelkivilágának, kultúrájának, nyelvének a szolgálati útlevele. Egy olyan útlevél,

mellyel a tolmácsolt mű szabadon utazhat; egy hídfő, mely a kézfogás színhelye, amolyan »szellemi ökumenikus oltár«: a kultúrák közötti előítéletmentes találkozóhely, egy igazi »nagykövet«, egy »láthatatlan pegazus«, mely a szellemi útkeresés által más népek parnasszusai felé diplomataként közelít, majd kezét fog és barátságot köt.”

Nyilván, öröm volt számomra Papp Tibornak, a debreceni Tudományegyetem eszperantó tanárának tolmácsolásában és a debreceni Eszperantó Szövetség által megjelentetett három verseskötet (*Protestantaj magnolioj* — Tüntető magnóliák. Válogatott versek, Debrecen, 1999; *Glaciŭlor en mia man* — Kezemben jégvirág. Gyermekversek, Debrecen, 2000; *Rebruligos la mecon* — Ismét felgyújtom a mécsest. Istenes versek, Debrecen, 2001) és nem utolsó sorban a néhai V. András János — irodalmi életünkben közismert — könyvszerkesztő feleségének, Moldoveanu Cornelia által két, román nyelvre fordított könyvem (*Poezie de dragoste despre cascada Niagara* — Szerelmes vers a Niagara vízesésről. Versek, 2004 és *Mi-am clădit în inimă o biserică* — Templomot építettem a szívemben. Istenes versek, 2004). Lefordított könyveim közül az eszperantó nyelven megjelenteknek van nagyobb sajtóvisszhangja. A világhálón nagy visszhangja van az eszperantó nyelven megjelent könyveimnek, sőt, innen tudtam meg: még meg is zenésítettek belőlük, de én inkább a nyilvántartásomban levő írott hazai magyar nyelvű sajtóban megjelent kritikákkal, ismertetőikkel avagy hivatkozásokkal kezdeném: P. Buzogány Árpád: *Udvarhelyi költő versei eszperantóul* (*Udvarhelyi Híradó*, 2000. január 11.), Sente B. Levente: *Protestantaj magnolioj*. Beke Sándor székelyudvarhelyi költő verseskötetéről (*Kisváros*, 2000. feb-

ruár 1.), Zsidó Ferenc: *Beke Sándor: Erdélyi homály* (Udvarhelyszék, 2000. február 2–8.), Gábor Dénes: *Beke Sándor versei eszperantóul* (Szabadság, február 19.), B. D.: *Krepuskoj transilvania* (Népújság, 2000. április 29.), Gábor Dénes: *Erdélyi költő versei a debreceni Papp Tibor tolmácsolásában* (Erdélyi Gondolat Tájékoztató, 2000), Zsidó Ferenc: *Beke Sándor gyermekversei* (Udvarhelyszék, 2000. május 17–23.), *Gyerekversek Beke Sándortól* (Udvarhelyszék, 2000. november 22–28.), *Udvarhelyi gyermekversek eszperantóul* (Udvarhelyi Híradó, 2001. február 1.), P. Buzogány Árpád: *Az igazi Európa felé* (Udvarhelyi Híradó, 2004. április 30).

Az eszperantó világsajtóból kiemelném az alábbi írásokat: *Protestantaj magnolioj* (Eventoj, 2000. november 1., 196. szám), Peter Browne: *Sur la altaro de Sundio* (Revue Esperanto, 2003. április), Penny Vos: *Por lautlegi al infanoj* (Revue Esperanto, 2003. május). Az eszperantó nyelven megjelent könyveimről a világhálón szereplő legfontosabb hivatkozások: *Mesz Könyvkatalógus 2006*, *Literaturo en Esperanto*, *Literatura indekso de la revuo Debrecena Bulteno*, *Eola harpo*, *Kvio*, *Uea.org: Katalogo*, Peter Browne: *Tri pordoj al la poezio*, *Fenestroj sur la hungaran poezion* stb.

A hazai magyar sajtóban megjelent, Gábor Dénes tollából figyelemre méltó cikkből idéznék: „Öt kötetből válogatott harminckilenc verset ültetett át Zamenhof doktor nyelvi bravúrájának művészi alkalmazásával a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen eszperantó nyelvet tanító – maga is költő, sőt poliglott-költő – Papp Tibor, a brassói születésű, de Székelyudvarhelyen élő Beke Sándor posztmodern, lüktető költeményeiből.

Nem tudom, de úgy érzem, hogy költői rokonlélek-ként a szerző második kötetéből (*Védtelen évek*) kiemelt *Jövő időben — nyelvtanórán* (En futuro — en gramatika leciono) című, 1986 őszén írt „évfordulós” vers jelenthette az indító impulzust, a benső kényszerből fakadó ösztönzést, ami miatt az „ötvenhatos” Papp Tibor felfigyelt a nála negyedszázaddal ifjabb költőtárs vele azonos hullámhosszon pengetett lantjának akkordjaira. Tény az, hogy kongeniális ráérzéssel a legjellemzőbben Beke Sándor-i verseket válogatta be a (...) kötetbe, amelyek hűen tükrözik a lelkes könyvkiadó és folyóirat-alapító szerkesztő senkihez sem hasonlítható — imitt-amott kissé szürrealisztikus érzelem- és gondolatvilágát.

Kell-e, lehet-e megrázóbb, katartikusabb mondani-valóval illusztrálni Beke Sándor líráját, mint a kötetbe 11. versként beválogatott, Sütő Andrásnak dedikált *A szavak vérpadán* (*Sur vort-esafodo*) című, 1990 márciusában írt szabadverssel? Még a verssorok tördelése is a lélek keresztrefeszítettségét sugalmazóan azonos!

Hisszük, hogy nemcsak a szerzőnek és a fordítónak, de népünknek/nemzetünknek is jó szolgálatot tesz ez az Erdély és Debrecen között aranyhidat emelt Beke Sándor—Papp Tibor „négykezes” (Gábor Dénes: Beke Sándor versei eszperantóul, *Szabadság*, február 19.).

— *Milyen ellenvetések merültek fel — ha ritkán is — verseiddel kapcsolatosan?*

— Az első, ilyenemű sajtóviSSzhang a *Korunk* 1994. augusztusi számában látott napvilágot. Berszán István *Első Kötetek (b)irodalma I.* című hosszabb lélegzetvételű kritika-sorozatában több első kötetes szerző „bemutatkozását” elemzi. Berszán a szerzőkkel

majdnem egyidős, ő is fiatal, induló kritikus, aki a *Madártemető* szerzőjét „»közel félezer verses«, riportos, recenziós és műfordításos” szerzőként mutatja be a *Korunk*-olvasóknak, majd a szerző versszándékairól ír, a költő „bomba nagy szavait”, vagy a verseiben használt ritkított szavak „jólhangzóságát” emlegeti. A székelyföldi világot magukban éltető és hordozó versek világát így érzékelteti: „most pedig elrugaszkodunk a provinciától”, de ha éppenséggel továbblép a költő, és Európát emlegeti, akkor miért éppenséggel Európát iktatja a sorok közé? — kérdi. Ha vidéki, székely a költői világ, akkor a kolozsvári kritikus szemében — „provincia”, ha a szerző „továbblép” a szabad Európába, akkor miért Európa? — nyilván az első kötet verseiről van szó itt, többnyire az 1989 előtt írott versekről, melyeknek keletkezési ideje: a múlt rendszer, egy másik világ, az, ahonnan mindannyiunk lépni akartunk... történetesen éppen Európa felé... „Ha vers, akkor meg kell adni a módját: képek kellenek, újak, hajmeresztőek” — jegyzi Berszán gáncsoskodó kritikájában. Természetesen — mondom én —, igaza van Berszánnak... A szerző, de minden szerző ezt tette és ezt teszi. A költészet a nyelv birodalma, kísérlet a nyelv „nyersanyagával”, a szavakkal, játék a képekkel, az új képekkel, sokszor a „hajmeresztő” világ meglátásait tükrözve, érzékeltetve hajmeresztően — mert hát minden időben ez volt és ez a dolga a költőnek. „A kritikus az első kémek közül való, aki ott áll (...) a könyvek kapujában” — írja Berszán saját magáról a több első könyves szerzőt bemutató kritikák bevezető írásában, majd boldognak látszik, amikor azt hiszi, hogy ő is a bölcsek közé tartozik, „mert a kapuban ülnek a bölcsek, és hallgatják őt hatalommal”.

A kritikus feladatát ekképp hozza nyilvánosságra: „a kémnek értelmesen kell felelnie arról, amit kikémlelt, mindig megnevezvén azt, amit minősít. Nem elég a pusztá hivatkozás kiragadott sorokra, címekre, csak ha az is kiderül, ami megtörténik bennük. A kritikusnak a szavak velejét kell megkísértenie, hogy megpróbálja, vajon igazak-e vagy hamisak”, (...) „számára nem adatott az ítélet hatalma.”

A *Látó* 1997/4-es száma egyszerre két fiatal kritikusnak biztosít lehetőséget kritika-kísérletei, bölcseleti megjelentetésére, sziporkázó, fiatalos kritikusai fontoskodásra. Az egyik (és főleg rá illenek a fenti sorok), az Hevesi Zoltán Mihály, aki a *Védtelen évek* (1995) című kötetről ír *Védtelen évek* címmel. Ejnye, kisfiúként, gondtalanul abban az időben, Hevesinek persze, hogy ezek az évek „vértelen évek” voltak. Tovább idézek tőle: „Igazságtalanok lennénk, ha Beke Sándor költészetét pusztán a politizálgató-nemzetieskedő vonalra redukálnánk”, „A kötet indítása jobb nem is lehetne; az érdem itt valószínűleg a szerkesztőé, aki egy zseniális húzással mindjárt ide, az 5. oldalra helyezte azt a bizonyos döglött galambot” (a „döglött galamb”, amit Hevesi kritikájában emleget az nem más, mint *A szavak vérpadán* című, az 1990-es marosvásárhelyi események ihlette és a Sütő Andrásnak dedikált vers), majd ugyancsak e költeményről írja: „A vers mégis jó, mert mintha önálló életre kelne: feledünk minden szerzői intuíciót, és akarva-akaratlanul is az motoszkál bennünk, hogy önparódiát olvasunk”, „A második, címadó vers egészen más típusú, igazi bekesándoros verszuhatag”, „Persze minden csoda három sorig (na jó, 10–15 sorig) tart”, „Néha még most is világfájdalmas, érzелgős, de legalább nem ez dominál” (*Az emlékek siratófalánál*), „Az utolsó előtti darab (*Olivér ver-*

se) végre kötött formájú (...): épp, hogy súrolja valamelyik szabolcskás »remekmű« színvonalát”.

A lapban megjelent másik kritikát (a Hevesinél sokkal tehetségesebb kritikus-növendék) Czintos Emese jegyzi *Három vers — egy kötet?* címmel. Czintos nehezteli a szellősen szedett három költeményt, a „túlbeszéltséget”, a „túl sokáig mondást”, a „túl bonyolultságot” (*Pogány lidércek*), az „explicitiséget”, majd (a *Védtelen évek* című költeményről van szó) megjegyzi: „a vers az első vershez hasonló egzisztenciális kérdések felvetésében teljesebb ki, csak ebben az esetben jóval hitelesebben, mint először. Az »átélni« ige és ennek visszatérő, tagoló szerepe teszi itt hihetőbbé a mindenáron kitárulkozásra vágyó témát, és éppen azáltal, hogy a közvetlen tapasztalásra, együtt-érzésre, tudatos vagy nem tudatos belehelyezkedésre apellál, az olvasót valamiképpen bevonja a versbe, a lírai gondolat- és érzésvilágnak részesévé teszi.” Az istenes vers (*Téged kereslek*) nevetségesnek tűnik a kritikus számára, aki a versbeni felsorolást inkább (biológia, kémia, fizika) tankönyvbe illesztené, „mint saját, versen belüli kontextusába”. „Bizonyos dolognak — írja —, a szövegkörnyezet létjogosultságot biztosít, másokat pedig kilök magából”. „Ami viszont tetszik, az pontosan az a folyamat, amint ebből a felsorolásból áthalad a vers további részébe, először csak szavakkal, sorokkal, majd egyre explicitebben jelezve a másik vonatkozási rendszert, amely már nyíltan rámutat a keresés tárgyára, hiszen bibliai-vallásos keretben mozog.”

A *Könyvjelző* 1997/5-ös számában *Köszönömök, szeretnékek, ó* címmel a *Tüntető magnóliák* (1997) és a *Téged kereslek* (1997) című verseskötetnek „megy neki” Simon Attila. Kritikáját így kezdi: „Ma egy kicsit

nekimegyünk egynek s másnak.” A fenti írást a szerző korábban az *Udvarhelyi Híradó*-ban is közölte.

— *Előbbi kérdésemre adott válaszd készlet arra, hogy még mindig maradjunk itt e témánál és beszéljünk a kritika objektivitásáról, tárgyilagosságáról.*

— Nagy nevű kritikuskaink voltak és vannak most is. A nagy nevek azonban az idősebb generáció soraiból kerülnek ki. Igaz azonban, hogy maga az irodalomkritika kicsit háttérbe szorult a lapok hasábjain, ez többnyire azzal (is) magyarázható, hogy e téma vagy e rovat iránt silányabb az érdeklődés, mint régen volt. Új kritikus nemzedékre van szükség, szakmát jól ismerő, a művet a kor irodalmába és irodalmi jelenségeibe, „egészséges, józan és pártatlan szándékkal” behelyező kritikusra.

A kritika terén is — akár az élet bármely területén — elfogadott a két pólus: a művet jobban pártoló, magához közelebb érző vagy éppen jó meglátású, időbe jól áthelyező, a jövőre nézve — hosszú távon — értéket látó kritikusra és vele szemben olyanokra is, akik csípős, fűszerezett hangon mondanak — még ha „elsietve” is, vagy rossz szándékkal — hirtelen véleményt *ápertén*. A két pólus véleményének találkozásakor keletkezett „légüres tér”-be szól bele a teljesen független olvasó, aki majd a „végső ítéletet” meghozza: vagy csak beleolvas a műbe, vagy elolvassa végig, vagy újra- és újraolvasa. Versről lévén (itt) szó, ha tetszik neki, ízlelgeti a szöveget, olvassa, vagy mondja a verset, idézi vagy „használja”: színpadon, ünnepélyen, istentiszteleten, találkozókon és másutt. Így kerül a vers a köztudatba igazán, így ismerik meg a szerzőt. A „használt” vers pedig öntudatlanul tolja az időben saját magát előre. A

jó vers pedig nem hálátlan: nem hagyja cserben a költőt, viszi „láthatatlan Göncölszekerén” tovább a következő évtizedbe, a következő századba, ha kell, éppen a babérkoszorús Parnasszusig.

Visszatérve a kritikához: egy-egy fiatal kritikus talán „keményebb”, „hangzatosabb”, botránykeltőbb hangvételű véleményt próbál írni pályája kezdetén mind a fiatalabb, mind az idősebb írók munkáiról. Így hívja fel magára a figyelmet, érezteti, hogy ő létezik, ő úgymajd reagál, s majd a szerző megkapja, vagy éppenséggel nem kapja majd meg a „magáét” — a leírt szóért.

A kritikusok utánpótlásának kérdése vitathatatlan. Szükségünk van jó, nagy felkészültségű kritikusokra, a régi és az új irodalmat jól ismerő, egészséges, objektív véleménynyilvánítást gyakorló fiatalokra. Éppen ezért szeretném felhívni e témával kapcsolatban a figyelmet egy múlt század végi jelenségre, mely több erdélyi könyvkiadót és szerzőt is érintett: 1997-ben, amikor évente már több könyvet tehetett az olvasó asztalára az Erdélyi Gondolat — mint derült égből a villámcsapás —, egyszerre és egyidőben különlegesen rosszinulatú, cinikus „sajtóhadjárat” indult a kiadó és más erdélyi kiadók könyvtermése ellen. Konkrét példa: egyik nyáron, amikor parajdi irodalmi táborozásuk alkalmával fiatal kolozsvári egyetemisták csoportosan vidéklátogatásra indultak, az egyik udvarhelyszéki emlékmű közelében található könyvstandunk előtt az egyik fiatal diák — a *Tüntető magnóliák* és a *Hajnaldik nélküled* című verseskötetemet meglátva — fölkiáltott: „— Né, Beke! — nem tudtuk eléggé elhalgattatni!” Nem is gondolták, hogy a könyvespult mögött — a kiszolgáló lányok környezetében — a két verseskötet szerzője is ott áll... Akkor, abban a pillanatban jöttem

rá és tudatosodott bennem az, hogy nemcsak a mindennapi egyszerű világnak, hanem az amúgy is nehezen világra jövő könyveknek — az irodalmi életnek is vannak bizony „láthatatlan sorompói”... E jelenségre a *Megkésett feltámadás* című, 2002-ben megjelent könyvemben költőként reagáltam: „Új könyvemen / nevemre ismertek, / s indulatosan fölberzenkedtek, / hogy: »Né, Beke! / Nem tudtuk eléggé elhallgattatni!« / Álltam a pultnál. / Láthatatlan Kollégium, / felbért, / sarjadó diákok — / legyintettem, / s mosolyogtam. / Ők tovább indultak / irodalmi tanulmányútra, / s a kipufogó gáz bűzében / fölszálltak / a meghibásodott, / régi, rozsdás Ikaruszra” (*A nagy kritikusok*). Ugyancsak e „mesterséges elhallgattatás” általános jelenségét költöm meg — most már kicsit magasabb, szerkesztőségi szinten említve — a fenti kötet másik, *A botcsinálta könyvbíráló* című versében, amikor a szerkesztő kiadja az opust a kollégának: „»Nem látod, / ennek ismét megjelent egy könyve, / és meg kellene írni...« / Boncolgatni kezdi a lélek szövegét, / mint középkori orvos / a szétdarabolt testet, / kezébe veszi / egyenként a szerveket, / elcsodálkozik s megírja: / »Emberek, / az ember, aki élt, már nem ember! « / A szerkesztő / hunyorogva elolvassa a kritikát: »A miénk vagy, fiú!« — mondja, / vállon veri, gratulál...”

— *Az Adventi koszorú című, 2002-ben megjelent verseskönyvedben, sőt a következő kötetekben is látni/olvasni egy-egy kisebbségi komplexusban szenvedő irodalmi „berket” vagy a „szürkítsük saját irodalmunkat tendenciát” ostromzó verset...*

— *A Könyvkeresztészek című versben a kritikusok „megcsökött kerti törpék”, akik ott feszítenek a nagy*

írók és költők által berendezett „udvarban” a márványkövek fényűzésében, a sziklakertek árnyékában, ahol mit tehetnének mást, mint „kezükben / rozsdás kertészollóval / csipegetik / az ágak hegyén / fakadó bimbókat”, arra nem gondolva, hogy egyszer a virágok is ellepik az ágyásokat, s az esőben a kerti törpék fölé magasodnak. A kikelet ebben a versben a munkát jelenti, a teljesítményt, az eredményt, amit nem lehet megcáfolni. De ekkorra már a virágok is nagyok lesznek, szíromlevelekkel pompáznak, s a kerti törpék fölé magasodva a megcsökött könyvkertészeknek felszabaddultan integetnek. Az *Egyensúly* címűben pedig már nem is gondolok azokra, akikben elbokrosodtak az irigység indái, vagy már beléjük száradt a lélek. Tudomásul veszem őket is, és szándékukat is, mert a költő véleménye szerint „szegénységi bizonyítvány ez, / a leghitelesebb érdek”. Az egymásért rajongó tollforgatók kipellengérezésének ad otthont *A galambok kirepülnek* című kötetben a *Babérkoszorúk* című vers: egymás háza táján szablyaként forgatják az irodalomelméletet, egymásról megírják az irodalomtörténetet, ünnepeiken pedig babérkoszorúkkal jutalmazták egymást. A szomorú viszont nem ez, hanem az a tény, hogy — volt példa már erre —: a műveikben agyondicsőített szülőföldet is elhagyják és babérkoszorúkkal ékesen „elköltöznék”, magyarul szólva kitelepednek. Ők azok, akik az *Elmaradt imák* (2003) című könyvem egyik versében „bírálják”, és ők azok, akik egymásnak kiosztják a dicséretet és a jutalmat (*Irodalmi díjak mifelénk*), ők azok, akik helyet adnak az irigységnek, ők azok, akik „kóbor szekéren döcögnek / a Parnasszus felé” s „éltükben kunyerálják / és erőltetik a remélt / halhatatlanságot a pályatársaktól, / az elkábított olvasótól (*A lesántult pegazus*). Az *Irigyeimnek*

című vers sorai („Kedves feleim, / csak az marad meg, / amiért dolgoztunk, s amit saját / eszünkkel-kezünkkel / állítottunk elő. / A többi: / rossz szavak, / s irigység / vipera-cseppjei — / arcotokkal együtt / semmibe vész, / akár a pára”) mondhatni pontot tesznek e kényes témára.

„A kritika ítélet hatalom nélkül: sohasem dönthet valaminek a sorsáról, csak — és csakis — az értékről” — írja és vallja Berszán István *Első kötetek (b)irodalma I.* című kritika-sorozatának bevezető írásában a *Korunk* 1994. augusztusi számában. Nos, ezt a tanulságos meglátást a kritikusnak nemcsak leírni kellene, hanem alkalmazni is mindazokkal szemben, akik a leírt szóval szülőföldjükön a megmaradás lehetőségeit és a továbblépés erkölcsi és szellemi magaslatait keresik — az anyanyelv színes és értékes köntösében.

Egyébként szívből mondom és állítom is: a szerzőknek szükségük van berszánistvánokra, szükségük van az irodalmi művekről gáncsoskodó véleményt nyilvánítókra, mert ezek az emberek, akik nem tudtak íróként, költőként érvényesülni, legalább maradjanak az irodalmi életben kritikusnak és lehetőleg jó kritikusnak, a kritikában pedig egy fontos szempont vezérelje őket: a tárgyilagosság és a pártatlanság.

Azért mondom ezt ilyen határozottan, mert kortárs irodalmunkban valóban szükség van berszánistvánokra, mert ezeknek az embereknek a véleménye, a kritikája (legyen az olyan „húsba vágó” is, nem számít!) hatalmas impulzust, lelki erőt ad a szerzőnek a továbblépésre.

— *Befejezésül szóljál a költészetről magáról, arról a műformáról, amelyben kifejezheted és érvényre juttathatod gondolataidat, érzelmeidet.*

— A költészet kettős ünnep. Ünnep a költőnek — mert meg tudott írni egy szép verset, és ünnep az olvasónak is, mert ő olvassa, vagy mondja a verset. A költészet tehát kétszer ünnepel. A költő és az olvasó „iker-testvér”. A költő hangot ad annak, amit az olvasó is érez és számtalanszor átélt. Az olvasó pedig újra átéli saját érzéseit, érzelmeit, mindazt, amit a költő megírt. Ha az olvasó csak a költő „szubjektivitását” kapja vissza, ihletszegény és a költő erőltetett, közléskényszerből megírt átéléseit, akkor megjelenik a csalódottság benne, s a csalódottsággal együtt nemcsak a szerző és a mű, hanem maga a műfaj „visszautasítása” is. Ha ez többször előfordul, akkor az olvasó kénytelen „megállni” és „megrekedni” a nagy költők verseinél és egy ideig „bezárja” a modern líra előtt a kaput. Talán ezzel magyarázható, hogy a mai olvasó alig olvas verset. Legalábbis az újabb költőnemzedék „líráját” nem kedveli. Az idézőjelbe tett lírát. Számtalan avantgárd szerző szeretne újítani, új hangon, szokatlan, magafajta vagy a nagy elődöktől kölcsönzött versmodorral „megtörni”, mássá alakítani a költészetet. Érthető ez a tendencia, de ez — bebizonyosodott — nem megy. Az olvasókat nem lehet „becsapni”. Mint ahogy a költészetet se lehet megálázni. Nem rosszindulattal tettem idézőjelbe a *becsapni* szót: a technika világában majdnem minden „újítás”-nak örül a világ, hiszen itt minden modern leegyszerűsítés a gyorsabb „kezelés” kedvéért történik, a művészetben aligha mondhatjuk ezt el. Van valami, ami lefékezi az üzenet „befogadását”, és az nem más, mint a lélek. Valószínű, hogy ezzel (is) magyarázható a napjainkban kis példányszámban megjelenő verseskötetek száma, hogy az új, kortárs líra ott porosodik a könyvesboltok polcain vagy a könyvkiadók sötét raktáraiban... A költők ilyenkor az olvasót hibáztatják, aki

„nem nőtt fel” a vershez, aki nem tanult elég irodalmat az iskolában, a tanárt okolják, aki nem szeretett meg eléggé az irodalmat a diákjaival, a nagymamát és nagytatát, aki nem idézett és nem olvasott fel eleget az unokának, a számítógépet és a világhálót, mert elcsavarta a nemzedékek fejét, az anyagi helyzetet, mert nem jut pénz az irodalmi művek megvásárlására. Hamis szószólók hamis érvei ezek. A kolozsvári Szabó György nem hiába írja az *Erdélyi homály* című kötetéről szóló kritikájának bevezető részében azt, hogy „idegenkedve veszem kezembe a modern költők kötetit, mert a régi lírikusokon nevelkedtem, és akarva, nem akarva hozzájuk mérem a maiak alkotásait.”

Gondoljunk csak arra, hogy a múlt század első köteteseit útnak indító Forrás-sorozatban néhány jó költő kivételével hány olyan rossz verskovács könyve/füzete jelent meg, mely eltorzította és feje tetejére állította a költészet fogalmát. Az 1989-es évek előtt monopolhelyzetnek örvendő kiadó egyik-másik szerkesztője számtalan jó tollú fiatal költő verseit utasította el, előnyben részesítve olyan kéziratokat, melyeknek szerzői most, évtizedek múlva, nemhogy nem hallatják szavukat, de az olvasó még a nevüket is elfelejtette. Félhomályba tűntek éretlen zsengéikkel együtt. Gondoljunk csak arra, hogy hány tehetséges erdélyi magyar költő (és prózaíró) kényszerült könyvét megjelentetni a bukaresti Litera Könyvkiadónál — saját költségén vagy másutt...

Egy másik negatív jelenség jelenkori költészetünkben a szerzők közötti tusakodás, s az is, hogy ki-kik melyik városban él, milyen „elit” körnek a tagja, hova tartozik, van-e valaki a „háta mögött”? Esetleg egy „csoportosulás” tagja-e? A ’89-es változások után a kultúrközpontokban megtokosodott „szellemi műhelyek” ri-

válisaiként a vidéken is életre kelt kiadókkal egyidőben „munkához láttak” az irodalmi klikkek „kritikusai” is; ezek főleg az egyetemen „átnevelt” fiatal diákseregből kerültek ki, akik szapuló kritikájukkal próbálták befolyásolni a még fel nem ébredt olvasót, hogy valóban „író”-e, „költő”-e az új, induló szerző? Csakhogy a „kritikus” akkor nem tudta még, hogy ha a kritikából kiérződik az erőltetett ironia és a rosszindulatú, csipkelődő hangvétel, az kétélű fegyverként hat majd és egyfajta olvasói kíváncsiságot kelt a mű iránt. Saját tapasztalatomat mondom el: 1990-ben, miután Székelyudvarhelyen napvilágot látott az általam alapított *Székely Útkereső* című folyóirat, a kolozsvári *Helikon* egyik májusi száma egész oldalas ismertetőt, jobban mondva kritikát közöl az első lapszámról cinikus, ironikus hangnemben. Akkor a *Helikont* — a hajdani *Utunk* utódját —, sok irodalomkedvelő olvasta vidékünkön. Nyilván, hogy a nagy betűs *Székely Útkereső* című szövegre sokan felfigyeltek és el is olvasták. Talán ezzel is magyarázható az, hogy folyóiratom első lapszámából kisvárosunkban több mint 1000 (nem elírás!) példány kelt el rögtön a „kritika” megjelenése után. Mindenki a *Székely Útkeresőt* „kereste”. Egy másik példa: a csíkszeredai *Könyvjelző* című lap egyik 1999-es számában a cikkíró szokatlanul rosszindulatú hangnemben kifogásolta a kiadónknál megjelent Deák Ferenc *Barangolásaim Székelyföldön és környékén* című kötet első kiadásának „nyomdai kivitelezését” (vékony papíráját). Mi történt? Könyvstandjainkon az olvasók a fenti könyvcímet keresték — rendületlenül. Azóta az a könyv megérte második kiadását is, nem is beszélve az utánnyomásokról. A kíváncsiság olvasót „nevel”, az olvasó olvasókat toboroz, az olvasók pedig olyan olvasótábort képeznek, amely végső soron ki-

mondja majd az utolsó szót, s akkor lelkébe és tudatába fogadja a művet, vagy elveti.

Új évezredet kezdett az emberiség. A kritika már aligha cégér a kiokosodott, kitanult vásárlóerőnek, mely amúgy is jócskán tisztában van a „jó” vagy „félrevezető” reklám fogalmával. Mert az olvasó is öreg gyerek már, jól tudja, mi van, mi lehet a dolgok háta mögött. És azt is tudja, hogy vannak olyan szerzők is, akiket be kell futtatni, akiknek a művét éltetni kell, még akkor is, ha „mesterségesen”.

— Könyvkiadói berkekben rólad — mind könyvkiadóról — olyan hírek keltek szárnyra, hogy objektív és pártatlan módon kezeled a kéziratokat és... az is, hogy szerzőként se tartozol az irigy emberfajták közé...

— Én személy szerint soha nem voltam irigy senkire. Se mint könyvkiadó, se mint szerző. Szívből örültem és örülök annak, ha bármelyik „vetélytárs” (könyvkiadó) megjelentet egy-egy jó könyvet, vagy ha bármelyik kortársam — legyen az fiatal vagy idős — felmutat egy olyan munkát, melynek „hosszú távon” is értéke van. Soha nem tudtam, és nem tudom most sem azt, hogy mi az irigység. Nem ismerem ezt a romboló emberi tulajdonságot, mely szerzőket, kiadókat távolít el mesterségesen egymástól. Kiemelve mondom: *magyar embert a magyar embertől*. Szakmabelít a szakmabelitől. És miért? Azért, hogy évek múlva ki, melyik szerző maradjon fenn a Parnasszus legmagasabb csúcsán? De ezt nem mi döntjük el, hanem az „idő”. Az idő, mely kosarába teszi a művet, majd lassan továbbviszi a közeljövőbe, onnan pedig, ha az újabb értékítéleten is sikeresen vizsgázott, átteszi a

következő „idő” kosarába. Sok alkotó nem tudja, vagy nem is akar tudomást szerezni arról, hogy a tiszta és szép emberi-lelki üzenetet hordozó mű minden idők gáncsoskodását túléli. A mű, még ha a jelenben és a jelen olvasóinak íródik is, a holnap olvasóit is éppúgy megcélozza. Nekik is szól, nekik is üzen. Mert a világ, még ha napról napra változik is, ha egyik rendszerből a másikba kalandozik is, az ember az ember marad, úgy, ahogy megszületett: testtel és lélekkel. A leírt szó pedig nem más, mint az ember lelkének a felöltöztetése, felruházása, feldíszítése anyanyelvünk szó-köntösébe, azért, hogy szép, emberi üzenet formájában visszakerüljön hozzánk: az olvasóhoz és a szerzőhöz egyaránt.

Ezek után — én is felteszem a kérdést — mi is a költészet? Válaszom ez: a költészet — ha igazi —, akkor valóban ünnep. A költő és az olvasó közös lelki ünnepe.

— *Befejezésül kérdem: kinek ír verset Beke Sándor?*

— Az érző olvasónak. Ha van egy pici lélek valakiben, az nyugodtan olvashat Beke-verset, olvashatja a klasszikus költők verseit, vagy bárkit — ha nincs lelke, hát akkor nézheti a festményt is, hallgathatja a zenét is, nyugodt lelkiismerettel hagyhatja, hogy porosodjék a könyv a könyvespolcán... Eszerint tehát bebizonyosodott: a vers a mi világunkban az egyedüli olyan anyagilag is megengedhető, „kézzel fogható” luxuscikk, melynek birtoklásához/használatához nemcsak anyagi, hanem lélek is szükséges. Meggyőződésem, hogy mindenekelőtt ezt kell „beszerezniük/ápolniuk” az embereknek azért, hogy mindannyian — szerzők és

olvasók egyaránt — tovább léphessünk. A költészet — minden időben — az emberért, az olvasóért keletkezett és keletkezik — neki íródik, neki üzen, neki kommunikál. Egyik pályakezdő versemben ezt írtam: „A költészet ima. Ima az emberért...” Töretlen hittel most is ugyanezt vallom és hiszem...

— *Köszönöm a beszélgetést és kívánom, hogy az ember, a költő, a könyvkiadó, a sajtótörténész, az irodalomszervező és a vállalkozó, akit — úgy látom — Isten és a sors a Cenk alóli városból ide küldött a Székely Athénba, sikerrel végezze Székelyföld és a nagyvilág magyarjainak örömére sokrétű szellemi életmunkáját, küldetését.*

A megmaradás őrhelyén

Beke Sándor

beszélget

Ráduly János

néprajz-

és rovásíráskutatóval,
költővel és műfordítóval

2008. október 27-e van. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó szerkesztősége különleges figyelemmel készült erre a dátumra, hiszen ezen a napon született hetvenegy évvel ezelőtt a Kibéden élő tekintélyes folklorista, rovásíráskutató, költő és műfordító, Ráduly János. Az a Ráduly János, akit immár majdnem két évtizede ismerlek: a *Székely Útkereső* külső munkatársaként, az *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó* többkötetes szerzőjeként, a *Székelykapu* és az *Erdélyi Pegazus Könyvkiadó* szerkesztőjeként, és immár elmondhatom azt is, hogy igazi barátként.

Különös nap ez számomra, könyvkiadónak, mert — egy író számára — igencsak nagy meglepetésnek számító ajándékkal készültem erre az ünnepi alkalomra: öt igényes kivitelezésű könyvet adtam ki „a Kibéddeleg megáldott” Ráduly Jánosnak. Öt olyan könyvet, mely tartalmánál fogva is híven igazolja és tükrözi Ráduly János írói és sokrétű tudományos munkásságát, az örök helytállást az általa oly hően szeretett szülőföldön. És íme az az öt könyv, melyeknek tiszteletpéldányaival elindultam ezen a késő őszi napon Marosszék legnagyobb és legszebb falujába, a „mesék és balladák földjére”, Kibédre, hogy átadjam az ünnepeltnek: *Székely békességlevelek. 1803–1837* (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2008), *Király Bözsi hegedűje*. Székely népmese (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2008), *Csaba ösvénye*. Székely népmondák a Kis-Küküllő mentéről (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2008), *Hajdani erdélyi tájakon*. Jékely Zoltán kiadatlan leveleiből (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2008) és *Milyen nagy esze van a székelynek*. Népi tréfák, anekdoták (Székelykapu Könyvkiadó, 2008).

Ráduly János a neves kibédi elődök kutatómunkájának a folytatója, kiteljesítője. Kibédi Mátyus István

(1725–1802) a társadalomnéprajz előfutára, Ósz János (1863–1941) mesegyűjtő, Seprődi János (1874–1923) népdalgyűjtő és zenetörténész, E. Keményfi Katinka, a népi táplálkozás kutatója, Barabási András, a téli népszokások lejegyzője és közlője után, ha a szakirodalomban Kibéddel párosítják Rádulynak a nevét, úgy emlegetik, hogy „Kibéddel megáldott Ráduly János”, de szerintem inkább a mindenható jó Isten áldotta meg Rádullyal Kibédet.

Nem először járok e terjedelmes interjú kapcsán Rádulynál. Először, amikor közös beszélgetéseinket indítottuk, késő tavasz volt, a tipikus régi tornácos székely ház előtt, az udvaron — a régi kerek kút mellett — a selymes fű közül sárga kankalin emelte fejét a kibédi ég felé, a rendezett ágyásokban lila és fehér jácintok nyíltak, most pedig az őszi szürkületben aranyszínű falevelek lobogtak a kerti gyümölcsfákon, s ünnepélyesen díszítették az udvart. Mintha tudták és érezték volna: ünnep van ezen a napon...

*

Ráduly János (Korond, 1937. október 27) — tanár, folklorista, költő, műfordító, rovásíráskutató. Gyermekkorát Hármásfaluban töltötte, itt végezte elemi és gimnáziumi tanulmányait. A marosvásárhelyi Bolyai Líceumban érettségizett (1955). A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen magyar nyelv- és irodalom szakos tanári oklevelet szerzett (1966). 1955–1962 között Erdőszentgyörgyön líceumi nevelő, 1962-től Kibéden magyartanár. 1982-től kitüntetett tanár. 1998-ban nyugdíjba vonul. Ma is Kibéden él. Önálló kötetei: *Kibédi népballadák* (Bukarest, 1975), *A vízitündér leánya*. Kis-Küküllő menti népmesék (Kolozsvár, 1978), *Elindultam hosszú útra*. A kibédi Majlát Józsefné Öt-

vös Sára népballadái (Bukarest, 1979), *Tündérszép Mosolygó Ilona*. Kibédi népmesék (Bukarest, 1980), *Az álomfejtő fiú*. Kis-Küküllő menti népmesék (Kolozsvár, 1985), *Mikor a szolgának telik esztendeje*. A kibédi gazdai szolgák életéből (Bukarest, 1987), *Vilám Palkó*. Kis-Küküllő menti népmesék (Bukarest, 1989), *Hold elejti, Nap felkapja*. Kibédi találós kérdések (Bukarest, 1990), *Mihai Eminescu: Az Estcsillag*. Ráduly János fordítása (Székelyudvarhely, 1993), *Táltos Marika*. Mesék (Korond, 1993), *Szép Magdolna*. Népmesék (Kolozsvár, 1994), *Rovásíró őseink*. Adalékok rovásírásunk ismeretéhez (Korond, 1995), *Az árnyékok lakodalma*. Gyermekversek (Székelyudvarhely, 1995), *A király táncos lovai*. Székely tréfás népmesék (Sepsiszentgyörgy, 1995), *Fény és gondolat*. Versek (Székelyudvarhely, 1996), *Vetettem gyöngyöt*. Népköltészeti tanulmányok (Székelyudvarhely, 1997), *A rovásírás vonzásában* (Korond, 1998), *Nemzeti kincsünk: a rovásírás*. Tanulmány (Székelyudvarhely, 1998), *A galambleány*. Tündérmesék (Székelyudvarhely, 1998), *Tündéri perpatvar*. Irodalmi anekdoták (Székelyudvarhely, 1999), *Jóságvilágom*. Versek (Székelyudvarhely, 2000), *Gyöngyvirág királyfi*. Népmesék (Székelyudvarhely, 2000), *Szitakötőtánc*. Gyermekversek (Székelyudvarhely, 2001), *Az igazat éneklő madár*. Népmesék (Székelyudvarhely, 2001), *Mikor volt egy lovon hét patkó?* Találós kérdések (Székelyudvarhely, 2001), *A hiányérzet ölében*. Versek (Székelyudvarhely, 2002), *Fekete szőnyeg a sátor*. Néprajzi tanulmányok, közlések (Marosvásárhely, 2003), *Síratóim lesznek az égi madarak*. Székely népballadák (Székelyudvarhely, 2004), *Titkok a rovásírásban*. Adalékok rovásírásunk ismeretéhez (Székelyudvarhely, 2004), *Az igazságos hazugság*. Tréfás és állatmesék, mondák (Marosvásár-

hely, 2004), *Tanuljunk könnyen rovásírni!* Segéd-könyv a rovásírás elsajátításához (Székelyudvarhely, 2004), *A hencegő vőlegény.* Népi tréfák, mondák, anekdoták (Marosvásárhely, 2005), *A tulipános láda.* A kiskendi Fülöp Károly népmeséi (Székelyudvarhely, 2005), *A székely (magyar) rovásírásról* (Marosvásárhely, 2006), *A fák királyválasztása.* Népi tréfák, mondák, anekdoták (Marosvásárhely, 2006), *Hallod-e, te másvilág, adsz kenderért pálinkát?* Székely népi tréfák, mondák, anekdoták (Székelyudvarhely, 2006), *Hová, háová, Laji bátyám?* Kis-Küküllő menti székely népmesék... (Székelyudvarhely, 2006), *Évszakoló.* Gyermekversek (Marosvásárhely, 2006), *Bodor Péter meseautója.* Népmesék, mondák, tréfák (Marosvásárhely, 2006), *Néphagyomány az idő sodrában.* Tanulmányok, közlések (Marosvásárhely, 2006), *Az isztambuli székely (magyar) rovásemlék.* Kismonográfia (Székelyudvarhely, 2007), *A legkisebb leány szerencséje.* Székely népmesék (Székelyudvarhely, 2008), *A muzsikáló tücsök.* Székely állatmesék (Székelyudvarhely, 2008), *Király Bözsi hegedűje.* Székely népmesék (Székelyudvarhely, 2008), *Szép Fuvella története.* Székely népmesék a Kis-Küküllő mentéről kiejtés szerinti lejegyzésben (Székelyudvarhely, 2008), *Beszélő rovás-emlékek.* Adalékok rovásírásunk ismeretéhez (Marosvásárhely, 2008), *A farkas és az őzike.* Székely állatmesék a Kis-Küküllő mentéről kiejtés szerinti lejegyzésben (Székelyudvarhely, 2008), *Székely békecsigák.* 1803–1837 (Székelyudvarhely, 2008), *Hajdani erdélyi tájakon.* Jékely Zoltán kiadatlan leveleiből (Székelyudvarhely, 2008), *Csaba ösvénye.* Székely népmondák a Kis-Küküllő mentéről. I. (Székelyudvarhely, 2008).

Még idén megjelenő, nyomtatás alatti kötetei: *Alagút a Kükküllőig*. Székely népmondák a Kis-Kükküllő mentéről. II. (Székelyudvarhely, 2008), *A Hajnalcsillog keletkezése*. Székely népmondák a Kis-Kükküllő mentéről. III. (Székelyudvarhely, 2008).

Tagja a következő tudományos társaságoknak: Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság (ma Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság), Budapest, 1979; Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 1990; Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 1990; Magyar Néprajzi Társaság, Budapest; 1990, díszoklevél, 1996; Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, Zürich–Budapest, 1996; Országos Ómagyar Kultúra Baráti Társaság Rovásírás Szakosztálya, Budapest, 1997; Magyar Írószövetség, Budapest, 2000; Seprődi János Nemzetközi Kóruszövetség (tiszteletbeli tag); Seprődi János Művelődési Egyesület, Kibéd — alapító tag, 1999; Erdélyi Magyar Írók Ligája (Kolozsvár, 2004); Korondi Firtos Művelődési Egylet — tiszteletbeli tag, 2007; Sütő András Baráti Egyesület (2008).

— *Mindenekelőtt szeretném, ha életed, irodalmi és néprajzi munkálkodásod kezdeti szakaszáról beszélnél. Kötődéseidről (is) egyik-másik faluhoz, hisz mindvégig — úgy tudom — falun éltél.*

— Valóban, így igaz. Mondandómat hadd kezdjem édesapám pályafutásával, hisz korondiságom — például — csak így válik érthetővé. Apám — miután elvégezte a főkönyvelői-könyvelői szakiskolát, 1933-ban Erdőszentgyörgyre került, ahol pénzügyi tisztviselőként dolgozott. Munkahelye a polgármesteri hivatal volt, akkori szóhasználattal: primăria. De itt csak két évig működhetett, ugyanis olyan országos törvény volt ér-

vényben, amely előírta a pénzzel dolgozó alkalmazottak 2-3 évenkénti továbbköltözését. Nyilván, azzal a meggondolással, hogy ne játszodjanak össze a falu lakosságával. Tehát a korrupcióellenes felfogás már akkor is érvényesült.

Édesapám következő állomáshelye a mai Hármashalu lett. A település Csókfalvát (v. Csokfalvát), Székelyszentistvánt és Atosfalvát foglalja magába, a hivatal épülete Csókfalván, a legnagyobb lélekszámú faluban volt. Itt ismerkedett meg 1935-ben Gizella édesanyámmal, s csakhamar házasságot kötöttek. Örööm ma is a lakodalmi fényképeket.

Két év múlva apámat továbbmozdította a hatalom, Korondon lett könyvelő és adószedő. Itt születtem én 1937. október 27-én. Csudák csudája, szülőházam ma is áll még, a község régi központi részében található, az egykori patika tőszomszédságában. Nos, ebben a tornácos házban (és udvarán) tanultam meg járni, itt „rögzültek” fülemben a gyönyörű székely (magyar) nyelv szavai, mondatai. Megjegyzem, hogy a ház azonosítását István Lajos bátyámnak — korondi keramikusnak és számtalan néprajzi közlemény szerzőjének — köszönhetem, oknyomozó módszerrel kutatott utána. Bevallom, mindig elérzékenyülök, valahányszor belépek a kapuján. Most István Mihály bácsi lakik benne. Évtizedek távlatából sok minden megvilágosodott előttem. Most értettem meg, miért is volt nálunk mindig zárva a kapu: épp előttünk folyt (és folyik) Korond egyik nagypatakja, a Kebeled vize (Istenem, milyen szép elnevezés!). Apám munkahelye, a polgármesteri hivatal pedig tőlünk csak két-három kőhajításnyira volt (az épületben ma óvoda működik). Épp ez a közelség tette lehetővé, hogy anyám — délelőttönként — gyakran kézen fogjon: elvitt, megsétáltatott apámhoz. Bánatomra, a

2005-ös árvizes esztendő „viszontagságai” tönkretették a feliratos kiskaput, amely 1936-ban, tehát születésem előtt egy évvel készült: a megáradt Kebeled hullámai magukkal sodorták.

— *A korondiak tudják-e, hogy te a község szülöttje vagy?*

— Hát hogyan tudnák! Baráti köröm megalapozásakor — tehát idejekorán — a korondi értelmiségiek egy része fölvette velem a kapcsolatot. Közéjük tartozik Ambrus Lajos, Páll Lajos, Tófalvi Zoltán. A névsorból nem maradhat ki István Lajos bátyám, akihez ma is baráti szálak fűznek. És bővült később a kör Szőcs Lajossal, no, meg a Korondra került Bölöni Domokossal. Jelen voltam — tudtommal több renden is — a Korondon és Parajdon megszervezett író-olvasó találkozókon. 1987-ben pedig meghívót kaptam a község ötvenéveseinek kortárstalálkozójára. Nagy megtiszteltetés volt, reggelig mulattunk.

Külön kell szólnom az 1990-ben indult *Hazanéző* című korondi folyóiratról, amelynek kezdettől fogva következetes munkatársa voltam (és vagyok). A *Hazanéző Könyvek* sorozatban három könyvem is megjelent: *Táltos Marika. Mesék* (1993), *Rovásíró őseink* (1995), *A rovásírás vonzásában* (1998). 2007. november 24-én pedig a Korondi Firtos Művelődési Egylet vezetőtanácsa oklevelet nyújtott át, ebből idézek: „...a Hazanéző című hungarológiai folyóiratban kifejtett értékes munkásságáért 70. születésnapja alkalmából Tiszteletbeli tag címet adományozza. Az alkotás örömeivel megáldott életére Isten áldását kérjük.” Megható volt a művelődési otthonban tartott ünnepség, az egylet versmondó körének tagjai vázolták életutamat, bemu-

tatták a verseimből összeállított műsorukat. A „keretet” a II. korondi nyugdíjastalálkozó biztosította.

— *További gyermekkorodat a Kis-Küküllő menti Hármasfaluban töltötted...*

— Igen, Korondról Újszékelyre került a családnk, majd tovább sodródtunk, de édesapám 1946-ban, harmincöt éves korában meghalt. Édesanyámnak nem volt más kezdési lehetősége, mint hogy három gyermekével visszatelepedjen Csókfalvára, az akkor már egyedül élő nagyanyámhoz, özvegy Kovács Györgyné tiszteletes aszszonyhoz. Író fia, Kovács György ugyanis családot alapított, s Marosvásárhelyre költözött. Így vált végül is Hármasfalu gyermekkorom meghatározó jelentőségű településévé. Itt többrendbéli irodalmi és néprajzi hatás ért, érdemes talán ezeket most kicsit rendszerezve is bemutatnom.

a) Az első népdalokat és népballadákat — nyilván, mődalok társaságában — édesanyámtól tanultam. Ő varrónői szakiskolát végzett, sokat énekelt és kitőnően szavalt. Lánykorában alig volt olyan falusi kultúrrendezvény, ahol ne vették volna igénybe „szavalóművészetét”. Tőle tanultam meg a *Kőműves Kelemenné* című népballada Kriza János által gyűjtött változatának szövegét, amely családnkban folyton felszínen „forgott”. És mondta édesanyám, szavalta sorra a 19. század költészetének gyöngyszemeit, legtöbbször a *Pókainé*, az *Éji látogatás* meg a *Családi kör* címűeket. Zöld tintával írt versesfüzetét ma is őrzöm. Ennek a füzetnek köszönhetem, hogy csakhamar — iskolásként — magam is szőnpadhoz jutottam. Persze, legtöbbet az akkori szocialista költészet „remekeit” adtam elő, Horváth Imre, Horváth István, Szemlér Ferenc, Szabédi László stb. költeményeit „interpretáltam.”

b) Aztán magam is verseket kezdtem írni: III–IV. osztályos tanulóként valósággal ontottam „szerzeményeimet”, sőt, felbuzdulásomban még a *Dolgozó Nő* című folyóirat mellékletének, a *Kispajtásnak* is juttattam belőlük. Ez 1950-ben, tizenhárom esztendőskoromban történt. Bizonyos Anni nevezetű szerkesztőnő válaszolt, írásra biztatott. Hozzám írt két levelét később nyomtatásban is megjelentettem, Molter Károly ugyancsak hozzám írt két levelének közlésekor (*Hazánéző*, 1996/1).

Ezekből a korán megszületett verseimből — szerencsére — semmi sem maradt fenn, de az egyikre határozottan emlékszem. Petőfi: *János vitéz*ének modorában füzetnyi elbeszélő költeményt írtam, *A kis Károlyka* címmel, amelyben Vass Karcsi osztálytársam iskolai csínyeit beszéltem el. A „kötet” akkori tanítónóm, Domokos Eufémia kezébe is eljutott, aki folyamatosan csiholta bennem a nagyratörés indulatait.

c) Mondjam el, hogy akkoriban végigolvastam Petőfi Sándor, Tompa Mihály, Czuczor Gergely, Arany János összegyűjtött verseit, amelyek a *Magyar Remekírók* című könyvsorozatban jelentek meg. Orbók Gyula unitárius lelkész ugyanis megnyitotta előttem házikönyvtárát, így az estéket eme nagy szellemek társaságában töltöttem. Orbók Gyula bácsi maga is költő volt, tudtommal több lapban is közölte verseit, én az egyiket ismertem (kézirátát ma is őrzöm): a vers 1928-ban keletkezett, s Lőrinczi Dénes csókfalvi állami iskolai igazgató tanítót köszöntötte benne, tanítóságának ötvenedik, jubileumi évfordulóján. Az ünnepi beszédet Kálmán Vencel atosfalvi tanító tartotta, a teljes szöveget — *Egy néptanító életútja* címmel — a Marosvásárhelyen megjelent *Néphagyomány az idő sodrában*. Tanulmányok, közlések című kötetemben — 2006-ban

— tettem hozzáférhetővé. Nos, Lőrinczi Dénes a dédapám volt, a már emlegetett özvegy Kovács Györgyné, Mariska papné nagyanyámnak az édesapja.

d) Ugyanebben az időben hallgathattam — hívő lélekkel — Benedek Ferenc bácsi élő népmesemondását. Akkor ő az útügynél dolgozott (utász volt), de esténként — elég gyakran — a térdére ültetett, s úgy mondta el — például — *A farkas és a kilenc malac* történetét, hogy mi, gyermekekül — Móricz Zsigmonddal szólva — visítottunk örömlünkben. Ide gyökerezik tehát későbbi népmesegyűjtési buzgalmam, amelyről alább még szólni fogok.

e) A sors érdekessége, hogy akkor keletkezett „alkotásaim” ugyanazon az íróasztalon születtek meg, amelyet Kovács György nagybátyám a nagyapjától örökölt, a már emlegetett Lőrinczi Dénes néptanítótól. Három nagy és két kisfiókja volt/van, tele kéziratokkal. Hatalmas élmény volt számomra a kéziratömeg lapozgatása, ízeletgetése. Aztán egy szép napon megérkezett csókfalvi otthonunkba ángyóm, Györgyi (Guga) néni, író nagybátyám felesége: azzal a megbízatással jött, hogy elvigye a kéziratokat. Regénykéziratokról volt csak szó, valósággal félreseperte például a Kovács György-höz írt irodalmi levelek egy részét (a szerelmes leveleket is), meg néhány cikk és novella töredékét. Ezek rám maradtak asztalostul, mindenestül, ma is „birtokrészem”. Őrzöm Kovács György egyik legszebb ifjúkori elbeszélésének, a *Bella vénleány marad* címűnek a teljes kéziratát, a maradék levelekből pedig számos publikációt hoztam össze, nagy részük meg is jelent nyomtatásban. Íme néhány írónak-költőnek a neve: Böződi György, Kiss Jenő, Kahána Mózes, Ligeti Ernő, Jancsó Elemér, Finta Zoltán, Thurzó Gábor stb.

f) Nem hallgathatom el azt a tényt, hogy gyermekként roppant eleven társadalmi életet éltem. Persze, gyermektársadalomról van szó. Lakásunk udvarán, egyetlen kiskapun és nagykapun belül, három család lakott. A mi családuinkban hárman voltunk testvérek, a Kerekes Imre családban öt, a Benedek Ferenc családban pedig három gyermek volt. Ez összesen tizenegy nebuló. De számoljunk tovább: házunk tőszomszédságában, kívül, az Antalfi családban két, velünk szemben, a Csonta József családban három, rajtunk belül, a Dósa családban pedig négy gyermek fogyasztotta a mindennapi kenyeret (és sok puliszkát). Ez összesen húsz gyermek. A Hadnagy utcát, ahol laktunk, délután és estefelé mi vettük birtokunkba, és játszottunk, játszottunk: ötlépéseztünk, sutyáztunk, futballoztunk rongylabdával (sokszor a lányok is), búkáltunk (bujkáltunk) a csűrök mögötti szalmakazlak környékén, énekelünk, lakodalmaztunk, vígadtunk. Az *Elvesztettem zsebkendőmet, megver anyám érte* gyermekjátékot — évek során — legalább ezerszer megismételtük. Megtartó erőt kölcsönzött minden gyermekösszejövetel. A játszótársak egykori hangja, arcuknak mosolya ma is gyakran föl kísért.

g) Esténként, vacsora után, tanultam, elkészítettem a házi feladatokat, s következett az olvasás. De papné nagyanyám roppant népszerű asszony volt, s a téli fonók beálltával házunk megnyílt a szomszédos fonóasszonyok előtt. Édesanyám varrt, nagyanyám kézimunkázott (vagy zoknikat stoppolt), az asszonyok pedig fontak. Guzsalyak, fonókerekék népesítették be a meleg szobát. Én, az olvasás végeztével, lefeküdtem, de még sokáig hallgattam a nyelvi leleményektől duzzadó beszélgetéseket, a csókfalvi nyelvjárás pompás zamata akkoriban vált véremmé, amelyet később népmese gyűjtéseimben hasznosítottam.

h) Egyetlen dologról még szólnom kell: 1952-ben a parasztasszony Sándor Mari néni megajándékozott az *Ethnographia* című folyóirat 1913–14-es évfolyamaival, amelyeket ő cselédleány korában szerzett városon. A folyóiratszámok tele voltak rovásírásos vitaanyagokkal, akkoriban bukkantak föl az ismeretlenségből az isztambuli és a bolognai rovás emlékek. Megtanultam rovásul írni, a lapszámok egy részét ma is őrzöm, féltett ereklyeként. Első rovásíráscikkemet mégis csak negyven év múlva, 1992-ben közölhettem. A „győzelmektől” megittasodott szocializmus kora nem kedvezett az ilyesfajta munkálkodásnak. Persze, akkor még meg sem fordult a fejemben, hogy egyszer — könyvnyi terjedelemben — magam is írni fogok az isztambuli emlékről. Kismonográfiám 2007-ben látott napvilágot *Az isztambuli székely (magyar) rovás emlék* címmel, a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában.

Ugyancsak az *Ethnographia*-számokban szembesültem a kibédi származású Seprődi János népdalgyűjtésével. A *Marosszéki dalgyűjtemény* című sorozatban közölt szép munkájának nyolcadik része a folyóirat XXIV. (1913)-as számában jelent meg, így én már akkor minden tudományos szempontnak eleget tevő közlemény birtokába jutottam.

— *Hol végezted középiskolai (líceumi) tanulmányaidat?*

— Miután 1952-ben elvégeztem a VII. osztályt, a marosvásárhelyi Bolyai Farkas líceumban folytattam tanulmányaimat. Rangecista lettem, ugyanis akkor az iskola Iosif Ranghet kommunista harcos nevét viselte. Bentlakó tanuló lettem. A fiúlíceum még elevenen őrizte a több évszázados hagyományokat (1557-ben

„alapították”). A három év alatt (mert X. osztályosként már érettségiztem) három magyartanárom volt. Hajdu Lajos, aki kezdetben osztályfőnökünk is volt, az *Igaz Szó* című szépirodalmi folyóirat szerkesztésében is részt vállalt. Az iskolai faliújságon rendszeresen helyet biztosított verseimnek, ugyanakkor „beavatott” a szerkesztői munkába is. Sokszor a kezembe nyomta az akkor jól futó hivatásos költők (1953–54-ről van szó) eredeti kézíratait, s úgy kellett felolvasnom őket, hogy az összes írásjelek meglétét is jeleznem kellett. Ezeket a tanár úr (akkor: elvtárs) a már legépelt változatokra rávezette. Tanított Bukaresti Erzsébet tankönyvszerkesztő, valamint a Bolyai-kutató és iskolai monográfiát író Kozma Béla is. Kozma akkor a líceum igazgatója volt: nekem állandó írásbeli engedélyt biztosított, hogy a bentlakásból bármikor elmehessek a városban működő, fiatal írókat, költőket tömörítő csoportosulás összejöveteleire. A köri üléseket rendszerint Molter Károly vezette.

Itt, a líceumban kezdtem meg népköltészeti gyűjtőmunkámat. 1954-ben füzetnyi nép- és műdalszöveget írtam össze (akkor IX. osztályos voltam), ezzel kezdődött a 17 füzetből álló sorozat, amelyet ma is őrzök. A legelső füzetre — címnek — ezt írtam: *Énekek. Dalolva szép az élet*. Népköltészeti és műköltészeti alkotások. Gyűjtemény. I. kötet. Csofárdalatos: úgy látszik, már akkor könyvsorozatban gondolkoztam. Mint ahogy az is érdekes, hogy írás közben — a füzet első felében — magam is zöld tintát használtam, akár lánykorában édesanyám, amikor a szavalni való verseket rögzítette. A címlap utáni első oldalon három szöveg látható: a harmadik népdal, méghozzá teljes, több versszakból álló szövegváltozata az *A malomnak nincs kereke* kezdetűnek. Nyilván, leghamarabb a magam daltudását vettem papírra, de csakhamar hozzákezdtem bentlakó osztálytársaim magukkal hozott dalkincsének rögzítéséhez is.

Utalnom kell arra, hogy Klára József orosz szakos tanárom a sajtóban is hírt adott arról, hogy a tankönyvbeli *Tánja* című verset szinte tökéletesen fordítottam le magyarra. Persze, ezt ő a hazafias nevelés egyik beszédes eredményének tekintette, számomra viszont — ma is — jelzés értékű: már akkor a műfordítás „technikája” is foglalkoztatott.

Érettségi előtt az iskola zenetanára, Áment János megzenésítette az egyik versemet, a végzős növendékeknek (nekünk) „be is tanította”, mert az a nagyon szép elképzelés született, hogy ennek a versnek a dal-
lamára/szövegére fogunk ballagni. De a hatalom szer-
tefoszlatta a tervet: valamelyik mozgalmi indulót fűj-
tuk iskolai búcsúként. Egyes osztálytársaim úgy emlé-
keznek, hogy csak a felszerelt difuzorok (hangosbeszé-
lők) szóltak erőteljesen, mi — tiltakozásul — némán
bandukoltunk az iskola körül. A líceumhoz való viszo-
nyomat így összegeztem a 2005-ben megjelent *Az őszi Schola mindig visszavár* című emlékkönyvben: „A
sors tehát kegyes volt hozzám, amikor falusi kisle-
gényként Erdély egyik legnagyobb múltú kollégiumá-
nak küszöbét átléphettem, hogy megkezdhessem alap-
vető »felkészülésemet« eljövendő életpályámra” (84.
old.).

— *Miként alakult az érettségi utáni sorsod?*

— Érettségi után rögtön nem folytathattam egyete-
mi tanulmányaimat anyagi gondok miatt. Otthon,
Csókfalván a két húgom, Mária és Rózsika már iskolá-
sok lettek, anyámnak a varrás, a szabómesterség egyre
kevesebb pénzt hozott, így pályát „választott”: az óvo-
dánál kapott állást, ahol dadaként és szakácsnőként
dolgozott. Papné nagyanyámnak nem volt államilag

megállapított nyugdíja, csak háromhavonta kapott némi papi segélyt. A közköltségeket sem futotta.

Író fia küldözgetett néha tüzelőfára s a gyógyszerek megvásárlására pénzt.

Nekem Dávid Boriska néni (áldott legyen poraiban is) szerzett állást. Mellesleg jegyzem meg, hogy Boriska néni a szótáríró és műfordító dr. Dávid Györgynek — Kibédén is lelkészkedett (1921–1934) — volt a lánya, az édesanyja pedig Annus néni, óvónő volt, épp édesanyám „főnöke” az óvodában. Nos, Boriska néni üzente Erdőszentgyörgyről (akkor ő a Rajoni Néptanács főkönyvelője volt), hogy azonnal jelentkezzem nála, mert Erdőszentgyörgyön líceum indult, s ott az új intézmény titkár, nevelő, tanári gárda nélkül. Így lettem 1955. október 1-jétől (18 évesen) az induló líceum főtitkára. Beosztottam senki sem volt, magam voltam az egész titkárság. Aztán két év múlva bentlakási felügyelő, nevelő, akkori szóhasználattal: pedagógus lettem.

1957 őszén sikeresen felvételiztem a kolozsvári Babeş–Bolyai (akkor még csak Bolyai) Tudományegyetem magyar nyelv- és irodalom szakára, így megkezdhettem egyetemi tanulmányaimat is a levelező tagozaton. Ez a mai távoktatásnak (kicsit a másoddiploma megszerzésének) felelt meg.

Magam — nevelőként — a bolyais hagyományokból próbáltam egyetmást meghonosítani a bentlakásban. Nem is eredménytelenül. Mondjam el, hogy engem mindössze 2-3-4 esztendő választott el a „legöregebb” diákoktól, tehát javarészt „egy húron” pendültünk.

Az akkori tantestületről bővebben szoltam *Erdőszentgyörgyi otthonteremtés* című írásomban (In: *Nostrum solemne servemus! Emlékkönyv*, 1995). Ezt írtam: „...micsoda felszabadult energiákkal fogott

munkához. Nekik, az akkori tanítóknak, tanároknak köszönhető, hogy alig három-négy év múlva a rajoni központ — Erdőszentgyörgy — mintaszerű kulturális életet élt. Szavalóművészekké, színészekké, táncosokká, énekesekké váltunk mindannyian: nagysikerű Csokonai-est, tánccélutánok, író-olvasó találkozók és színielőadások. A *Selyemrokolya* című színmű előadását tartományi és tartományközi versenyeken díjazták, a *Magaviseletből elégtelen* című darabban pedig diákok-tanárok-tanfelügyelők egyaránt szerepeltek. A nagykorúsodás, az érettség jele — vagy legalább is előlegezője volt minden akkori megmozdulásunk.”

Nyilván, lelki vívódások is adódtak, ezt az akkori miliő, a társadalmi környezet valósággal „kitermelte”. Csak egyetlen jellemző példa: a már említett Csokonai-esten Hochmal Ervin magyartanár elszavalta Tóth Árpád: *Invokáció Csokonai Vitéz Mihályhoz* című költeményét. A vers egyik sora így hangzik: „Utolsó ál-munk: boldog Magyarország!” Másnap Ervinnek a rajoni pártbizottságnál kellett jelentkeznie kihallgatásra. Íme a párbeszéd:

„— Miféle boldog Magyarországról beszélt maga a színpadon?

— Kérem, én csak Tóth Árpádnak, a nagy magyar költőnek a szavait idéztem — válaszolt Ervin.

— De maga ki kellett volna hagyja azt a sort — csattant fel az egyik aktivista.

— Ha kihagytam volna, már hamisítás lett volna — érvelt a barátunk.”

A vitát a rajoni pártbizottság első titkára zárta le:

„— A párt, a rendszer, amelyik magának, kedves tanár elvtárs, kenyeret ad, megérdemelt volna egy kis hamisítást, nemde?”

A „sztori” önmagáért beszél.

Utalnom kell arra, hogy itt, Erdőszentgyörgyön írtam meg az első könyvismertetőmet, a helyi Rádiósítási Központ stúdiójában olvastam fel. Kádár Klári volt a „főszerkesztő”, ő épp hármassfalusi (székelyszentistváni) volt, így megkért, hogy kedvem szerint népszerűsítsek néhány szépirodalmi kiadványt. Elsőként E. Voynich *Bögöly* című regényéről „értekeztem”, ez az Ifjúsági Könyvkiadó gondozásában jelent meg 1954-ben Bukarestben (Kilényi Mária fordítása).

Erdőszentgyörgyön tovább folytattam a népköltészeti gyűjtést, bővítettem tehát a füzet sorozatot. Fő adatközlőim a bentlakó tanulók lettek, de néha ki-kirucantam a faluban élő öregekhez is. A népdal- és balladaszövegek mellett a népi prózára is ráírányult a figyelmem. 1958. január 22-én az akkor 82 éves Szabó Kálmántól két mesés mondat írtam le, ez volt tehát a legelső népmeselejegyzésem. Még ugyanazon év szeptemberében bentlakó tanuló lett a kiskendi Fülöp Károly (Karcsi), akitől október 2-án hat népdalszöveget rögzítettem, december 12-én pedig *A táltos varjú* című népmesét mondta tollba. Ő, mint adatközlő, akkor 14 éves volt, magam pedig 21 esztendő és másodéves egyetemista. Karcsi mesekorpusza végül is 39 népmeséből állt, ezt kötettként szerkesztettem, az *Igaz Szó* című folyóiratnál kerestem először közlési lehetőséget, még 1960-ban. Választ négy év múlva, 1964-ben kaptam: „... azt a régebbi népmeseanyagot sehol sem találjuk a szerkesztőségben. Böződi György úgy tudja, hogy visszajutott Ráduly elvtárs kezébe (...)”. A gyűjtemény végül csak 2005-ben látott napvilágot, személyi népmese-monográfiaként. Ezt írtam a *Népmesemondás a bentlakásban* című bevezető tanulmányomban: „Mostani népmese-gyűjteményünk anyagának közel ötven esztendővel ezelőtt kellett volna megjelennie... Most annál

nagyobb az örömünk: a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó vezetősége úgy döntött, hogy mielőbb napvilágra »segíti« a kis mesegyűjteményt, jusson el végre az érdeklődő olvasók kezébe.”

Még egyik nagy élményemet el kell mondanom: 1958-ban Kusztos Endre festő- és grafikusművész munkáiból először nyílt kiállítás Erdőszentgyörgyön. A ládákba csomagolt munkákat a vasútállomásról a bentlakás kis szamaras szekerekkel szállítottuk a színhelyre, a palota melletti épületbe, s az iskola tanulóiból szerveztünk be „szolgálatos” öröket. Kusztos szintén földim volt (és maradt), akkoriban Csókfalván lakott özvegy édesanyjával, családjunk szomszédságában: mindössze 3–4 ház választotta el egymástól a két lakást. Ez a kiállítás a művész legelső egyéni tárlata volt, az *Utunk* című kolozsvári lapban Huszár Sándor (bizonyára jól emlékszem) nagy beharangozó cikket írt *Tárlat falun* címmel.

Erdőszentgyörgyi létemben jelent meg a sajtóban — 1959. június 4-én — a legelső írásom, *Népművészeti kiállítás Erdőszentgyörgyön* címmel. A marosvásárhelyi Vörös Zászló hozta le anyagomat, a cím jól árulkodik arról, hogy néprajzi fogantatású kis közlemény volt. Ennek a „beszámolónak” a megjelenésétől számítom valódi pennaforogatói indulásomat. Maholnap már ötven éve!

— *Ekkortájt halt meg édesanyád...*

— Igaz, emlékszem, vasárnap volt, s Rózsika húgom szerepelt a művelődési otthon műsorában. Édesanyám ott volt az ünnepségen, jókedvvel jött haza, hétfőn dolgozott, kedd reggel pedig iszonyú hasi fájdalmakkal ébredt. Jakab doktor vizsgálta meg, s azonnal mentő-

autót hívott. Anyám a kórházban valósággal könyörgött, műtsék meg, mert fájdalmai kibíratatlanok. Megoperálták. Végzetes volt a betegsége, lebénult a hasnyálmirigy. 1960. március 5-én hunyt el (aznap halt meg Asztalos István író is). Édesanyám még csak ötvenegy esztendő volt, készült a nyugdíjas évekre, mondogatta, hogy apám után járó nyugdíjat is fog kapni.

A temetés körül adódtak bonyodalmak. Író nagybátyám képviselő volt, a Nagy Nemzetgyűlés tagja, néhány évig alelnöke. Nem engedte, hogy egyházi szer-tartással temessék édesanyámat.

Előbb engem győzködött, én azt mondtam, ha a papné anyja beleegyezik a kommunista temetésbe, ám legyen. A hosszú levelet magam hoztam el nagyanyámnak, aki azt mondta:

„— Mit bánom én, hogy miként temetik, csak szép, nagy temetése legyen!”

Március nyolcadikán, a nők napján volt a temetés. Éjszaka térdig érő hó hullott, csak nehezen jutottunk el a Geges felé eső Kiserdő alá.

Hát így váltam egyik napról a másikra családfenntartóvá. Ezért nem voltam katona. Igaz, az egyetem is mentett, minden ősszel iratcsomót kellett összeállítanom katonáéknak, hogy tanulmányokat folytatok. De így is „kicsaltak” velem. Őszi katonai sorozások alkalmával egy vagy két hónapra „kiemeltek a termelésből”, s a sorozóbizottság tagja voltam, amolyan írnoféle, azt mondták, dolgozzam csak nyugodtan, mert az ösz-szegyűlő hónapokat majd bevezetik a katonakönyvembe. Csak ígéret maradt...

— *Miként kerültél Kibédre?*

— Érdekes volt: 1962 tavaszán az erdőszentgyörgyi középiskolát meglátogatta a bukaresti tanügyi minisztérium egyik magas beosztású alkalmazottja, Ürményi elvtárs. Szabó Bálint magyar szakos tanfelügyelő volt a kísérője. Ürményi a bentlakásra is kíváncsi volt, végigsétált a termeken, s jóváhagyólag csóváltgatta a fejét. Egyszer aztán rám kérdezett, persze, románul.

„— Pedagógus elvtárs, milyen végzettsége van?

— Ötödéves egyetemista vagyok a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen.”

Mikor ezt meghallotta, összecsapta a kezét:

„— Hát maga mit keres itt a bentlakásban, mikor az egész tanügy tanerőhiánnyal küszködik? Azonnal ki a katedrára!” — kiáltotta. Ráförmedt Szabó Bálintra.

„— Hol van a környéken tanári hely?”

Szabó Bálint elsőként Makfalvát említette.

„— Három napon belül ez az ember fogja tanítani a magyart Makfalván!” — adta ki a parancsot Ürményi.

Hát magam — utóbb — alig tudtam meggyőzni Szabó Bálintot, hogy legalább a tanév végéig maradhassak Erdőszentgyörgyön. Ősszel aztán választási lehetőségem nyílt, s új munkahelyemül Kibédet választottam. Így kezdtem meg 1962. szeptember 1-jén kibédi tanári munkálkodásomat.

— *Mit jelentett számodra Kibéd?*

— Amikor Kibédre kerültem, már ezt-azt tudtam a faluról. Ismertem — utaltam rá — Seprődi János népdalgyűjtésének néhány vonatkozását, tudtam Orbán Balázs szép megnyilatkozásáról, aki ezt írta alapvető jelentőségű nagy munkájában: „Kibéd a Sóvárادت követő első falu, Marosszéknek legnagyobb (2500-at meghaladó la-

kossal) és legszebb faluja” (*A Székelyföld leírása...* Negyedik kötet. Pest, 1870).

Kibédre nem üres kézzel érkeztem. Hoztam magammal a 17 füzetet, amelyek az addig lejegyzett népköltészeti alkotásokat tartalmazták. Magát a községet is valamennyire ismertem, hiszen Erdőszentgyörgyön Kibédről is voltak bentlakó tanulók, sőt, egy-két volt kollégám már itt dolgozott. Meg-meglátogattam őket. 1961 nyarán – például – népdalokat írtam le (26 darabot) a 85 éves Madaras Páltól. Letelepedésem után tovább folytattam a hagyománygyűjtést. Figyelmem főleg a népballadákra összpontosult. Seprődi János összegyűjtötte ugyan a fontosabb népdaltípusokat, viszont kevés balladát jegyzett le: huszonkettőt tart nyilván a szakkutatás.

Én akkor az egyetemen már hatodéves voltam, s eldöntött dolog volt, hogy népköltészetből írok államvizsgai dolgozatot. Így 1962. szeptember 15-én már rögzítettem a 40 éves Gergelyfi Samu *A kibédi csárda* című népballadáját, 18-án pedig újból megjelentem Madaras Pali bácsinál, s újra elmondattam vele a *Szép-en legel a báróné gulyája* című balladaváltozatot. Szó szerint ismételte meg az egy évvel korábban leírt szöveget. Az iskola V–VII. osztályos tanulóit is „mozgósítottam” a munkára. Megalakítottam az irodalmi kört, s az egyik első ülésen már maguk a kisdíjak ismertették a *Legszebb román népballadák* című kötetet, majd pedig... de hadd idézzek a *Szép volt!* című cikkemből, amely 1962. december 11-én jelent meg a *Tanügyi Újságban*: „...És egymás után vonultak ki az asztalhoz az ötödik, hatodik és hetedik osztályos tanulók. Magabiztosan mondták el (az általuk gyűjtött) népballadák lejegyzésének körülményeit. S felhangzott *Molnár Anna*, *Szabó Vilma balladája*, s utánuk

egész sor, a múlt században keletkezett betyárballada szövege... Csillogó szemek, mosolyra fakadó ajkak győztek meg arról, hogy maradandó élményt jelentett valamennyi tanuló számára ez a tartalmas, szép irodalmi délután.”

1963-ban elvégeztem az egyetem hatodévtét, csak az államvizsga volt hátra. Két és fél esztendő állt a rendelkezésemre, hogy elkészíthessem államvizsgai dolgozatomat. Ekkor már főleg népballadákat — elsősorban népmeséket — gyűjtöttem, de csak Kibéd. 1966-ra teljesen összeállt *Kibéd népballada-költészete* című dolgozatom, ez már műfajmonográfia jellegű volt. Munka közben néhány ballada népszerűsége felől is tájékozódtam: ismertségi táblázatokat állítottam össze, s a meglepő adatok láttán megírtam *Adatok népballadáink ismeretéhez* című dolgozatomat. Az *Igaz Szóban* szerettem volna közölni, de a válaszlevélben arról értesítettek, hogy munkám „...inkább valamilyen szakkiadványba kívánczik.” Ez 1965-ben történt. Ennél az esztendőnél jobban el kell időznöm: ekkor jelent meg nyomtatásban a legelső gyermekversem, az első versfordításom és az első népballada-közlésem.

— *Kérlek, vedd sorjába őket...*

— Gyermekverseket küldtem a Kolozsváron megjelenő *Napsugár* című gyermeklapnak. Akkor Lászlóffy Aladár ott dolgozott, ő válaszolt (épp születésnapomon!):

„Kedves Ráduly Elvtárs!

Köszönettel nyugtázzuk küldeményét, és elnézést, hogy ilyen későre válaszolunk, annál is inkább, mert jó hírt közölhetek, a versét a decemberi *Napsugár*ba ik-

tattuk. A »December« és a »Madáretető« kevésbé tetszett, ezeket nem közöljük. Írásait szeretettel várjuk ezután is.

Üdvözlettel: Lászlóffy Aladár.

Kolozsvár, 1965. X. 27.”

A vers *Könyvtárban* címmel látott napvilágot, későbbi kötetbeli címe: *Könyvtár — betűtár* (In: *Szita-kötőtánc*. Gyermekversek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2001). Lászlóffy levele, és persze, a közlés ténye megalapozta jó kapcsolatomat a szerkesztőbizottsággal. Mintegy 28–30 évig közölték — kisebb-nagyobb megszakításokkal — gyermekverseimet és kibédi népmeséimet. Megnyugtató, néha morfondírozó leveleket mindig Fodor Sándor küldött. Rendszerint röviden írt. Íme két levele:

„Drága Jánosom!

Köszí, hogy jelentkezted. Már írni akartam, hogy élsz-e rózsám, vagy meghóttál? Remélem, februári számunkkal kezdhethük közölni a küldötteket.

Ölel: Fodor Sándor.

1986. XII. 5.”

„Drága Jánosom!

Köszí az anyagokat. Máris továbbítottam Kányádinak, illetőleg Bálint Tibornak. Egyik a versért — másik a prózáért felel. Biztos, sorra kerülnek.

Ölel: Fodor Sándor.

1989. IV. 5.”

— *Ha már versekről beszélünk, hadd szóljal — röviden — a „felnőtteknek” szóló verseidről is.*

— 1968-ban ismertetőt írtam Szócs Kálmán szép kötetéről, a *Papírhajók* (Bukarest, 1968) címűről. A recenzió a csíkszeredai *Hargitában* jelent meg. Kálmánnal ekkor már jó barátok voltunk, örült az írásomnak, meg is ünnepeltük. Ő a *Vörös Zászlónál* dolgozott, az irodalmi-művelődési rovat egyik szerkesztője volt: 1968. szeptember 28-án már közölte *Ősz van...* című versemet, 1969. március 22-én pedig — egyszerre — újabb három alkotásomat hozta. Később mind a négy beépült köteteimbe. Érdekességgént jegyzem meg, hogy Kálmán 1968. november 22-én terjedelmes riportot írt *Kettős portré* címmel, amelyben elsőként méltányolta népköltészetgyűjtő „eredményeimet”. Idézem lírai töltetű megnyilatkozását: „Igen, az utóbbi évek alatt pontosan feltérképezte, mi értékes a Kükküllő mentén, különösen Kibédén, tudja, hol vannak a legrégebb források, tudja, hogy kell szót érteni az emberekkel, tudja, hogy kell megörökíteni, tovább őrizni azt, amit századokon át a vidék közös nyomorúságában élő népe alkotott... Sakkozni is jól tud. Ezt tapasztalatból mondom.”

Ugyanebben az évben látott napvilágot a *Megtalált világ*. Versek, novellák, karcolatok című antológia (Marosvásárhely, 1968), amely két versemet hozta (egyik minőségén aluli).

Végül is eddig három „felnőttvers-kötetem” jelent meg: kettő a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál (*Fény és gondolat*, 1996; *Jóságvilágom*, 2000), egy pedig a szintén Beke Sándor vezette székelyudvarhelyi Erdélyi Pegazus Könyvkiadónál (*A hiányérzet ölében*, 2002). Érző szívvel, jóindulattal Zsidó Ferenc szólt róluk *Fény és gondolat jóságvilágomban* című írásában (*Udvarhelyszék*, 2000. június 28–július 4.). A szerelmes verseket dicsérte: „A sze-

relmi érzés tiszta, egyszerű dalai ezek a költemények, melyekben a szerelemben való egygyéválás eufóriája és a megbocsátás jósága egyaránt fellelhető.” Egyik kitételére feltétlenül utalnom kell: fajsúlytalanabb megmódozásaimról szólva ezt írta: „...az elme szikrázása, szikáran józan megnyilatkozása feledteti ezt a gyengeséget.” Nos, a recenzens által emlegetett „elme szikrázása” vezetett el néhány évvel ezelőtt a haikuhoz, a háromsoros, a szótagszámláló 5/7/5-ös verstípushoz, amely roppant tömörségre szoktatott. Ars poeticának is beillik a következő megfogalmazásom: „*Nem ülhetek. Jaj, nem ülhetek / A közöny árnyékába: / Megfagy a versem.*” A groteszk irányában való elmozdulásomat jelzi a következő: „*Sietek. Várj, leakasztom / Lábaimat: gyorsabban / Jutok el hozzád.*” Terveim között haikukötet közreadása is szerepel.

— *Műfordítói munkásságodról is szólhatnál...*

— Első versfordításom *Kívánság* címmel jelent meg az *Előre* 1965. augusztus 15-i számában. Szerzője Violeta Zamfirescu volt. A következő, nagyobb közlemény már Székely János kérésére állt össze, anyagomat az *Igaz Szó* 1970. júniusi száma közölte. Négy Nichita Stănescu-verset tartalmazott. De fordítottam Ana Blandiana-t, Marin Sorescu-t, Gheorghe Tomozei-t, persze, Eminescu-t is, és másokat. A *Barátság* című évkönyvben (Pécs, 1993) egyszerre 12 + 1 Stănescu-verset szóltattam meg magyarul. A plusz egy vers a költőt bemutató bevezető tanulmányomban kapott helyet. Ez a vállalkozásom azért fontos, mert kétnyelvű (román–magyar) kiadás volt. Szintén 1993-ban látott napvilágot Eminescu nagyversének, a *Luceafărul* címűnek az

átültetése (*Az Estcsillag*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1993).

— *Eddig nagy és elismert műfordítók tolmácsolták Eminescu Estcsillagát. Milyen meggondolásból fordítottad újra, mi sarkallt az újrafordításra?*

— Elődeim munkáját itt-ott nehézkesnek éreztem, a minél jambikusabb megoldásra való törekvés nyelvi idegenszerűségeket eredményezett. Magam a magyaros, hangsúlyos meg tagoló versritmus nagyobb mérvű megvalósítására törekedtem, ezt érzem nyelvünk alaptermészetének. Szövegem két sorral gazdagabb lett (lásd a 25. oldalt). A költő a már folyóiratban megjelent versét első (egyben utolsó) kötetébe való beépítéskor még egyszer átnézte, s a kérdéses versszak harmadik-negyedik sorát megváltoztatta. Ezt a két sort úgy kellett lefordítanom, hogy „beépíthető” legyen (ritmus és rím szempontjából) az első két sor mellé. Ezért fogalmaztam így a hátsó borítón: „Eminescu Estcsillagának a legteljesebb magyar fordítását tartja kezében az olvasó.”

— *Jó, megértettem, rendben van, akkor most kanyarodjunk vissza a népballadákhöz.*

— Az első, nyomtatásban is megjelent balladaszövegem az *Igaz Szó* 1965. márciusi számában jelent meg. A Kibédén lejegyzett Görgei Mihályné című, klasszikus szépségű szövegnek megelőzőleg csak hét változata volt ismeretes, a Kis-Küküllő mentén ez volt az első felbukkanása. Bemutató szövegem mellé — 2. pontként — Faragó József is csatolt egy Kallós Zoltán által gyűjtött változatot, így a két anyag közös cím alatt jelent meg:

„*A gazdag asszony anyja*” balladájának ismeretlen változatai. A tartalomjegyzékben — ma sem értem, hogy miért — csak Faragó neve szerepel.

Államvizsgai dolgozatomat jó év múlva, 1966 nyarán védtem meg a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen. Az az ötletem támadt, hogy az egyik példányt le-tétbe helyezem a Román Tudományos Akadémia Kolozsvári Folklórosztályán. Erről Faragó Józsefet is tá-jékoztattam. Válaszlevelében ezt írta:

„Államvizsgadolgozatát örömmel és köszönettel megőrizzük. Küldje el a címemre, és fog kapni az inté-zetunktől egy hivatalos köszönőlevelet, amelyben nyug-tázzuk a dolgozat átvételét, s egyszersmind biztosítjuk a szerzőség és a kiadás jogait...” (1966. XII. 3.).

A szép köszönőlevél 1967. III. 5-én íródott, őrzöm. Faragó nemsokára újabb levelet írt, jelezte, hogy dol-gozatomat megérkezése után átnézte, felfigyelt a nép-szerűségi táblázatokra, amelyekben matematikai, kvantitatív módszerekkel vizsgáltam a balladák elter-jedtségi fokát a kibédi közösségben. Megkért a követ-kezőre: „...*a dolgozatnak ezt a fejezetét bizonyára kö-zölni lehetne a Korunkban vagy az Igaz Szóban. Ha egyetért, küldjön egy példányt hozzám, hogy egy kis-sé »pofozzak« rajta, és próbáljam meg elhelyezni*”.

Úgy látszik, gyorsan intézkedtem, mert Faragó 1967. VIII. 3-án írt levelében már erről tájékoztatott: dolgozatát „...*tegnapelőtt elvittem a Korunkhoz, és Balogh Edgár látatlanban elfogadta közlésre. Az ok-tóber-decemberi számok szabadok még, vagyis nin-csenek lezárva, ezek valamelyikében ígérte kiadását. Nagyon örvendenék, ha mielőbb megjelennék, Rá-duly Kollega felfelé ívelő munkálkodásának ismét egy szép, talán a legszebb tanújele lenne*”.

A *Korunk* az október-decemberi számokban nem hozta a *Számadatok a népballadák mai népszerűségéről* című tanulmányomat, s nem jelentette meg az elkövetkezendő másfél esztendőben sem. 1969. október 17-én írt levelében Balogh Edgár sajnálatát fejezte ki, hogy „...*egy régebbi cikke nálunk elfeküdt, s állandó torlódásunkban végül is kimaradt.*”

Na, de Faragó már 1967 nyarán fölvetette a dolgozat meg bővítésének, fejlesztésének gondolatát. Ő néhány „elméleti vonatkozással” egészítené ki, s „...a tanulmányt aztán kettőnk neve alatt megkísérelném egy külföldi folyóiratban németül, vagy más nagyforgalmú nyelven közölni, hogy a szakemberek minél szélesebb körben tudomást szerezzenek róla.” Az *Igaz Szó* és a *Korunk*-beli „elhárító mozdulatok” tudomásul vétele után magamévá tettem Faragó javaslatát. Így született meg, pontosabban: így véglegesítődött a közös dolgozat, amely ezúttal új címet kapott: *A népballadák egy romániai magyar falu mai köztudatában*. Íme — dióhéjban — a pályafutása: elhangzott Kolozsváron a Folklór Intézet ülésén, a brünni nemzetközi tanácskozáson, Budapesten a Néprajzi Kutatócsoportban, Bukarestben *A népi alkotás a jelenkorban* tematikájú nemzetközi tudományos ülésen, majd az Újvidéki Egyetem és Szabadkai Tanítóképző Főiskola Magyar Tanszékén. Megjelent fordításban németül, csehül, a kivonata franciául, magyarul pedig négy kiadást ért meg Magyarországon, illetve Romániában.

— *A siker bizonyára megerősítőleg hatott további munkálkodásodra.*

— Ezután a kibédi népballadagyűjtés lezárása, a 198 ballada kötetté szerkesztésének nagy munkája követ-

kezett. A válogatásban hívó lélekkel Faragó József segített, kezdetben arról volt szó, hogy ő írja meg a bevezető tanulmányt. 1971-ben hangszalagra rávettem 90 dallamot, a hangszalagról való lejegyzésre Kusztosné Szabó Piroska szovátai zenetanárnőt, Kusztos Endre barátom feleségét kértem meg. Ő Jagamas János professzor tanítványa volt. Jagamas személyesen jött el Kibédre, ellenőrizte Kusztosné lejegyzéseit, és megrostálta a dallamokat. Végül 38 dallam meghagyását javasolta. A kézirat a Kriterion Könyvkiadó kolozsvári fiókszerkesztőségébe vándorolt. Faragó szakvéleményezése 1972. február 7-én íródott. Többek közt ezt írta:

„Ráduly vállalkozásának lényege: mind a magyar, mind a román folklorisztikát együvé számítva, elsőnek tárta föl egy falu teljes balladaköltészetét, elsőnek adott áttekintést egy falu teljes balladaanyagáról... Ráduly műve az első népballadai falumonográfia.”

Javítani, szépítgetni valókat is javasolt, ezeket mind érvényesítettem. Aztán a gyűjtemény — két évre — eltűnt a láthatárról. Szerencsére, őriztem Dávid Gyula (ő volt/lett a könyv szerkesztője) levelét, amelyben arról tájékoztattott, hogy a kéziratot még egyszer átadta Faragónak, átolvasás végett. Két év múlva (nem tudom, pontosan hol) Cseke Péter megemlítette Dávid Gyulának, hogy Ráduly várja könyvének a megjelenését. — De hol van a kézirat? — kérdezte Dávid Gyula. Így utaztam fel — a levelekkel felfegyverkezve — Kolozsvárra, s jelentkeztem Faragó lakásán. Nem részletezem a felhangoktól sem mentes beszélgetést, a lényeg az, hogy végül megkerült a kézirat a Folklór Intézet vasszekrényében. Dávid Gyula Salamon Anikótól kért újabb szakvéleményezést, aki erőteljesen hangsúlyozta, hogy márpedig ennek a kötetnek mind a beve-

zető tanulmányát, mind a jegyzeteket egyedül a gyűjtő írhatja meg. Néhány új szempont érvényesítésére is figyelmeztetett. Köszönetet szerettem volna Anikónak is mondani a kötetben, de a szerkesztők azt javasolták, maradjon minden úgy, ahogy a kézirat lezáródott. A könyv megjelenésekor (1975) Faragó táviratot küldött: „Szívből gratulálok szép gyűjteményéhez”.

— *Milyen jellegűek voltak a következő balladaskönyveid?*

— Megmaradtam továbbra is a műfajmonográfiák írásánál. A *Kibédi népballadák* című könyvem az egész falu balladakincséről nyújtott átfogó képet. A kötetben Majlát Józsefné Ötvös Sára egymaga húsz balladával szerepelt. Utóbb kiderült róla, hogy „...összesen negyvenöt balladatípust ismer (60 változatban), s ennek a készletnek mind mennyisége, mind minősége külön figyelmet érdemel. Egyike a legtöbb népballadát ismerő énekeseinknek, az általa megőrzött balladaváltozatok pedig nyelvi-stilisztikai szempontból is kivételes értékűek.” Az idézett rész az *Elin-dultam hosszú útra. A kibédi Majlát Józsefné Ötvös Sára népballadái* (1979) című könyvem bevezetőjéből való, így indokoltam meg, miért szenteltem külön monográfiát balladatudásának.

Sári nénivel több ezer órát dolgoztam együtt, amíg a könyv összeállt. A tudományos kutatás szempontjából sok értékes adalékhoz jutottam. A legelső dolog: adatközlőm írástudatlan volt, tehát az általa megőrzött teljes anyagot az élő hagyományból sajátította el. Az előszóban részletesen ismertettem az életrajzát, táblázatokat állítottam össze a balladacsoportok megoszlásáról, összevetettem a falu balladakészletét Sári néni bal-

ladakészletével, szóltam balladáinak forrásairól. Íme az egyik roppant érdekes megállapítás: adatközlőnk 16 éves korára összes balladáinak 64,4 %-át már megtanulta. A balladatanulás szempontjából tehát döntő jelentősége volt a gyermekkorának. Klasszikus balladáik közül a 12-ből 9-et már ekkor megtanult.

Alaposan szemrevételeztem Ötvös Sára balladatanulási és éneklési körülményeit, s szóltam a cigányvirrasztóban betöltött énekesi szerepéről. A virrasztóbeli éneklésről már a *Kibédi népballadák* című könyvemben is írtam, de most lehetőségem nyílt arra, hogy be is mutassam az egyik sok versszakos énekfüzért, amely tíz keservesből és két balladából állt. A jelenségről így nyilatkozott Faragó József az *Ószékely népballadák* (Bukarest – Kolozsvár 1998) című válogatásban: „A legújabb kutatások a székelyföldi magyar ajkú cigányok körében fedték fel a ballada jelenleg ismert egyedüli rituális (szertartásos) szerepét: a halottvirrasztóban folyó balladaéneklést... Nyomtatásban először Ráduly János közölte kibédi anyagát.”

Nem sorjázom tovább a vizsgálódási szempontokat, de föl kell villantanom adatközlőm „portréját”, amikor énekelni kezdett: „Ilyenkor mereven ült, leginkább előrenézett, csak ritkán pillantott a gyűjtőre. Bizonyos fokú ünnepélyesség tükröződött az arcán. Ha kikristályosodott szöveggel tudta a balladát, a sorok könnyűszerrel követték egymást. Ritmustörés és rímezavar nem mutatkozott. Merevségéből addig föl nem oldódott, amíg az éneket végig nem énekelte.”

A következő, ezúttal harmadik balladáskönyv *Siratóim lesznek az égi madarak*. Székely népballadák címmel látott napvilágot (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2004). Szöveggközpontú kiadvány, s benne a Kis-Küküllő felső folyása vidékének

balladavilágáról adtam hírt. Összeállítását az indokolta, hogy a Faragó-szerkesztette *Ószékely népballadák*-ban erről a területről csak három szöveg szerepel. Gyűjteményünk jó néhány, eddig közöletlen változatot (variánst) is tartalmaz — tehát a könyv forrásértékű is egyben. Egyik külön erénye az úgynevezett „együtt-láttatás”: „...az ép, a strófikus szerkezetet jól megőrző balladaváltozatok mellett prózai részekkel bővített, vagy prózává töredezett variánsok is vannak. Sőt, mese- és mondaanyagot is közöltünk, ha azok balladamotoívumokat tartalmaznak.”

— *A sajtóban számos, kisebb terjedelmű folklórdolgozatot, cikket is közöltél, ezek sorsa miként alakult?*

— Ezek java része is kötetekké állt össze. Magam egy részüket „kis jelenségmonográfiáknak” nevezem, ugyanis rendszerint friss gyűjtésből származó „nyersanyagokat” is magukba foglalnak. Eddig három ilyen könyvem jelent meg: *Vetettem gyöngyöt*. Népköltészeti tanulmányok, közlések (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1997), *Fekete szőnyeg a sátor*. Néprajzi tanulmányok, közlések (Impress Kiadó, Marosvásárhely, 2003), *Néphagyomány az idő sodrában*. Tanulmányok, közlések (Kreatív Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2006). További kötetek összeállítására is van lehetőség.

— *Vegyük sorjába őket...*

— A *Vetettem gyöngyöt* című kiadványomnak az alcíme jól körülhatárolja „profilját”. Népköltészeti tanulmányokat tartalmaz, néhány anyagban a népballa-

da és a népmese szoros kapcsolatáról szólok, mivel Kibéden egyik-másik balladánk (pl. *A két királygyermek*, *A rabolt feleség*) főbb motívumait népmesékben is megtaláltam. Újraközöltem a kötetben a Faragó Józseffel írt közös balladatanulmányt, visszakanyarodva az előző, eredeti címhez: *A népballadák egy romániai magyar falu mai köztudatában*. Ekként vonult be a nemzetközi balladakutatás szakirodalmába.

Több írásomban friss gyűjtésből származó mondákat ismertettem (Szent István király Hármásfaluban, A földteremtés mondájához, Csombod vára a népmondák világában), ugyanakkor megvizsgáltam *A gyermekgyilkos leányanya* balladájának mondákban tovább élő változatait. Igazolni próbáltam, hogy a ballada – minden valószínűség szerint – Hármásfaluban keletkezett, megkérdőjelezvén ezzel francia eredetét. Innen a tanulmány befejező részének zárómozzanata: „Egy dolog bizonyos: a francia népballadában a francia lélek, a magyar népballadában a magyar lélek szól hozzánk. Az a mienk, amit tartalommal mi töltöttünk és töltünk fel”.

Külön is meg kell említenem a *Magyar folklórhatyományok a kibédi cigányság körében* című dolgozatomat, amely először Szegeden hangzott el 1991. augusztus 15-én a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszusán. Nyomtatásban először a kongresszusi anyagokat tartalmazó kiadványban jelent meg (*Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon*. I–III. Budapest–Szeged, 1993).

A következő, *Fekete szőnyeg a sátor* című könyvemnek az alcíme már általánosabb jellegű. A hátsó borítón ezt írtam: „Ez a könyv az 1997-ben megjelent *Vettem gyöngyöt* című kötet szerves folytatása,

mégis más: a szerző ugyanis tanulmányaiban szélesebbre tárt utakat járt be... régi „határkijelölési” szokásokról, székely hadkergető darabontokról, Kibédi Mátyus Istvánról, 1848–1849 hőseiről, Bartók énekeiseiről kapunk eleven „tájékoztatót”. Persze, jópár, friss gyűjtést feldolgozó tanulmány is helyet kapott a kötetben. És feltétlenül említenem kell két írásomat: Nagy Olga — öt levele tükrében; Konsza Samu három levele, mivel ezek már folklórtörténetivé vált anyagokat tartalmaznak. Tanulmányköteteim sorát a *Néphagyomány az idő sodrában* zárja.

Ebből a két legterjedelmesebb közleményemet említem meg. Az egyikben (*Egy folklórtanulmány születése és pályafutása*) a Faragó Józseffel közösen írt baladatanulmány keletkezéstörténetét beszélem el, miközben Faragó-levelek egész sorát idézem. Tanulságosnak érzem a következő megállapításomat: „...minden jelentősebb közleménynek, könyvnek csakugyanvalóst külön, sajátos »élete«, (sorsa) van, s a beléjük fektetett szellemi energiák végül is jó gyümölcsöt (gyümölcsöket) teremnek.”

A másik írás az *Egy néptanító életútja* címet viseli, amelyben történeti anyag alapján mutattam be a 19. század második felének, a 20. század elejének falusi viszonyait, képeket villantva föl az akkori tanítóság életéről. Nagy szeretettel nyúltam a témához, ugyanis Lőrinczi Dénes egykori iskolai igazgató-tanító a dédapám volt. Személyében — P. Buzogány Árpád véleménye szerint — „főként mai tanítóink találhatnak (...) követésre érdemes példákat, illetve tapasztalhatják meg, mit jelent egy közösség melletti elkötelezettség” (*Hetven év és negyven könyv*. In: *Örökségünk*, 2007/3-as szám).

— *Van-e más, népballadákon kívüli műfajmonográfia?*

— Igen, ilyen jellegűnek tekinthető még két kiadványom: *Mikor a szolgának telik esztendeje*. A kibédi gazdai szolgák életéből (Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1987), *Hold elejti, Nap felkapja*. Kibédi találós kérdések (Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1990).

A szolgás könyvem szolgavallomásokat tartalmaz, hangszalagon rögzítettem őket, szó szerinti lejegyzésben tettem közzé. Céлом egyértelmű volt: úgy éreztem, hogy „A még élő adatközlők emlékezése alapján megrajzolható a szolga- és cselédtartás utolsó történeti korszaka, a két világháború közötti időszak hiteles képe... talán kiderül, hogyan érezte magát a cselédsorsot vállaló, birtok nélküli, vagy kevés birtokkal rendelkező parasztság abban a társadalomban, amelyben élt, s amelyben jövőkutató szeme alig látott felemelkedési lehetőséget.”

Azt hiszem, a célkitűzésem teljesen világos volt. A könyv megjelenése mégis annak idején vitákat kavart. Van is a *Jegyzetek* című fejezetben (276. old.) egy eléggé felemásan megfogalmazott mondat, így hangzik: „... minden adatközlővel előbb megbeszéltük, hogy milyen fontosabb szempontok figyelembevételével fogja elmondani szolgálélményeit. Lehetőleg az egymást követő évek sorrendjének a betartására törekedtünk.” Nekem bizony meg sem fordult a fejemben soha, hogy ez így is értelmezhető: én, mint gyűjtő, befolyásoltam volna a szolgák mondandójának lényegét, azaz „prekoncipiáltam” volna vallomásaikat. Aki valaha gyűjtött terepen (bármit!), az tudja, hogy ez képtelenség. Különben magam *A Hét* 1989. július 27-i számában — közel évvel a vita lejárta után — jutottam szóhoz a

Tündérek, szolgák, álomfejtők című interjúban. Így fogalmaztam: „Megróttak, hogy nem rögzítettem a beszédhelyzeteket, a beszédeseményeket. E két fogalmat egy új — és remélem, egyre izmosodó — tudomány, a beszélés néprajza használja. Én társadalomnéprajzi (szociológiai) megközelítéssel próbáltam értékelni a lejegyzett szolgavallomásokat. Vajon, a társadalomnéprajz elvesztette volna létjogosultságát? Miért ez a kizárólagosságra való törekvés? Én inkább a tudományok ölelkezésének fontosságát hangsúlyoznám.”

Még egy idézet ugyaninnen: „Elhangzott az a vélemény is, hogy — úgymond — »...nemcsak az akkor szolgasorsra szorult embereket kellett volna fölkeresnie« a gyűjtőnek. Kiket még, talán a szolgatartó gazdákat? De hiszen kilencven százalékuk már halott. Róluk másfajta könyvet kellett/lehetett volna írni. Egyik falubeli leszármazottjuk ezt mondta a szolgákról: »A szerencsétlenek, ha mi nem lettünk volna, felkopott volna az álluk.« Ugye, mennyire más életszemlélet ez!”

Elmondhatom, a könyv anyagát jókor „hordtam össze”. A húsz kibédi vallomástevőből már csak hárman élnek, mindhárman 80–90 év közöttiek. A még élő Seprődi Józsefről tévéfilm is készült, tehát a kamerák előtt is elmondhatta egykori „élményeit”. Változatlanul ugyanazt, amit e sorok írójának is egykoron.

A *Hold elejti, Nap felkapja* című könyvemben e-rómhöz mértén kutatástörténetet adtam, itt a román szakirodalmat is hasznosítottam. Kiderült, hogy az ókori görög tragédia- és komédiaírók munkáiban több utalás van a találós kérdésekre, a rómaiaknál pedig Celius Firmianus száz, hexameterben írt latin nyelvű rejtvényt is megörökített. Magyar nyelvű kiadványokban 1577-ig nyomoztam vissza, a Markálffal való tréfa beszédekig, majd bevontam a vizsgálódásba az 1629-

ben megjelent *Mesés Könyvetske* című kiskönyvet (németből való fordítás), amely fogalomkörök szerint csoportosítja a kérdéseket. Külön élményt jelentett számomra, hogy 1991-ben Szegeden, a hungarológiai kongresszus napjaiban a nagy folklorista, Voigt Vilmos ennek a könyvnek általa gondozott új kiadásával lepett meg.

Könyvemben az összegyűlt anyag újfajta rendszerezésével kísérleteztem, taglaltam a kisebb prózai műfajok és a találós kérdések kapcsolatát, de kitértem a műfaj formavilágának bemutatására is.

Vázoltam — részletesen — a találósok mai életének, funkciójának jó néhány vetületét is. Már bevezető tanulmányom első bekezdésében olvasható, hogy a találós kérdés olyan műfaj, „...amely az átalakuló falvak szüntelenül módosuló társadalmi viszonyai között is tovább őrzi létjogosultságát, s a falu újabb meg újabb folklórhelyzeteiben élő funkciót tölt be”. Kitértem arra, hogy a találós kérdések zömét „iskolás gyermekektől gyűjtöttük”. Végül is így általánosítottam: „kiderült például, hogy nincs egyetlen olyan találós kérdésünk sem, amelyről Kibéden mindenki tudna. Még a legismertebb, a tojásról szóló találós kérdésünknel is van nyolc iskolás, aki sohasem hallotta”. Meglátásunk helyessége — a futó idő hullámhosszán — sajnos, egyre inkább igazolódik. Ezt a „hamupipókének” elkeresztelt műfajt is fokozatosan kikezdi a feledés.

Különben a könyv 1937 „hamar elméjű, furtsa találmányú” kérdést és feleletet tartalmaz, ez a számjegy egyben születésem időpontja is (folklórtréfa!).

A gyűjtemény a megjelenés után elég gyorsan beépült szakirodalmunk tárába, s a szélesebb körű olvasóközönség is „ráharapott”. Több magyarországi népszerűsítő kiadvány is megfordult a kezemben, ame-

lyekben a „szerkesztők” forrásként használták, persze, régi szokáshoz híven, megfélekezve a „művemre” való hivatkozásról. Öröndetes kivételt jelent Varga Ferencné: *1111 találós kérdés*. Szó, fon, nem takács. Mi az? (Nyolcadik, bővített kiadás. Bp. 1998) című összeállítás: a Forrásmunkák fejezetében szerepel a kibédi gyűjtemény is, amelyből a válogató 304 találós kérdést „emelt be” kiadványába.

Magam is előrukkoltam később ilyen jellegű összeállítással: a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó hozta 2001-ben a *Mikor volt egy lovon hét patkó?* című kiskönyvemet, amelyben „a legszebb, a legköltőibb találósokat” válogattam össze. Azzal a bizakodással, hogy szövegeink nyelvi szépségei ma is időállóak.

— *Térjünk át az új népköltészeti műfajra, a népmesékre. Hány mesegyűjteményed jelent meg eddig?*

— Összesen 26, ebből forrásértékű anyagot „ad” 20 könyv, hat pedig válogatás.

Utaltam rá, hogy a legelső népmeséket 1958-ban jegyeztem le Erdőszentgyörgyön. Az akkori „bevett” folklórkutatás módszereihez híven, a szó szerinti lejegyzéshez ragaszkodtam. Ebből az anyagból két könyvem állt össze, mind a kettő későn, nagyon későn jelent meg a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál: *A tulipános láda*. A kiskendi Fülöp Károly népmeséi (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2005), *Hová, hová, Laji bátyám?* Kis-Küküllő menti székely népmesék (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2006).

A megkésettségnek magyarázata van. Mind a kiadók, mind az újságok, folyóiratok nagy része „ódzkodott” a fonetikus hűséggel lejegyzett szövegek közlésé-

től. Közben fiókjaimban gyűlt az anyag, a balladagyűjtés szüneteiben egyre gyakrabban fordultam a mesék világa felé. Nagy mesemondókra akadtam, akik ajkáról valósággal pendült a meseszó. Kezdetben több áthidaló megoldásra gondoltam. Feldolgozni, újrame-sélni a szövegeket, áteresztetni magamon oly módon, ahogy Benedek Elek cselekedte. Szépek a Benedek-mesék, de egyéni, írói megvalósítás eredményei. Arany László, Ósz János „termése” már több lokális szint, több eredeti népnyelvi fordulatot őrzött meg, ők az úgynevezett „visszaemlékező” mesemondás képviselői. Áttanulmányoztam Vöő Gabriella: *Többet ésszel, mint erővel* (Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest 1960) című kötetét, amelynek alcíme: Mesék, tréfák, anekdoták a romániai magyar népköltészetből. A *Jegyzetek* fejezetben ezt írta: „A kötetben megjelent szövegek közlés módjáról a következőket kell megjegyeznünk: a) a hangszalagról lejegyzett anyag betűhű közléséről le kellett mondanunk, s elsősorban az olvasóközönség igényeihez igazodnunk, mert a legkülönbözőbb tájnyelvi kiejtést tükröző szövegek olvasása fárasztó volna; b) a helyszíni felvételek természetes velejárója — különösen az elbeszélésben gyakorlatlanabb adatközlők esetében —, hogy kisebb-nagyobb mértékű fogalmazásbeli pongyolaságok, nyelvbottlások, egyes töltelékszavak (ízé, azt mondja, ugye, s aztán stb.) unos-untalan ismétlődnek: a szövegek ilyen jellegű kitartározásában mindvégig arra törekedtünk, hogy az eredeti szöveg népi elbeszélő stíluson még az említett megszorításokkal is — alig változtassunk.”

Vöő Gabriella elgondolását teljes mértékben magamévá tettem, sőt, az az előnyöm adódott, hogy később csak kibédi meséket gyűjtöttem, s ha gyenge változat birtokába jutottam, a szöveget újra meg újra el-

mondattam az adatközlővel, vagy mástól írtam le ugyanazt a történetet, ha előadásmódja „nemesebb” volt. Elképzelésem tökéletesen megfelelt a kiadói kívánalmaknak.

Munkamódszeremet *Az igazságos hazugság*. Tréfás és állatmesék, mondák, anekdoták (Marosvásárhely, 2004) című könyvem utószavában így taglaltam: „...a lejegyzett szövegeket nem újrameséltem, nem feldolgoztam, hanem mondatról mondatra haladva stilizáltam, egyes szavakat az érvényes helyesíráshoz közelittem (vót helyett volt). Tettem mindezt úgy, hogy nem változtattam meg a mesék cselekménymenetét.”

A nyelvi egységesítés során tehát arra törekedtem, hogy a frappáns megfogalmazásokat, a mondatserkesztés gyakran különlegesnek tetsző, de eredeti formáját a lehető legteljesebben megőrizzem.

— *Végül is hány népmese, tréfa, monda, anekdota stb. van a birtokodban?*

— Kezdjük azzal, hogy Ósz János — aki Kibédén volt néptanító 17 évig — 1897-ben ezt írta tanítványának, Seprődi János tanárnak, népzene kutatónak: „Van itt mese, kedves barátom-druszám, zsákszámra, garmadájával, csak győzzem őket összefirkantani.”

Kibédre kerülésemtől, 1962-ben még élő-eleven mesemondással találkoztam. Léteztek még a fonók, „érvényes” volt még a kukoricahántás meg az egész rokonságot egybehívó nagy disznótorok. Ezeket a mezőgazdaság kollektivizálása mind-mind megszüntette. „Fonó nincs, mert nincs csepű” — mondták, mondják adatközlőim.

Következzen végül néhány számadat. A forrásértékű anyagokat tartalmazó meséskönyveim száma 20,

de újabb kötetem kézirata a kiadónál van. Tehát: kibédi népmese — 990 darab; más falvakból való anyag: 70. A kettő összege: 1060 epikus történet. Ebben a gyűjteményben minden népmeseműfaj képviselve van: tündérmesék, tréfás népmesék, állatmesék, népi tréfák, anekdoták, mondák, falucsúfolók, hangutánzó mesék stb. Mostani számszerű összegezésem időpontja: 2008. november 10. Holnap-holnapután már módosulhat a mennyiség, tovább növekedhet.

— *Eddigi munkásságod szerves része a székely (magyar) rovásírás kérdésköre. Szeretném, ha erről is beszélnél.*

— Szóltam arról, hogy 15 éves koromban, 1952-ben már tudtam rovásul írni, de első cikkemet csak negyven év múlva, 1992-ben közölhettem. Nos, ez a negyven esztendő a felkészülés időszaka volt. A „kérdéskör”, ahogy te nevezed, fokozatosan a véremmé vált. A *Nép-újságban* mutattam be — elsőként — 1992. február 1-jén a frissen előkerült kibédi, három rovásjelet tartalmazó lóportartó szarut, amely a 17. század végén, 18. század elején keletkezhetett. Még ugyanazon évben közkinccsé tettem — két külön közleményben — a berekeresztúri első és második rovásfeliratot. Egyik fő célkitűzésem tehát az volt, hogy „meggyarapítsam” az erdélyi feliratos (epigráfiai) emlékek tárát. Érdekes adatok közölök: 1990-ben még csak tizennégy erdélyi feliratról tudtunk, mára ezek száma elérte a hatvanat. Hatalmas gazdagodás. Kicsit büszkén, kicsit mosolyogva szoktam emlegetni, hogy egymagam mintegy negyven rovásfeliratot építettem be — elsőként — rovásírá-sunk állagába, vállalva, persze, az esetleges bukás „lehetőségét” is. Erre még egyelőre nem került sor, mind-

össze 2–3 emlék körül bizonytalankodik a szakkutatás. Mondjam el, hogy nyelvtörténeti megalapozottsággal dolgoztam mindvégig, így kamatoztattam egykori két nyelvész professzorom, Márton Gyula és Szabó T. Attila kivételes tudását.

Másik teendőm a már ismert, illetve újabban előke-
rült feliratok értelmezése, elolvasása volt. Sok minden „bejött”: előbb szembesülnöm kellett a régi feliratok nagy részével, mert a róluk készült első rajzok pontatlanok voltak, ezért született oly sok elfogadhatatlan feloldás. A feliratok elolvasása egyáltalán nem könnyű mesterség. A humoródkarácsonyfalvi első felirat értelmezése például 25 évig, negyedszázadig foglalkoztatott. Két másik példa: 1997-ben pontosított rajzot készítettem az erdőszentgyörgyi jelekről, és bemutattam a csíkcsobotfalvi „írott” követ is, de a betűsorok csak tíz év múlva, 2007-ben „szólaltak” meg. Az egyiket már közöltem, a másik most van soron.

A tudományos alapokon álló rovásíráskutatás oly nagy léptekkel haladt előre, hogy máris sikerült elkülönítenünk Erdély Árpád-kori rovás emlékeit. Nyolc felirat gyökerei nyúlnak vissza ilyen messze, a nyolcból hétnek meg is született a véglegesnek tűnő olvasata. Eme anyag betűtípusainak java része a keletről hozott anyagba sorolható. A legközvetlenebb szalak Észak-Kaukázus és Kazária felé mutatnak, de bizonyos mértékben a szkíta-szaka meg a rovásíró törökség emlékanyagához is „odakapcsolódnak”.

Szólnom kell — röviden — a kutatástörténethez való vonzódásomról is. Terjedelmes tanulmányban dolgoztam fel, például, Bél Mátyás (1684–1749) rovásírási tevékenységét, és sikerült hozzájárulnom — néhány adalékkal — a 16. század végén tevékenykedő Telegdi János életrajzi adatainak pontosításához.

Munkám eredményessége nem váltotta ki mindenki tetszését. Amikor 1992-ben megjelent az első rovásíráscikkem, rögtön fölvettem a kapcsolatot a Székelyudvarhelyen élő Ferenczi Gézával. Nem fogadtam szót a sepsiszentgyörgyi nagy történésznek, Székely Zoltán bátyámnak, aki az első pillanattól kezdve óvott ettől a kapcsolattól. Leveleiben történeteket mesélt el a két Ferenczi „ténykedéseiről”, hogy elriasszon a velük való „együttműködéstől”. Az idő — ezúttal teljes mértékben — Székely Zoltánt igazolta. Itt csak egyetlen példával hozakodom elő. Ferenczi Géza harmincegy oldalas tanulmányt közölt (nem tudom, a mocskolódások tanulmányértékűek-e?) a Ferenczi István—Ferenczi Géza: *Régi várak, új írások*. Régészet és rovásírás című kötetben (Székelyudvarhely, 2006). Már a cím marni képes: *Tévedések? Tájékozatlanság? Figyelmetlenség?* Az alaphangulat: a szerző nem tudja, miért változott meg Ráduly, mi váltotta ki benne a Ferenczi-ellenességet, miért öntelt, miért következetlen önmagához stb., stb. Válaszomhoz már épp készítettem a jegyzeteket, amikor megjött halálának híre (2007 telén). Így most egyetlen kötelességem maradt: közölni Ferenczi Géza hozzám írt legutolsó levelét, amely — remélem — éles reflektorként megvilágítja „pálfordulásaim” okait. Íme:

„Tisztelt Ráduly János! Mellékelten visszaküldöm hozzám eljuttatott 2 (két) írását. Sem el nem olvastam, sem ki nem jegyzeteltem, sem le nem másoltam őket. Ajándékára nem tartok igényt. Ráadásul ezt ki kell érdemelni.

Jelentkezése alapján ítélve, nem értette meg előző levelemben — kiíratlanul ugyan — foglaltakat. Ezért most közlöm: kérem, a jövőben kíméljen meg és ne írjon nekem. Esetleges írása felbontatlanul kerül vissza.

Melléklet: 2 drb (2 ív). Tisztelettel Ferenczi Géza. Székelyudvarhely, 1995. 02. 17.”

Pontosan három évig tartott „együttműködésünk”. Együttműködés? Házam táján más példákhoz voltam/vagyok hozzászokva. Íme az egyik:

„1893. november 25-én, »élete legzaklatottabb napján«, Thomsen előtt világossá vált a türk rovásírás. Nov. 29-én erről levélben értesítette V. Radlovot, december 15-én pedig előadást tartott felfedezéséről a dán akadémián. Radlov 1894. január 19-én a szentpétervári akadémián előadta a Kültegin-felirat fordítását” (In. Vékony Gábor: *Későnépvándorláskori rovásfeliratok a Kárpát-medencében*. Szombathely 1981. 11.).

Lám, a felfedezés után négy nappal már ment Thomsen levele Radlovhoz, így az együttműködés egyből nemzetközivé vált.

Érdemes idéznem még egy — ezúttal frissebb — példát. Szócs István irodalomkritikus, aki mellesleg számos, történelemmel, művészettörténettel, nyelvészettel stb. kapcsolatos esszét (is) írt, két évvel ezelőtt megajándékozott a rovásírás témakörébe vágó, teljes gyűjteményével:

„Kedves János!

Én bizony már olyan állapotban vagyok, akinek már nem árt csomagolni. Találtam a fiókjaim mélyén sok rovásírással foglalkozó anyagot. Ezeknek én már soha hasznát nem veszem; alig látok, a kezem reszket, köszvény (...) mindaz, ami »az életkorra jellemző« (79.-ben vagyok).

Bizonyára az anyag nagy részét jól ismered; ám hátha akad olyasmi, ami eddig még nem került a kezébe. (...) Ami nem érdekel, dobd el, vagy add oda fiataloknak. Később lehet, hogy könyvek is fognak elő-

kerülni — ha nem terhellek vele, majd azokból is küldök.

Szeretettel üdvözöllek:

Szócs István.

Kolozsvár, 2006. 8. 30.”

— *A sajtóban már több ízben is Jékely Zoltán-leveleket közöltél. Hogyan kerültél kapcsolatba ezekkel az értékes dokumentumokkal?*

— Azzal kell kezdenem, hogy Szabó Mihály szovátai tanárral már 1962 őszén megismerkedtem, az ismeretség pedig fokozatosan barátsággá fejlődött. Ő akkoriban roppant aktív személyisége volt a szovátai művelődési életnek: színdarabokat tanított, irodalmi délutánokat és estélyeket szervezett, és folyamatosan ügymködött a város történelmi múzeumának létrehozása körül. Ez irányú tevékenységét igen nagyra becsültem, mivel magam mai napig is nagy érdeklődéssel figyelem a történelmi tematikájú tudományos kutatások eredményeit. Ezt tanúsítja az a Szabó Mihállyal készített interjú, amely a *Falvak Dolgozó Népe* című hetilap 1971. október 6-i számában jelent meg, *Időszerű beszélgetés a szovátai múzeumban* címmel. Talán nem érdektelen idéznem pár sort a bevezető részből, ugyanis ott Misi barátom következetes munkásságának értékeiről szóltam: „Régi vágya teljesült a szovátaiaknak: a város központjában megnyílt a történelmi múzeum. Gazdagon berendezett három kis szoba, példás rend, tisztaság mindenütt. Szabó Mihály történelem–magyar szakos tanár kalauzol végig a termeken. Ő a múzeum igazgatója, az új szovátai intézmény létrehozásában övé a fő érdem. Tősgyökeresen szovátai, itt született, itt nevelkedett, már tizennyolc éve a helyi

liceumban tanít. A történelem iránti érdeklődése gyermekkorába nyúlik vissza. Elemi iskolásként már gyűjtögetett régi pénzeket, bekószálta volt a Szováta környéki történelmi nevezetességű helyeket, egy-egy réginek tűnő cserépdarabot évekig őrizgetett. Lassan szenvedélyévé vált a múlt-búvárlás...”

Nos, Misi barátom 1973-ban nagy örömmel újságotlta, hogy megismerkedett a költő- és prózaíró Jékely Zoltánnal, és leveleződnek. Jékely 1982-ben, Szabó Mihály pedig 1996-ben hunyt el. 2007 júniusában összehozott a jósors Szabó Mihályné Kulcsár Ilonával, Misi barátom özvegyével. Épp Jékely-év volt, a nagy alkotó halálának 25. évfordulójáról emlékezett meg a magyar irodalmi világ. Kiderült, hogy Ilu (Ilike) néni megőrizte a Jékely-leveleket, egynéhányat ugyan az unokájának, Veress Árpád Péternek ajándékozott, de hozzáférhetőek. A leveleket a megőrzők a rendelkezésemre bocsájtották. Fénymásoltattam őket, az eredeti változatokat visszajuttattam jogos tulajdonosaiknak, és megkezdtém az anyag irodalomtörténeti jellegű feldolgozását. A 21 levélből 19-et már közöltem is a romániai magyar sajtóban (*Népújság*, Múzsá-melléklet, *Hazanéző*). A szovátaai hagyatékban fényképek hátára írt Jékely-sorok is előkerültek, s néhány dedikált kötet. Az az ötletem támadt, hogy érdemes volna a ma már 80 éves Ilu nénivel interjút készíteni Jékely-élményeiről. Csodálatosan szép anyag kerekedett ki a beszélgetésből, ez háttérül szolgál a levelek sok-sok vonatkozásának alaposabb megismeréséhez. Nyilván, fölmerült a teljes anyag kötetté szerkesztésének a gondolata is, erről a Székely Ferencnek adott interjúban szoltam először (*Hargita Népe*, 2007. november 2). Nagy öröm, hogy elgondolásomat a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó azonnal felkarolta, és biztosí-

totta az eddig kiadatlan Jékely-levelek könyvbeli megjelentetését. A kötet *Hajdani erdélyi tájakon* címmel látott napvilágot. Épp jókor: Jékely Zoltán ugyanis nemrég megkapta post mortem a Magyar Művészetért Díjat.

A levelek tartalmi „megnyilatkozásai” közül itt csak egyetlen dologra utalok. Jékely már a legelső, Szová-tára küldött levelében ezt írta: „Sóvidéki, általában erdélyi élményeim még elevenen zsibonganak bennem, s minden éjszaka odaálmodom magam” (1973. nov. 5).

— *Többször beszéltél, utaltál arra a „kódexre”, amelyet a kibédi Református Egyház levéltára őriz. Tudtommal lemásoltad mind az 1402 oldalt. Miért?*

— Kézírtos határkönyvről van szó, amely tartalmazza a Kibéd és Sóvárad közötti határper teljes anyagát. Maga a per — a dokumentumok jelzése szerint — 1652-ben kezdődött, és 1840-ben zárult, tehát 188 évig tartott. Nemzedékek hunytak el, újak jöttek — a pert következetesen tovább folytatták: újra meg újra föl-föllángolt a földért folyó harc a két faluközösség (kommunitás) között. A peres hely, a Virgó, a Felső Forduló határban (sóváradiaknak Alsó Forduló határban) van, a Felső és Alsó Tompa pataka közötti részt foglalja magába, tehát két patak közéről van szó, annak hovátartozását, kiheztartozását vitatták.

Most röviden magáról a „kódexről”: 1402 számozott, plusz két számozatlan oldalból áll (nyilván, a számozásban hibák is előfordulnak), magassága 37,5 cm, súlya 5,64 kg (nem elírás: kg!). Fekete tintával írott oklevelek vannak benne, 1840-ben másolhatták együvé, ekkor zárult le véglegesen a per. Az ítélet roppant egyszerű volt: „...azon hely, mely a két peres közönség által két külön-

böző helyen ki mutatott hompjaik közt vagyon, szakasztassék két felé...” A perköltségekről ez olvasható: „...a perre tett költséges fáradságot ki-ki a peres felek közül a mint megtette, szenvedvén...” Az utolsó, írott oldalon a két fél (felperes és alperes) ügyvédjének aláírása látható, az itt levő két szövegrészt ez a mondat indítja: „Látta és helyben hagyta...” Az időpont: 1841. február 19. Ekkor tehát már az ellenőrzés fázisán is túl volt a kézirat, így jogos feltételeznünk: a „kódex” 1840-ben állt össze.

Magam az 1960-as évek második felében szembe-sültem először a kivételes értékű dokumentummal: a történeti helynevek jó részét már ebből írtam ki helynévgyűjtő munkám során. Ekkor Szilveszter György volt a tiszteletes úr, aki támogatta munkálkodásomat. Két kibédi helynévközleményem a kolozsvári *Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények* című, akadémiai folyóiratban látott napvilágot (1970. 2. szám; 1980. 1. szám). És feldolgoztam a határkönyvből az 1838-as határjárás történetét, tanulmányom a *Néprajzi Látóhatár* 1992. 1–2. számában jelent meg (újraközölve: In: *Fekete szőnyeg a sátor*. Néprajzi tanulmányok, közlések. Marosvásárhely, 2003). Nyilván, az eredeti szövegből csak részleteket mutattam be. A kéziratgyűjteményre — nagy nekibuzdulással — 2005-ben terelődött rá ismételten a figyelmem. Eldöntöttem, hogy nem csupán jegyzetek, szemelgetek belőle ilyen-olyan adatokat, hanem megpróbálom magukat a szövegeket — tematikailag csoportosítva — a maguk teljességében közkinccsé tenni. Persze, kötetek egész soráról van szó. Elképzelésemet a mostani „fungens” tiszteletes úr, Falka Zoltán (és családja) teljes mértékben segítette, itt is köszönetet mondok érte.

A továbblépés elképzelhetetlen volt az anyag lemásolása nélkül, a fénymásoláshoz szét kellett volna szednünk a „kódexet”. Az oldalankénti filmezés, fénycépezés talán megoldás lehetett volna, de nekem munkapéldányokra volt szükségem, ugyanis a sajtó alá készítés során mindenképpen bele kellett (és kell!) nyúlnom a szövegekbe. 2005. október 27-én (épp születésnapomon!) kezdtem hozzá a másoláshoz, és — kisebb-nagyobb megszakításokkal — 2006. október 27-én fejeztem be. Ez pontosan kerek egy esztendő!

Legelőbb kidolgoztam *A szövegközlésről* című fejezetet, itt a Székely Oklevéltár. Új sorozat. I. kötetében (Bukarest, 1983) megfogalmazott legfőbb elveket érvényesítettem. A legelső kis kiadvány — mint első fecske — a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában jelent meg, *Székely békességelevelek. 1803–1837.* címmel. Egyik-másik további kötet címe is körvonalaódott már: *Székely határjárás 1838–1840-ben* (ezúttal a teljes anyag), *Székely tanúmeghallgatás 1796/1840-ben*, *Törvénykező székelyek*, *Székely tanúvallomások* stb.

Itt még csak annyit, hogy ezek a dokumentumok sok fajta kutatási szempont érvényesítéséhez adnak lehetőséget. Vizsgálhatók például társadalomtörténeti, nyelvészeti (szó- és kifejezéstörténet, helynévanyag), néprajzi (főleg szokásjogi) stb. megközelítéssel. Az okiratokhoz való hozzáférhetőség biztosítása tehát elengedhetetlen feltétele a kutatómunka elmélyültebb kibontakozásának.

— *Irodalom- és folklórmunkásságod egyik — elég-gé súlypontos — vetülete irodalomnépszerűsítői, kritikai tevékenységed. Úgyszólván végigkísérte egész eddig életutadat. Kérlek, beszélj erről is.*

— Nagyon jó ez a szó, hogy irodalomnépszerűsítői, ugyanis zömében pozitívan nyilatkoztam könyvekről, könyvkiadói vállalkozásokról. Persze, mindig úgy építkeztem, hogy dicsérő szavaimnak, mondataimnak fajsúlya legyen: megpróbáltam a könyvekben megbúvó értékekre terelni az olvasói figyelmet. Tehát nem olyasmivel foglalkoztam, aminek nyoma sincs a kiadványban. Nyilván egyes kritikai megjegyzéseimet sem rejtettem véka alá, érzékeltetni próbáltam a szerző által itt-ott kihasználatlanul hagyott lehetőségeket, amelyek „nyomósabbá” tehetnék volna művét. Itt külön is hangsúlyoznom kell, hogy elsősorban az úgynevezett életes könyvekhez vonzódtam, olyan „megvalósításokhoz”, amelyek kortársi üzenetet (is) hordoznak. Úgy hiszem — ma is —, hogy az irodalomnak jelentésesnek kell maradnia. Az irodalmi Nobel-díjjal kitüntetett könyvek, életművek mind-mind eme vonulatba sorolhatók. Nem állok, persze, teljesen értetlenül a nagy kísérletezők eredményei előtt sem, de a várakozás álláspontján maradok: hiszek az idő objektív értékítéletében.

Különben a legelső rövid recenziómat 1964-ben közöltem, anyagomat a bukaresti *Tanügyi Újság* hozta, s benne folklórmonográfiáról „értekeztem”. Az említett lapnak évekig eléggé kitartó recenzense voltam, de írásaimat hozta a *Vörös Zászló*, *Igaz Szó*, *A Hét*, *Művelődés*, *Hargita* stb. 1990 után az udvarhelyi *Székely Útkereső*, a marosvásárhelyi *Népújság* című napilap Múzsza melléklete és a korondi *Hazanéző* című folyóirat biztosított közlési lehetőséget. Megtörtént az is, hogy egy-egy kiadó teljes évi termését „szemrevételeztem”. Így nem meglepő tehát, hogy a Székelyudvarhelyen megjelent *Az élőszó dicsérete*. Kritikák, recenziók, beszélgetések a Székely Útkereső hasábjain című

antológiában (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2008) eléggé nyomós súllyal vagyok jelen.

Beke Sándor könyvkiadó arra kért, állítsak össze recenzióimból, kritikai írásaimból külön önálló kötetet. Nyilván, a megjelent anyagokban csak tallóztam, válogattam, így is eléggé vaskos gyűjteményt hoztam össze. A kötet több mint hatvan recenziót tartalmaz, ennek mintegy fele néprajzi, a más fele szépirodalmi kiadványokat ismertet. Negyvenegy év terméséből ad ízelítőt. Véglegesítődött már a könyv címe is: *Könyv és élet*. Kritikák, recenziók. 2009-ben fog megjelenni.

— *Sokoldalú munkásságodra mind az olvasók, mind a szakkutatók felfigyeltek. Végül is hány könyved jelent meg? Légy szíves tematizáld őket.*

— Eddig 53 önálló kötetem látott napvilágot. Az 50. kötet épp az, melynek tiszteletpéldányait most, 71. születésnapomra hoztad. Címe: *Csaba ösvénye*. Székely népmondák a Kis-Küküllő mentéről. I. Tematikai megoszlásuk a következő: 35 néprajzi/népköltészeti gyűjtemény, 7 verseskönyv (ebből 1 versfordítás), 8 rovásírást taglaló kötet, 1 irodalmi anekdotákat tartalmazó prózakötet, 1 Jékely-leveleket közlő gyűjtemény és 1 történelmi tárgyú kötet (békességlevelek). Az antológiákat, évkönyveket, útikönyveket, kalendáriumokat, tankönyveket stb. nem számítom, ezek mintegy hetven fölött vannak.

— *Ha jól tudom, a hetvenes-nyolcvanas években élnék irodalmi életet „élt” Kibéd, a kibédi író-olvasó találkozóknak nemcsak irodalmi berkekben volt visszhangjuk, hanem messze földön híresek voltak.*

— Valóban így volt. Utaltam már arra, hogy a faluban történő megtelepedésem után az iskolában létrehoztam az Ősz János nevét viselő irodalmi kört: szavaloversenyek, mesemondóversenyek, népköltészeti gyűjtések, irodalmi kirándulások színesítették a programot. Néhány füzetet ma is őrzök, amelyek tanulók gyűjtötte balladákat, közmondásokat, találós kérdéseket stb. tartalmaznak.

A faluban kollegáim rendszeresítették a kórustalálkozókat, a színielőadásokat, én sokáig a hírhedt agitációs brigád műsoraiért feleltem, még továbbképzésben is „részesítettek.” Aztán létrehoztuk a Seprődi János nevét viselő irodalmi színpadot, így a kortárs romániai magyar írók színe-java megfordult nálunk. A találkozók valahogy így zajlottak: az alkotó életének és művének általános bemutatása, az irodalmi színpad tagjainak szereplése (az író-költő műveiből összeállított műsor), a meghívott vendég felolvasása, majd dedikálás. Zárásképpen ünnepi vacsora. Vendégeink voltak: Kányádi Sándor, Sütő András, Beke György, Király László, Magyarai Lajos, Fodor Sándor, Nagy Olga, Jakabos Ödön, Tamás Mária, Zágoni Attila, Cseke Péter, Faragó József, Bölöni Domokos, Molnos Lajos, Gálfalvi György, Györffi Kálmán, Markó Béla. A Farkas Árpád-műsort kénytelenek voltunk a szerző jelenléte nélkül bemutatni, Székely Jánost pedig nem tudtuk elhozni Kibédre.

— *Milyen volt a hangulat az író-olvasó találkozókon?*

— Roppant nehéz valamennyi találkozó hangulatát fölidézni, mindeniknek volt sajátosan szép jellege, nem is beszélve a hatalmas élményről, amelynek mind

az alkotók, mind a jelen lévő lakosok részesei voltak. Néhány képet szükségesnek látok mégis fölillantani.

A Sütő-találkozóról később irodalmi anekdotát írtam, érdemesnek látom ismét közzétenni, rávilágít a szervezőmunka mikéntjére is:

Íme:

Sütő a kibédi színpadon

Sütő András 1978. május 14-én Kibéd vendége volt. A szerzői est nem volt „csak” a falu magánügye. A Kis-Küküllő felső folyása menti Sütő-rajongók mind összaszeverődtek, úgy, hogy végül is a találkozó valóságos népünnepélyé változott. A művelődési otthon előcsarnokában az író könyvei voltak kiállítva, a falon pedig nagyformátumú fényképek (Erdélyi Lajos munkái) nyújtottak bepillantást az író és családja magánéletébe.

A műsorban Bitay Károlyné Barlabás Piroska (mindannyiunk szeretett Piri nénije) is szerepelt: részletet kellett felolvasnia a *Nagyenyesi füzfavirág* című esszéjéből.

Amikor Piri nénire került a sor, szokásszerű mozdulattal előbb megigazította szemüvegét, aztán „bemondta” a címet:

„Sütő András: Nagyenyesi füzfavirág — részlet”.

A nyelvbtlás (fügefírág helyett fűzfavirág) váratlanul ért, valósággal belém fagyott a lélek. A nézőtérben csend volt. Piri néni rám pillantott. Amikor megdermedt arcomat látta, kezdte előlről.

„Sütő András: Nagyenyesi fűzfavirág — részlet”.

Sütő, aki a színpad előterében ült, halomnyi virág között, mosolyogni kezdett. Piri néni pedig — mintha mi sem történt volna — szépen, tagoltan felolvasta a szöveget.

A műsor lejártával az ünnepelt szerző felállt, s egy csokor virággal Piri nénihez sietett: átadta a virágot, majd megcsókolta legidősebb szereplőnket.

A nézőtérén tudta mindenki: a virágcsokor nem a nyelvbtlásnak, hanem Piri néni nyolcvan esztendejének szólt.”

A találkozó sajtóviasshangjából Zágoni Attila írását emelem most ki, cikke a *Falvak Dolgozó Népe* című hetilap 1978. júliusi számában jelent meg: „A teljes kép megrajzolása végett érdemes lepergetnünk az eseményeket. A szerzőt Ráduly János és a vendégül meghívott Izsák József mutatta be, műveiből pedig az irodalmi színpad tagjai (...) olvastak fel. Természetesen, szólásra kérték Sütő Andrást, s hogy még színesebb, műfajilag változatosabb legyen a műsor, fellépett még a negyedik osztály xilofonzenekara, egy dalcsoport, az iskola zenekara, a szovátai folkegyüttes (irányítójuk Kusztos Piroska tanárnő), végül pedig a szerző dedikálta műveit, számszerint több mint ötszáz kötetet. Az eléje járuló, végtelennek tűnő sorban nemcsak értelmiségiék tolongtak, hanem ingázó munkások, immár hajlott hátú, kérges kezű földművesek és pöttömnyi kisiskolások is. Sütő Andrásnak pedig még éjfél után is volt ideje, türelme ahhoz, hogy dedikációja mellé apró virágocskát rajzoljon, bizonyára emlékül-emlékeztetőül a betűvetés buktatóival küszködő kisiskolásoknak arra, hogy az írás is nyújthat az élet prózaibb eseményeit beragyogó emlékezetes, virágillatú napokat.”

Sütő a találkozó utáni második vagy harmadik napon már üzente Vásárhelyről: „dedikációs” kezét napkig borogatnia kell, és orvosi felügyelet alatt áll.

Kányádi Sándor a délutáni órákban érkezett Kibédre, leghamarabb pohárnyi bort kért, székelyföldi

házit, tehát kibédit. Beszélgetésünk közben így dedikálta meg a *Fától fáig* című verskötetét: „Ráduly Jancsiéknak borozgatás közben, sok szeretettel Kányádi Sándor. Kibéd, 1976. május 23.”

Kibédi benyomásairól talán ma is beszélni tudna. Kivételes emlékezőtehetségéről később magam is írtam, ugyanis a találkozó után jópár évvel Kolozsváron fölkereste Bitay Károly, aki a Magyar Nagykövetségen dolgozott. Bemutatkozott: „...— Bitay Károly vagyok.” Kányádi felkapta a fejét. „— Maga kibédi. Maga kibédi kell legyen, mert ott él Bitay Károlyné, Piri néni, aki a Ráduly-szervezte szerzői esten az *Öreg kút az utca szádán* című versemet szavalta.”

Magyar Lajos, akinek a találkozó után Bukarestbe kellett volna utaznia az írókongresszusra, hazatértében valahol táviratot tett föl, hogy nem vehet részt az írók „összejövételén”, mert nagyon finom a kibédi szilvapálinka. A táviratot fel is olvasták az egybegyűlt íróársaknak.

Beke György külön írásban számolt be kibédi élményeiről az *Utunk* 1980. július 4-i számában. A műsorkezdésről írta: „A derengő fényben is látni, tele a terem. És csend. Áhítatos igaz csend. Figyelem, őszinte figyelem. Háromszázan vannak, jegyzi meg elégtétellel János. Eljöttek a szomszédos falvak meg Szováta értelmiségei (...). De a többség itt kibédi földműves. (...) Ezek jegyében lett egyféle »főváros« Kibéd a Kis-Küllő völgyében.”

Nos, ez az emelkedett hangulat érződik Beke dedikációjában is, amelyet a *Tolmács nélkül*. Interjú 56 íróval a magyar–román irodalmi kapcsolatokról (Bukarest, 1972) című könyvébe írt: „Ráduly Jánosnak, aki tudja: a testvérítés egyik pillére az önismeret. 1980. jún. 8. Beke György.”

Az eddig „előadottakhoz” ide kívánczik még a magam meglátása, amelyet a *Király László-est Kibéden* című írásomban rögzítettem. Akkoriban így láttam az irodalmi találkozók „lényegét”: „Mert az a kétszázötven ember, aki eljött Király Lászlót hallgatni, művészi üzenetét meghallani, tulajdonképpen az írói lelkiismerettel szembesült. Megérezett valamit a költészet hatalmából: tapasztalhatta, hogy ez a láthatatlanul is létező erő nem a költő tündöklését hivatott szolgálni, hanem az embert akarja önmaga fölé emelni. Élünk úgy, ahogy lehet? Nem! Úgy, ahogy érdekesebb” (*Falvak Dolgozó Népe*, 1981. július 11).

— *Te magad is, mint népmesegyűjtő, költő, számos író-olvasó találkozó részese voltál. Szeretném, ha erről is beszélnél.*

— Valóban, sokfele hívtak, sokfelé voltam, de megtörtént az is, hogy nem tudtam eleget tenni a meghívásoknak (mostanában egyre gyakrabban!). Hozzávetőleges számításom szerint mintegy 150–160 találkozón vettem részt, zömében iskolákban. A legelső egyike a makfalvi általános iskolában volt, tehát a szomszéd faluban. 1978-ban megjelent az első, immár önálló meséskönyvem, *A víztündér leánya*. Kis-Küüllő menti népmesék címmel (Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár). Ez szolgáltatott ürügyül arra, hogy Makfalván vendégül lássanak. Nos, vendéglátóim roppant találékonyan köszönték meg jelenlétemet, ugyanis saját frissen megjelent könyvem dedikált példányával ajándékoztak meg. Érdemes közölnöm a teljes szöveget: „Mi, a víztündér leányai és fiai, a makfalvi iskolások és felnőttek, magunkénak érezzük a könyv valamennyi sorát, a benne rejlő emberi igazságokat, és a

vidék népeinek ragaszkodását ahhoz a darabka földhöz, ahol a vízitündér leányai és fiai élnek — meséjük pedig szárnyakra kelt.” Sok tisztelettel az 1979. II. 16-án tartott találkozó emlékére a *Szerzőnek!* — a néprajzi kör tagjai.” A két fő aláíró — nyilván — Fülöp Dénes magyartanár és Zsigmond Kálmán igazgató. Fájdalom, már mind a ketten elhunytak. Aztán néhányszor részese voltam a Korondon és Parajdon megtartott találkozó-sorozatnak. Itt most Sófalvi (= Bálint) András *Két évente Korond, Parajd* című tudósításából idézek, amely a *Hargita* című napilapban jelent meg 1981. június 10-én: „Vasárnap benépesült a korondi művelődési otthon kisterme, az olvasók türelmetlenül várták a Hargita megyében született, a megyében élő írókkal, költőkkel, alkotókkal a találkozást. Ki jött el, ki nem jött el, találgatták már jó előre. (...) S a különböző helységekből összegyűlt, irodalmat kedvelő közönséghez szólt Nagy Pál kritikus, bemutatta a jelenlévő alkotókat, néhány szóban értékelte tevékenységüket. S felolvasott Bartis Ferenc, Lőrincz György, Molnos Lajos, Tófalvi Zoltán, Gelu Păteanu, Ráduly János, Oláh István, Ferencz Imre, Bölöni Domokos, Éltető József, Páll Lajos, Fodor Sándor. A korondi találkozót Mászkelka János kiállítása tette ünnepélyesebbé. S mindez megismétlődött Parajdon a délutáni órákban...” Aztán 1990 után következtek — szintén Korondon — az évenként megrendezett *Hazanéző Táborok*, melyek nemzetközi jelleget is öltöttek, ugyanis ezeken más országok középiskolásai is részt vettek. Úgyszólván minden találkozón részt vettem, hol meséket, verseket olvastam fel, hol a rovásírásról értekeztem, néhányszor pedig irodalmi anekdotákkal szórakoztattam az irodalomkedvelő közönséget. Persze, nagyon gyakran maguk a diákok is szerepeltek, saját verseiket, prózai tör-

téneteiket „adták” elő, ezek aztán a *Hazanéző* folyóiratban meg is jelentek. Elmondhatom, ahány találkozó, mindmegannyi élmény, szín, hangulat. A szerző jelenléte valósággal megmozgatta, felkorbácsolta a tanulói érdeklődést. A marosvásárhelyi ötös számú iskolában például... De hadd idézzem Járay Fekete Katalin újságíró beszámolóját „...Szólni kell még arról a csodálatos, a színpadon megelevenedő meséskönyvről is, melynek »lapjairól« a mesék hősei szóltak hozzánk, keltek életre. Láttunk gólyatáncot, hallottunk kibédi népdalokat. A gyerekek hol a figyelem csendjével, hol a történet átélve, bele-beletapsolva, nevetve követték mindazt, ami a színpadon történik. Aztán mindannyiunk örömeire, következett a faggatózás. A nagy kíváncsiság körülvette az asztalt, a gyerekek gátlás nélkül kérdeztek mesegyűjtésről meg minden egyébekről...” Nos, a szerzővel való ilyenyszerű elbeszélgetés — régi tapasztalatból mondom — örök nyomot hagy a gyermeki lélekben. Nem véletlen, hogy a riporter ezt a címet adta írásának: *Az élő szó jobban megmarad (Népújság, 1991. június 1).*

Volt/van olyan helység, ahol évtizedek alatt többször, sokszor megfordultam. Sóvárado például Lakatos Irén tanítónő minden negyedik esztendőben találkozóra hív, mert az I–IV. osztályokban négyévente új nemzedék tapossa az iskola lépcsőit. Itt történt 2001-ben a következő eset: egyik meséskönyvem három-négyheti lapozgatás után „...kifordult tengelyéből. Szülői leleményesség próbált segíteni a gondon. Ki ragasztotta, ki varrta. A gyerekek a tanító nénivel megállapították, hogy a varrás tartósabb tatarozásnak bizonyul.” Pár nap múlva a következő párbeszédre került sor Melinda és a tanító néni között:

„— Mért nem tanultad a tegnap a szorzótáblát?

— A kicsi testvérem nem engedte.
— Édesanyád hol volt? — szólta a következő kérdés.
— Mosott.
— Édesapád?
— Varrta Gábor Jánost — jelentette ki határozottan Melinda.

— Hm... a tanító néni szemei kíváncsian, kutatóan fürkészték Melindát mindaddig, amíg közbe nem szólt a tűzről pattant Katika, Melinda padtársa:

— Nem Gábor Jánost te, Ráduly Jánost!

Ekkor a tanító néni kezébe vette a varrógéppel átvarrt meséskönyvet, és dicsérő szavakkal méltatta:

— Remek munkát végzett édesapád!”

(Népúság, 2001. április 3.).

És nagyon gyakran megfordultam Erdőszentgyörgyön, különösen az utóbbi időben, ugyanis a Bölöni Domokos vezette Súrlott Grádics irodalmi kör minden évben kiszáll a városba (már nem község!), ahol roppant értő, figyelmes közönség előtt „szerepelnek” a szerzők.

— *És végül nagyon szeretném, ha könyvkiadókkal való kapcsolataidról is szólnál. Hogyan „épült ki” a közös együttműködés?*

— Kezdetben nagyon nehezen. A kiadók szerkesztőségei előtt a nevem még úgyszólván ismeretlen volt, de nehezítette kapcsolatfelvételemet a könyvek megjelentetésének akkori „procedúrája” is. Ez világosan kitetszik abból a levélből, amelyet a Dacia Könyvkiadó szerkesztője, Varró János írt 1970-ben. Íme:

„Kedves Ráduly elvtárs!

Az Ifjúsági Kiadóhoz 1969-ben beadott Kibédi népmesék című kézírata a kiadók átszervezésekor a Dacia

Könyvkiadóhoz került. Kéziratával kapcsolatban két probléma merül fel:

1). A Dacia könyvkiadó profilja más, mint volt az Ifjúsági Könyvkiadóé. Amely megjelentethetett kimondottan gyerekeknek szóló kis meséskönyveket. Indokolt esetben a Dacia is adhat ki mese-kötetet, pl. ha annak az eredeti kutatásból származó folklorisztikai értéke van. És ezzel kapcsolatban vetődik fel a második probléma.

2). A Kiadónknak csakis olyan kéziratot áll módjában külső vagy szakreferátumra kiadni, amelyre szerződést kötött. Ám szerződést csak akkor köt, ha meg van győződve a kézirat értékéről. Tehát, amint látja, a bürokrácia »circulus viciosus«-ba juttatott bennünket.

Épp ezért azt tanácsolom, hogy ha gyűjteményét kibővítve ki akarná adni, először juttassa el a Folklór-intézethez, s hozzánk már a Folklór-intézet munkatársának referátumával nyújtsa be. Gondolom, Faragó József elvtárs ezt szívesen megteszi önnek.

Elnézését kérjük, hogy kézírata ilyen sokáig elfeküdt, de az átszervezés után csupán most került elő.

Különben én elolvastam a meséket, s igen szépeknek találom. Persze, laikusként nem tudok véleményt alkotni értékükről. Szép munka, érdemes tovább folytatni.

Meleg üdvözléssel:

Varró János.

Kvár, 1970. szept. 19.

Az írottakból kiderül, hogy mesekéziratomat 1969-ben juttattam el a bukaresti Ifjúsági Kiadóhoz. A vizszaszármaztatott kézirattal aztán az ugyancsak bukaresti Ion Creangă Könyvkiadónál kopogtattam, 1971-72-ben Petre Judittal több levelet váltottam. Faragó

József szép lektori véleményyt írt a kis gyűjtésemről (akkor túl voltunk már a közös balladatanulmány megjelenésén). Úgy szerettem volna, hogy önálló kötettel jelentkezzem, de a szerkesztőnő a *Nagyapó mesefája* sorozatot ajánlotta föl első bemutatkozásképpen. Így jelent meg 1973-ban a sorozat 3. kötetében egyszerre 21, nyelvileg egységesített kibédi népmesém. Aztán 1975-ben a Kriterion hozta a *Kibédi népballadák* című gyűjteményemet, s a siker „megegyengette” az utat a mesék kiadása felé is. Épp a Dacia Könyvkiadó volt az, amely vállalta *A vízitündér leánya* (1970) című könyvem megjelentetését, Kerekes György szerkesztésében: 16000 fűzött, 3000 kötött példányban jelent meg, Magyarország 6000 darabot kért. A következő, szintén Dacia-s meséskönyvemnek már Varró János lett a szerkesztője, akivel időközben megbarátkoztam. A könyv *Az álomfejtő fiú* címmel látott napvilágot 1985-ben. A Magyarországra szánt példányok kivételét már megakadályozta a hatalom, zúzdába akarták küldeni, de végül engedélyezték romániai forgalmazását. Ekkor már a meséskönyvek is gyanúsak voltak.

— *Hogyan fogadta a kritika könyveidet? Utalnod kellene a fontosabb recenziókra, idézni is belőlük, ha fontos irodalmi/tudományos jelentőségű megállapításokat tartalmaznak.*

— Úgy hiszem, mostani interjúnk egyik legnehezebb fejezetéhez érkeztünk. Nagyjából bibliográfiai jegyzéket vezettem a rólam szóló írásokról, de azokat is „leltároztam”, amelyek csak futólag utaltak rám, vagy valamilyen kérdéskörben rám is hivatkoztak. Ez utóbbit mostanában kezdtem „elhanyagolni”. Ezek

száma ezidáig (2008 második feléig) meghaladja az 550-et. Nem látom ildomosnak különválasztani az 1989 előtti, illetve utáni anyagot, mert például balladaskönyvvél mind a két történelmi „korszakban” szerepelek. Jobb talán a „műfaji” besorolás, tehát: balladakiadványokról, meséskönyvekről, találós kérdés-gyűjteményekről, szolgavallomásokról, verskötetekről stb. szóló írások valamelyes számbavétele. Nyilván, a teljesség igénye csak „jámbor óhaj” marad. Az idézetekben való bemutatás mellett döntöttem, ezeket megjelenésük időrendjében próbáltam elhelyezni. Az idézet végén viszont szerepel a szerző neve, írásának címe, ezt a lap vagy folyóirat címe s a megjelenés időpontja követi.

*

A „sorozatot” az első könyvvel, a *Kibédi népballadák* című gyűjteménnyel kezdem, ennek „hencegő” példánya 1975. június 19-én érkezett Kibédre. Nyilván, a legelső, meleg hangú „könyvjelzések” napi- és hetilapokban jelentek meg (*Vörös Zászló, Hargita, Előre, Megyei Tükör*), a szerzők pedig: (dézsi) = Dézsi Ödön, Szováta (= Bereczki) Károly, Barabás István, Péter Sándor. Itt az *Előre*-beli anyagból idézek:

„Ráduly János neve hallatán mindjárt Kibédre gondolunk. Erre büszke lehet Ráduly, mert nemes folklórkutató munkájával kiemelt a névtelenségből egy falut. (...) Ez esetben a falu lehet büszke, hogy szellemi kincseivel kiemelt a névtelenségből egy jeles értelmiségit. (...) Amit ehelyütt a szerző szerényen elhallgat, s ami vállalkozása tudományos értékét megnöveli: a magyar folklórkutatás — tudtunkkal — első népballadai falumonográfiáját kaptuk kézhez (Barabás István: *Kibédi népballadák. Előre*, 1975. augusztus 15).

„A nemrég megjelent kötet nem az egész erdélyi magyar népballadakincs bemutatására vállalkozik. (...) Ráduly János gyűjtése kizárólag egy Kis-Küküllő menti, Maros megyei falu, Kibéd élő népballada-költészetét tárja az olvasó elé” (Józsa: Kibédi népballadák. Magyar Nemzet, 1975. augusztus 17).

„Megfelelő részletességgel és tudományos pontossággal összegzi mindazokat az eredményeket, melyeket a különböző folyóiratokban eddig megjelent résztanulmányaiban már bővebben kifejtett. (...) Konklúziói megalapozottak, és egybevágóak a kutatások eddigi eredményeivel (...) ugyanakkor azonban a tudomány számára is új, élő jelenségről, a magyar balladák fennmaradását, funkcióváltását, sőt új balladák születését biztosító cigányvirrasztóról — bár lényeges vonásait összefoglalja — végül mégis aránytalanul keveset mond” (Salamon Anikó: Kibédi népballadák. *Utunk*, 1975. szeptember 12).

A cigányvirrasztóról utóbb külön tanulmányt írtam, amely *Balladaéneklés a kibédi virrasztóban* címmel látott napvilágot a *Népismereti Dolgozatok* 1978 című kötetben (Szerk. Dr. Kós Károly, Dr. Faragó József. Bukarest, 1978). „Szakmai értékelésre nem érzem hivatottnak magam, csupán annyit említek meg, hogy Ráduly Jánosról, a kibédi tanárról tudomást szerzett már a nemzetközi szakirodalom is. (...) Közvetlen a megjelenést követően több mint másfélszáz balladaskötet jutott el Kibédre, s három nap alatt gazdára talált mindenik. (...) Nem tudom, lehet-e nagyobb öröme folklórgyűjtőnek, munkája igazolásául hallhatott volna-e különbet?” (Zágoni Attila: A rádulyi példa. *Falvak Dolgozó Népe*, 1975. október 22).

„De hogyan nézzen szembe (...) értelmiségünk ezzel a világszerte ható folyamattal, a városiasodás követ-

kezményeként terjedő »konfekciós« kultúra terjesztésével? Többek közt úgy, ahogyan Ráduly a maga iskolájához, falujához. Gyűjtéssel, mélyreásással és a felszínre hozott értékek közkinccsá tételével” (Katona Ádám: Kibédi népballadák. *Igaz Szó*, 1975. október).

„Ráduly János több éves, lelkiismeretes munkája nyomán napfényre került balladagyűjtemény megmutatta, milyen jelentős szájhagyománya van, s volt ennek a marosszéki falunak. (...) A kötet legizgalmasabb része a régi — feledéstől mentett — klasszikus szépségű balladák gyűjteménye. Olyan alkotásokhoz talált Ráduly újabb párhuzamokat, amelyekről régóta azt hittük, hogy végképp kihullottak az emlékezetből. (...) A modern kutatási módszer (az úgynevezett depth research) alkalmazása olyan új eredményeket hozott felszínre, amelyek a tudomány számára rendkívül fontosak. De nem kevésbé érdektelen a gyűjtemény élén álló folklórszociológiai tanulmány sem. Ráduly Kibéd balladakultúrájának általános jellemzőit kutatta, egzakt adatokkal támasztotta alá minden megalapítását” (Kriza Ildikó: Kibédi népballadák. Gyűjtötte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Ráduly János. *Tiszatáj*, 1975. december). A szerző(nő) ugyanezt az ismertetőjét — néhány stiláris jellegű javítással — újraközölte: *Ethnographia*, 1976. 1–2. szám).

„Ráduly Jánost, a kiváló balladagyűjtőt keressük, akinek a »Kibédi népballadák« című gyűjteményét a magyarországi olvasók jól ismerik. Házigazdánk magyartanár, s könyvében tizenöt év áldozatos kutatómunkája fekszik. Jöttünkre megilletődik, nem szokta még meg a hirtelen támadt népszerűséget. A legfontosabbnak ma is a tanítást tartja, kutatásai, anyaggyűjtése közben sem hanyagolta el a »kicsiny lelkek pallérozását«. Munkája több mint balladagyűjtemény: pon-

tos és hű faluleírás, emberségnyi, kisközösségi történelem” (Szakolczay Lajos: Őszi utazás Erdélyben. *Szövegvetkezeti*, 1975. november 26).

„A cigány hagyományörzésnek (tehát a magyar hagyományok cigányok közötti továbbélésének) legfényesebb példája az ismertetett pompás kötet. Sietünk megjegyezni, hogy a kötet összeállítójának egyáltalán nem állt szándékában a cigánysággal különlegesen foglalkozni. A kötet a cigány vonatkozásoktól függetlenül is kitűnő, mint általában minden, amit az erdélyi néprajztudósok tollából a Kriterion Könyvkiadó kibocsát. (...) A szép balladaszövegek és a dallamok mellett az előszó különösen leköti a figyelmet. A kicsi székely falu tanítója (aki az erdélyi magyar néprajzkutatás atyamesterénél, Faragó Józsefnél tanulta ki a mesterséget) európai szintű tudományos munkát végzett” (Vekerdi József: Magyar hagyomány, cigány hagyományörzők. Kibédi népballadák, Ráduly János gyűjtése. *Napjaink*, 1976. február).

„A falu határán messze túlterjedő jelentőségű hagyománymentő pedagógusok sorába tartozik most már Ráduly János kibédi tanár, aki a Kibédi népballadákat »gyűjtötte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta«. (...) Nem szépirodalmi olvasmánynak készült ez a könyvecske. A balladaműfaj szépségének, önállóságának, tisztaságának bemutatása és bizonyítása nem tartozott készítőjének szempontjai közé. Abban a felismerésben gyökerezik, hogy eljött a részletes és pontos monografikus felmérések ideje. (...) A Kibédi népballadák azonban mindennek előtt a tudomány számára nagy nyereség: a jó ügy szolgálatának szerénységével és szívósságával felhalmozott, a tudomány mai követelményeinek körültekintően és koncentráltan eleget tevő hézagpótló munka” (Sárosi Bálint: Kibédi népballadák. *Új Írás*, 1976. május).

„Ráduly János — miként már említettük — nem csupán gyűjtője a balladáknak, hanem folklórkörülmenyeinek is kutatója. Szempontokban gazdag megfigyeléseiről, folklórszociológiai vizsgálódásainak eredményeiről is beszámol könyve bevezető tanulmányában. (...) Látható tehát, hogy Ráduly János sokoldalú, komplex bemutatásra törekszik. Helyenként mégis vannak hiányérzeteink. Nem tudjuk, hogy a nem hagyományos forrásokból ismert balladák elhangzanak-e spontán módon, s ha igen, melyek és mennyiben énekelt, vagy csupán elmondott, teljes vagy töredékes szövegek” (Mitruly Miklós: Kibédi népballadák. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*, 1976. 1. szám).

„A Kriterion Könyvkiadó jóvoltából a mű 1975-ben megkezdte a maga önálló életét. Az eddigi visszhangból ítélve úgy tűnik, hogy a Kibédi népballadák mindenben igazolja a nemzetközi hírnévnek örvendő tudósunk előrelátását. Ráduly tud valamit, amit a vidéken élők közül még kevesen ismertek fel: nem kapkodik, nem egyik napról a másikra él. Hosszú távra rendezte be életét” (Cseke Péter: Hosszú távra berendezett élet. *Romániai Magyar Szó*, 1976. június). A lap nem azonos a bukaresti napilappal. Alcíme szerint: *A Tribuna României* különszáma. Kiadja a Románia Társaság. Főszerkesztő: Petre Ghelmez. Főmunkatárs: Horváth Andor.

„Az utóbbi évek egyik legjobb néprajzi monográfiája jelent meg 1975-ben a bukaresti Kriterion Kiadónál, a Kibédi népballadák. A kötetben szereplő 155 balladát gyűjtötte, bevezető tanulmánnyal és alapos jegyzetekkel ellátta: Ráduly János. (...) Munkáját soha nem látott siker koronázta. (...) Ráduly bevezetője, mely a balladák előtt kapott helyet, alapos és sokoldalú folklórszociológiai tanulmány” (Bárth János: „A Tiszából s a

Dunából foly egy víz”. A szomszédországokban élő magyarság népköltészetének új hírhozói. *Forrás*, 1976. szeptember).

A *Kibédi népballadák* című kötetemről angol és német nyelvű ismertető is megjelent. Az angol nyelvű szövegnek a szerzője József Vekerdi, aki az angol változatban tovább bővítette, pontosította a *Napjainkban* 1976-ban közölt tanulmányát (idéztünk belőle). Nagy hozadéka az angol változatnak, hogy a könyvünkbeli 50. balladaszöveget angolul is közölte, tehát balladafordítás. A Vekerdi-tanulmány bibliográfiai adatai: The Gypsy s role in the preservation of non-gypsy folklore. In. *Jounal of the Gypsy Lore Society* (Founded 1888). Fourth Series. Vol. I. 1976. No. 2. (London). Megjegyzem még: a balladáskönyv 10. balladája (Szegény kicsi Erzs. A rabolt feleség) 1975-ben románul is megjelent, méghozzá kétnyelvű kiadásban: Magyar népballadák – Balade populare maghiare. Románra fordította Petre Şaitiş (Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár).

A német ismertető szerzője Ádám T. Szabó: *Kibédi népballadák* (Volkbballaden aus Kibéd)... In. *Ural-Altaische Jahrbücher*, 1977. Bd. 49. 142–143. Nem tudok németül, de látom: ismerteti (általában) a kötet anyagát, és besorolja a kiadványt a balladagyűjtemények vonulatába.

További könyveimmel már szerényebb mértékben foglalkozott az irodalom- és folklórkritika. Második balladáskönyvem *Elindultam hosszú útra* címmel jelent meg 1979-ben.

„Én a magam részéről csak azt szeretném most különös nyomatékka kiemelni, hogy Ráduly Jánosnak ez a könyve is, akárcsak a Kibédi népballadák volt, népzene tudományos esemény is. (...) Szeretném, hogy akik megveszik, ne csak a szövegeket olvassák, hanem,

hogy megkíséreljék úgy birtokba venni Majlát Józsefné Ötvös Sára balladáit, ahogyan kell, ahogyan azt Ráduly János és Kusztosné Szabó Piroska közös munkája lehetővé teszi: énekelve” (László Ferenc: Prédikáció — a félmunka ellen. Elhangzott a *Bukaresti Rádióban* 1979. december 21-én. A szerző annak idején megküldte gépelt változatát).

„Legújabb könyvében Majlát Józsefné Ötvös Sára népballadáit közli. A hallatlanul nagy szorgalommal gyűjtögető tanár kereken tíz évig járt a nyolcvanéves Sára nénihez, hogy felmérje balladatudását” (Dézsi Ödön: Elindultam hosszú útra. *Vörös Zászló*, 1979. december 22).

„A könyv példája lehetne a tárgyat teljesen kimerítő monográfiának: de jó lett volna ismertetni — legalább kezdősor szerinti felsorolásban — az énekes teljes énektudását, tehát a népdalokat, sőt, népies műdalokat és esetleges egyéb énekeit is. Ráduly János új könyve a magyar nyelvű szakirodalomban jóformán egyedülálló” (Demény István Pál: Egy új balladáskötet. *Hargita*, 1980. február 22).

Következzenek a *Siratóim lesznek az égi madarak* (2004) című könyvemről írottak:

„A több mint száz oldalas kiadvány bevezetőjében maga Ráduly fogalmazza meg: eljött immár az újabb »összesítő válogatások« ideje is. (...) Ráduly ismét olyan könyvet tett le az olvasó asztalára, amely méltán tart számot a korosztálytól, lakhelytől független érdeklődésre” (pbá = P. Buzogány Árpád: *Siratóim lesznek az égi madarak. Udvarhelyi Híradó*, 2004. február 13).

„A kötet balladáit — kettő kivételével — mind Ráduly János gyűjtötte. (...) Az ép, a strófikus szerkezetet jól megőrzött balladaváltozatok mellett prózai részek-

kel bővített, vagy prózává töredezett variánsok is vannak. Sőt mese- és mondaanyagot is közöl, ha azok balladamotívumokat tartalmaznak” (b. d. = Bölöni Domokos: Siratóim lesznek az égi madarak. *Népűjság*, 2004. április 20).

„A forrásértékű munkában szereplő szövegek — kettő kivételével — a szerző gyűjtéséből származnak (köztük megtalálunk olyan »klasszikus« darabokat, mint a Kőműves Kelemen, a Molnár Anna vagy az Egyszer egy királyfi, illetve olyan ismert motívumokat, mint a »halálra táncoltatott leány«), értő olvasásukat segíti a könyv végén található jegyzetanyag és szómagyarázat” (Szonda Szabolcs: Balladák, népmesék, rovásírás-elméletek- és gyakorlatok. *Romániai Magyar Szó*, Színkép-melléklet, 2005. június 25-26).

„Azt viszont tudom, hogy ez a kötet Ráduly életművében és a balladakutatás szempontjából is jelentős, hiányossága pedig szempontrendszerem szerint csak egy van: hogy a gyűjtő nem aktualizálta a gyűjtését, nem jelzi, hogy az 1950–60-as években közölt darabok élnek-e még a szájhagyományban” (Zsidó Ferenc: Balladák sokadik könyve. *Krónika*, 2004. augusztus 20-22).

*

Meséskönyveimről valamivel kevesebb recenzió jelent meg a sajtóban. Leggyakrabban néhány beharangozó sort írtak, s mellékeltek hozzá egy-két-három rövid népmesét. Azt hiszem, azzal a meggondolással, hogy a kötetek darabjai az igazi értékek.

Már utaltam arra, hogy a kezdet kezdetén kis meséskönyvet állítottam össze, s úgy szerettem volna, hogy a mesék önálló kötetben jelenjenek meg. Végül is a kibédi népmesék antológiában kaptak helyet, a

Nagyapó mesefája könyvsorozat 3. kötetében (1973). Nyilván, így el kellett maradnia a kötethez csatolt Jegyzetnek, s elmaradt a mesemondók nevét, életkorát tartalmazó összeállítás is. Íme néhány vélemény:

„A kötet összesen 52 mesét tartalmaz. Bennünket, Maros megyei olvasókat azért is érdekelt ez a mesegyűjtemény, mert abban helyet kapott a kibédi Ráduly János tanár huszonegy helyi gyűjtésű meséje is. A fiatal tanár évek óta gyűjti kitartó szorgalommal a falu legszebb meséit, balladáit, népdalait. Több újság, folyóirat közölt már belőlük, kötetben azonban még nem jelent meg” (szerző neve nélkül: Új könyv. *Nagyapó mesefája*. *Vörös Zászló*, 1973. április 19).

„A *Nagyapó mesefája* harmadik kötetében ugyanis a közölt népmesék nagy része Kibéden termett. (...) Sep-rődi és Ósz János munkáját kapta örökül Ráduly János, a kibédi magyar tanár, s hogy ez a szép testamen-tum újból csodafát hajt, azt bizonyítják a fiatal tanár eddigi balladaközlései — egytől-egyig mind kibédi eredetűek. (...) Ennek a gazdag hagyományú maros-széki falunak most újból a székely népmeséit olvashat-juk ebben a szép kis kötetben” (Bereczki Károly: *Kibédi népmesék üzenete*. *Hargita*, 1973. június 7).

„A sorozat utolsó — harmadik kötete a két megelő-zőhöz hasonlóan, ugyancsak vegyesen tartalmaz nép-és műmeséket. Újdonsága viszont az, hogy anyagának csaknem fele első közlésű népmese. Ráduly János kibédi tanár gyűjteményéből itt látott először nyomda-festéket 21 kibédi magyar népmese. A gyermekolvasók is, a szaktudomány is kétségtelenül nyert ezeknek a szövegeknek a megjelentetésével. Mégis — nem hall-gathatjuk el — nem tudunk teljes egyetértéssel örven-dezni az ilyenfajta megoldásnak. Ami a gyermekek ol-vasmányigényeinek kielégítését illeti, ennek a feladat-

nak a kibédi mesék maradéktalanul eleget tesznek. Szép, kerek szövegek, jó szerkezetű varázsmesék, szellemes tréfás- és állatmesék sorakoznak egymás mellett. Ami viszont a szaktudományt illeti, kicsit morgolódva, kicsit szorongással forgatjuk a könyvet. Sajnáljuk, hogy Ráduly János gyűjteménye így jelent meg” (Olosz Katalin: Nagypó harmadik mesefája. *Vörös Zászló*, 1973. július 29).

A vízitündér leánya (1978) című kötetről:

„Az elmúlt év utolsó napjaiban jelentette meg a kolozsvári Dacia Könyvkiadó a kibédi Ráduly János: *A vízitündér leánya* című, Kis-Küküllő menti népmeséket tartalmazó könyvét. (...) A ragyogóan kivitelezett könyv fedőlapját és a színes illusztrációkat Cseh Gusztáv készítette. A kiadó nagyon bőkezűen biztosította a kibédi mesék megjelentetését, ugyanis közel húszezer példányban juttatta el az olvasókhoz. Ritka szép példányszám. (...) Most megjelent kötete rendkívüli népszerűségnek örvend” (Dézsi Ödön: *Mesék, balladák földje — Kibéd. Vörös Zászló*, 1979. február 24).

A Tündérszép Mosolygó Ilona (1980) című kötetről:

„Kibéd a hazai magyar folklórban, a népmese irodalmában előkelő helyet vívott ki magának, és ma épp olyan ismertté vált, mint Kisbacon, habár egészen más értelemben. (...) A kibédi népmeséket a meseszöveg ötletessége, a gyakori tréfás, humoros fordulatok éppen úgy jellemzik, mint nyelvezetük elevensége, színessége, kifejező ereje. A népmesék kötetbe gyűjtése és közlése már csak azért is érdemes volt, mert a sokszor szegényes nyelvezettel beszélő városi gyermekek és szüleik is megláthatják belőle, hogyan lehet minden ismétlés, minden akadozás és felesleges szavak nélkül érdekfeszítő, kalandos vagy tréfás történeteket elme-

sélni. (...) A tréfás mesék anekdotikus világa is ismerős lehet számunkra a világirodalomból, nálunk pedig nem kisebb író fogott hozzá rendszeres gyűjtésükhöz, és értékelésükhöz, mint Jókai Mór” (Vita Zsigmond: Kibédi népmesék. *Utunk*, 1980. június 27).

„Manapság fokozott gondot fordítunk arra, hogy a gyerekek minél korábban részesüljenek valódi irodalmi élményben. E nemes szándék megvalósításához nyújt bőséges forrást Ráduly János: Tündérszép Mosolygó Ilona című népmesegyűjteménye, mely maradandó és felejthetetlen találkozás az irodalommal. (...) Elismerésre méltó törekvése volt a gyűjtőnek, hogy a frappáns megfogalmazásokat, a mondatszerkesztést eredeti formájában megőrizte. Így a kis olvasók a székes stílus zamatát ízlelgethetik a meseolvasás közben” (Nemess Mariann: Könyvekről. *A Tanító*, 1980. november 11).

Az álomfejtő fiú (1985) című kötetéről:

„Ráduly János faluja teljes folklórkincsének összegyűjtésére és feldolgozására vállalkozott. (...) Tanári munkája mellett folytatja kutatásait évtizedek óta, lankadatlan szorgalommal és szakmai hozzáértéssel végez alapos folklórszociológiai vizsgálatokat —, és adja ki egymás után könyveit. (...) Az álomfejtő fiú változatos anyaga tovább színezi a kibédi folklórról eddig kialakított képet, s meggyőzően szemléltetik, hogy az általánosan ismert mesetípusok miként gazdagodnak új, helyi fogantatású motívumokkal jelenkorunkban, hogyan nyernek eredeti árnyalatokat a huszadik század vége felé egy Kis-Küküllő menti falu mikrokozmoszában” (Nagy Pál: „Egy mese menyen tizenhat ágon.” *Utunk*, 1985. december 20).

„Harmadik mesegyűjteménye jelent meg ez alkalommal Ráduly Jánosnak. Az itt közölt népmeséket —

vallja a szerző a kötet végén közölt rövid jegyzetben — nyelvileg átsimította, egységesítette, hogy olvasmányosabbak, élvezhetőbbek legyenek. (...) A legöregebb mesemondó 95 éves, a legfiatalabb 25. Kissé szokatlan az ilyen fiatal mesemondó, de biztató: folytonosságot jelent és utánpótlást egy kihalófélben lévő gyönyörű népi szellemi foglalkozásban” (Kozma Mária: Az álomfejtő fiú. *Hargita*, 1985. november 1).

A *Villám Palkó* (1989) című kötetről:

„Hosszan sorolhatnók az általánosan ismert és kedvelt mesemotívumok előéletének és rokonságának az előszámlálását. (...) Öröömöm még inkább fokozza annak a tudata, hogy tevékeny folkloristáknak ez immár a negyedik, hasonló tárgyú könyve. (...) Jóleső érzés azt tudnunk, hogy pátriánkban, a Kis-Küküllő felső folyása mentén olyan nép él, amelynek ajkáról mind a mai napig nem némult el a meseszó, és hogy ennek az élő forrásnak van egy ügyeletes felelőse, aki nem hagyja kárba veszni az értéket, hanem közkinccsé teszi — mindannyiunk örömére” (Dánielisz Endre: A legerjedelmesebb népköltészeti műfaj. *Fáklya*, 1989. augusztus 31).

„Ráduly János legújabb mesegyűjteménye, a Villám Palkó megjelenéséről (...) A Hétben közölt tartalmas interjúból értesültem. Megszereztem és élvezettel olvastam végig, hiszen nemcsak kedvelője, de olykor művelője is vagyok a gyermekirodalomnak. (...) A kiadott anyag esztétikai-pedagógiai szempontból érdekes és jelentős, és hasznos nyeresége nemzetiségi kultúránknak. Tisztelet és köszönet érte a fáradhatatlan Ráduly Jánosnak!” (A továbbiakban az illusztrációk minősége elleni kifogásairól ír.) „A kötetben közölt 16, könyvoldallal nagyságú fekete-fehér (tusrajz) illusztrációi viszont — legnagyobb sajnálatomra — mélyen alatta

marad az elvárásoknak és az adott lehetőségeknek. (...) Miért nem nyerték meg Nagy Ilona illusztrációi a tetszésemet? Mert statikusak, merevek, egyhangúak. (...) A gyermekkönyvnek minden szempontból szépnnek, kifogástalannak kell lennie” (Balogh József: Elszalasztott lehetőség. *A Hét*, 1989. szeptember 14).

„Ezúttal ismét a népmeséken a sor, frissen megjelent gyűjteményébe félszáz Kis-Küküllő menti mesét foglalt bele. Ezeket a falujában gyűjtötte lankadatlan szorgalommal. (...) Ráduly az olvasmányosság érdekében nyelviileg átfésülte, egységesítette a hallottakat. (...) Mindez üdítően, megtermékenyítően hat a gyermeki fantáziára. (...) A lelkes folklorista hetedik könyvét is biztosan nagy kedvvel lapozgatják majd az olvasók” (N. M. K. = Nagy Miklós Kund: Mesevilág. *Vörös Zászló*, 1989. szeptember 16).

„Ugyanazt mondhatjuk el Ráduly János nemrég megjelent gyűjteményéről is. (...) Harmadikos-negyedikes gyermekek szinte egyszuszra olvassák el ezt a könyvet, egy-egy mesére újra és újra visszatérnek, egymás közt beszélnek a könyvről. (...) A mese — függetlenül attól, hogy milyen korszakot, milyen kulturális hagyományt képvisel — nagyon hatékonyan képes szolgálni a személyiség életvilágának építését” (B. Z. = Bíró Zoltán: Kell a meséskönyv. *Falvak Dolgozó Népe*, 1989. szeptember 16).

„A falu meseismeretéből már eddig is több válogatás jelent meg. Ezek számát most gyarapítja a Ion Creangă Könyvkiadónál megjelent Villám Palkó (...) című válogatás. (...) A gyűjteményhez csatolt jegyzet bemutatja a mesemondókat... Mindenekelőtt Majlát Józsefné Ötvös Sárát, a falu közismert balladaénekesét, akitől a kötet 19 meséje származik. Idős mesemondó, akár a társai, akik többsége ugyancsak túl van a hetvenedik életéven.

Örvendetes viszont, hogy a mesemondás nem hal ki velük, mert mellettük sarjadnak már az új hajtások is. Ráduly János új kötetében ezek legfiatalabbikával, egy alig 13 éves »népmesefával« is találkozunk” (Keszeg Vilmos: Az élő mese. *Falvak Dolgozó Népe*, 1989. december 9).

„A gyermekeknek szükségük van a mesére. Az első kapcsolatuk az irodalommal, a közösségükben használatos anyanyelvhez — az élőszó mellett — ez jelenti kifejező-, nyelvkészségüket (...) Ezért tett jó szolgálatot Ráduly János azzal, hogy népmesegyűjtéséből egy kis kötetre valót válogatott, ami napvilágot is látott a Ion Creangă Könyvkiadó gondozásában. (...) Ráduly János bizonyára nem könnyű szívvel írta át eredetileg gyűjtött anyagát. (...) Álláspontja azonban helyes volt. Ennek a kötetecskének más funkciója van, mint egy tudományos igénnyel összeállított néprajzi gyűjtésnek” (Kovács Gyöngy: Kell a mese. *Helikon*, 1990. március 2).

A *Táltos Marika* (1993) című meséskönyvről:

„Vannak hazanéző emberek, vannak Hazanéző Könyvek. Sajnos, mint minden mai könyvkiadói vállalkozás, ez is ki van téve a kommercializálódás (pfuj, de rút szó!) veszélyének. De szóljunk csak a Hazanéző Emberről, Ráduly Jánosról. Ő a »javíthatatlan« hitű szülőföldíró. Hite az emberekben már-már naivsággig menő (...) az a sok-sok kötet. Ha azokhoz még hozzáadom azt a kettőt, melyek bukaresti kiadónál várnak nyomdafestékre. (...) Ha számos tervét, félig kész tanulmányát, gyűjtését, feldolgozását... Jaj, de boldog ember ez a Ráduly János. (...) Aztán a Pirosbéli király a fél királyságát átadta a fiának, úgy, hogy a királyfiból király lett, Táltos Marikából pedig királyné. (...) Eddig a csodálatos varázslatnak egyik mestere, gyűjtőként is,

pedagógusként is, nagy elődeihez méltón: Ráduly János” (Bölöni Domokos: Ráduly János Táltos Marikája. *Múzsza*. Népújság-melléklet, 1993. november 1).

„A Kis-Küküllő felső folyása mentén, Kibédén gyűjtötte a meséket, nyelvileg átsimította, egységesítette ezeket. Olvastatják magukat, megnyugtatóak, anélkül, hogy elandalítnának. (...) Ezekben a mesékben a királyleányok is a nép nyelvén, amúgy góbésan társalognak, s már ezért is közel állnak hozzánk. (...) Érzésem szerint ebből a könyvből ezernél több is elkelne” (L. L. = Lázár László: Kettős kockázat. *Ifi Fórum*, 1993. november 23).

A *Szép Magdolna* (1994) című népmesekötetről:

„... és most a kibédi Ráduly János harmincegy meséje, a Szép Magdolna, szómagyarázattal, jegyzetekkel. (...) A nyelvi egységesítés, a feldolgozás során arra törekedett Ráduly, hogy olvasmányos, szép mesékhez jusson. A mesék cselekménymenetén azonban nem változtatott. A szép kiállítású kötetet Sípos László illusztrációi teszik még élvezetesebbé” (b. d. = Bölöni Domokos: Ráduly János Szép Magdolnája. *Múzsza*. Népújság-melléklet, 1994. augusztus 11).

A *király táncos lovai* (1995) című meséskönyvről:

„A marosszéki Kibédén élő Ráduly János hetedik kibédi népmesegyűjteményét teszi az asztalunkra. S bár a mesegyűjtő vallomása szerint elsősorban a gyermekolvasóknak szeretett volna örömet szerezni, nem szégyellem bevallani, hogy nem kis örömmel olvastam A király táncos lovai című gyűjtemény ízes, csavarintós észjárásról tanúskodó tréfás meséit. (...) Hétkrajcáros nyomorunkban is örüljünk hát ennek a szép könyvnek, mert van, mert megtudjuk, hogy tart még a gazdagságunk” (Éltes Enikő: Élő mese. *Romániai Ma-*

gyar Szó, Szabad Szombat-melléklet, 1996. március 16-17).

A galambleány (1998) című kötetről:

„Ráduly János nagyon érzi (nemcsak érti) a gyermeki lelket. Azt is tudja, hogy a mese legfontosabb tulajdonsága egy otthonos, védett, jó és optimista világ illúziójának megteremtése a gyermek lelkében. »A galambleány« ilyen értelemben telitalálat. A kötet szerény terjedelmű, jellegzetesen gyermekkiadvány. (...) Az, hogy az írói fantázia, a mesék sajátos logikájával, építkezéstechnikájával hogyan ötvöződhet, talán a »Fakata és a szép királyfi« című mesében követhető a leginkább nyomon” (Zsidó Ferenc: *Galambleány az árnyékok lakodalmán. Udvarhelyszék*, 2002. május 4–10).

Az igazat éneklő madár (2001) című kötetről:

„A mese — ha megváltozott környezetben és funkcióban — ma is él, abból sosem elég a kis olvasóknak. A néha bájos, vagy éppen modernre hangolt műköltészeti mesékkal összehasonlítva Ráduly gyűjtése éppen a nyelvi megformáltsággal, az egyes mesék természetes áradásával, a cselekmény sodrásával ragadja meg az olvasót, aki éppen ezért nem holt betűkként kezeli. A mesemondás élményszerűsége érződik a szövegeken, és ezt a gyűjtő nem csorbította átfogalmazásokkal” (pbá = P. Buzogány Árpád: *Az igazat éneklő kibédi madárról. Udvarhelyi Híradó*, 2002. május 27).

„... ekként Kibéd és környéke is egyfajta meseországga válik, amelyben otthonosan mozog a gyermek olvasó és a felnőtt olvasó egyaránt. Ráduly csak annyit igazít a szövegen, amennyi az élvezhetőség kedvéért feltétlenül szükséges, ezzel a minimális stilizálással éri el, hogy a történetek jól hangzanak. (...) Hallottam Ráduly Jánost felolvasni, hallottam mesét pöttömnyi leánykák, legénykék szájából, mindannyiszor bő gyer-

mekközönség előtt, és tanúsíthatom, nagy taps volt a jutalom, a pálmát persze a tréfás mesék vitték el” (Bölöni Domokos: Jánosok, madarak, szegény emberek. *Múzsza*. Népújság-melléklet, 2002. június 1).

Az igazságos hazugság (2004) című kötetről:

„Ha kötetekben lehet mérni valaki életművét, akkor Ráduly János életének igencsak jelentős állomásához érkezett: a harmincadik önálló kötetig (...) a frissen megjelent kötetben összesen 55 szöveg, köztük néhány az anekdota és mese határeseté. Bő humor, pár esetben csattanóra épített, életszerű történet mesébe való átmosása jellemzi az olvasó asztalára kerülő újabb kibédi anyagot. (...) Talán az ő tarisznyája is olyan, mint a mesékben: sosem üresedik meg — legalábbis eddig kifogyhatatlannak bizonyult” (P. Buzogány Árpád: *Az igazságos hazugság*. *Udvarhelyi Híradó*, 2004. április 16–18).

A tulipános láda (2005) című népmesemonográfia-ról:

„A népmesegyűjteménynek közel félszázada kellett volna megjelennie. (...) A mesék egy részét 1958-ban jegyezte le (a gyűjtő) huszonegy esztendő korában, »adatközlője«, vagyis a mesemondó mindössze tizen-négy, hiszen az erdőszentgyörgyi középiskola bentlakásában fedezte fel az ott nevelősködő Ráduly János a kiskendi Fülöp Károlyt, aki faluja mesekincsét »olyan beleéléssel, annyira kidolgozott formában, olyan nyelvi és stílusbeli rátermettséggel adja elő, hogy anyagának megörökítése elodázhatatlan feladat«. (...) Fülöp Károly nagykendi meséit örököltette át Ráduly János tollának segítségével az utókorra, még hanghordozásában is megőrizte az ősök előadásmódját” (B. D. = Bölöni Domokos: Egy ötvenéves gyűjtemény feltámasztása. *Múzsza*. Népújság-melléklet, 2005. május 21).

„Látszik, hogy a népköltészet tudós kutatója főállásban tanár, aki azonnal kapcsolatot tud teremteni a diákközönsséggel. A bemutatkozás után A tulipános láda című kötetéről tudhatunk meg érdekes dolgokat. (...) A legnagyobb sikert természetesen a mesék aratták, különösen a tréfás meséket élvezték a gyerekek olyannyira, hogy még ráadást is kértek. (...) A mai gyermekek nyitottak a mesére. Nem szabad hagynunk, hogy ez az érdeklődés kihunyjon bennük, hiszen ezen az úton haladva juthatnak el legbiztosabban a könyvek, az olvasás megkedveléséhez” (K. M. = Kovrig Magdolna: A tulipános láda titka. *Erdőszentgyörgyi Figyelő*, 2005. június).

„Így csak most kerül az olvasók elé (...) igazi népköltészeti ínycsikgként, tündérmeséket (varázsmeséket), tréfás népmeséket és állatmeséket ajánlva az érdeklődők figyelmébe. A gyűjtemény élményszerű befogadáshoz, az itt szereplő mesék tágabb kontextusba helyezéséhez és keletkezéstörténetéhez szemléletes háttéranyagot szolgáltat a könyv Ráduly János által jegyzett előszava” (Szonda Szabolcs: Balladák, népmesék, rovasírás-elméletek- és gyakorlatok. *Romániai Magyar Szó*. Színekép melléklet, 2005. június 25–26).

„Miképpen válik egy bentlakási szoba mesemondás színterévé? Erre Fülöp Károly, az egykori »vérbeli mesemondó« és Ráduly János egyaránt magyarázatot adhat, itt csak annyit jegyzünk meg, hogy összesen 39 mesét, történetet tartalmaz e könyv. Különben viszontagságos utat járt meg a kézirat, egyik példánya kiadói fiókból kallódott el (...) becses kincs a Ráduly közlése. A kiadványhoz Péter Katalin készített illusztrációkat” (P. Buzogány Árpád: Mesék egy kiskendi tulipános ládából. *Udvarhelyi Híradó*, 2005. június 30).

A hencegő vőlegény (2005) című kötetéről:

„Több műfajba tartozó epikus történeteket szedett kötetbe Ráduly friss gyűjtéseiből. Van köztük rövid tréfa, adoma, falucsúfoló, anekdota, illetve kevésbé ismert (...) monda is. A hatvanhat történet főszereplőinek legtöbbje a vidék embere (...) magyarázatot kapunk, a helyieket miért nevezik kerékfalazóknak meg újabban hagymásoknak, a makfalviakat csiporguvasztóknak, a sóváradiakat pedig szuszékdöngetőknek” (P. Buzogány Árpád: Királyok, bírók, tréfamesterek Kibédéről. *Udvarhelyi Híradó*, 2005. április 7).

A fák királyválasztása (2006), *Hallod-e, te másvilág, adsz kenderért pálinkát?* (2006), *Hová, hová, Laji bátyám?* (2006) című népmesekötetekről:

„Hármasával adja ki könyveit Ráduly János. Persze, annak, aki 1958 óta gyűjti nagyjából ugyanannak a vidéknek, Kibédnek és a környező falvaknak a folklóráját, ennél is több lehet a tarsolyában. Most olyan kisköttekkel rukkolt elő, amelyek műfaji gazdagságuknál fogva igen érdekesek, szórakoztatóak: történeti és hiedelemmondákat, népi tréfákat, igaz történeteket, névmagyarázókat, anekdotákat, falucsúfolókat, néhány tündér- és novellamesét tartalmaznak” (B. D. = Bölöni Domokos: Tréfák, mondák, anekdoták. *Múza*, Népújság-meléklet, 2006. június 17).

„A neves kibédi folklorista, rovásíráskutató, költő és műfordító Ráduly Jánosnak négy könyve is napvilágot látott. (...) Ráduly János gyűjtései egyaránt ajánlottak gyermekeknek és felnőtteknek. Sohasem késő megragadni a mesebeli vándorbotot, ha tudjuk, és legfőképpen tisztában vagyunk vele, hogy milyen úton akarunk elindulni, mi vár ránk az út végén. A mesék, a történetek az emberi sors lényegét fogalmazzák meg: az ész és a szellemi fölény diadalmaskodik a »gonosz«, a nyers

fizikai erő felett. Élnie kell hát a mesének, de nemcsak szájhagyományban: írásban is” (Szente B. Levente: A kibédi tündérkönyvek margójára. *Múza*, Népművelés-melléklet, 2006. szeptember 2).

„Ráduly János szinte egyszerre négy új könyvvel lep-
te meg olvasóit (a szerző megjegyzése: a negyedik az *Évszakoló* c. gyermekverskötet). Számára amúgy sin-
csen uborkaszazon nyáridőben, az előző évekhez ha-
sonlóan a forróbb hónapok is munkával telnek, főleg
eddigi anyagai rendezésével, kötetekbe szerkesztésével,
ugyanakkor a gyűjtéssel sem hagyott fel” (pbá = P. Bu-
zogány Árpád: Újabb mondák, anekdoták Ráduly gyűj-
téséből. *Udvarhelyi Híradó*, 2006. szeptember 11).

*

A *Mikor a szolgának telik esztendeje* (1987) című
könyvről:

Nos, ez az a könyv, amely megjelenésekor heves vi-
tát (is) kiváltott, a vitatkozó partnerek írásai azonban
nem recenziók. Itt most én előbb a könyvismertetések
között tallózok, aztán — végül — a nézetkülönbségek
egy-két vonatkozására is visszatérek.

„Még fel sem lapoztam Ráduly János legfrissebb
kötetét, első gondolatom máris az elismerés volt, amit
képzeletben azonnal továbbítottam is a szerzőnek Ki-
bédre. (...) Húsz falusi ember, húsz egykori szolga val-
lomásait, visszaemlékezéseit tartalmazza, melyeket
közel három éven keresztül rögzített hangszalagra. (...)
A vallomástevők eredeti, megkapó stílusa, ízes, olykor
szokatlan megfogalmazásai szépirodalmi vonatkozás-
ban is gyarapítják a kötet és szerzője, szereplői érde-
meit. (...) Mindezek megismerésében, a szolgaletről
való leglényegesebb tudnivalók rögzítésében a szóbeli
beszámolók mellett biztos fogódzó Ráduly János ala-

pos, jól dokumentált, meggyőző, terjedelmes bevezető tanulmánya” (Nagy Miklós Kund: Vallomások a szolgasorsról. *Vörös Zászló*, 1987. július 25).

„A szociológiai felméréseket már a könyvben tárgyalt korban intézményesített »nagyüzemi« szinten végezték, szakemberek segítségével. Fél évszázaddal később pedig Ráduly János egyes-egyedül, kisipari »maszek« alapon csinálja mindezt. (...) Ez a színes társadalom-néprajzi keresztmetszet nem csupán a Székelyföld s azon belül egyetlen falu kortörténeti dokumentuma, hanem élő történelem. A szerző érdekes, nálunk viszonylag új szociológiai módszerrel, az úgynevezett »magnós interjúval«, vagyis a szóbeli visszaemlékezések rögzítésével dolgozik” (Antal József: Színes kortörténet. *Igazság*, 1987. július 29).

„A gyűjtemény e vallomások alapján felvázolja a szolga egyéni sorsát és társadalmi helyzetét az elszegődés pillanatától a cselédsorstól való megválásig. (...) A gyűjtőmunka szempontja a Dimitrie Gusti és erdélyi követője, Venczel József-féle monografikus, falukutató, -felmérő szociológiai kutatás elveit követi hangsúlyozva, hogy a szolgasors bemutatása része egy átfogó faluleírásnak” (Kozma Mária: A múlt egy szelete. *Hargita Népe*, 1987. augusztus 7).

„A húsz paraszti elbeszélést egy statisztikai adatokkal alátámasztott magvas társadalomtörténeti és társadalom-néprajzi tanulmány vezeti be. Ebből megismerjük Kibéd lakóinak hajdani gazdasági helyzetét, a cselédség intézményét, a munkavállaló gyermekek kiszolgáltatottságát. A szociográfiai, népnyelvi és esztétikai információt bőven áramoltató, első személyben elmondott történeteket a »szerzők« tömör életrajza teszi teljesebbé, megalapozottá, elhithetővé” (Dánielisz Endre: Egykori szolgák mai vallomásai. *Vörös Lobogó*, 1987. augusztus 11).

„Mire is vállalkozott a kötet? Hús kibédi adatközlő vallomása alapján világítja meg a társadalomtörténetnek a közelmúltban lezárult korszakát: a szolgasorsot. S ez nagy nyeresége fiatal társadalomnéprajzi irodalmunknak. Hiszen a hasonló jellegű kiadványok eddig csak érintőlegesen, mint részletkérdést tárgyalták. (...) Az oral history-nak, magnós történelemnek nevezett eljárás, közlésmód tudományos életünkben még csak rövid múltra tekint vissza. Eredményei máris nyilvánvalóak” (Keszeg Vilmos: Mikor a szolgának telik esztendeje. *Ifjúmunkás*, 1987. szeptember 5). Megemlítem itt, hogy könyvem fülszövegét épp Keszeg Vilmos írta: „Az a réteg mond véleményt az életforma felett — az alulnézet perspektívájából — mely intenzíven át is élte. Az élményszerűség, az adatközlői szubjektivitás a rögzített szöveget az irodalmi alkotásokhoz közelíti” (1987).

„Maga a cím népdalokat sejtet, szolgaköltészetet ígér — a kötet pedig magnóra vett parasztvallomásokat tartalmaz: mélyinterjúkkal feltárt igaz történeteket a szolgasorsról, társadalomtörténetünknek a közelmúltban lezárult korszakáról. (...) A kötetben húszan idézik fel emlékeiket, de akár kétszáz vallomástevő is helyet kaphatott volna benne, mivel Kibéden az aktív férfilakosságnak csaknem a fele belekóstolt a szolgaéletbe. (...) Mert mindenki másképpen, a maga egyéniségének megfelelően élte át a szolgasorsot” (Cseke Péter: Eredeti látásmód — népi epika. *Utunk*, 1987. október 9).

„Valóban a mesélőkedv pompája ébresztett jó hazai ízeket bennem, a nyelv friss szántás után gőzölgő göröngyeinek hangulata, szigorból mókába áthajló könnyedsége, frissessége és elevensége. (...) Valljuk be, a könyv legnagyobb érdeme mégiscsak az, hogy tudósít

— egyikeként az utolsók közül — egy tájainkon elsülylyedt, s hálistennek mélyre vermelődött életformáról, a szolgasorsról. (...) S lám, megvan, mi tetszik legjobban ezekben a többé-kevésbé kerekded, olykor szögletes lendületű elbeszélésekben! Hogy nem a Puszták népének, nem a megalázottaknak és megszomorítottaknak a hangja elsősorban. Tetszik, hogy a munkáról, mint tisztességgel végzett dologról beszélnek, de, ha rossz gazdával találkoznak, felfortyan bennük még ma is az indulat, mutatkozzék az akár egy asztalhoz csatolt fuszulykás tányér, akár egy góbésabb csínytevés képében. Önérzetesek” (Farkas Árpád: Mikor a szolgának telik esztendeje. *Igaz Szó*, 1988. február).

„Közlésmódjukban a kibédi vallomások egyszerűek, természetesek és közvetlenek. (...) Ezek az egyszerű emberek még nem rendelkeznek esztétikai elvekkel, vagyis: elmondanak egyszerű történeteket anélkül, hogy bármiféle esztétikai alakítást végeznének rajtuk. (...) A kibédi szolgálóélet könyve tehát kordokumentum, amely a társadalomnéprajzi és társadalomtörténeti kutatásokhoz nyújt kiindulópontot. Azt a réteget szólaltatja meg, amelynek sorsát a társadalmi helyzet megbénította, kiszolgáltatotta, a pusztá megmaradásért való küzdelemre kényszerítette” (Albert Gyöngyvér Mária: Ahogy a szolgának telik esztendeje. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*, 1988. 1. szám).

„A vallomások dokumentumértékűségét egészíti ki a bevezető, az árnyalt tudományos elemzés, amely élesen világít rá mindazokra a szempontokra, amelyekre a vallomások olvasása közben érdemes odafigyelni. Ez Ráduly János tudatosságát, modernségét, szemléletének frissességét és újszerűségét bizonyítja, aki már a balladaszociográfiában is új utat nyitott. (...) Külön érdeme a kötetnek a differenciált, árnyalt bemutatás.

A mindent egybemosó, szürke, sémákba szorított élethelyzetek helyett a viszonylatoknak, magatartásformáknak bonyolult és ellentmondásos képe tárul elénk. (...) Ráduly János helyesen mutat rá, hogy a vallomások, mint népi elbeszélések is vizsgálatra várnak. Az őszinteség, a szubjektív, olykor lírai megnyilatkozások irodalmivá avatják egyik-másik vallomást vagy egyes epizódokat” (Nagy Olga: Vallomások a szolgasorsról. *Korunk*, 1988. március).

Most pedig — viszonylag rövidre fogva — szólni kívánok a megjelent könyv körüli vitaanyag egy-két „kitételéről”, a teljesség minden igénye nélkül. Kiindulási pontként utalok a vitát kezdeményező Bíró Zoltánnal készült interjúra, amely egészen frissen, 2008. április 26–27-én jelent meg. Az írás valójában pályafölmérő rajz a professzor úr eddigi tevékenységéről. Elmondja, hogy indulása idején „szemléletformáló külföldi könyveket” tanulmányozhatott, és idejekorán tudomást szerzett „... a társadalomtudomány antropológiai fordulatáról”. Emlékeztet arra, hogy a KAM (= Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport) „keretében végzett munka szellemi és módszertani alapjai 1985–86-ban kristályosodtak ki” (Kérdezett Cseke Gábor: A szimbolikus játékokon kívül. *Új Magyar Szó*, 2008. április 26–27).

Nos, könyvem épp 1987-ben látott napvilágot, s az általuk „kidolgozott” elvi-elméleti-módszertani séma (nevezzük el köntösnek, ruhának) könyvem szempontjából nem volt „testreszabott”. Sebaj. Le kell faragni a testből (= könyvből) egy-két végtagot, ha szükséges, leütjük a fejet, tovább aszósítjuk a maradék csontvázat, mert a köntös — ugyebár — újraszabhatatlan, átformálhatatlan. A vitában „opponenseim” voltak: Bíró Zoltán, Rostás Zoltán, Oláh Sándor, Gagy József, Ma-

gyari Nándor László. Munkám valamelyes értékét mégiscsak hangsúlyozták: Imreh Lajos, Nagy Olga, Horváth Arany, később Gáll Ernő. Ezúttal csak Gagyí Józsefre hivatkozom, aki írásában így fogalmazott: „Mindebből világosan kiderül, hogy Ráduly hitelességértelmezése nem az utóbbi évtizedek tudományos szemléletére támaszkodik, hanem az írói, újságírói szociográfia hagyományaira. Ezt a jelleget jelzi a címlap is: nem a cím van felül és alatta az alcím (A kibédi gazdai szolgák életéből; Gyűjtötte és közreadja Ráduly János) — hanem legfelül a szerző neve szerepel. Egszerűen fogalmazva: Ráduly s nem a volt szolgák valomásairól van szó benne. (...) A költő tehát a maga szubjektív olvasatára alapozva elmondhatja, hogy egy tudományosnak mondott munka »legnagyobb érdeme, hogy tudósít egy életformáról.« De a tudós számára nem a tudósítás ténye a legnagyobb érdem, hanem a tudósítás természete, igazságértéke. Ha pedig ennek mérésére kidolgozott, kipróbált módszertannal rendelkezünk, a tudományosságot nem kijelenteni, hanem szigorúan érvényesíteni kell” (Gagyí József: Dokumentum és/vagy szimbólum. *A Hét*, 1988. április 14).

Gagyí szerint tehát a negyvenhat könyvoldalasra sikeredett bevezető tanulmányomnak nincs semmiféle tudományos értéke. Magam úgy látom — még most is — hogy „eszmefuttatásaim” több vonatkozása ma is ellenáll mindenfajta „nyaktekerészeti” kísérletnek.

Muszáj idéznem Nagy Olga vitaanyagából: „A vita tárgyát és irányát Bíró Zoltánnak Az emlékeztetés értéke és ára című vitakezdő írása szabta meg (*A Hét*, 1987. 42. szám). Bíró Zoltán, nem vitás, a napjainkban oly divatos »beszélés (beszéd) néprajza« nevében kéri számon azt Rádulytól, hogy a felvett magnetofonszó-

vegekkel kapcsolatosan nem tér ki azok megszületésének körülményeire. (...) Csakhogy Ráduly nem ilyen vizsgálatot akart! És nem is lehet, nem is szabad senkitől számon kérni, hogy ilyen vagy olyan vizsgálatot végzett — és nem mást: eredményeit az elvégzett munka alapján kell megítélni. A könyv megítélésének ez a módja úgyszólván abszurd, amellet, hogy hiányzik belőle minden türelem, megértés egymás munkája iránt. (...) Még csak annyit teszek hozzá: a vallomásoknak nemcsak szociográfiai értékük a fontos. Mert, ha külön-külön olvassuk el őket, a pszichológiai értékük tűnik szemünkbe, viszont (a) vallomások együttese ugyanakkor éppolyan értéket képvisel a társadalomlélektani elemzések számára is. (...) A költő Farkas Árpádot pedig Ráduly könyve recenziójában ilyen szép szavakra ihlette: »Számomra elsősorban szépirodalmi élmény ez a könyv, melyben húsz miniatűr Veres Péter, jobbadán szólva: húsz kicsi Joó György vallja szolgátságában töltött ifjú éveit magnószalagra« (Nagy Olga: Egy félreértett könyv esélyei. *A Hét*, 1988. március 17).

A kialakult vitát végül is *A Hét* 1988. május 5-én zárta le. Ekkor jelent meg *A fogalmak tisztázásáért* című írás, amelynek „aláírója”: A szerkesztőség. Idézek belőle: „Végül meg kell állapítanunk, hogy a kultúra bonyolult rendszerét a történelem folyamán oly sokféleképpen értelmezték, akkor — éppen a társadalomkutatás utóbbi időben tapasztalt fejlődése következtében — ma sokkal több megközelítési mód él egymás mellett. A »kommunikációs antropológia« szerint a kutatás célja a valóság belülről történt megismerése és megértése, a vitában más vonulatot képviselők szerint a cél a valóságból merített elemek (régebben kialakult) feldolgozása, lehetőleg irodalmi igényű felmu-

tatása. (Hogy a kettő közül melyik rendelkezik tényleges megismerő funkcióval, arra nem áll módunkban itt kitérni). Álláspontunk viszont világos: azzal, hogy közöltük Ráduly János (a vita közben beküldött) méltatását Nagy Olga új mesefeldolgozásáról, azt jeleztük, hogy mindkét törekvés létezik, egyiket sem áll módunkban (és szándékunkban) elhallgatni.”

A vita lezárása után egy hónappal látott napvilágot Gáll Ernő terjedelmes tanulmánya *Népi önéletírás – társadalomismeret* címmel. Utal *A Hét*-ben lezajlott vitára is: „Az életrajzi hullámot, a népi önéletírások számszerű gyarapodását nálunk is vita, kritika kíséri. Pontosabban: a most kialakult polémia Ráduly János említett kötetéhez kapcsolódik. (...) Nem lehet most feladatunk a vitáról mérleget készíteni. Egy népi önéletírásokat tartalmazó könyvet ismertetve azonban az ezzel érintkező, s a polémia során felmerült problémákat nem kerülhetjük meg. A nézeteltérés a vallomások hitelessége, a gyűjtés dokumentumjellege okán bontakozott ki. A bírálók ugyanis kétségbe vonják a Keszeg Vilmos fülszövegében is található értékelést, amely szerint a »társadalomtörténet hiteles, meggyőző dokumentuma« került a könyvpiacra, illetve az olvasók kezébe. Szerintük a Ráduly alkalmazta módszer nem felel meg a mai tudományosság (általuk értelmezett) szigorú követelményeinek, s a segítségével begyűjtött és közzétett emlékezőeseknek nincs dokumentumértéke. A felfogások és módszertanok ütközése, a nézetek szembesülése – véleményünk szerint – ezúttal is csak élénkítő hatású lehet. Jó, hogy vannak olyan erőfeszítések és teljesítmények is, amelyek nem csupán elismerést, hanem fenntartásokat és ellenvetéseket is kiváltanak. Üdvös, ha a korszerűség követelményeit nem tévesztjük szem elől, és biztató, hogy mindig akadnak olyanok, akik az elvidékiesedés veszélyére fi-

gyelmeztenek. Bíróék ezt tették. A modernség és a tudományosság azonban sohasem téveszthető össze a kizárólagossággal, s a türelmetlenség nem segít a provincializmustól való védekezésben. A hitelesség ismérveinek sem lehetnek monopolisztikus megfogalmazásai. És ne feledjük: a tudományban is vannak divatok. Konkrétan: a Ráduly-féle gyűjtést (mint minden szellemi terméket) lehet, kell is bírálni, ám aki a húsz egykori szolga visszaemlékezését elolvassa, az — a feldolgozás fogyatékoságai ellenére — képet alkothat magának arról, hogy lényegében mi volt a sorsuk” (*Utunk*, 1988. június 3).

Nos, a vita annyira „szívügyévé” vált egyik-másik kutatóknak, hogy például Nagy Olga még 1991-ben, azaz három év múlva is felidézi: „A tájékozatlanság, az oda nem figyelés és érzéketlenség elriasztó példája mégis az volt, amikor Ráduly János kiváló munkáját bírálták, sőt semmisnek nyilvánították, mert nem az általuk elismert egyetlen »üdvöztető« vizsgálatot, a Sapis és a Hymes iskoláját, az ún. »beszéd néprajzát« képviselték” (Nagy Olga: A tájékozatlanság és részrehajlás buktatói. *Buksz*, 1999. 8–10. old.).

A magam akkori véleményét már idéztem a könyv keletkezéstörténetét taglaló „fejezetben”, viszont nem tértem ki a következő „passzusra”: „A vitát kezdeményező »kommunikációs antropológusok« — véleményem szerint — nem szóltak a könyv valós értékeiről, azaz, nem arról beszéltek, ami benne van, csak arról, ami nincs benne. Etikusan így írni?” (*A Hét*, 1989. július 27).

*

Két, találós kérdéseket tartalmazó könyvem is megjelent, az egyik forrásértékű anyagot tartalmaz (1990), a másik pedig válogatás az említett kötetből, tehát népszerűsítő jellegű. (...) Néhány recenzió ezekről is íródott.

A *Hold elejti, Nap felkapja* (1990) című monográfiáról:

„A sort egy újabb érdekes kötet követi, mely a kibédi találós kérdések monografikus gyűjteménye szándékszik lenni. (...) Forgassuk örömmel és bizalommal a kötetet, szellemiségünk jobb megismerésére szolgál. Zárjuk a könyv fülszövege egyik gondolatával: »Ha a kötetbe közzétett kincsek csak kis része újból beépül olvasóink tudatába, akkor már nem volt hiábavaló a gyűjtő feldolgozó és kiadó fáradozása« (Sarány István: Találós kérdések tára. *Hargita Népe*, 1990. augusztus 28).

„A találós kérdés az egyik legrégebbi irodalmi műfaj. Társadalmi, közösségi, s nem utolsósorban nevelői értékénél fogva sok folklórkutatót foglalkoztatott a találós kérdések összegyűjtése, értékelése. Ez a nemes cél vezette Ráduly Jánost is, amikor megjelentette a kibédi találós kérdések gyűjteményét *Hold elejti, Nap felkapja* címmel. A kötet értéke nemcsak az adatközlőktől összegyűjtött anyag rendezettségében, tárgykörök szerinti csoportosításában áll, hanem abban is, hogy tulajdonképpen Kibéd, a marosszéki falu találós kérdéseinek egész monográfiáját adja. Ráduly János egyetlen népköltészeti műfaj életéről nyújt átfogó képet. (...) Ugyanakkor arra is rávilágít a gyűjtemény, hogy számos kapcsolat van a találós kérdések és a gyermekjátékok között (...) (a) kötetnek ott a helye minden tanuló — és felnőtt — könyvespolcán” (Tóth V. Mária: *Hold elejti, Nap felkapja. Cimbora*, Új sorozat, 1990. szeptember).

„1937 találós kérdés költői formába öntve, volta-képp a kibédiek életéről való tudásának enciklopédiáját is jelenthetik. E kérdések azok, melyeknek átszarmaztatását fontosnak tartja a kibédi falu kollektív tudata

(szinte hasonlóan ahhoz a metaforához, ahogyan Marquez közismert regényében, a *Száz év magányban* Malungo falujának népe az álomkór ellen karbantartja memóriáját). Mondhatni: eme 1937 kérdésben és válaszában rejlik Kibéd Nemzeti Alaptanterve! (...) Képzeljék el! Egy falu valamennyi találós kérdését egybe gyűjtve olvassuk. Szociológusnak ritkán adódó mintavétel: előttünk áll, rendezésre, elemzésre kínálja magát egy — egyébként ma is némileg — zárt közösség tudása! Ráduly János élvezettel és élvezetünkre elemzi ezt a gazdag adatrendszer. Megismerjük a tematikai arányokat is. (...) Jakab Árpádné Kacsó Elza tanító néni — az ő nevét idézem a recenzió címében — 1984-ben 113 találós kérdést, a legtöbbet tudta a gyűjtőnek elmondani. (...) Szemünk előtt a folyamat: az iskola válik a kollektív tudat őrzőjévé, hordozójává!” (Trencsényi László: Az Isten áldja meg Jakab Árpádné Kacsó Elza tanító nénit... *Új Pedagógiai Szemle*, 1991/4. szám).

Tudomásom van arról, hogy a kötetet meleg hangon ismertette Kósa László is a *Könyvvilág* című folyóirat 1991. márciusi számában, de nem jutottam hozzá, vagy lappang terebélyes „levéltáramban”.

A *Mikor volt egy lovon hét patkó?* (2001) című kötetéről:

„Elsősorban az idő múlása tette szükségessé Ráduly János *Mikor volt egy lovon hét patkó?* című kötetének megjelentetését. Az ismert folklorista tizenkét évvel ezelőtt *Hold elejti, Nap felkapja* címmel adott közre Kibéden gyűjtött találós kérdéseket, amelyeket azóta több gyűjtemény összeállításánál felhasználtak. (...) A székely ember furfangos, csavaros észjárása régóta ismert, ezt nemcsak anekdoták, adomák, példázatok, hanem irodalmi munkák is. Tagadhatatlan, hogy a

népköltészet műfajai is bizonyosságul szolgálnak erre — ezek közül a találós kérdések az elsők között említhek: Ráduly János újabb kötete ezért is vonzó olvasmány minden korosztály számára” (pbá = P. Buzogány Árpád: Kibédi találós kérdések Ráduly János gyűjtéséből. *Udvarhelyi Híradó*, 2002. augusztus 5).

*

Három néprajzi-népköltészeti tanulmányokat, közléseket tartalmazó könyvem is megjelent, következzenek a róluk szóló „szemelvények”.

A *Vetettem gyöngyöt* (1987) című kötetről:

„Ha nem tévedek, Ráduly Jánosnak eddig 16 könyve jelent meg: a legutolsó, melyben népköltészeti tárgyú tanulmányait foglalta egybe, épp a napokban került ki a nyomdából (...) (a szerző) Néprajzi szakkiadványok állandó munkatársa. Konferenciákon, kongresszusokon ad számot kutatásainak újabb meg újabb vetületeiről. A »szakmai berkekben« nevét jól ismerik mindenütt, ahol az erdélyi magyar folklór iránt érdeklődés mutatkozik. S ez a név immáron örökre elválaszthatatlan Kibédttől. (...) Ráduly János sokágú érdeklődésének irányát, munkálkodásának jellegét nemrég kiadott könyvéből, a *Vetettem gyöngyötből* ismerheti meg behatóan és hitelesen a népi kultúra elméleti kérdései iránt (is) fogékony olvasó. A kutató folklorista műhelyének különböző rekeszeibe engednek bepillantást ezek a tömören, széleskörű szakmai tájékozottságról árulkodó — lett legyen szó a kibédi népballadák vagy népmesék gyűjtése során kikristályosodott tudnivalókról, motívumok vándorlásáról, a cigányság körében ma is élő magyar folklórhagyományokról, a Szent István Király emlékéhez kapcsolódó mondákról, a kibédi szolgák óesztendei búcsújáról és így tovább”

(Nagy Pál: Aki gyöngyöt vet — és gyöngyöt arat. *Múza*, Népújság-melléklet, 1997. október 24).

„A székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat kiadó egyik friss kiadványa érkezett nemrég szerkesztőségünkbe: Ráduly János népköltészeti tanulmánygyűjteménye. A néhány napja (október 27-én) éppen hatvanadik életévét betöltő kibédi tanár, folklorista (és költő, műfordító) különböző folyóiratokban, szaklapokban, évkönyvekben megjelent néprajzi tanulmányaiból állította össze legutóbbi kötetét, mely így a kérdéses folkloralkotás eddigi kutatástörténetét taglalja, friss gyűjtésből származó szövegeket mutat be, majd tovább építi, kiteljesíti az elődök kutatásait, miközben elkövetkezendő feladatokra is figyelmeztet. (...) Figyelemkeltés szándékával mindössze néhány hirtelen megfogalmazódott kérdéskört említünk fel, de meggyőződésünk szerint, a kötet áttanulmányozásával mindenik olvasóban újabb és újabb szemhatártágító kérdés bontakozik majd ki — melyekre Ráduly János válaszokat is igyekszik adni” (szerző nincs feltüntetve, tudtommal: Borbély László: Vetettem gyöngyöt. *Hargita népe*, 1997. november 1).

„Ráduly János tanulmányai kis jelenségmonográfiák. (...) Megvizsgálják néhány balladamotívum továbbélését népmesékben, szól a népballada és népmese kapcsolataról. Eddig ismeretlen Oidipusz-meséket és Markalf-történeteket publikál, és végigkíséri a mondaképződés különböző fokozatainak megszületését és továbbélését a népi hagyományban. A könyv mindenkinek ajánlott. Még kapható az udvarhelyi Corvina-könyvesházban” (Szente B. Levente: Könyvismertető. *Kisváros*, 1997. november 18).

A *Fekete szőnyeg a sátor* (2003) című kötetről:

„Amint már megszokhatta a néprajz iránt érdeklődő olvasó, a szerző meglepetésekkel szolgál mindegyre, már ami a kiadást illeti. (...) Huszonegy tanulmány, kisebb közlés kapott helyet e kiadványban. (...) Megszokott eljárás, hogy már megjelent írásokat gyűjtenek kötetbe a szerzők, lett légyen szó szépirodalomról vagy akár más témákról. Így a lapokban »elszórt« anyagok egy helyen, egyszerre vehetők kézbe. Ráduly esetében azért is indokolt a kötetbe gyűjtése, mert mindezen közléseket összekapcsolja a téma: Kibéd néprajza. (...) A szerző figyelmet fordít a nyelvészeti vonatkozásokra is, pl. a határjárásokról készült jegyzőkönyvekben előfordulnak olyan tájszavak, melyek korábbról ismeretesek. Két közlés foglalkozik Bartók Béla kibédi adatközlőivel. (...) Mindegyik írás tartalmaz forrásértékű adatokat, ily módon nemcsak a szerző, Kibéd és a szakirodalom, hanem az olvasó szempontjából is figyelemre méltóak” (P. Buzogány Árpád: Ráduly János és a sátor fekete szőnyege. *Udvarhelyi Híradó*, 2003. június 20).

„Ez a könyv az 1997-ben megjelent *Vetettem gyöngyöt* című kötet szerves folytatása, mégis más: a szerző ugyanis tanulmányaiban szélesebbre tárt utakat jár be, s néprajzi, szociológiai, nyelvészeti, szociál-pszichológiai vizsgálatainak eredményeit taglalja. (...) Az előszóból megtudjuk, hogy a tanulmányok, dolgozatok zöme folklórfogantatású, elnépiesedett Petőfi-versekről, újabb balladaváltozatokról ad hírt. (...) E jelzést hadd zárjuk Nagy Olga (levelével): »Gondoltál-e arra, hogy — bár sokszor írtál már Kibédéről — elkészíts egy szintézist a falu alakulásáról egész napjainkig« (B. D. = Bölöni Domokos: *Az Impress Kiadó könyvajánlatai. Népűjság*, 2003. június 25).

„Amint a kötet bevezető soraiból is kiderül, nem csupán népköltészeti alkotásokról van szó. Így a tágabban értelmezett néprajz köréből is kaphatunk ízelítőt, mint például a határjárások bemutatása, a székely darabont fogalma, annak nyelvészeti tisztázása. (...) Újdonság és érdekesség gyanánt felemlíthető a Ráduly János – Nagy Olga levelezés is, mely kétségtől szoros kapcsolatban áll a témához” (Szente B. Levente: Fekete szőnyeg a sátor. *Romániai Magyar Szó*, 2003. július 9).

A *Néphagyomány az idő sodrában* (2006) című kötetéről:

„Egy tanulmány keletkezéstörténete, egy tanító élete, emlékezések, recenziók adják Ráduly János legújabb, sorrendben a negyvenedik kötet anyagát. A kis könyv »középpontja«, mint egyébként a néprajzos gyűjtő egész életének is, a Kis-Küküllő parti székely falu: Kibéd. Róla és népéről szólnak a szövegek. (...) Rádulynak tehát bőven jutott pedagógusi, gyűjtői, írói példaképekből, és ezt szépen teljesedő életműve mutatja ékesen. (...) A felhalmozott kincset sosem zárta el azok elől, akik apránként megajándékozták vele, hanem szakszerűen feldolgozta, s könyvekbe szerkesztve, kiadva (...) juttatta vissza szeretett feleihez” (Bölöni Domokos: Néprajzgyűjtő az idő sodrában. *Múzsza*, Népújság-melléklet, 2007. január 13).

*

A *Tündéri perpatvar* (1999) című, irodalmi anekdotás kötetéről:

„Ráduly János gazdag életművel rendelkezik, ez az életmű jónéhány, a szakmában eltöltött évet feltételez, ami pedig maga után von sok szakmabélivel való — nemcsak szakmai ismeretséget, kapcsolatokat. S hogy ez a kapcsolat nemcsak szakmai szinten gyümölcsöző,

ezt példázza ez a kiadvány, amelybe Ráduly János az élete során megélt, irodalmi emberekkel »produkált« anekdotákat vette be. (...) A közölt anekdoták annál inkább érdekeseek, mivel kiindulópontjuk többnyire valami »irodalmi« téma, amely váratlanul anekdotikus fordulatot vesz. Néhány ember, akikkel Ráduly János az élete során anekdotába »keveredett«: Bajor Andor, Beke Sándor, Bölöni Domokos, Gy. Szabó Béla, Horváth István, Huszár Sándor, Kardalus János, Kányádi Sándor, Kemény János, Kuszto Endre, Magyar Lajos, Molnos Lajos, Tamás Mária, Zágonyi Attila. Közvetlenség, baráti évődés, intellektuális humor: ezek lehetnének az anekdoták jellemzői. (...) Tehát a könyv legnagyobb erénye az, hogy emberközeli hozza a benne szereplő alakokat, nem utolsó sorban Ráduly Jánost” (Zsidó Ferenc: Ráduly János: Tündéri perpatvar. *Udvarhelyszék*, 2000. március 1–7).

*

Versíró kedvem kötetekben is realizálódott: gyermekverseket és úgynevezett „felnőtteknek” szóló verseket is írtam. Értékükről a vélemények — természetesen — megoszlottak: az elismeréstől az „elparentálásig” ível a skála. Nagy Olga írta egyik, 1996. nov. 4-én kelt levelében: „Te minduntalan meglepetést szeresz szegény ismerőseidnek. Nem gondolod, hogy ez milyen zavart szerez szegények lelkében, hiszen szeretik az embert beskatulyázni valahová. Te már elismert néprajztudós vagy, aztán elkezded rovásírással foglalkozni, s már több verseskönyvet is megjelentetsz. Saját magamról tudom, hogy ez milyen kényelmetlenséget szerez honfitársainknak, akik már besoroltak valahová, és íme, már nem talál az a bizonyos besorolás.”

A *Fény és gondolat* (1996) című kötetről:

„Versvilágát leginkább a Bözödi Györgyével rokonítanám. Nemcsak a nagyjából azonos tájélmény, a népismeret hozza közel látásmódját a Székely bánja írójához, hanem az is, ahogyan egy kulcsra jár az eszük, ahogyan gazdálkodni tudnak a szóval. Az aforisztikus, tömör kifejezésmód Bözödinél a groteszk felé hajlik, Rádulynál inkább az érzelmes, a lírai beszéd felé fejlődik. (...) A játékosságra is ugyanúgy hajlik, mint (néhai) atyai barátja. (...) Újdonság és meglepetés Rádulynál: a szerelem — versben. (...) A szerelmi líra közhelyeit persze nagyon nehéz elkerülni, és találunk a füzetnyi kötetben kevésbé sikerült képeket is, mint ahogy a mindenáron való tömörítés sem eredményez mindig frappáns sorokat” (B. D. = Bölöni Domokos: Fények és gondolatok. *Múza*. Népújság-melléklet, 1996. október. 11).

„Legújabb, tizenötödik kötetében új műfajjal mutatkozik be az olvasói előtt. A kötet első ciklusa (Hőse a te hűségednek) szerelmes verseket tartalmaz. A hangvétel egyszerű, de egyszerűségében is jelképpé, a szerelem, ragaszkodás, hűség, vagyis a sors jelképévé váló hasonlatok, metaforák, betűcárnára fűzött gondolatgyöngyök uralják a szövegeket. (...) Bizton állíthatjuk, hogy a szerző eddigi pályája, munkássága »melléktermékeként« az egyén számára legfontosabb gondok, lelkiismeretet gyötrő gondolatok öltöztek szavakba. (...) Ezeket a verseket egyenként, szünetekkel érdemes olvasni, tehát nem folyamatosan — hogy oda-képzelhessük a sorok közé mindazt, ami megnyugtat, vagy ami szellemi izgalom állapotába hoz” (P. B. Á. = P. Buzogány Árpád: Ráduly János versei elé. *Könyvesház*. 1996. december).

„A kötet versei négy téma köré csoportosulnak, érdemes tehát külön tematikai egységként folytatni a

vizsgálódást, hiszen végső soron a téma irányítja a formaválasztást, a kifejezőeszközök szelekcióját, a képalkotást.

1. Az első és legterjedelmesebb versciklus (Hőse a Te hűségednek) a költészet talán leggyakoribb témáját, a szerelmet állítja középpontba (...) (Ráduly) túloz, amikor egyszerűsíteni kellene, leszűkíti a teret, amikor szélesebb látókörre volna szükség, s ezzel minden esetben sikeresen megfojtja tulajdon mondanivalóját. (...) Néha felvillan egy-egy jobb sor is, különösen ott, ahol nem a »nagy szerelmi harmónia« dominál, hanem egy árnyalatnyi rezignáltság. Ha az előbbi versek egyértelműen az »üszök« kategóriába sorolhatók, ezeket a »vajúdás« jellemzi.

2. Amint a klasszikus ízű cikluscímadó vers jelzi, gondolatokkal, gondolatszilánkokkal van itt dolgunk. Ezeket a verseket a pillanatnyiség, a villódzás érzése fogja össze, tematikájuk rendkívül széles: érzelmek (*Vágy, Bánat*), idő (*Elmúlás, Sírkövek, Május*), szülőföld stb. (...) Rádulynál viszont a vers és mondanivalója, érték és ürügy nem forr össze: különállóként még gyengítik egymást. Már nem tudhatjuk, a vers gyenge vagy csak a téma elcsépelet. (...)

3. Egyedül a természetversek (*Télutó, Hajnal, A hegyorom*) némelyikében pislákol, noha nagyon halványan a par excellence »költészet« fénye, ezek a versek »egyszerűségükkel«, képi megformáltságuk tisztább voltával kitűnnek az egész kötetből. Talán azért, mert nem akarnak többek lenni önmaguknál: négy sorban felvillanó gondolat, érzés, hangulat. (...)

4. A kötet záróciklusát tizenegynéhány aforizma alkotja. (...) Ennek ellenére nehezen tudok elképzelni olyan réteget, amelynek ezek az aforizmák valódi problémát közvetítenének. Már csak azért sem, mert a

gondolatok sekélyességéhez a megformáltság közepszerű, vagy annál gyengébb volta idomul. (...)

Ami a teljes kötetet illeti, immár levonhatjuk a következtetést: rím, ritmus, újraköltött sablon kombinációja nem hozhat létre maradandó esztétikai értéket” (Vallasek Júlia: Üszökköltészet. *Látó*, 1997. július).

Verseskönyveim keletkezéséről beszélve már utaltam Zsidó Ferenc írására, amelyben egyszerre két verskötetemet ismertet.

„Most Ráduly Jánosnak a lírai arcát vizsgálom meg. Két verskötete (Fény és gondolat — Erdélyi Gondolat, 1996, Jóságvilágom — Erdélyi Gondolat, 2000) mögött egy érző, szerető, kételkedő, gondolkodó őszinte szenvedélyű lírai én húzódik meg.

Érzéseinek tisztasága, egészséges értelemben vett egyszerűsége megejtő. (...) Versei megannyi apró idill. (...) A népdalszerűség érzését az is növeli, hogy sok esetben a vers címe a költemény első sora, akár a népdalok esetében. (...) Ráduly János költészete tehát nem befele forduló. Ezért nem is pesszimista. Verseinek értékét épp a hit, az újrakezdés ereje, az optimizmus adják. (...) A századvég lírai hagyományainak folytatása? Arany János-i elrévülések? Igen, valahogy így határozható meg Ráduly lírája. (...) A ma lírája egyre öncélúbbá, zsonglór műveltségfitogtatássá kezd válni. (...) Ezzel szemben Ráduly János két olyan kötetet tett le az asztalra, amelynek versei a magyar líra hagyományaitól kiindulva egyszerűségükben nemesek” (Zsidó Ferenc: Fény és gondolat jóságvilágomban. *Udvarhelyszék*, 2000. június 28).

A *hiányérzet ölében* (2002) című kötetéről: „Ráduly János legújabb kötetében (A hiányérzet ölében. Erdélyi Pegazus Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2002) egyfajta öregkori líra látszik körvonalazódni. Van benne csöndes

rezignáció, (...) önirónia (...), a választott szülőföld szeretete), ...a magány, a hiányérzet — melynek »ölében« viszont nehezen képzelhető el a költő, a címet bizony képzavarnak érzem. (...) Szép hangulatok költészete ez: »Szi-várványszíneket / fényesít a dal. / Henceg az öregség: / újból fiatal« (Nyárban). A hatvanöt éves Ráduly-nak kívánjuk: legyen minél több »lubickoló kedvű verspillanata« (B. D. = Bölöni Domokos: Lubickoló pillanatok. *Múza*, Népújság-melléklet, 2002. november 16).

Gyermekverskötetek következnek.

Az árnyékok lakodalma (1995) című kötetről:

„Még nem érte el Elek apó korát, de egy-unokás stá-tusát máris azzal tiszteli meg Ráduly János, hogy szor-galmasan írja a Janka-verseket. (...) Ráduly nem azért ír gyermekverseket, mert ő azon kevesek egyike, aki a »mai világ« ellenére is törődik velük, hanem azért, mert tud gyermekverseket írni, van rá tehetsége és belső kés-zetése is. Pedagógus, néprajztudós, gyűjtő — mi kell még?” (B. D. = Bölöni Domokos: Vezetik Táltos Mari-kák. *Múza*. Népújság-melléklet, 1996. január 12).

„Ráduly János úgy öltözteti gyermekversi köntösbe a külvilág valóságát, a természetet, hogy azon vesszük észre magunkat: beleéltük magunkat az általa teremtet világba (...) mindvégig dominál a játékosság, melynek alapját a tökéletes rímek, a lüktető verszene képezi. (...) A kötet verseinek legfőbb erényei a mozgalmasság és játékosság, egy változó, vibráló világ tárul elénk, mint amilyen való-jában a gyermeké. A humor, tréfa szintén megérinti a verseket. (...) Verseik, melyek gyermekekhez, gyermekek-ről szólnak, szerző, aki érett fejjel játékos gyermeki vi-lágot teremt. Nem ellentmondás? Nem, ha nonszensznek tűnik is: annak összebékítése” (Zsidó Ferenc: Galamble-ány az árnyékok lakodalmán. *Udvarhelyszék*, 2000. má-jus 4–10).

A *Szitakötőtánc* (2001) című gyermekverskötetről:

„Ráduly kötete maga a rácsodálkozás, sőt, annál több: nem bevárja, elébe siet a csodáknak. Igen, a kíváncsiságról beszélek, mellyel a környező világ felfedezésébe belefog. (...) A művészi eszközökkel könnyedén, hatásosan bánik a költő, sikerül gyermekien bájosná, naivvá hangolni őket: »Ujjnyi csak, / fél arasz, / ekkora vagy / még tavasz.« Egy olyan ember mutatkozik meg a versekben, aki érti a gyermek lelkivilágát, érzi, mi az, ami a gyermeknek élet-játék. (...) Néhol úgy tűnik, a költőnek nem volt elég türelme kidolgozni a témát, torzóban hagyja azt. (...) Természetesen, ezek közt is van telitalálat. (...) Csakis kellemes élményekkel gazdagodhat az olvasó Ráduly kötetéből, hisz egy otthonos, veszélyektől, szomorúságtól mentes mosolyvilág körvonalazódik benne: egy olyan világé, amit felnőttként elfeledtünk, de visszasírjuk” (Zsidó Ferenc: *Verstánc. Hargita Népe*, 2001. december 14).

„Ráduly János legújabb gyermekverskötete az udvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál jelent meg. Ez a huszonharmadik könyve a néprajzосként ismert szerzőnek, aki az utóbbi években költőként is bemutatkozott. Beválasztották a Magyar Írószövetségbe is. (...) Nem íróasztalnál kiagyalt, képtelen ötletek és helyzetek sorakoznak a kötetben, hanem valós, élet-szagú kis történetek. Aproó ötlet! A versek erőssége éppen ebben áll: a reggeli napot a kemencéből kiemelt kenyérhez, a májust selyemszép hűséghez, a virágzó cseresznyefát kérőre váró menyasszonyhoz hasonlítja. A *Biztató* címűben virágok seregszemléjét nyújtja, máshol meg így fogalmaz: »Hajnalban a fény / csöppnyi kisgyerek, / tityeg, totyog az / alvó föld felett« (P. Buzogány Árpád: *Gyermekeknek építi a fény sátorát. Udvarhelyi Híradó*, 2002. január 28).

Műfordítói munkálkodásom egyik „csúcsaként” tartom számon Mihai Eminescu: *Luceafărul* című poemájának új magyar fordításkísérletét. Keletkezéstörténetét elbeszéltem már, itt most a róla szóló néhány ismertetőből idézek.

Mihai Eminescu: Az Estcsillag (1993) című fordításkötetről:

„Kis kötetének végén keretbe foglalt Jegyzetben azt írja a szorgos kibédi tudós... tanár: Eminescu: »Az Estcsillag című költeményének a legteljesebb magyar fordítását tartja kezében az olvasó.« (...) Ráduly János régóta foglalkozik versfordítással is, Nichia Stănescu-fordításai a pécsi román—magyar baráti társaság évkönyvébe is bekerültek; de eddig ez a legmerészebb vállalkozása, hiszen Brán Lőrincz, Kibédi Sándor, Fekete Tivadar mellett olyan formátumú költők ültették át a magyar költészet dimenziójába a Luceafărul-t, mint Áprily Lajos, Berde Mária, Kiss Jenő, Franyó Zoltán, vagy a mű felét átültető tudós Gáldi László” (Szerző neve nélkül, de biztosan tudom: Bölöni Domokos: Ráduly János merész vállalkozása. *Múza*, Népújság-melléklet, 1993. július 29).

„Az ember természetesen szeretné megtudni, vajon (a) fordító készakarva mondott le az eredeti rafinált zeneiségének, ritmusának érzékeltetéséről? (...) Az elmaradt válaszokat pótlendő, számtalanszor elolvassom hol az eredetit, hol az előzményfordításokat, majd a Ráduly-féle változatot. És ami sehogy sem következett be annyi évtizeden át, amióta Eminescu versével találkozhattam, a csoda, hirtelen, váratlanul megtörténik: élni kezd bennem az Estcsillag! (...) Ráduly Jánosnak már-már nem remélt élményt kell megköszönnöm, az egyúttal kigyúló válasszal együtt: fordítá-

sát ezek után ama sikerületlen, de tisztességes kísérletek közt tartom számon, mely éppen tökéletlensége folytán világított rá mindarra, amit a problémamentes variánsok eddig valahogy eltussoltak előlem.

Mondjam azt, keresetlenül, hogy a Ráduly-féle fordítás nyomán kelt föl bennem igazán az Estcsillag? Mondanám is, de mintha nagyképűen hangzana” (Cseke Gábor: Felragyogó Estcsillag. *Romániai Magyar Szó*, Szabad Szombat-melléklet, 1993. szeptember 4–5).

„Ráduly János a vállalkozó kedvű és erejű szerzők közé tartozik. Bizonyosság erre: az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában napvilágot látott Mihai Eminescu: Az Estcsillag fordítása, a Hazanéző Könyvek Sorozat első kiadásaként pedig Táltos Marika című mesegyűjteménye. Mindkettő idén jelent meg 800, illetve 1000 példányban (...) újabb fordításváltatóról szerző nyilatkozza, hogy ez a legteljesebb, forrásul a román klasszikus összes verseinek 1982-es kritikai kiadását használta fel. (...) Nem tisztem eldönteni, hogy e két sorral gazdagodott-e vagy sem a nagyon jól ismert, iskolában tanított költemény, (...) én csak a tényt értékelem, a bátorságot, hogy annyi neves előd után Ráduly János belevágott ebbe a munkába, műfordítóként akaratlanul is versenyre kelt »félelmetes« társakkal. A fordítás gesztusértékéről is beszélhetnénk, hiszen manapság nem hallani magyarról románra fordításról, még olyan esetekben sem, amikor a tolmácsolót nagyobb erkölcsi és anyagi siker kecsegtetné, mint Rádulyt” (L. L. = Lázár László: Kettős kockázat. *Ifi Fórum*, 1993. november 23).

„De kötelezően meg kell említenünk ugyancsak 1993-ból Eminescu: Az Estcsillag című, Ráduly János kongeniális újrafordításában közreadott kis kötetét is,

ugyancsak Molnos Zoltán címlapjával és mindössze három belső illusztrációjával. Mert a dicsérő jelzőt akkor is igazságosnak érzem, ha egymás mellé tesszük a Franyó Zoltán fordította, és a temesvári Facla Kiadónál 1972-ben bibliofil igénnyel, díszkiadásban megjelentetett trilingvis (román, német, magyar, azaz: Luceafărul — Der Abendstern — Az Estcsillag) kötetet, tizenkét leheletfinom tollrajzával. A mérleg serpenyője mind a fordító, mind a könyvillusztrátor szempontjából az Erdélyi Gondolat kiadványa javára mozdul el: a kevesebb több lett!” (Gábor Dénes: A Székely Útkeresőtől az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóig avagy Előbeszéd az előkészületben levő Székely Útkereső 1990–1999-es antológiájához. *Székely Útkereső*, 1999. 1–2–3–4. szám. Ua. In.: *Beke Sándor — Brauch Magda: Székely Útkereső. 1990–1999. Laptörténet és sajtóviasszhang. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008. 244–248.)*

„Tavaly december 22-én érkezett a küldemény, postán, mert a díjosztó ünnepség meghívója valahogy nem jutott el a Kibédén magányosan élő nyugalmazott tanárhoz. A hivatalos levélben igazolják, hogy Ráduly János költőt, műfordítót a 2000. november 6-án kelt 439-es elnöki rendeletével a »150 éve született Mihai Eminescu« emlékéremmel tünteti ki Emil Constantinescu. A hivatalos papírt az (akkori) államelnök mellett aláírja Ion Caramitru (akkori) művelődési miniszter. A mellékelt gratuláló sorokban Ion Caramitru sajnálkozását is kifejezi, hogy nem találkozhattak a bucaresti ünnepségen” (B. D. = Bölöni Domokos: Ráduly János Eminescu-emlékérmét kapott. *Múzsza, Népújság-melléklet*, 2001. február 17).

*

A székely (magyar) rovásírás kérdéskörét tárgyaló köteteim száma eddig nyolc. A róluk szóló ismertetőkből következnek most „szemelvények”.

A *Rovásíró őseink* (1995) című kötetről:

„Csaknem negyven közlést gyűjtött kötetbe a szerző, akinek mutatkozó szövegét fentebb idéztük. Olvasóink tanúi lehettek könyve alakulásának, hiszen rovásírással foglalkozó tanulmányai kéthetente jelentek meg hétvégi számainkban. Forrásértékű s a szakirodalomban magának helyet követelő ez a munka, melynek első darabja 1992. február 1-jén látott nyomdafestéket a Népújságban. A kötet ezer példányban jelent meg a korondi Firtos Művelődési Egylet Hazanézó Könyvek sorozatában igen tetszetős külsővel. A rovásírás sokakat érdekelhet. Ráduly vitázik is más jeles szerzőkkel, (...) számos kérdésben talál új értelmezést, szenvedéllyel kutatja múltunknak ezt a tartományát: szó szerint érvényes rá, hogy nem ismert fáradtságot, ha rovásírásos emlékről van szó (Szerző nincs feltüntetve, de tudom, Bölöni Domokos: Ráduly János újabb könyve. *Múzsza*. Népújság-melléklet, 1995. július 21).

„Sokszor kérdeztem Patakytól is, másoktól is, honét ered ez az összehasonlító táblázat, de választ nem kaptam rá. Ám éppen azt remélem, hogy az ilyen friss érdeklődésű szerzők, mint amilyen Ráduly János is, előbb-utóbb e kérdések végére járnak! Különösen azért, mert a rovás-ábécének minden magyar hangra volt jele!” (Szócs István: Végül is — kinek fontos a ROVÁSÍRÁS? *Helikon*, 1995. október 20).

„...e napokban került kezembe a néprajzos munkássága nyomán ismert székely tanár és közíró, Ráduly János címbeli tanulmánygyűjteménye. Alapos utánajárással összeállította azoknak a helységeknek, templomoknak, tárgyaknak a leltárát, ahol valaha is rovás-

írásra leltek. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy a lexikonok említette hat-nyolc régészeti lelet mostanra huszonkettőre rúg, aminek gyarapításához a szerző maga is hozzájárult. Az apró, jelentéktelennek tűnő dolgokra odafigyelő kutató egy kibédi porszaru díszei között fedezett fel rovásjegyeket — megítélése szerint — a 17. században, vagy a 18. század elején karcolt a lőportaró szaru sima oldalára a hajdani tulajdonos, az ismeretlen székely vadász. (...) Most a honalapítás 1100. évfordulóján tudatosítani kell önmagunkban és másokban, hogy a keletről érkező magyarok sem barbárok, sem műveletlenek nem voltak. Kultúrájukról tanúskodik jellegzetes írásmódjuk, amelyet a Székelyföldön még 1780 táján is használtak” (Dánielisz Endre: Rovásíró őseink. *Bihari Napló*, 1996. április 10).

A rovásírás vonzásában (1998) című könyvről:

„Ráduly bevallottan szerelmese lett ennek a tárgynak, és fáradhatatlanul kutatja rovásírásunk újabb emlékeit. Ebben a könyvben újdonságképp a tordátfalvi, makfalvi, csícsobotfalvi, berekeresztúri, vadasdi rovás emlékeket tárja elénk. (...) Az a véleménye, hogy Erdély földjén, sőt, a Kárpát-medencében: több rovásírás rendszer létezett. De nemcsak a feliratos (epigráfiai) emlékanyagot tanulmányozza és értelmezi, hanem a kéziratos/irodalmi nyelvemlékeket is vallatóra fogja. (...) Negyvenegy írást tartalmaz a tetszetős kötet, ráadásul megtaláljuk benne összefoglalva Maros megye és Hargita megye eddig feltárt feliratos rovásírásos emlékeinek a sommás ismertetését is” (B. D. = Bölöni Domokos: Ráduly János új könyve. *Múzsza*, Népújság-melléklet, 1998. április 4).

„Ráduly János (...) folklórgyűjtő munkája révén már eddig is beírta nevét a magyar művelődéstörténetbe. Pár éve viszont — úgy tűnik — némileg irányt

változtatott (talán befejezettnek véli a kibédi gyűjtést). A rovásírás eddig fellelt emlékeinek tanulmányozásába kezdett, ha pedig valahol újra bukkantak, igyekezett minél hamarabb megvizsgálni, lejegyezni, közkinccsé tenni azt. (...) Ráduly János könyve nem egyszerű leltára az eddig felfedezett székely rovásírásos emlékeknek. Több annál: értelmezését, javított olvasatát adja számos, eddig egyáltalán nem, vagy csak ismert, esetleg tévesen értelmezett rovásírásos szövegnek” (M. A. M.: A rovásírás vonzásában. *Szabadság*, 1998. augusztus 4).

A Nemzeti kincsünk: a rovásírás (1998) című kis-könyvről:

„Kibédde eljegyzett néprajzos, gyűjtő és kutató, műfordító és költő, az immár nyugdíjba vonult tanár eddigi kutatásait foglalta össze egy kis füzetben. (...) A tanulmány számba veszi az erdélyi feliratos (epigráfiai) emléanyagot, ide sorolva azokat az emlékeket is, amelyek esetleg másutt vannak, de erdélyi, pontosabban székely eredetük biztosra vehető. (...) A füzet tizenhat munkát sorol fel könyvészeti adalékaiban, borítóján pedig Magyar Adorján ábécéje látható” (B. D. = Bölöni Domokos: Ráduly János a rovásírásról. *Múza*, Népújság-melléklet, 1998. július 25).

„Több éve, hogy Ráduly János rovásírással kapcsolatos írásai rendszeresen megjelennek a romániai magyar sajtóban, beszámol minden olyan rovás emlékről, amely az utóbbi időben felbukkant, ám mondhatni ezzel párhuzamosan sorozatban ismertette az összes erdélyi rovásszöveget. (...) E harmadik kiadványban arra is kitér, hogy a székely (magyar) rovásírást a távolinak számító múltban mikor és kik említik. (...) A betűjelek eredetétől a rovásírás rendszereken át a rövidítéseig, tömörítéseig (ligatúrák) több mindenről szó esik eb-

ben az ismertetőben. Az olvasó szempontjából nem közömbös, hogy szerzőnk a kézirat lezártáig, 1998 tavaszáig ismert rovás emlékeket mind felsorolja, és röviden ismerteti” (P. Buzogány Árpád: A Székely Útkereső Kiadványok műhelyében. Hagyomány és helyismeret közelképben. *Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2007*).

„Székely örökség a rovásírás is. Legnagyobb hazai kutatója, szakértője Ráduly János tudományos színvonalú tanulmányt írt Nemzeti kincsünk: a rovásírás címmel. Ebből megismerhetjük a rovásírásról szóló régi feljegyzéseket Kézai Simon, Kálti Márk és Thuroczy János krónikájából. (...) Végül a szerző számba veszi az erdélyi feliratos, tehát vésett emlékanyagot egészen: 34 feliratos emléket sorol fel, lelőhelyek szerint. (...) A rovásírás kutatása különösen 1990 után lendült fel. Ebben az időszakban — nyolc év alatt — 19 új felfedezés történt (a 34-ből)” (Brauch Magda: A Székely Útkereső Kiadványok 15 évet átfogó antológiája (bevezető tanulmány). In: *Magyar, székely és csángó örökség. A Székely Útkereső Kiadványok Antológiája (1991–2006)*. Összeállította, szerkesztette, az előhangot és az útmutatót írta, a sajtóvisszhang szemelvényeit válogatta Beke Sándor. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely 2008).

A *Titkok a rovásírásban* (2004) című könyvről:

„Kevés olyan művelődéstörténeti téma létezik, amely annyi különböző véleményt, eltérő értelmezést ütköztetne, mint rovásírásos emlékeink. Ráduly János folklorista régóta foglalkozik a témával, az utóbbi években meglátásait rendszeresen közölte is. Ezekből állt össze a *Titkok a rovásírásban* című kötete. (...) Ráduly nem akar senkit megfosztani attól az örömtől, hogy megismerkedhessen újabban felfedezett emlékeinkkel még

abban az esetben sem, ha az olvasathoz, értelmezéshez szükséges bővebb ismereteknek nincsen is birtokában. (...) Ráduly figyelmeztetése megszívlelendő: »számolni kell azzal, hogy idő múltával egyes emlékeink elpusztulnak, megsemmisülnek.« Példaként a közismert isztambuli (1515) falfeliratot említi, de ide sorolja már a hozzánk közeli Bögöz református templomában lévő is (1530-as évek), amely igencsak megkopott mára” (pbá = P. Buzogány Árpád: Rovásírásos emlékeinkről. *Udvarhelyi Híradó*, 2004. március 26).

„— Mit viszünk Európába? — halljuk jó ideje immár. — Kultúránkat — hangzik a válasz. Művelődésünket. Például írásos kultúránknak egyedülálló kincsét, a (székely) magyar rovásírást. (...) Az uniós belépéssel minden bizonnyal más, új megvilágításba kerül a rovásírás problémaköre is. (...) Népköltészeti gyűjteményein dolgozva percig sem feledkezett meg titkos szenvedélyéről, polcain gyűltek, szaporodtak a régi írásrendszerekkel foglalkozó könyvek, hogy aztán megírja első cikkét. A megsokszorozódott erdélyi rovasemlékek száma bírta rá kis tanulmányai, szakvita-iratai közzétételére. Ezeket gyűjtötte új kötetébe” (B. D. = Bölöni Domokos: „Megtanultam rovásul írni...” *Múza*, Népújság-melléklet, 2004. május 8).

„Jelen kötetben a 34 emléikkel együtt tette közzé az azokról szóló cikkeit, tanulmányait, melyek korábban, 1992-től, a hazai sajtó hasábjain láttak napvilágot. (...) Ráduly János könyve végigvezet a továbbgondolások útján, s hozzájárul ahhoz, hogy kultúránkban jobban eligazodhassunk, jobban megérthessük azt” (Szente B. Levente: A rovásírás titokzatos világa. *Romániai Magyar Szó*, 2004. augusztus 28–29).

A *Tanuljunk könnyen rovásírni!* (2004) című tankegyetemenről:

„Mert valósággal divat lett rovásírni, és itt-ott tanítják is a székely-magyar rovásírás egyik-másik változatát, olyat is, amilyenel Ráduly rukkol elő, a balról jobbra haladót. Az egyszerűsítés, az egyszerűsödés irányába mozdult el, amikor csökkent a magánhangzó-változatok számát, a hosszúságuk jelölésére bevezeti az egy vonalkából álló mellékjelet. (...) A kötet tartalmazza ama forrásemlékeket, amelyek ábécéje összeállításakor hasznára voltak, felíratos, kéziratos emlékeket. (...) Következik a Ráduly-féle ábécé betűkészletének közlése, a betűk majd az ábécé maga, a szabályok és a példák” (b. d. = Bölöni Domokos: Ráduly János rovásírás-tankönyvecskéje. *Népújság*, 2005. március 1).

A székely (magyar) rovásírásról (2006) című könyvecskéről:

„Az új kiadványban a blak, szkíta, sumér párhuzam tárgyalása után a székelynek mondott rovásírás jellemzése következik. (...) Összesen 43 felíratot említ, ám nyilván a kéziratos (paleográfiai) rovás emlékekről is szó esik a kiadványban. Közli az egységes (ha lehet ennek nevezni) magyar rovásábécét, a téma iránt érdeklődők pedig haszonnal forgathatják a tanulmány irodalomjegyzékét” (P. Buzogány Árpád: Újból a rovásírásról. *Udvarhelyi Híradó*, 2006. április 20).

„Ráduly János a székely (magyar) rovásírás egyik legelszántabb erdélyi kutatója. (...) Közleményeit úgy szerkesztette kötetké, hogy az olvasó »szemrevételezhessen« a legkorábbi erdélyi emléktanyag java részét, eljutva a 20. századból való, 1935-ös rovásábécéig. A rovásírást a magyarság folytonosan — századokon át — »hasznosította«. (...) A kiadvány legterjedelmesebb fejezete számba veszi a teljes eddig előkerült erdélyi fel-

iratos emlékanyagot” (B. D. = Bölöni Domokos: A székelly (magyar) rovásírásról. *Népújság*, 2006. május 9).

„A szerző új, sorrendben a 41. könyve ezeket az eredményeket foglalja össze. Az írások zöme elsőként a napi sajtóban (*Népújság, Romániai Magyar szó*) jelent meg, hat közlés először lát nyilvánosságot. (...) Egyik-másik későbbi közlés az interneten is hozzáférhető” (bölöni = Bölöni Domokos: Az isztambuli székelly (magyar) rovás emléke. *Múzsza, Népújság-melléklet*, 2007. május 19).

— *Legfrissebben megjelent, Székely békességlevelek. 1803–1837 című dokumentumértékű könyvedről Cseke Gábor ad elsőként „országos” hírt az Új Magyar Szó Könyvböngészde című állandó rovatában (Tanulólévek, török napló, békességlevél. 2008. október 11–12.). Cseke Gábor nyilván „felfigyelt” a kiadó és nem utolsó sorban a „szerző” és „művének” üzenetére, mert ezt írja könyvismertetőjében: „A hajdani falvak közötti viszályok elsimítására és a társadalmi békeség megteremtésére szolgáló eljárás írásos nyomainak elemzése ma is haszonnal járhat — nem csupán nyelvi szempontból!” Eme „békehirdető” munkádnak van-e más sajtóvisszhangja?*

— Igen. Egész friss történelmi-néprajz-történelmi jellegű kiadványomról P. Buzogány Árpád írt még, *Békességet hozó egyezségek Sóvárád és Kibéd között* címmel (*Népújság*, 2008. szeptember 10). Idézek az ismertetőből:

„Ráduly János legújabb könyvével valószínűleg új fogalmat vezet be a szakirodalomba, a békességlevél szó ugyanis a régmúltból nem ismeretes, a szó előfordulása pedig az új könyvében szereplő harmadik, 1837-

es datálású, a sóváradi Tusz Márton által okozott erdő-
kár rendezésével kapcsolatos egyezséghez köthető. (...)

A rendezés módjának, az ott elhangzott ígéreteknek
részletei mellett Ráduly azt emeli ki, hogy »anyanyel-
vünk patinás régisége tárul az olvasó elé« (...) nem
csupán a nyelvi szépségért, hanem a gondolkodásmód,
észjárás jobb megismeréséért is érdemes fellapozni a
sárgult lapokat, megidézni elődeink cselekedeteit.”

— *Egykorvolt középiskolai és egyetemi tanáraid
számon tartották-e/tartják-e munkásságodat? Léte-
zel-e még nekik?*

— Jó a kérdés, feltétlenül jó. Beszéltem már arról,
hogy a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Líceum igazga-
tója, Kozma Béla, nekem — a bentlakó tanulónak —
állandó eltávozási engedélyt biztosított. Ő épp magyar
szakos tanár volt, s a tizedik osztályban ő tanította a
magyart. Egyik osztályfőnöknőm Leopold Irén volt,
aki Hajdu Lajos tanár „örökébe” lépett. Nos, Leopold
Irén épp Kozma Bélának lett a felesége. Érettségi után
sem szakadt meg a Velük való kapcsolatom. Amikor
első könyveim kezdtek megjelenni, dedikált kötetekkel
leptem meg őket. Kozmát nagyra becsültem, az úgyne-
vezett „Bolyai szellem” egyik legnagyobb ápolója volt,
ünnepi beszédeiben elhangzott szavai ma is (mindörök-
re!) a fülemben csengenek. Hatalmas iskolamonográ-
fiája példa értékű munka, hadd írjam ide a pontos bib-
liográfiai adatait: Dr. Kozma Béla: *A Marosvásárhelyi
Református Kollégium — Bolyai Farkas Líceum 440
éves története* (1557–1997). Marosvásárhely, 1997 (a
mellékletekkel együtt közel 600 oldal).

Érdemesnek látom közölni hozzám írt gyönyörű le-
velét:

„Marosvásárhely, 1989. szeptember 23.

Kedves János!

Két köteted megkaptuk. Tartalmas, lenyűgöző munka mindkettő. Feleségem, lányom (a fiúnk Iaşiban van) versenyezve olvasták: »fölfaltuk«.

Kívánjuk, hogy tovább dolgozz, gyarapítsd irodalmunkat, gondolkoztass el továbbra is ezer meg ezer olvasót. Fordítsd fejüket-szívüket irodalmunk e még mindig elhanyagolt területe, kincsesbányája felé.

Öregbítsd iskolád hírnevét.

Hozz fényt egykori tanáraidra, osztályfőnöködre.

Jó egészséget kívánunk Neked, egész Családodnak!

Meggyőződésünk, hogy az alkotó-teremtő munka mellett gyerekeid boldogsága a másik éltető elemed. Kívánjuk: váljék gyerekeid boldogsága számodra kiapadhatatlan forrássá!

Őszinte barátsággal

Kozma Béláék.”

A kémiát a líceumban Szabó Margit tanárnő tanította, férje utáni neve: Berger Margit. Még tanítványa voltam, amikor olyasféle feladatot kaptam, hogy dolgozatban mutassam be a csillagok színképvizsgálatának kémiai eredményeit. Arra biztosan emlékszem, hogy a napfoltokról is írnom kellett. Hát én biza amolyan irodalmivá sikeredett „eszme-futtatásokkal” hozakodtam elő. A tanárnő összecsapta a kezét: „Jaj, hát mit csinált, János? A kémiatudomány, a fizikatudomány nem költészet!” Aztán a rendszeresített tízéves találkozón, Darvas Erzsébet francia szakos tanárnő társaságában, mindig külön is, elbeszélgettek velem. Egyik legutóbb írt, szép levelét itt fontosnak látom közölni:

„Mvh, 2006. dec. 14.

Kedves János!

Év vége közeledtével, számvetést készítünk. Nekem komoly adósságom van Magával szemben. Hálámat szeretném leróni mindazért, amiben ebben az évben engem részesített. Itt nemcsak a könyvre gondolok, hanem Bartókkal kapcsolatos írásaira, verseire. Nagy elégtételt és örömet jelent számomra minden irányú írása, kutatása, amihez hozzájutok. Nagy, felemelő, elhivatott munkája boldoggá és büszkévé tesz. Magamban csak Jánoskának becézem, a sok szép Ön által gyűjtött népmeséért. Az ünnepek közeledtével, kívánok áldott karácsonyt és erőt, egészséget, lelki békeséget, eredményeket munkájában, az új évben. Baráti tisztelettel

Berger (Sz) Margit.”

Egyetemi tanáraink közül elsőként Márton Gyula professzorról kell szólnom, aki mindenképpen a nyelvjáráskutatás felé terelte volna érdeklődési körömet. Míg az erdőszentgyörgyi középiskolában nevelősködtem, ott is fölkeresett, úgy emlékszem, motorkerékpárral jött. Azt már nem tudom, hogy a járművet ő vezette-e, vagy másvalaki. Amikor 1973-ban a Nagypó mesefája könyvsorozat 3. kötetében megjelent a 21 kibédi népmese, levelet írt, nyugtázta a küldött könyvet. Íme:

„1973. V. 12.

Kedves Ráduly Kollega!

A »Nagypó mesefája« dedikált példányát megkaptam. Hálásan köszönöm, hogy gondolt rám, és tiszta szívből kívánok további jó munkát. Mert a gyűjtést fel-

tétlenül folytatni kell. Ha Ki(bé)den mindent összegyűjtött, ki kell terjeszteni a munkát az egész vidékre.

A könyvet most szerdán bemutatom a II. éves hallgatóknak, akikkel órám lesz, hogy lássák, milyen szép munkát lehet végezni falun.

Őszinte barátsággal üdvözlí

Márton Gyula.”

Öröm még Antal Árpád irodalomprofesszorom levelét is, amelyet akkor küldött, amikor a *Kibédi népballadák* című könyvemről német nyelvű ismertető jelent meg. A recenzió szerzője Szabó T. Ádám volt (sajnos, elhunyt már!), aki Szabó T. Attila fia volt. A levélből kiderül, hogy munkásságomat mind Antal Árpád, mind Szabó T. Attila számon tartotta. Megjegyzem: annak idején a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen mind Márton Gyulánál, mind Szabó T. Attilánál — szaktárgyukból — kitűnőre vizsgáztam. Íme Antal Árpád levele:

„Kvár-Napoca, 978. okt. 28.

Kedves Kollegám!

Szabó T. Attila küldi Önnek ezt a különlenyomatot: mint mondja, még annak idején elküldte a Kibédi népballadák egy példányát fiának, Ádámnak, aki aztán recenzálta is az »Ural-Altaische Jahrbücher«-ben. Miközben tolmácsolom Szabó T. Attila üdvözlét, magam is gratulálok kitűnő könyvéhez s általában folklorista munkásságához, amit igen nagy örömmel és együttérzéssel követelek nyomon.

Erőt, egészséget és további eredményes munkát kíván

Antal Árpád.”

Nos, ezek a levelek féltett kincseim. Bizonyítják, igazolják, hogy volt tanárain érdeklődésének „fénycsóvái” mindvégig bevilágították utamat. Sajátos emberi tartásom „kikristályosodásában” is részesek voltak.

— *Szólnod kellene a rádiókban, illetve a televíziókban elhangzott beszélgetésekről is, hiszen ezek a műsorok annak idején — úgy tudom — nagy népszerűségnek örvendtek.*

— Igen, sokan épp a rádió, a televízió által szereztek tudomást munkálkodásom eredményeiről, tehát amolyan tudatosító funkciót töltöttek be. Hálával, szeretettel gondolok mindig a riporterekre, operatőrökre, akik felkerestek Kibéden, a provincián, de — emlékezetem szerint — sohasem beszéltünk a provincializmusról. Méltányolták elvégzett munkámat.

Nyilván, elsőként a marosvásárhelyi rádióstúdiót kell megemlítenem, itt hangzott el a beszélgetések java része. A legelső rólam szóló rádióriportot Lukács János készítette, a népköltészeti gyűjtésről vallatott. Akkor épp egyetemi államvizsga előtt álltam, tehát készen volt a Kibéd népballada-költészete című dolgozatom. 1966. március 2-án hangzott el a műsor. A riport kilenc év múlva újból fölkeresett, már a birtokomban volt a legelső könyvem, a Kibédi népballadák. Valami ilyesféle volt a műsornak a címe, hogy Interjú a Kibédi népballadák szerzőjével. 1975. szeptember 17-én volt fogható.

Másodikként Nagy Miklóst (= Nagy Miklós Kund) kell megemlítenem. Első összeállítása – Kibédi népballadákból, népdalokból – 1969. november 19-én hangzott el, aztán hét év múlva, 1976. október 16-án a

második évfolyamába lépett kaleidoszkóp „rovatban” szerepeltetett. Miklós (Miki) barátom harmadszor is elzarándokolt Kibédre, a fiatal, román költőnemzedék alkotásairól beszélgettünk. Persze, én főleg Nichita Stănescuról „értekeztem”, kereken öt versfordításom került magnószalagra, a műsor 1982. október 27-én hangzott el, épp a születésnapomon.

Ugyancsak háromszor beszéltetett Gyarmati Dénes. Kibédre többször kiszállt, mindig fölkeresett, órányit csevegtünk, aztán rendszerint elkísértem helyi „riport-útjaira”. 1978. május 8-án például negyven perces adása hangzott el a kibédi dolgokról, ugyanazon évben, november 18-án pedig a rólam és a gyűjtőmunkáról szóló műsorral rukkolt elő. Ennek volt a folytatása az 1980. május 6-án elhangzott műsora.

Csifó János két alkalommal készített vallomásra. A mikrofonnál Ráduly János című összeállítása 1979. január 20-án hangzott el, majd 1980. június 28-án a *Megy a magnó vándorútra* műsorának lettem a főszereplője.

Az 1989-es fordulat előtt még egyszer szerepeltem a marosvásárhelyi diákrádióban: Bíró Dénesnek a Kibédi népballadákat mutattam be, a műsor két részben, 1977. február 26-án és március 12-én hangzott el.

A 90-es években tovább folytatódott a kibédi „rádiós munka”. 1994. január 7-én Boér Károly *Pásztortűz* című sorozatában a ráolvasásokról, népi imákról volt szó. Szép, gyermekeknek való műsort pedig Giliga Sándor hozott össze mesékből, versekből. Ezt 1996. december 8-án hallhatták az érdeklődők.

A sort Gáspár Sándor terjedelmes műsora zárja, ő a felújított *Megy a magnó vándorútra* „rovat” keretében bírt szóra, egész életutamat fölmérte. Sugárzásának két időpontjáról is tudok: 2007. július 14. és 2007. no-

vember 3. Egyfajta — szépfajta — köszöntő volt ez az összeállítás, ugyanis magam már hetven éves „hangomon” csevegetem.

Néhányszor a kolozsvári rádió vendége is voltam. Muzsnay Magda a *Művelődési Album* keretében vallott (1981. december 13), Orbán Ferenc pedig *Egy tanár közéleti munkája* című összeállításával örvendeztetett meg (1988. szeptember 25). Kalinovszky Dezső — úgy emlékszem — többször is elbeszélgetett velem, irataim között egyetlen „adalékra” bukkantam, az 1990. február 27-én sugárzott műsorra.

A bukaresti rádió első, kibédi műsora (nyilván, a magyar adásban) nagy horderejű volt. Demény Piroska szállt ki — megelőzőleg — Kibédre, és roppant nagy szakmai hozzáértéssel állította össze rádióriportját. Vázolta addigi életutamat, szerepeltette kibédi adatközlőimet, szép balladák hangzottak el. Az Ő rádiósorozata a *Szivárvány havasán* címet viselte. A kibédi anyagot három részben sugározták: 1976. július 2–16–30-án.

A következő kibédi műsor tíz év múlva hangzott el, 1986. február 3-án. Csáky Zoltán hozott össze szép anyagot a népköltészeti kutatómunkáról. Aztán 2007. április 18-án Oláh-Gál Elvira következett, amolyan „beharangozó” műsora volt, azt is jelezte, hogy a 70. életévem betöltése előtt állok. Nem csak néprajzról (népköltészetről) esett szó. Alaposan kitértem a rovásírás kutatás néhány vonatkozására is. Összeállítása a budapesti Kossuth Rádió *Határok nélkül* című adásában is elhangzott.

1975. november 20-án a budapesti Kossuth Rádió terjedelmes adásban ismertette a *Kibédi népballadák* című könyvemet, hivatásos énekes(nő) balladákat is előadott belőle. Én nem beszéltem a műsorban, hóna-

sokkal később mégis épp ez a műsor szolgáltatott okot arra, hogy — a politikai nyomás egyenes következményeként — megpróbáljanak „sarokba” szorítani. Azzal vádoltak, hogy — úgymond — áthágtam a kulturális kincsek törvényét, mert kéziratokat juttattam ki külföldre. Határozott fellépésekre olyasfajta érvekhez folyamodtak, hogy az általam gyűjtött balladákat énekeltek („érti, énekeltek”!) a budapesti rádióban.

— De hiszen maguk nem ismerik a könyvemet — mondtam —, a kötetben dallamok, kották is vannak, a könyv pedig megjelenésekor kijutott Magyarországra is, mert a magyar állam rendelt belőle. Tudom a pontos példányszámokat: Romániában 4400, Magyarországon pedig 9600 példányban forgalmazták. Itt a könyv, a kolofonban ez olvasható: „Megjelent a Magyar Népköztársaság és Románia Szocialista Köztársaság közös könyvkiadási megállapodása keretében.”

Persze, ők mindjárt válaszként egyéb dologgal álltak elő: „Ki az a V. I. Szánárov, aki Novoszibirszkból írt levelet Önnek, könyvet kért magától?” Hát tudomásul vettem egészen pontos tájékozottságukat, s elhallgattam.

És most következzenek a tévéinterjúk, tévébeszélgetések. A bukaresti Román Televízió magyar nyelvű adásában szerepeltem először. A Bartók-kutató László Ferenc akkor a televízióhoz is bedolgozott, közlöm levelét, amelyben közreműködésre szólított fel:

„Kolozsvár, 1971. 10. 15.

Kedves Uram!

Említettem már, hogy készülök Kibédre népzenei filmezni. Szinte biztos, hogy erre még ebben a hónapban sor kerül, október 27-én, 28-án vagy 29-én. Még egyszer kérdem: vannak még jó énekesek a falujában?

Segítene nekem a toborzásukban? Hát hangszeresek akadnak-e? A gyermekek énekelnek?

Kérem, írjon nekem egy pár bátorító szót.

Aztán majd ki is beszéljük magunkat — Dósa Lidiről meg egyebekről.

Csak röviden közlöm, hogy az a bizonyos Bartók-könyvecske, amelyik oly hosszasan el volt akadva, mégiscsak meg fog jelenni. Néhány nap múlva a nyomdában lesz.

Jó barátsággal, a találkozás reményében üdvözli:

László Ferenc.”

László Ferenc el is jött Kibédre, fölvonultatta legjobb balladaénekeseimet, a legfiatalabbat is, Mátyus Csabát, aki még csak a helyi iskola tanulója volt. A Butyka Imréről szóló szép balladát énekelte. A műsort 1972. január 30-án sugározta a tévé. Ez az adás azért is fontos, mert később archív anyagként hasznosították. Néha ma is.

1978. szeptember 18-án Zágoni Olga, 1979. május 21-én Jakab Mária, 1983. május 30-án pedig Csáky Zoltán műsora következett. A Jakab Máriaé és a Csákyé főleg a kibédi népmesekincs különleges világát „futtatta ki”. Az RTV magyar adása 2004. április 6-án mutatta be Tófalvi Zoltán (operatőr Miholcsa Gyula) portréfilmjét. Tófalvi alaposan ismerte/ismeri munkásságomat, minket korondiségünk köt össze (mindketten Korondon születtünk).

2007-ben az RTV két alkalommal is sugárzott kibédi fogantatású műsort. Ezúttal Balázs János volt a riporter, Miholcsa az operatőr. Bemutatásukra 2007. október 8-án, illetőleg november végén, vagy december elején került sor. Az utóbbi, második adás sajátosága az volt, hogy kimondottan a rovásírásról szólt. A

szerkesztők elvittek (haza is hoztak) a Maros megyei Berekeresztúrra, ahol magam mutattam be a jóval több, mint tíz rovásfeliratot.

Ugyanebben az évben, november 10-én láthatták az érdeklődők Máthé Éva szép műsorát. Ő az erdőszentgyörgyi Kulturális Központban kiállított Ráduly-könyveket is „lefilmezte” (a kiállítást Székely Ferenc szervezte), ugyanakkor másokat is megszólaltatott, akik munkásságomat értékelték.

Szólnom kell az UTV (székelyudvarhelyi televízió) műsorairól is: három ízben kibédi műsort sugároztak. A sort Majla Sándor műsora indította (1995. március 5), majd Miklós Levente József (1997. július 20) és Fábíán Kornélia (1999. március 18) zárta. Kornélia és az operatőr, Szécsi Mózes az addig megjelent összes könyveimet is mind lefilmezte.

A budapesti Duna Televízióban is szerepeltem. Csáky Zoltán műsora 1996. szeptember 9-én volt látható, az *Esti kérdés* „rovatban”. Különben a Duna TV számos esetben szólt még rólam, Halász Péter például elég rendszeresen ismertette sorra megjelenő könyveimet. Néhányszor Romániában bemutatott tévéfilmet is átvettek.

Végül szólni kívánok a Hír TV kiadós műsoráról. Tuba Marianna és csoportja meglátta íróasztalomon a Kibéd és Sóvárad közti (188 évig tartott) határper hatalmas kéziratanyagát. Tudtommal 2006. január 7-én sugározták, Kibéden, sajnos, nem volt fogható.

— *Az általad gyűjtött népballadák, népmesék fokozatosan és — most már nyugodtan mondhatjuk — mélyen beépültek közművelődési életünkbe is. Erről is szólnod kellene...*

— Kezdjük azzal, hogy a könyvek lapjaira mentett néphagyomány — tehát a népköltészet, a szokásvilág megannyi vetülete stb. — ragyogóan beépíthető a közművelődési élet sok-sok megnyilvánulásába, azaz nemcsak „muzeális” értékkel bírnak. Ezt a célt szolgáltatta — kibédi viszonylatban — a már emlegetett Sepródi János Irodalmi Színpad. Szerepéről mintegy harminc esztendővel ezelőtt ezt mondtam a Cseke Péternek adott egyik interjúmban: „Kezdetben azzal a célkitűzéssel indult, hogy a népi kultúra és az ún. magas kultúra közötti utak járhatóvá tételén munkálkodjék. Sokat tett ez a színpad azért, hogy a gazdag kibédi népköltészet művészi tökéletessége, csiszolódott alkotásai (...) újból benépesíthessék a falu folklórtudatát, megerősíthessék folklóröntudatát. Népdal- és balladaesteket szerveztünk. (...) Ezek sikere ösztönzött arra, hogy házigazdái legyünk két ízben is (1972-ben és 1974-ben) a Kis-Küküllő menti kórustalálkozóknak” (Cseke Péter: Az irodalom vonzása Kibéden. Látogatás Raduly Jánosnál. In: Mi lehet, mi lesz a gyermekem. A Hét Évkönyve, 1979).

Most egész konkrét példával jövök. Több mint harminc évvel ezelőtt cikket írtam *Népköltészet — színpadon* címmel, amelyben így fogalmaztam: „Köztudott, hogy Sepródi 1914-ben *Eredeti székely dalok* (Kolozsvár) címen férfikarra alkalmazta Kibéd népdalkincsének legértékesebb darabjait. (...) Fél évszázadnyi kiesés után a helyi kórus Sepródi gyűjteményéből újra megtanulta a *Szabó Vilma balladát*. A sikeres színpadi bemutatkozás révén az a ballada ismét az élő népköltészet aktív darabjává vált (...) a faluban újabb meg újabb változatai keletkeztek. Beépült tehát Kibéd folklórtudatába, gazdagította népi fogantatású műveltségét” (*Művelődés*, 1976. november).

A legelső gyors, népballadákból, mesékből összeállított műsorokkal a gyermekolvasók ajándékoztak meg. Említettem már, milyen sok iskolában megfordultam, mint meghívott folklórgyűjtő: szinte nem is volt egyetlen olyan találkozó sem, ahol a gyermekek ne szerepeltek volna ballada- meg meseösszeállítással, gyermekversekkel, jelezvén: ismerik megjelent munkáimat, s íme, milyen „frappáns” műsorok állíthatók össze belőlük. Egyik legmeghatóbb találkozó a nyárádmenti Csíkfalván volt, ahol Nagy Ferenc karnagy vezetésével kibédi népballadákat énekeltek a gyerekek. A három árva balladájának akkori bemutatása még ma is — annyi év után — visszakisért. Meg kell említenem a nyárádszeredai középiskolások nagyszerű Kőműves Kelemen-bemutatását. A kibédi változat színpadra alkalmazásával sok helyütt szerepeltek, de „beneveztek” a hivatalosított „kulturversenyekre” is, hogy aztán végül országos díjjal térjenek haza.

A népballadák világa Gergely Géza színházi rendezőt is munkára serkentette: nem sokkal a kötet megjelenése (1975) után a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet hallgatói nagyszabású folklórműsort mutattak be a kibédi gyűjtésből. Bejárták vele Maros megye több helységét, Kibédre is elzarándokoltak. Ma is bánt, hogy az előadásra a számítotttnál kevesebben jöttek el a faluból: nyár közepe volt, a nyári munka dandárja — falun ilyenkor legelfoglaltabbak az emberek és a legfáradtabbak.

A kibédi népballadák svéd hanglemezen is megjelentek. A történekről — adataim alapján — Faragó József írt tájékozatót, ebből idézek:

„A romániai magyar folklór híre a világban olyan, mint a vízbe dobott kő: gyűrűzése néha gyorsan, néha lassan jut el hozzánk. (...) Történt pedig, hogy Ráduly

János Kibédi népballadák (Kriterion 1975) című gyűjteménye eljutott (Pécsre) a Janus Pannonius Női Kórus alapító karnagyának, Ivasivka Mátyásnak a kezébe, aki a kötet néhány balladáját a Kórus műsorába iktatta. Történt továbbá, hogy a Kórusról svédországi koncertsorozata idején hanglemez készült angol címmel: Janus Pannonius Women' s Chorus Pécs. Conductor: Mátyás Ivasivka. A lemez borítójának hátlapján angol és magyar szövegű tájékoztató olvasható. (...) Az első lemezoldal 1. száma: Repülj, madár. Magyar népdalcsokor Ráduly János gyűjteményéből. És a Janus Pannonius Női Kórus utánozhatatlan unisono előadásában egymás után felhangzik a Kibédi népballadák három száma: 46. Repülj, madár, repülj; 51. Kibéd község de szép helyen van és 44. Kihajtottam a libámat. Ezt a kis távoli hullámverést akartam népballadáink barátainak tudomására hozni” (Faragó József: Kibédi népballadák svéd hanglemezen. *Művelődés*, 1983. december).

Meg kell említenem két kibédi népmesémet, amelyeket dramatizáltak, s ebben a formában a sajtóban is megjelentek. Az első: *Mihók, a bugyuta*. Mesejáték. Ráduly János Kibéden gyűjtött, azonos című meséje alapján színpadra írta Bölöni Domokos (*Népújság*, 1993. december 17). A megjelenés utáni hónapokban már meghívtak mindkettőnket (gyűjtőt, író) a mesejáték ősbemutatójára. A marosvásárhelyi város széli általános iskolában a Varró-házaspár (Varró Gyulák) rendezésében mutatták be a „darabot”. A kis nebulók kitettek magukért: csodálatos élmény volt az előadás. Aztán egyre gyakrabban jöttek a hírek, hogy itt is, ott is, ebben meg abban az iskolában is színpadra került, legutoljára Kibéden 2008 júniusában, az évzáró ünnepeken.

Van még egy népmesefeldolgozás, amely a sajtóban szintén megjelent. Bibliográfiai adatai: *Az öreg suszter és a disznópásztor*. Dramatizált népmese. Ráduly János Kibéden gyűjtött népmeséje alapján színpadra írta Kolcsár Irén magyartanár (*Népűjság*, 1996. június 1).

Meséskönyveim megjelenése után a kibédi népmesék a Kossuth Rádióban is elhangzottak, az *Esti mese* műsorok keretében. Amikor el-elkaptam egyik-másik előadást, ceruzával a könyvbeli meseszöveg után jelöltem az elhangzás időpontját s elmondójuknak nevét. A *bátor béreslegény* című mesénél ez olvasható: „Elhangzott a budapesti Kossuth-rádióban 1983. szeptember 4-én, Vajai Erzsébet előadásában. Ismételve: 1992. január 5-én.

További adatok:

A ludas fiú. Vajai Erzsébet előadásában, 1981. október 16-án. Ismétlés: 1986. augusztus 26-án.

A békasógor. Borbás Gabi előadásában, 1981. október 12-én. Ismételve: 1986. október 28.; 1995. március 20.; 2002. november 16.

Pinkó. Pártos Erzsébet előadásában (ez már ismétlés volt): 1991. február 11-én. Újból elhangzott 2002. július 4-én.

Hamujutka. Pártos Erzsébet előadásában, 1989. augusztus 5-én, ismétlés 2002. július 7-én.

A királyfi három szolgája. Makai Margit előadásában, 1989. május 10. stb. stb.

Manapság is — nyilván, már archív anyagként — elhangzanak a rádióban.

A *Pinkó* című mese rajzfilmként is megkezdte külön „karrierjét”. Magam először a bukaresti TV magyar adásában láttam 1991 tavaszán, de a Duna Televízióban is vetítették, több alkalommal. Már a kibédi iskola is rendelkezik a filmmel.

S ha már a megfilmesítés kérdéskörénél tartunk, feltétlenül meg kell említenem a *Mikor a szolgának telik esztendeje* című kötetem alapján készült filmet. Persze, a rendező — főleg — a „modern”, tehát a ma is előforduló szolgasors bemutatására törekedett. Később — változott címeikkel kicsit módosítva — többször is sugározták különböző tévécsatornákon. A magam „leltárában” így szerepel: *Székelyföldi szolgasorsok*. Rendezte: Moharos Attila. Operatőr: Körtési Béla. Szakértő: Ráduly János. Bemutatta a Duna Televízió 2005. szeptember 28-án (szerdán) este 9 óra 21 perctől 10 óra 22 percig (romániai időszámítás). Tehát órás műsor volt.

A népmeséket kedvelő társadalom igényeit próbálta és próbálja kielégíteni a mesekazetták kiadása. Bemutatásukkal nem dicsekedni kívánok. A tényeket rögzítem: lám, a gyűjtő fáradozása nem hiábavaló „mesterség”. A mese visszaszáll azokhoz, akik elmondották őket, azok gyermekeihez, unokáihoz és így tovább. A mesemondást vállaló színésznők munkájának értelme megkérdőjelezhetetlen.

Négy kazettát sorolok fel:

Táltos Marika. Ráduly János: „Táltos Marika”, kibédi népmesék Katona Éva előadásában. Versek: Albert Júlia előadásában. Hang, zene: Bain Kabán Ilona előadásában. Készült a Heltai Gáspár Alapítvány és az „Agnus” Stúdió közreműködésével (az én példányomon hiányzik a megjelenés időpontja). A gyermekversek szerzői: Tamás Mária, Majtényi Erik, Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár, Palocsay Zsigmond, Veress Zoltán, Kiss Jenő. Az elmondott kibédi mesék száma: hét.

Szép Magdolna. Ráduly János gyűjtése (Kibédi népmesék). Előadják Albert Júlia, Katona Éva. Zene:

Csép Anna Júlia. A borítót rajzolta Deák Zsuzsa óvodás. Grafika: Király Farkas. Hang: Bogyó József. Készült az Agnus stúdióban 1997. Mesék száma: öt.

Tündérszép Mosolygó Ilona. Kibédi magyar népmesék (Ráduly János gyűjtése), Katona Éva előadásában. A hozzám eljuttatott példányon más adat nincs. A mesék száma: nyolc.

Kibédi népmesék. Ráduly János gyűjtéséből, Katona Éva előadásában. Studio Stars Reményik Sándor, 2006. A mesék száma: tizenhárom.

Mindkét előadó a Kolozsvári Nemzeti Színház Magyar Tagozatának művésznője. Nem kerülhető meg a következő tény sem: munkásságomról több egyetemi szeminárium és államvizsgai, valamint tanügyi fokozati dolgozat készült. Itt csak a legfrissebbet említem, kicsit a részletekbe is elmerülve, hogy fogalma legyen az olvasónak, ezek „mikéntjéről.” Íme:

Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar, Nagykőrös, Marosvásárhelyi Tagozat.

A Ráduly János gyűjtötte kibédi népmesék az oktató-nevelő munkában. Szakdolgozat. Témavezető: Barabás László. Készítette: Bereczki Erzsébet IV. éves, tanító szakos hallgató. Levelezői tagozat. Marosvásárhely, 2008. A szakdolgozat tartalma: „Bevezetés; I. Kibéd és a népmese; II. Ráduly János és a kibédi népmesék; III. A népmese az oktató-nevelő munkában; Összefoglalás. Felhasznált irodalom jegyzéke. Melléklet.”

Kibéd népballada- és mesekincse képzőművészeit is „megihlette.” Meséskönyveim és gyermekversköteteim illusztrátorai voltak: Cseh Gusztáv, ifj. Feszt László, Nagy Ilona, Sándor Kálmán, Sipos László, Péter Katalin, Márton Zoltán, Kedei Zoltán, Miklósi Dénes, Karancsi Sándor, Molnos Zoltán, Kisgyörgy Ta-

más, Réthi Botond, Bodó Hortenzia Kinga, Nagy Zsolt, Márton Erika. Mintegy harminc-harmincöt évvel ezelőtt a kibédi Mátyus Erzsébet balladaillusztrációk egész sorozatával rukkolt elő, ezek a sajtóban is sorra megjelentek. Festményeket is készített. Cseke Pétert idézem:

„Kibédi népmeséket és balladákat megjelenítő grafikáival, a szülőfalu életéből, népi hagyományaiból ihletődött festményeivel lepte meg a Kis-Küküllő mentéről összesereglett énekeseket. (...) Mátyus Erzsébet egyik első támogatója, első perctől kezdve: lényeglátásra szoktató tanára Ráduly János volt. A másik természetesen Kuszto Endre” (Cseke Péter: *Hazatérő szavak*. Szociográfiai riportok, Püski Kiadó, Budapest 1993).

Dolgozószobám falán — amint te is látod — mese- és balladajeleneteket megörökítő dísztányérok sorakoznak, 23 darab. Alkotójuk a Tordán élő Suba László, aki viszont Kibéd szomszéd falujának, Makfalvának a szülőtte. Szobrászatot végzett Kolozsváron, számos emléklakett megtervezője és kivitelezője, térszobrok alkotója. Közel negyedszázaddal ezelőtt interjút készítettem a „mesterrel”, így vallott: „Gyermekkoromat Makfalván töltöttem. Akkor még elevenen élt a faluban a népdalkincs, éltek a régi népszokások. S dolgozott még néhány népi mesterember is, akik kerámia-készítéssel, állatfigurák megformálásával foglalkoztak. (...) Témáim fő forrása pedig a kibédi népköltészet lett. Előbb a balladák, később a mesevilágból vett jelenetek megmintázására vállalkoztam, (...) előrebocsátom, hogy a tálakon nem csak illusztrálok, (...) hanem a balladák kiváltotta érzelmeimnek, gondolataimnak akarok hangot adni. (...) Egész konkrétan: a Molnár Anna című ballada kibédi változatából én azt a jelene-

tet ragadtam meg, amikor az elcsalt anya visszatér, és a család visszafogadja. Én tehát a családban rejlő erőt próbáltam érzékeltetni, ezt tartom a ballada fő üzenetének” (Ráduly János: Kibéd népköltészete — cseréptálokon. Beszélgetés Suba László képzőművésszel. *Vörös Zászló*, 1984. október 6).

— *Több lexikonban is „foglalkozásaid” minősítése így kezdődik: tanár, folklorista stb. Tanári pályád során számtalan szacikket is írtál. Milyen témákat érintettél bennük?*

— Nos, valódi alapfoglalkozásom: magyar nyelv- és irodalom szakos tanár volt. 43 évig tanítottam, jelenleg nyugdíjas vagyok. Tanári ars poeticámat többször is megfogalmaztam, Cseke Péter így örököltette meg:

„Maradjunk egyelőre a magyar nyelv és irodalom tanításánál. Alapvető célkitűzésemnek azt tartom, hogy tanítványaim életében nélkülözhetetlenné válják az irodalom, a művészet, szeretném elérni azt, hogy ne szégyelljék soha anyanyelvüket, annak a tudatában éljenek: épp az anyanyelv alapos, bensőséges ismerete teszi lehetővé számukra, hogy teljes értékű emberek lehessenek ebben a korban. Érzéki csalódással magyarázható csupán az a — sajnos egyre inkább lábra kapó — felfogás, miszerint a tudományos-műszaki forradalom korában az irodalmi nevelés jelentősége csökken” (Cseke Péter i. m. 1979. *A Hét Évkönyve*, 1979).

Ami a szacikkeket illeti: főleg pályám indulásakor írtam őket. Kifejtettem bennük álláspontomat a mindennapi oktató-nevelő munka egyik-másik vetületéről. Rendszerint a gyakorlat felől közeledtem a témákhoz, tehát nem előre kidolgozott „sémalapok” kérdése-

ire támaszkodtam. A továbbiakban eme írások egyikében-másikában tallózom:

„Az V–VII. osztály számára kiadott magyar nyelv- és irodalomolvasási tanterv utasításai értelmében számos irodalmi szemelvényt két órában tanítunk. (...) Felvetődik a kérdés: az első vagy a második órán készítsünk-e táblavázlatot? (...) Ha már az első órán rövid táblavázlatot készítünk, amely magába foglalja a cselekmény főbb mozzanatait, megkönnyítjük a tanulók otthoni munkáját. (...) Természetesen a (második) órán is készítünk két-három mondatból álló táblavázlatot, de ez már csak a mű hőseinek jellemzését és a mondanivaló megfogalmazását tartalmazza” (Mikor készítsünk táblavázlatot? *Tanügyi Újság*, 1963. december 10).

„A vitaindító írás a falusi értelmiség, elsősorban a tanítók és tanárok önképzési lehetőségeire, a magunkkal szembeni igényesség kérdéseire irányította rá a figyelmet. (...) Csak az a tanár tud eleget tenni az oktató-nevelő munkával járó feladatoknak, aki figyelemmel kíséri szakmája újdonságait, s irodalmi művek olvasásával állandóan gyarapítja általános műveltségét. (...) Sajnos, a kínálkozó lehetőségeket nem használják ki egyformán jól a tanerők” (Mit olvas, tanár elvtárs? *Vörös Zászló*, 1965. november 25).

„Gyűjtőmunkámba kezdettől fogva bevontam a helyi általános iskola tanulóit, akik érdemes segítőtársaknak bizonyultak. Első teendőm, természetesen, a klasszikus hagyomány népszerűsítése volt. Tudatosítanom kellett mielőbb a tanulóknak, hogy gyűjtőmunkáknak nemes előzményei vannak, meg kellett győzőm őket arról, hogy ez a munka jelentős. Ennek megvalósítására a legjobb lehetőséget maga a tanterv biztosította, hiszen az V–VIII. osztályokban népköltésze-

tet is tanítunk, megismerkednek a népköltészet lényegével és legfontosabb műfajaival, hatásával az írott irodalomra. (...) Miután befejeztem a népköltészet tárgyalását az V. osztályban, beiktattam munkatervembe egy beszédképesség-fejlesztő órát Kibéd népköltészete témával. Ezen az órán tulajdonképpen még egyszer összefoglaltuk röviden a népköltészetéről tanult elméleti megállapításokat, majd pedig kötetlen beszélgetés során a ma is élő kibédi népköltészetet vettük bonckés alá. (...) Rájöttem, hogy az így felépített tanóra igen jó eredményeket ad, valóban fejleszti a tanulók beszédképességét, önállóságra neveli őket” (A népköltészeti gyűjtés oktatói és nevelői értéke. *Tanügyi Újság*, 1966. november 22).

„...ismerem olyan tanárt, akinek irodalomóráiról csillogó szemmel jönnek ki a tanulók, de csak addig, míg a klasszikus irodalom nagyjairól hallanak mélyen-szántó előadásokat. Mihelyt azonban korunk irodalmának, modern költészetünknek taglalására kerül sor, megváltozik a helyzet: lassan elmaradoznak a világos okfejtések, a versek formai elemzését elintézik a műfaj meghatározásával, azzal tudniillik, hogy »szabad-verssel« állunk szemben. (...) És egyszerű kézlegyintéssel intézi el a mai költőket, akik »darabokra szabdalt verseikben képtelen képeket« halmoznak össze. Ez a tanár nem értette meg a modern költészet lényegét, azt tudniillik, hogy a mai költő nem konvenciókban gondolkodik, de nagyfokú eredetiségre, tömörségre, ugyanakkor egyszerűsége törekszik, hogy a mai költő a nyelv eddig parlagon hagyott területeit mind bevonni próbálja — és sikerrel — a költészet szféráiba. (...) Végeredményben tehát: igenis, szép a modern vers, igenis, mai költőink modern világlátásúak. Csak mi, tanárok is váljunk modernekké, mert mi is a század fi-

ai vagyunk” (Megérteni és megértetni. Visszhang. *Tanügyi Újság*, 1967. augusztus 22).

„Az olvasásra szánt idő megrövidüléséről írva, utaltam már arra, hogy ez korunk természetes velejárója, amivel igenis, szembe kell néznünk. Ez viszont semmiképpen sem jelentheti azt, hogy ezután csökkentenünk kell fáradozásainkat a szépirodalom népszerűsítésében, az olvasás megszerettetésében. Megítélésem szerint arra kell törekednünk, hogy bizonyos mértékben leredukáljuk az olvasásra szánt művek számát mind az általános iskolában, mind a líceumban, s a tanulóifjúság kezébe olyan alapvető jelentőségű műveket adjunk, amelyeknek ismerete nélkül nem lehet senki művelt ember” (Megszerettettjük az olvasást? *Tanügyi Újság*, 1968. június 4).

„A helyesírás-tanítás nem szorítkozik csupán a helyesírási készségek fejlesztésére szánt órákra: minden nyelvtanórán állandó és következetes munkára van szükség. (...) A könyv (Kuszálík Piroska — Szabó Hajnal: Nyelvtantanítás) a pontos helyesírási követelmények megállapításával válaszol, megszüntetve ezzel a túlzott igényességet és az igénytelenséget is. Egyetérttek a szerzőkkel abban, hogy a tanulók nem tanulnak meg helyesen írni, amíg hiányzik a nevelőközösség egységes követelménye, ellenőrzése” (*Az iskolai nyelvtantól az élő beszédig*. Ankét. Lejegyezte: Csire Gabriella).

„...hangsúlyozni kívánom, hogy hasznos kezdeményezés a szerkesztőség részéről, hogy teret biztosít — a tapasztalatcsere szándékával — a vélemények kicserélésére. Mert — bár Útmutató tájékoztat a körí munka megszervezéséről — jórészt mégis tapogatózásra vagyunk utalva, ami a gyakorlati kivitelezést illeti. (...) Általában havonta két körí ülésünk van, az üléseken történeteket pedig a kör naplójába vezetjük be (nem jegyzőkönyvet

írunk). A napló tulajdonképpen rajzfüzetből készült, tartalmazza a kör megnevezését, a kör vezetőségének és tagjainak a névsorát, valamint az évi munkatervet. Ugyanakkor tartalmazza a köri ülések lefolyásáról szóló bejegyzéseket. A naplót a tanuló-elnök vezeti” (A kibédi „Ősz János” irodalmi kör. *Tanügyi Újság*, 1970. november 10).

„Első lépésként talán jó lenne (...) egy részletes módszertani útmutató mielőbbi kidolgozása, amely nemcsak elvi jelentőségű megállapításokat tartalmazna, hanem magába foglalná azokat a gyakorlati jellegű utasításokat és javaslatokat is, amelyeket eredményesen hasznosíthat minden tanerő. Tanterveink ugyan eléggé világosak és érthetőek: követelményeket szabnak meg, amelyeket — a fokozatosság elvének betartásával — minden tanerőnek teljesítenie kell. A hogyanról viszont alig esik szó. (...) Az olvasóvá nevelés azt jelenti, hogy a tanuló megszereti a könyvet, felébred benne a vágy az olvasás iránt, szükségletté válik számára a könyv. Ez a szükséglet pedig együtt jár a magánkönyvtár megteremtésének szándékával” (A magasabb szintű olvasási készségért. *Tanügyi Újság*, 1974. március 12).

„Kosztolányi írta 1932-ben, hogy a nyelv ereklye, hangszer, de fegyver is. Majd azt kérdezte: »Vajon, nem közös érdekünk-e, hogy ez az ereklye minél tisztább, hogy ez a hangszer minél zengőbb, hogy ez a fegyver minél fényesebb és élesebb legyen?« (...) A Kis-Küküllő felső folyása menti falvak tanerői megszervezték, majd rendszeresítették a szépbeszéd-versenyeket. Az elsőre Erdőszentgyörgyön került sor. (...) Nemrég pedig Makfalván (volt) a második. (...) Itt már három műfajban versenyezhettek a tanulók: versmondásban, prózai szöveg felolvasásában, illetve szabad előadásában. A mű-

fajbővítésen túl Fülöp Dénes tanár és kollegái arról is gondoskodtak, hogy növeljék a találkozó élményszerűségét: a verseny napján nyílt meg három képzőművész, Kovács Géza, Kuszto Endre és Suba László helyi tárlata (persze, az alkotók jelenlétében), ugyanakkor meghívtak három író is. Cseke Pétert, Orbán Ferencet, Zágoni Attilát, hogy felolvasásaikkal példát szolgáltassanak a szép szó, a szép beszéd megformálásának lehetőségeiről” (A szép beszéd — közösségi igény. Vörös Zászló, 1984. július 14).

— *Nem beszéltél még arról, hogy tevékenységedet összefoglaló jellegű tanulmányokban, riportokban is feldolgozták.*

— Valóban igaz, szólni kell róluk, hiszen az ilyen „profilú” hosszabb-rövidebb írásokban a szerzők általában „megragadták” munkám lényegét, taglalták elért eredményeimet, néha pedig „személyesebb” jellegű adalékokkal is előhozakodtak.

„Épp a folklórszociológiai felmérésektől várható, hogy (...) perdöntő bizonyítékokat szolgáltassanak. A kibédi statisztikák máris elárulják, hogy miként »él« a verses epika abban a faluban, amelyben a század elején Seprődi János, most pedig Ráduly gyönyörű székelly balladákat gyűjtött. A papíron rögzített népköltészeti szövegekből nem lehet a folklór életére, sőt virágzására visszakövetkeztetni, miként azt sajtónkban az utóbbi években egyik-másik műkedvelő tette. (...) Ennek a magatartásnak ráadásul az a hátulütője is megvan, hogy nem folklórgyűjtésre mozgósít, hanem az élő folklór tévhitével igazolja-fedezi a lanyha gyűjtőmunkát” (Faragó József: A kibédi balladatanulmány elé. *Művelődés*, 1971. december. Lásd még: Faragó Jó-

zsef: *Balladák földjén*. Válogatott tanulmányok, cikkek. Bukarest, 1977. 328–331).

„Ráduly János is fiatal ember. De munkásságához bibliográfiát is lehetne mellékelni. Ezek alapján tulajdonképpen össze is állíthatnánk róla egy cikket. De mi most látogatóba jöttünk. Beszélgetni arról, hogyan dolgozik, hogyan él, (...) mesél. Néha szaggatottan, szemérmesen elhallgatva, vagy félig-meddig említve egyes részleteket. Magam előtt látom, amint felkerekedik, és jár szinte naponta házról házra, megszállottként vállalva az elutasítást, felesleges időtöltést. (...) Ráduly kutatta fel Bartók Béla első adatközlőjét, a kibédi Dósa Lidi nénit is. Addig a szakemberek úgy tudták, hogy az öregasszony 1904-ben Pesten szolgált Bartókéknál, és már régen nem él. Ráduly — Cseke Péter újságíró ösztönzésére — érdeklődni kezdett utána a faluban. Nem volt könnyű rátalálni. (...) Kiadványokat vesz elő, a magyarországi Muzsikát, egy csehszlovák népköltési folyóiratot, különnyomatokat, amelyek dolgozatait, gyűjtéseit közlik” (Szépréti Lilla: A népballadagyűjtő szerencséje. *Új Élet*, 1972. január).

„Persze, az azóta eltelt idő alatt Ráduly azt is megtehetette volna, hogy »csak« tanári hivatásának éljen. Hivatalosan senki sem kérhette volna számon tőle az össze nem gyűjtött balladákat. (...) Ráduly János azonban van annyira etikus alkat, hogy a maga számára kötelezőnek azt tartsa: a tudománynak mindenekelőtt lelkiismeretességgel tartozunk. (...) Könyvespolcunkon kötetek sora jelzi, hogy mit köszönhetünk ennek a felismerésnek. Az első öt még a klasszikus népköltészeti műfajok vonzáskörében született. (...) A hatodik, az előző kiadványokhoz képest rendhagyó társadalom-néprajzi munka. (...) Ráduly elsősorban a balladaéneklés szempontjából tanulmányozta a cigányvirrasztót. (...) A gyűjtő fültanúja

lehetett annak, amint adatközlői újabb meg újabb variánsokat szerkesztenek” (Cseke Péter: Kibédél megáldott Ráduly János. 1974–1990. In. *Hazatérő szavak*. Szociográfiai riportok. Püski kiadó, Budapest, 1993. 18–56). A riportnak – amelyet a szerző fokozatosan bővített – tudtommal négy kiadása van, egyes fejezetei pedig külön tanulmányokká fejlesztve is megjelentek).

„A hosszas időn keresztül végzett kutatás (és nemcsak gyűjtés) ad egyedül lehetőséget a »miérték« megválaszolására. (...) Ráduly János kibédi tanár éppen ezáltal válhatott nemcsak nálunk, de határainkon túl is elismert kutatóvá, hogy épp a fent említett követelmények szerint tudósít minket a ballada életéről, a műfaj és az alkotó közösség szoros kapcsolatáról. (...) Végző soron mindaz, amit elmondtam, bizonyítja, hogy van Ráduly-jelenség, ahogyan ezt Beke György nevezte. S ez azt jelenti: van hősi erőfeszítés, történik olyan »csoda«, hogy a tudományos feltételek mostohasága ellenére is fejlődik amatőrből rangos szakember. Ez azonban nem azt jelenti, hogy rábízunk magunkat a csodára, elhallgassuk súlyos aggodalmainkat amiatt, hogy nincs néprajzi szakképzés, hogy a »hivatásos« szakemberek száma vészesen megcsappant” (Nagy Olga: Egy tudományos pálya tanulságai. *Utunk*, 1980. október 17).

„Ráduly János nem elégedett meg a ballada szövegek központú, izolált, atomisztikus vizsgálatával, hanem föltérképezte azokat a viszonyokat, amelyek egybekötik ezt (a) kisepikai műfajt az élettel, a változó emberi valósággal, (...) hiszen a népballada is csak egy elemét alkotja a dinamikus népi-paraszti életnek, annak nem mindennapi, hanem ünnepélyes mozzanata. (...) Ráduly János tevékenységének újszerűsége nemcsak a variánsok feldolgozásában rejlik, hanem abban a módban is, ahogyan az egyre színtelenedő balladaéneklési gya-

korlatot tudományos módszerekkel vizsgálja” (Pozsony Ferenc: Ráduly János tevékenységének újszerűsége. *Falvak Dolgozó Népe*, 1981. május 23).

„Egy közösség folklórtudatának emelése már önmagában is jelentős. Ami azonban Ráduly János munkáját egyedülállóvá teszi, az az, hogy tágabb elvárásoknak is megfelel, illetve mércét állít a megfelelésnek. A sajtóban megjelent több száz közlemény, a négy önálló kötet szellemi életünkben is formáló erővel hatott. Ilyen megvilágításban munkájának eredményét nemcsak a folklórtudomány tartja számon, és értékeli. Ráduly János eddigi teljesítménye máris követendő például szolgál minden értelmiségi számára, aki népünk felemelését tekinti hivatásának” (Keszeg Vilmos: A Ráduly-jelenség lényege. *Falvak Dolgozó Népe*, 1981. május 23).

„Tanulmányaiban rámutat arra, hogy a népköltészet egyes műfajai: mese, ballada, monda valamikor egy archaikusabb fokon nem különültek el egymástól, egymásra hatnak, olykor egymásba folytak. Nos, Ráduly-nak sikerült megragadnia még ezt a mai magyar faluban már nem fellelhető jelenséget. (...) E kifejezés: »magyar ajkú cigányok« Rádulytól származik (...) miként maga is megvallja: »Már a munka legelején sikerült fölfednem a népballada ismert egyedüli rituális, tehát szertartáshoz kapcsolódó szerepét, a halottvirrasztóban folyó balladaéneklést«. (...) Ráduly számára e közlések egyben lehetőséget jelentenek, hogy — miként maga nevezi — »monografikus elemzések« által az egyes népköltészeti műfajok találkozását, egymásbajátszását megfigyelhesse, ugyanakkor impozáns »közvélemény-kutatást« és háttérvizsgálatot végezzen statisztikai táblázatok összeállításával. (...) Hosszú lenne mindazt az újat és meglepőt elmondani a Rá-

duly könyve kapcsán, ami a több évtizedes kitartó és szenvedélyes munka gyümölcseként jelen van. Munkája bebizonyította, hogy nincs »provincializmus-veszély« egy olyan kutató esetében, akinek munkáját a szenvedély fűti» (Nagy Olga: Egy rendhagyó tudósi pályája. *Művelődés*, 1998. november).

„A korondi születésű szerzőnek két balladagyűjteménye, versei, gyermekversei, Eminescu-fordítása, néprajzi tanulmányai, irodalmi anekdotái, találós kérdései jelentek meg, nyolc kötetben több mint kétszáz népmesét közölt, és foglalkozott vidéke rovásírásos emlékeivel is. (...) A 2000. év nemcsak azért kiemelt jelentőségű Ráduly János számára, mert negyed évszázaddal ezelőtt jelent meg Kibédi népballadák című első kötete, hanem azért is, mert a Magyar Írószövetség tagjává választotta eddigi munkássága elismeréséül. (...) Jóféle borral búcsúztatva az esztendőt, Kibéd néprajzosa és költője egészségére koccintunk, azt kívánva: az új esztendőben is újabb kötetekkel örvendeztesse meg olvasóit» (P. Buzogány Árpád: Ezredvégi látogatás a kibédi Ráduly Jánosnál. *Udvarhelyi Híradó*, 2001. január 11).

„Kibéd nemcsak a hagymájáról híres, hanem népmeséiről, dalairól, anekdotáiról is, hiszen az évszázadok során számos gyűjtő tevékenykedett ezen a vidéken. (...) Műveiben nemcsak balladákat közöl, hanem szociológiai szempontból is vizsgálja az anyagot, tanulmányokat készít. Első meséskönyve '78-ban jelent meg A vízitündér leánya címmel. Negyven kötete látott napvilágot ez idáig. (...) Hogy miért marad Kibéden és folytatja munkásságát? »Sokfelé hívtak, de nem mentem, mert kibédi népballadák csak itt vannak« — nyilatkozta» (Albert Enikő Ibolya: Ráduly János — Hét könyv egy évben. *KözPont*, 2007. január 22–23).

„Ha egy élet munkáját kötetekben lehetne mérni, akkor Ráduly János igencsak büszke lehetne, hiszen negyven magyar könyvét adták ki. Ebből legtöbb népköltési gyűjtés közlése, ám ott sorakoznak saját versei, műfordításai, amelyeket különböző lapokban is olvashatunk. A rovásírással kapcsolatos cikkeit és néprajzi tanulmányait is kötetekbe gyűjtötte. (...) Kedvenc témája rovásírásos emlékeink vizsgálata. (...) Kevés olyan művelődéstörténeti téma létezik, amely annyi különböző véleményt, eltérő értelmezést ütköztetne, mint rovásírásos emlékeink. (...) Nem tudni, mi van még Ráduly János tarsolyában, pontosabban hangszalagjain, jegyzeteiben, ám úgy tűnik, az ő tarisznája is olyan, mint ama nevezetes mesebeli, talán sosem üresedik meg — legalábbis eddig kifogyhatatlannak bizonyult. Remélhetőleg a következő években újabb könyveit vehetjük kézhez, addig is nem feledhetjük: értünk van Ráduly Jánosnak ez a negyven kötete” (P. Buzogány Árpád: Hetven év és negyven könyv. *Örökségünk*, 2007/3. szám).

— *Hetvenegy évesen (idáig) hány könyvvel gazdagítottad szép- és tudományos irodalmunkat?*

— Visszakanyarodva „összes” könyveimhez, ha jól számolom, 1990-ig 7 önálló kötetem jelent meg. 1990-ben hirtelen-váratlan „befutott” a *Hold elejti, Nap felkapja* című találós kérdés-gyűjteményem, amelynek kéziratát megelőzőleg többször is át kellett gyúrnom. A cenzúrával Szabó Zsolt barátom vívta nagy harcait, amíg szabadon föllélegezhettünk. De ekkor már anyagi gondok jelentkeztek, a Ion Creangă és Dacia kiadók fokozatosan leépültek, a Kritérium egyre nehezebben lépdelt előre. Viszont Székelyudvarhelyen új könyvkiadó jött létre 1991-ben, az Erdélyi Gondolat, megalapí-

tója Beke Sándor, aki lapjába, a *Székely Útkereső* címűbe már 1990-ben anyagot kért tőlem. Aztán 1993-ban már hozta — ezúttal önálló kötetben — Az *Estcsillag* című Eminescu-fordításomat. Barátaim meglepetten kérdezték: „— Mit keresel te Székelyudvarhelyen?” A kiadóhoz való „odacsapódásom” tehát természetes következménye volt annak, hogy itt láttam biztosítotttnak munkáim további megjelentetését. Nem panaszkodhatom: az eddigi 53 könyvemből 31 Székelyudvarhelyen, Beke Sándor szellemi műhelyeiben jelent meg. Nemhiába írtam címül a kilencvenes évek közepén egyik, az Erdélyi Gondolat könyvtermését bemutató kritikám elé: *Jövőbe néző könyvkiadó*. A főművemnek tekintett *Hozzád fohászkodom imában* című népi imás könyvemet is hozza 2009-ben, hamarosan a kiadó 200. könyve után. Ez már egymagában is az együttműködés következetességét jelzi.

— *Látom, a könyvszakma majdnem mindegyik műfaját művelted/műveled...*

— A könyvek között úgyszólván minden fontosabb műfaj képviselve van: ballada- és mesekiadványok, népköltészeti tanulmányok, gyermek- és „felnőtt”-versek, rovásíráskötetek, sőt, még irodalmi anekdotákat tartalmazó prózakötet is. Aztán magam is több kiadványhoz írtam szaklektori véleményezést, több kötetnek lettem a szerkesztője, még elő- és utószavaztam is, mint ahogy könyveimet is újabb meg újabb szerkesztők gondozták. Könyvszerkesztőimnek nagy-nagy köszönettel tartozom. Megértéssel közeledtek kézirataimhoz, és ami nagyon fontos: mindvégig bíztak elképzeléseim helyénvalóságában, létjogosultságában. Eddig megjelent könyveimet szerkesztették: Dávid Gyula,

Salamon Anikó, Szabó Zsolt, Kerekes György, Varró János, Petre Judit, Vasile Gál Ilona, Ambrus Lajos, Gábor Dénes, Mátyás István, Csire Gabriella, Fülöp Lóránt, Beke Sándor, P. Buzogány Árpád, Zsidó Ferenc, Nagy Ádám, Török Ferencz, Nagy Olga, Petelei István.

— *Befejezésül hogyan összegeznéd írói pályádról az elmondottakat?*

— Tudom, itt — legvégül — összegeznem kellene mindazt, amit idáig elmondtam, de fölöslegesnek érzem, hiszen alkotópályám még nem zárult le, kézírataim vannak a kiadóknál, újabb kéziratokon dolgozom. A bartóki „tele bőrönd” nem mozgásképtelen. Legalábbis itt, Kibéden, a megmaradás őrhelyén...

— *Köszönöm a beszélgetést!*

TARTALOM

Szavak hiteléről, írásművek értelméről
(P. Buzogány Árpád) **5**

A KÖLTÉSZET: IMA AZ EMBERÉRT

Ráduly János beszélget Beke Sándor költővel **7**

A MEGMARADÁS ŐRHELYÉN

Beke Sándor beszélget Ráduly János néprajz-
és rovásíráskutatóval, költővel és műfordítóval **145**

ERDÉLYI GONDOLAT KÖNYVKIADÓ

A könyv szerkesztője: P. BUZOGÁNY ÁRPÁD

Nyomdai előkészítés:

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

A szerkesztőség postacíme:

535600 Székelyudvarhely, Tamási Áron u. 87

Telefon/fax: 00-40-266-212703

E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu

ISBN 978-973-8320-78-9

www.erdelyigondolat.ro

Készült az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Nyomdájában,
Székelyudvarhelyen

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál
megjelent eredeti művek szerzői
1991–2008 között

Ambrus Lajos
Ábrahám János
Baricz Lajos
Barta Zoltán
Beke Sándor
Benedek Elek
id. Binder Pál
Birtalan Imre
Bödör András
Brauch Magda
Buksa Éva-Mária
Csávossy György
Cseke Péter
Csetri Elek
Csire Gabriella
Csire Gábor
Dáné Tibor
Deák Ferenc
Diószegi Anna
Féja Géza
Ferenczi Géza
Ferenczi István

Gagyi Biró Katalin
Gub Jenő
György Zsuzsa
Jakab Rozália
Jancsik Andor
Kercsó Attila
Keszeg Vilmos
Kiss Bitay Éva
Kiss János
K. Kovács András
Kocsis Rózsi
Kolozsi Gergely István
Komoróczy György
Kozma Dezső
Kristó Tibor
Kriza János
Lászlóffy Csaba
László László
Lőrincz György
Lőrincz József
Marton Lili
M. Hubbes Éva
Mihály Tibor
Mitruly Miklós
Murádin László
Nagy Irén
Nagy Olga

Nagy Pál
Németh Júlia
Papp Attila
P. Buzogány Árpád
Ráduly János
Sebestyén Péter
Sütő András
Szabó György
Szente B. Levente
Székely Ferenc
Tamási Áron
Tamási Piroska
Tankó Gyula
Tomcsa Sándor
Vöő Gabriella
Zsidó Ferenc
Zsigmond Erzsébet
Zsigmond Győző

**Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó
szerkesztői, lektorai és korrektorai
1991–2008 között**

Szerkesztők:

*Barabás István
Beke Sándor
Bölöni Domokos
Brauch Magda
Brugos Sándor
Cseke Gábor
Csire Gabriella
Dáné Márta
Deák-Sárosi László
Demény Péter
Ferenczi Géza
Fodor Sándor
Gábor Dénes
Gyepesi Sándor
Győri Magdolna
H. Szabó Gyula
Hubbes Éva
Jancsik Pál
Jámbor Gyula
Kerekes György
Keszeg Vilmos
Kozma Mária
Kósa Ferenc
Kötő József*

*Lőrincz Ilona
Nagy Olga
Nagy Pál
P. Buzogány Árpád
Puskás Margit
Ráduly János
Róth András Lajos
Szabó György
Ugrin Aranka
Újvári Ella
V. András János
Zsidó Ferenc*

Lektorok:

*Antal Árpád
Elekes András (ft.)
Horváth József
Jámbor Gyula
Kerekes László (ft.)
Magyarósi Dénes
Mészáros Miklós
Nagy Olga
Peris Teréz
Péntek János
Pozsony Ferenc
Sándor Klára
Sebestyén Mihály
Szabó Miklós
Szabó Zoltán*

Szakács Lajos (ft.)
Szász Lőrinc
Tófalvi Géza (ft.)
Tóth István
Weszely Tibor

Korrektorok:

Beke Klára
Buzogány Edit

**Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó
kiadványainak illusztrátorai
1991–2008 között**

Barta Anikó
Bálint Emil
Beke Sándor-Olivér
Benedek Gabriella
Biró Gábor
Bodó Hortenzia Kinga
Boros Juliánna
Csata Attila
Cseh Gusztáv
Csire Gabriella
Csutak Levente
D. Mayer Hella
Felszegi M. Stefánia
Ferenczi Béla
Ferenczi István
Ferenczi Júlia
Gál Gabriella
Greguss János
Groos Emese Zselyke
Gub Jenő
Hadnagy Boróka
Herbert Lachenmeier
Hermann, Hans
Hermann Gyula
Jakab Csaba
Jakab Tibor

Jakab Zsigmond
Jére Zsolt
Karancsi Sándor
Keleti Gusztáv
Keller Emese
Kékesi László
Kimm, Fritz
Kós Károly
László László
Lukász Irén
Magyari Hunor
Márton Erika
Márton Zoltán
Meschendörfer, Harald
Miholcsa József
Miklósi Dénes
Molnár Dénes
Molnos Zoltán
Nagy András
Nagy Imre
Nagy Zsolt
Orbán Balázs
Orbán Ferenc
Ozsváth Pál
Pálfi Gyönyvér
Péter Katalin
ifj. Portik Antal
Reisz Ilona
Réthy Botond
Rusz Livia
Szilágyi Zoltán

Thorma János
Torok Sándor
Túrók László
Újfalvi Huba
Venczel János
Zsigmond Márton

**Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó
gondozásában
1991–2008 között megjelent**

1992

- 1. Lőrincz György: Kiment a fény a szememből**
(Riport az öregekről)

1993

- 2. Nagy Irén: Mégis**
(Versek)
- 3. Beke Sándor: Madártemető**
(Versek)
- 4. Mihail Eminescu: Az Estcsillag**
(Ráduly János fordítása)

1994

- 5. Elek apó Cimborája**
Antológia
(Válogatás a Cimbora 1922–1929-es évfolyamaiból)
- 6. Nagy Olga: Barangolásaim varázslatos tájban**
Cigány barátaim között
(Esszé)
- 7. Székely Útkereső Antológia**
(A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat antológiája)
- 8. Komoróczy György: Magyar szavaink nyomában**
(Nyelvművelő cikkek)
- 9. Cseke Péter: Korfordulós újesztendő**
(Szociográfiai riportok)
- 10. Nagy Olga: Népi változatok szerelemre és házasságra**
(Esszé)

1995

11. **Ráduly János: Az árnyékok lakodalma**
(*Gyermekversek*)
12. **Beke Sándor: Védtelen évek**
(*Versek*)
13. **Jancsik Andor — id. Binder Pál:**
És élni kellett tovább
(*Két emlékirat*)
14. **Nagy Olga: Pályakép fénnel és árnyékkal**
(*Egy néprajzos emlékei*)
15. **Kercsó Attila: Csigaséta**
(*Gyermekversek*)
16. **Beke Sándor: Téged kereslek**
(*Versek*)
17. **Ábrahám János: Picula. I.**
Szegényember csikója hamar ló
(*Regény*)
18. **Kristó Tibor: Kései leltár**
(*Versek*)

1996

19. **Csire Gabriella: Áprilisi tréfa**
(*Gyermektörténetek*)
20. **Lőrincz György: Feketében**
(*Riportok, jegyzetek*)
21. **Tankó Gyula: Gyimesi szokásvilág**
(*Monográfia*)
22. **Murádin László: Anyanyelvünk ösvényein**
(*Nyelvművelő írások*)
23. **Mihály Tibor: Órhegy alatt**
(*Oroszhegy monográfiája*)

24. Ráduly János: Fény és gondolat
(*Versek*)

25. Beke Sándor: Kezemben jégvirág
(*Gyermekversek*)

1997

26. Ferenczi Géza: Székely rovásírásos emlékek
(*Tanulmány*)

27. Kozma Dezső: Erdélyi utakon
(*Régi koložsvári arcok*)

28. Csire Gabriella: Ráma és Szítá csodálatos története
(*Két eposz-átdolgozás*)

29. Beke Sándor: Tüntető magnóliák
(*Versek*)

30. Kiss János: Eszeveszett illúziók
avagy Tanúnak jelentkezem
(*Publicisztikai írások*)

31. Lászlóffy Csaba: Fej vagy írás
(*Versek*)

32. György Zsuzsa: Egy küzdelmes élet
(*Egy parasztságosny vallomása*)

33. Ráduly János: Vettem gyöngyöt
(*Népköltészeti tanulmányok*)

34. Kocsis Rózsi: Remények és kétségek között
(*Egy asszony életútja*)

35. Beke Sándor: Hajnalodik nélkülöd
(*Szerelmes versek*)

36. Ábrahám János: Picula. II.
A boldogság útján
(*Regény*)

37. Beke Sándor: Bohókás ábécé
(*Gyermekversek*)

1998

38. Kiss Bitay Éva: Gondolatok az evolúcióról
(Tanulmány)

39. M. Hubbes Éva: Székelyudvarhely egykori
nyomdái és kiadványaik
(Tanulmány)

40. Nagy Irén: Védtelenül
(Novellák)

41. Murádin László: A hely, ahol élünk
(Barangolások Erdély helynevei között)

42. Egy barátság története
Féja Géza levelei

43. Ábrahám János: Picula. III.
Volt szeretőm tizenhárom
(Regény)

44. Beke Sándor: Hajóval a Déli-sarkon
(Gyermekversek)

45. Megszólal az aranycsengő
(Karácsonyi versek és történetek)

46. Ráduly János: A galambleány
(Tündérmesék)

1999

47. Székely Ferenc: Jeles napok, ünnepek,
szokások Vadasdon
(Monográfia)

48. Deák Ferenc: Barangolásaim Székelyföldön
és környékén
(Egy idegenvezető feljegyzései)

49. Mitruy Miklós: Szóból ért az ember
(Népi elbeszélések Krasznáról)

50. **Vöő Gabriella: Szaván fogjuk**
(*Erdélyi magyar szólások*)
51. **Ferenczi Géza: A moldvai ősbibb csángók**
(*Tanulmány*)
52. **Kicsiny dalaim**
(*Népi költők antológiája*)
53. **Papp Attila: Oktondi okosok**
(*Verses mesék*)
54. **Beke Sándor: Erdélyi homály**
(*Versek*)
55. **Ferenczi István: Besenyő szállások
a Nagy-Szamos — Sajó mentén**
(*Tanulmány*)
56. **Kifestőkönyv**
(*Karancsi Sándor rajzaival*)
57. **Ráduly János: Tündéri perpatvar**
(*Irodalmi anekdoták*)
58. **Nagy Olga: Hamupipőke üzenete**
(*Szülőknek a nevelésről*)
59. **László László: Erdélyi fejedelmek**
(*Tanulmány*)

2000

60. **Elek apó Cimborája**
(*Válogatás a Cimbor 1922–1929-es évfolyamaiból*) — II. kiadás
61. **Lőrincz József: Tamási Áron hazatérése**
(*Mikrofilológiai közelítések*)
62. **K. Kovács András: Őzgidák**
(*Gyermekversek*)
63. **Szente B. Levente: Az ezüsthajú tündérleány**
(*Mesék*)

64. **Ráduly János: Jóságvilágom**
(*Versek*)
65. **Birtalan Imre: Szerencsés Palkó**
(*Bolyongás az emlékezős ösvényein*)
66. **Sebestyén Péter: Életutak**
(*Szentelek, egyházi ünnepek*)
67. **Murádin László: Egyházi településnevek Erdélyben**
(*Nyelvművelő írások*)
68. **Ráduly János: Gyöngyvirág királyfi**
(*Népmesék*)
69. **Beke Sándor: Bohókás ábécé**
(*Gyermekversek*) — II. kiadás
70. **Bödör András: Székről indultam**
(*Önéletrajzi vallomás*)
71. **Németh Júlia: Kolozsvár — műhely és vonzásközpont**
(*Képzőművészeti krónika*)
72. **P. Buzogány Árpád: Hattyúhívó**
(*Gyermekversek*)
73. **Ferenczi István: Adatok a Nagyfejedelemség kori Kelet-Magyarországi védelmi rendszer ismeretéhez**
(*Tanulmány*)
74. **Zsidó Ferenc: Történetiség, sorsok, hiedelmek a Felső-Nyikó mentén**
(*Tanulmány*)
75. **Zsidó Ferenc: Szent Anna tavától a bihari Asszonyszigetig**
(*Erdélyi magyar mondák*)
76. **Buksa Éva-Mária: Történelmi színjátékok, históriák**
(*Hét történelmi dráma*)

77. **Nagy Olga: Egy botcsinálta riporter emlékei**
(*Memoár*)
78. **Nagy Olga: A Nap küzdelme a Föld népéért**
(*Meseregény*)
79. **Marton Lili: Táltos János**
(*Meseregény*)
80. **Nagy Olga: Erdélyi sors: tegnap, ma, holnap**
(*Esszé*)
81. **Deák Ferenc: Barangolásaim Székelyföldön és környékén**
(*Egy idegenvezető feljegyzései*) — II. kiadás
82. **Kolozsi Gergely István: Kolozsi pitvaros udvarokban**
(*Elbeszélések, igaz történetek*)
83. **Dáné Tibor: Elhull a virág**
Az igazság Szendrey Júliáról
(*Esszé*)
84. **Diószegi Anna: Életem története**
Emlékek a kolozsvári Hóstatárról
(*Memoár*)
85. **Tankó Gyula: Életvitel a Gyimesekben**
(*Monográfia*)
86. **Brauch Magda: Magyarról magyarra**
(*Nyelvművelő írások*)
87. **Tomcsa Sándor: Embergyűjtemény**
(*Novellák, karcolatok, humoreszkek*)
88. **Csetri Elek: Erdélyi méheskert**
(*Régi erdélyi méhészkönyvek*)
89. **Vöö Gabriella: A medve, a farkas és a róka komasága**
(*Állatmesék*)

90. **Zsigmond Győző: Orbán Balázs idejében és ma**
(*Néprajzi tanulmány*)
91. **Ráduly János: Szitakötőtánc**
(*Gyermekversek*)
92. **Gagyí Biró Katalin: Székelykeresztúr és vidékének
keresztsemesei**
93. **Csire Gabriella: Itt járt Mátyás király**
(*Kis történetek a nagy királyról*)
94. **Barta Zoltán: Az idő sodrában**
(*Vajdaszentivány monográfiája*)
95. **Csire Gabriella: Münchhausen báró
barangolásai a nagyvilágban**
(*Átdolgozás*)
96. **Gub Jenő: Kertek, mezők termesztett
növényei a Sóvidéken**
(*Sóvidéki etnobotanika*)
97. **Sebestyén Péter: Agapétól Zsoltárig**
(*Teológiai címszavak és kifejezések kiskönyvtára*)
98. **Ráduly János: Mikor volt egy lovon hét patkó?**
(*Találós kérdések*)
99. **Ráduly János: Az igazat éneklő madár**
(*Székely népmesék*)
100. **Ferenczi Géza: Utazások Udvarhelyszéken**
(*Útleírás*)

2002

101. **Beke Sándor: Megkéssett feltámadás**
(*Versek*)
102. **Nagy Olga: Esély a megmaradásra**
Az „illyefalvi model” keresztmetszete
(*Esszé*)

103. **Ferenczi Géza: Lapok Erdély múltjából**
(*Tanulmányok*)
104. **Csire Gabriella: Turpi Lak**
(*Meseregény*)
105. **Beke Sándor: Ismét felgyújtom a mécsest**
(*Versimák*)
106. **Lőrincz József: Tamási Áron hazatérése**
(*Mikrofilológiai közlések*) — II. kiadás
107. **Derék borsszem vitéz**
Szász népmesék
(*Fordította: Zsidó Ferenc*)
108. **Csávossy György: Édes méreg**
(*Három színmű*)
109. **Ferenczi Géza: A székely rovásírás**
az idők sodrában
(*Tanulmányok*)

2003

110. **Gub Jenő: Természetismeret és néphagyomány**
a székely Sóvidéken
(*Néprajzi tanulmány*)
111. **Brauch Magda: Közös anyanyelvünkért**
(*Nyelvművelő írások*)
112. **Dáné Tibor: Apáczai ajándéka**
(*Révületek a Magyar Encyclopaedia világrajöveteléről*)
113. **Ferenczi István: Adatok Északkelet-Erdély**
középkor kezdeti magyar települési képehez
(*Tanulmány*)
114. **Beke Sándor: Elmaradt imák**
(*Versek*)
115. **Tankó Gyula: „Én es tudtam hazudozni”**
(*Népi humor Gyimesben*)

116. **Zsigmond Erzsébet: Sirató**
(*Visszaemlékezés*)
117. **Macrobius: Baráti beszélgetések**
A Saturnus-ünnep
(*Fordította: Szabó György*)
118. **Ambrus Lajos: Boldogok hajóján**
(*Versek*)
119. **Baricz Lajos: Kakukk és Habakuk**
(*Gyermekversek*)
120. **Tamási Piroska: Az erdélyi és székely konyha legismertebb receptjei**

2004

121. **Beke Sándor: Fehér tulipánok**
(*Versek*)
122. **Nagy Pál: Tinta a Kisgöncölben**
(*Karcolatok, anekdoták*)
123. **Csire Gabriella: Az aranyhal palotája**
(*Tarka történetek*)
124. **Murádin László: Anyanyelvi mozaik**
(*Nyelvművelő írások*)
125. **P. Buzogány Árpád: Az igazság árnyékai**
(*Novellák, karcolatok*)
126. **Gub Jenő: Üres kalász fenn hordja a fejét**
(*Székelyföldi szólásmondások, közmondások, találós kérdések*)
127. **Baricz Lajos: Köt a gyökér**
(*Versek*)
128. **Ráduly János: Siratóim lesznek az égi madarak**
(*Székely népballadák*)
129. **Beke Sándor: Mosolygó oroszlánok**
(*Versek*)

130. **Ráduly János: Titkok a rovásírásban**
(Adalékok rovásírásunk ismeretéhez)
131. **László László: A nándorfehérvári diadal**
(Történeti mondák)
132. **P. Buzogány Árpád: Úgy szeretlek,
mint a mézeskalácsot**
(77 székely népdal)
133. **Erdély**
Útikönyv
134. **Ráduly János: Tanuljunk könnyen rovásírni**
(Segédkönyv a rovásírás elsajátításához)

2005

135. **Erdély**
Útikalauz
136. **Az erdélyi és székely konyha
legismertebb receptjei**
(Tamási Piroska szakácskönyve) — II. kiadás
137. **Nagy góbé a székely**
(Erdélyi népi elbeszélések, anekdoták, igaz történetek)
138. **Gub Jenő: Rapsóné rózsája**
(Erdélyi mondák, legendák, regék, tündérmesék)
139. **A Tordai-hasadéktól Szent Anna taváig**
(Mondák, legendák, regék, tündérmesék)
140. **Ráduly János: A tulipános láda**
*(Kis-Küküllő menti székely népmesék, tréfák, anekdoták
kiejtés szerinti lejegyzésben)*
141. **Csire Gabriella: Gilgames álmái**
(Eposz-átdolgozás)
142. **P. Buzogány Árpád: A csengő, aki harang
akart lenni**
(Mesék, történetek)

143. **Ellopták a kántor úr malaccát**
Régi székel humor
(Népi elbeszélések, anekdoták, krónikás adomák)
144. **Tamási Piroska: Erdélyi szakácskönyv**
(Szakácskönyv)
145. **Erdélyi édességek, finomságok**
(Tamási Piroska receptjei)
146. **Beke Sándor: A szeretetnek nincsen temetője**
II. János Pál pápa emlékére
(Költemény)
147. **Tamási Áron: Ábel**
(Trilógia)
148. **Wass Albert. Sors és pálya**
(Magyar író a huszadik században)
149. **Isten, áldd meg a magyart**
(Himnuszok, imák)
150. **Sebestyén Péter: Nézz az ég felé**
(Hétköznapijaink és ünnepeink margójára)
- 2006
151. **Csire Gabriella: Trója**
(A trójai mondakör)
152. **Nagy Olga: Öregek és fiatalok könyve**
(Elmúlt századunk nemzedék- és szemléletváltása Erdélyben)
153. **Ráduly János: Hová, hová, Laji bátyám?**
*(Kis-Küküllő menti székel népmesék, mondák, tréfák
kiejtés szerinti lejegyzésben)*
154. **Brauch Magda: Beszélni kell
avagy Használjuk anyanyelvünket**
(Nyelvművelő írások)
155. **Ferenczi Géza—Ferenczi István: Régi várak, új írások**
(Régészet és rovásirás)

156. **Kedves otthoniak**
(Tamási Áron levelezése a farkaslaki családdal)
157. **Ráduly János: Hallod-e te másvilág,
 adsz kenderért pálinkát?**
(Székely népi tréfák, mondák, anekdoták)
158. **Benedek Elek: Szent Anna tava**
(Elek apó mondáiból)
159. **Veszed észre, komám...**
(Régi székely anekdoták, közmondások, babonák, népdalok)
160. **Székely Ferenc: Krumplitábornok sosem esett el**
(Népi humor, igaz történetek, irodalmi anekdoták)
161. **Nagy Olga: Megfulladt a kecske,
 bajba' a menyecske**
(Tréfás népi elbeszélések)
162. **Beke Sándor: Bodzafa virága**
(Versek)

2007

163. **Tréfál a székely góbé**
*(Erdélyi népi elbeszélések, anekdoták, igaz történetek
 Széktől a Gyimesekig)*
164. **Gub Jenő: Mózsi bá s Mari nén**
(Székely viccek, anekdoták, igaz történetek)
165. **Kolozsi Gergely István: Mikor legvígabb a székely?**
(Erdélyi anekdoták, vidám történetek)
166. **A furfangos székely góbéságai**
*(Erdélyi népi elbeszélések, viccek, anekdoták, népmesék,
 tréfák, igaz- és vidám történetek)*
167. **Csire Gabriella — Csire Gábor: Csillagregék**
(A 12 állatövi csillagkép. Regék és csillagászati magyarázatok)
168. **Az én himnuszaim**
(Antológia)

169. **Ráduly János: Az isztambuli székelj
(magyar) rováslelék**
(*Kismonográfia*)
170. **Sütő András: Sikaszói fenyőforgácsok**
(*Cikkek, naplójegyzetek*)
171. **Beke Sándor: Álom a Titanicon**
(*Elbeszélő költemény*)
172. **Lőrincz József: Kellő igék, megtartó gondolatok**
(*Szentenciák, vallomások Tamási Árontól*)
173. **P. Buzogány Árpád: A Székely Útkereső
Kiadványok műhelyében**
Hagyomány és helyismeret közlelképben
174. **Brauch Magda: Szeretlek, kedvesem...**
(*Híres magyar műzsák*)
175. **Beke Sándor: Székely Útkereső —
szelleml műhely a XX. század végén Erdélyben**
(*Főszekerkesztői vallomás a folyóirat megszűnetéséről és életéről*)

2008

176. **Csire Gabriella: Egy magyar kalandor ifjúsága**
(*Gvadányi József Rontó Pál c. elbeszélő költeménye nyomán*)
177. **Székely Útkereső**
Irodalmi és művelődési folyóirat. 1990–1999
(*Reprint kiadás*)
178. **Beke Sándor — Brauch Magda:
Székely Útkereső (1990–1999)**
Laptörténet és sajtóvisszhang
179. **Magyar, székely és csángó örökség**
A Székely Útkereső Kiadványok Antológiája. 1991–2006
180. **Székely Útkereső Antológia. 1990–1999**
(*Válogatás a Székely Útkereső 1990–1999-es évfolyamaiból*)

181. **Becsüld a népet!**
(A Székely Útkereső gyermekirodalmi antológiája)
182. **Az előszó dicsérete**
Kritikák, recenziók, beszélgetések a Székely Útkereső hasábjain
183. **Csíksomlyó hazavár**
(Antológia)
184. **Csire Gabriella: Az Ótestamentum igazgyöngyei**
(Elbeszélések)
185. **Ráduly János: A legkisebb leány szerencséje**
(Székely népmesék)
186. **Kriza János: Borsszem Jankó**
(Székely népmesék)
187. **Benedek Elek: Gyöngyvirág Palkó**
(Székely népmesék)
188. **Jakab Rozália: A pórul járt pásztorlegényke**
(Nyikó menti székely népmesék)
189. **A farkaslaki Jakab Rózsika néni**
székely szakácskönyve
190. **Ráduly János: A muzsikáló tücsök**
(Székely állatmesék)
191. **P. Buzogány Árpád: Öregapó muzsikája**
(Mesék)
192. **Ráduly János: Király Bözsi hegedűje**
(Székely népmesék)
193. **Beke Sándor: Szerelem orgonája**
(Versek)
194. **Ráduly János: Szép Fuvella története**
*(Székely népmesék a Kis-Küküllő mentéről
kiejtés szerinti lejegyzésben)*
195. **Ráduly János: A farkas és az őzike**
*(Székely állatmesék a Kis-Küküllő mentéről
kiejtés szerinti lejegyzésben)*

196. Tündér Ilona

(Széphistória)

197. Ráduly János: Székely békességlevelek (1803–1837)

198. Hajdani erdélyi tájakon

Jékely Zoltán kiadatlan leveleiből

199. Ráduly János: Csaba ösvénye

(Székely népmondák a Kis-Küküllő mentéről. I.)

200. Beke Sándor — Ráduly János:

Szépirodalom, néprajz, rovásírás

Két íróbarát beszélgetése életpályájukról és munkásságukról

(Interjú)

Megjelenés előtt:

Ráduly János: Alagút a Küküllőig

(Székely népmondák a Kis-Küküllő mentéről. II.)

Ráduly János: A Hajnalcsillag keletkezése

(Székely népmondák a Kis-Küküllő mentéről. III.)

Szép karácsony szép zöld fája

Magyar írók versei és novellái

Székely karácsony

Versek és elbeszélések karácsony ünnepéről

(Kisantológia)

Karácsonyi álom

Magyar írók és költők karácsonya

(Antológia)

Könyveink megrendelhetők postai utánvétellel a szerkesztőség címén:

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

535600 Székelyudvarhely, Tamási Áron u. 87 szám, HR megye

Telefon/fax: **00–40–266–212703**

E-mail: **egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu**

www.erdelyigondolat.ro